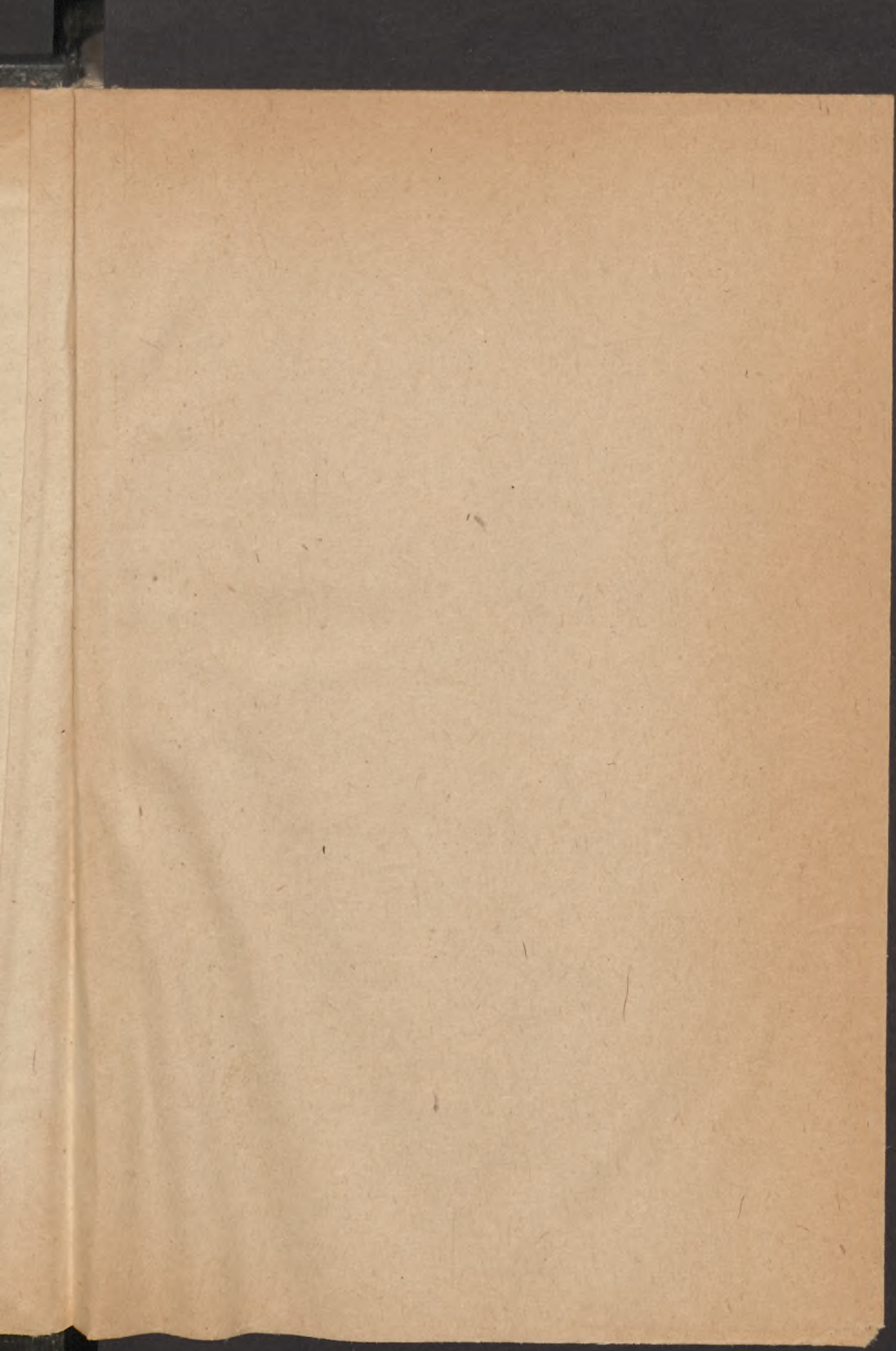

29
27
1/2

2 1/2

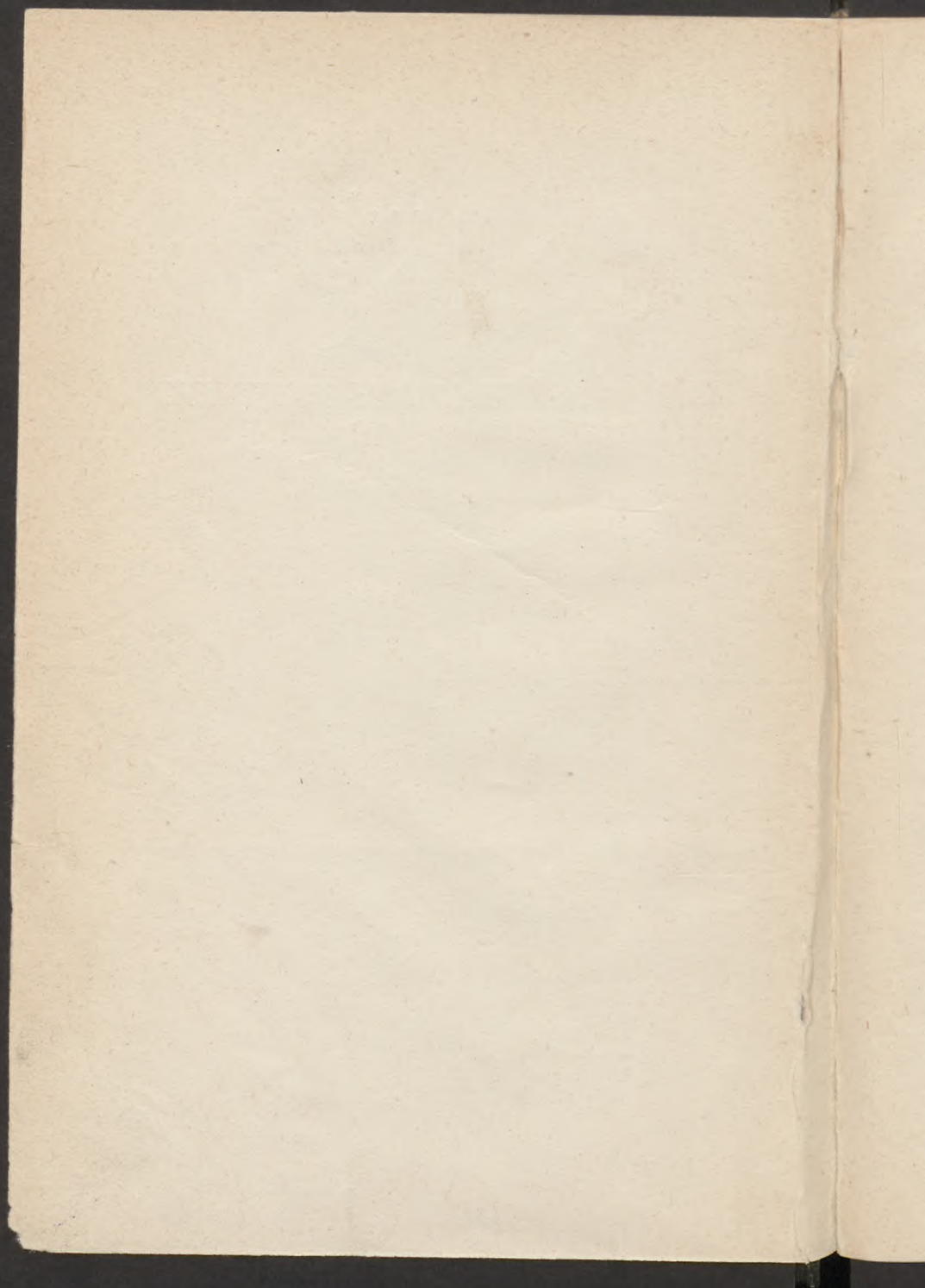

10

10.289

MENORAH-KÖNYVEK

CARL EMIL FRANZOS

A P O J Á C A

Regény

II. KÖTET

MENORAH KÖNYVKIADÓ VALLALAT

BUDAPEST

Németből fordította SZÉKELY BÉLA

find.

10.289

2/2

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növekedéskönyv
1929 év. 138 sz.

FŐVÁROSI NYOMDA RT.

ELSŐ FEJEZET.

Késő este lett, mire Szender nagy kínnal-bajjal és bizonyára tele hibákkal, elkészült a beadvánnyal; még sem ment haza, hanem egykori mesterét, a kocsist kereste fel. Persze nem a vidám társaság után vágyott, de Szimche a marsaliknak barátja és szomszédja volt, így talán ott találja Jüttét. Mert beszélnie kellett a lánnyal, hogy valami közelebbit kitudjon.

A nappali forróságot, mint a nagy síkságon igen gyakran, hirtelen, minden átmenet nélkül hűvös este követte; egész Barnov otthagytá a fülledt házakat és kivonult a holdvilágos uccákra. Mindenütt másutt, hol emberek laknak, ily esténken dalok zengése, hangos lárma és kacagás hallatszik. A nappal súlyos terhétől megszabadultan: nemcsak a tüdő, hanem a lélek is könnyebben lélekezik a lehűlt levegőben. De nem így e nép, mely földi szenvedése útján a legüdítőbb jót: ártatlanul, vidáman átadni magát a pillanatnak — örökre elvesztette. Hiányzik belőlük az életkedv; más nép akkor szomorú, ha oka van rá, a keleti zsidó mindig az, ha csak örülni nincs oka. Milyen

csöndes volt ez a sok ember! Csak néha zümmögött maga elé félhalkan egy férfi valami templomi melódiát, különben csak kimért beszélgetés hallatszott, olykor egy csoportból férfiak tompa nevetése, egy másikból lányok elfojtott vihogása. Mert nemcsak Isten házában, hanem az uccán és minden vigalomban is legszigorúbban elkülönítik a nemeket. Itt nők, amott férfiak állottak sűrű csoportban, s többnyire szorosan körülvettek valakit, aki legügyesebben mondott el tréfákat, vagy pletykákat, odébb az ifjú népség járkált fel-alá, kar a karban, hosszú sorokban, de egy ifjú sem merészkedett a lányok láncához, ahol a csoportok találkoztak s ki kellett egymás elől térniök: némán és zavartan szorongtak egymás mellett. Csak a házak kapui előtt voltak fesztelenebbek: ez valamennyire még a házhoz tartozott.

Gyors léptekkel és lehajtott fővel ment köztük Szender. Ha valaki megszólította, morogva köszönt és gyorsan tovább sietett. De amikor végre a fuvaros házát elérte, csak csalódás várt rá: a házbeliek mellett ott ült a marsalik is a feleségével, egy kövér, vidám asszonnyal, de Jüttét nem látta.

— Ha az ördögöt szólítják, megjelenik — kiáltott feléje a marsalik. — Épp Luizer volt itt az imént; rólad beszélgettünk. Nem csengett a füled? Egyre szidtunk!

— Ugy? — kérdezte Szender odavetve, csak-hogy mondjon valamit.

— Ugy? — utánozta a marsalik. — Ne tégy

úgy, mintha egész mindegy lenne neked. Legalább is szégyelhetnéd magad, ha tényleg úgy volna... Luíser azt mondja, hogy már is jobban írsz, mint Dovidl; ha — így mondta — szorgalmasan tanulod a német törvényeket, akkor két év múlva önállósíthatod magad. A törvényeket... hallod?

Szender nem válaszolt. Éppen ez hiányzik nekem, gondolta mérgesen.

— Nos? — szólt rá türelmetlenül Türkischgelb — miért nem válaszolsz? Ugy látom, ma nincs helyén a fejed. Mért rohantál el délután, mint egy örült?

— Nem jól éreztem magam — morogta Szender. — A meleg miatt.

— Ugy? Tudod mit mondott az én Jüttém: „Megijedt, mikor a színészekről beszéltem, e mögött rejlik valami!“ És az én Jüttém...

— Egy deszkán is keresztül lát! — egészítette ki Szender bosszúsan. — Hát mi rejlene megette? — Rosszkedvűen leült; most már, ha kedvező alkalma lenne is rá, akkor se kérdezhetné ki elfogulatlanul.

De még akkor este mindenről értesült, amit Jütte tudott. Kis idő múlva ugyanis Jütte a fuvaros lányával odajött hozzájuk. A beszélgetés természetesen a chorostkovi életre terelődött és Jütte büszkén úgy vélte, hogy ha Barnovnak valamivel több lakosa van is, mégis úgy érzi magát benne, mint egy faluban. Az élvezetek között pedig, amelyek a chorostkovi életet ékesítik, megemlégtette a huszárzenekar várkerti koncertjeit és a színházat is.

Az asszonyok nem tudták, mit jelent ez a szó, a marsalik azonban elbeszélte, hogy harminc vagy még több év előtt Barnovban is volt egy társulat. De ez olyan rossz hírünket is keltette az egész országban, hogy azóta egyik sem merészkedik többé ide: szegény emberek, majd hogy éhen hal-
tak itt. Manassé rabbi ugyanis, aki még akkor egészen fiatal volt, de — ha lehet — még szigorúbb, mint ma, megtiltotta, hogy színházba menjünk.

— Nem értem, hogy lehet ilyesmit megtiltani — vélte Jütte. — Hát Isten ellen való dolog, ha az emberek mulatnak, nevetnek és sírnak? És milyen szépen játszottak!

— Mesélj valamit róla — bátorította az anyja, aki nagyon büszke volt arra, hogy a lánya olyan jól tud beszélni.

— Például a játék a rablókról — mondta Jütte. — Volt tehát két testvér, az egyik gonosz és földbirtokos, a másik jó és rabló.

— Fordítva, gyermekem — javította ki az anyja.

— Nem, ez így van. Tudniillik a jó csak azért lett rabló, hogy az embereken segítsen! A játékot valami Schiller nevű írta, mondta az én Malkem.

— Finom mód arra, hogy az embereken segítsünk — nevetett Szimche. — Hát az a Schiller szintén ott volt a társulatnál?

— Nem, szegény már meghalt, mondta az én Malkem. Mert ő mindent tud. De még jobban tetszett nekem az a játék a szerelmes szabóról.

Németül Fipsnek írja a nevét. Az történik ugyanis, hogy a fal nyílásán keresztül szöktetik meg a menyasszonyát. Ha arra gondolok, hogy mekegett itt a Stickler úr, még ma is nevetek. Így hívták tudniillik a tréfacsinálót. Különben olyan korhely, hogy el nem lehet mondani. Egész nap részeg volt, a végén pedig megszökött az adóssággal, amit Reb Hirschnél csinált. Hát még az aszszonyok! Jól tették, hogy önmaguktól távoztak, különben Reb Hirsch kidobta volna őket.

Elpirult és elhallgatott.

— El lehet képzelni, micsoda csöcselék ez — mondta Szimche. — Azok az emberek, akik oroszlánokkal és kígyókkal utazgatnak, úgy látszik, mégis csak tisztességesebbek. Azoknak legalább van valamijök!

— Szeretnék egyszer én is egy ilyen játékot látni. Talán ide is eljönnek — vélte azonban a felesége.

— Nem hiszem — mondta Jütte. — Chorostkovból Kolomeába utaztak és onnan Erdélybe készülnek.

A beszélgetés más irányt vett. Nemsokára szétoszlott a társaság. Szender szíve csak úgy sajgott, amikor hazafelé tartott. Ez a remény is szétfoszlott tehát. Hiszen csak úgy találomra nem követhette ezeket az embereket Erdélybe. Ez északa nem jött álom a szemére.

De a napfény visszaadta a bátorságát: jámbor bensőséggel mondta el a reggeli imát.

— Már csak ketten vannak, akikre építhetek — gondolta. — Ő és én. De ha én nem hagyom el magam, akkor ő sem hagy el. A legfontosabb: tovább kell dolgoznom és be kell a könyveket szereznem. Valószínűnek látszik, hogy mégsem valami jó kenyér az, mert hiszen akkor egy olyan színész, mint amilyen Nádler, nem lett volna kénytelen ötven forint miatt megszökni, de inkább menjek ebben tönkre, mint máshol meggazdagodjam!

Ma nem kellett beadványokat írni. Kedd volt, tehát hetivásár, egyúttal a heti gyűjtések zárónapja, amikor a legtöbb betétet fizették be, így hát nem is jutott rá ideje. Alig nyitotta ki a boltot, betódultak a parasztok és meg akartak szabadulni a sok vesződséggel megkeresett garasaitól.

De ez nem ment olyan gyorsan. Legtöbbjük előbb tanácsot és támogatást kért a számok helyes kiválasztására. Mindjárt az első, aki Szender asztalához tolakodott, jól ismert vevője volt: ez rendszerint félórájába került. Tekintélyes paraszt. Miaskovka bírása, aki a környéken nagyon okos ember hírében állott.

— Nos, Szenderko, — kezdte el, mint mindig, bizalmas suttogással — megcsináljuk ma az üzletet?

— Nem, — válaszolta Szender kurtán — nem megy!

— De miért nem? Hiszen nem foglak elárulni! Különben is nem állapotunk meg magunk

között semmiben sem. Én oda teszem az én harminc krajcáromat... így! És te felírod azt a három számot, amelyek neked — ravaszul hunyorított — éppen eszedbe jutnak és a nyereségnek megkapod majd a felét.

A bíró ugyanis azt hitte, egyedül Szendertől függ, hogy szerdán délelőtt milyen kisorsolt számokat függeszt ki a boltajtóra. Az írnok eddig nyugodtan meghagyta ebben a hitében, és csak azt erősítgette, hogy ez az üzlet ellenkezik a lelkiismeretével. Mulatott azon, hogy a bíró milyen eszközökkel próbálta ezeket a kétségeit eloszlatni. Ma azonban kurtán rászólt:

— Ne butáskodjék, bíró! Ha én tudnám, hogy mely számok jönnek ki, már rég gazdag ember lennék és nem ülnék itt!

A bíró meghökkenve nézett rá.

— Ez azt jelenti, — mondta habozva — hogy sohase fogod nekem megmondani? Arca a haragtól vérvörösre borult; ráütött az elválasztó korlátra. Akkor csaltok ti, nyomorult zsidók! Csálás! Jó harminc krajcárért egy ilyen vacak kis cédulát!

A lármára berontott Morgenstern.

— Te bolond! — támadt rá hevesen Szenderre, miután megtudta a tényállást — így látod el te az én üzletem?

Azután a paraszthoz fordult.

— Bíró úr, — könyörgött hozzá suttogva — én megmondom magának azokat a számokat, amelyeket holnap kifüggesztünk. Ha csak a kerü-

leti előljáró úr másokat nem parancsol... de különben biztosan nyerni fog és én már a nyereség negyedrészevel is megelégszem.

— Ez már más — mondta megjuhászodva a paraszt és befizette betétjét. — De becsapni nem hagyom magam, legkevésbé egy ilyen fiatal fajnától!

— Ez is jól kezdődik — gondolta Szender sóhajtván és elhatározta, hogy ezentúl elővigyázatosabb lesz. Szerencsére a többi vevők között egy sem volt oly ravasz, mint a miaskovkai bíró. Ezek a parasztok és kispolgárok csak azt akarták tudni, vajjon „a szél egyenesen, vagy inkább ferdén fujdogál“-e, hogy tehát ők előnyösebben a 15 és 43, vagy 16 és 44 számokra tegyenek-e, vagy még gyakrabban csak azt, vajjon „a szél fenn, a középen vagy odalenn fujdogál-e?“, azaz, hogy az 1 és 30, vagy 31 és 60, vagy 61 és 90 közötti számokat válasszák. „A szél“ — tudja az ég mit értettek alatta, valószínűleg épp oly kevésbé voltak tisztába ezzel, mint Szender, aki a változatosság kedvéért kószálni hagyta a szelet mind a három régióban. Mások megint elmesélték az álmaikat és azoknak megfelelő számokat kértek: evégből itt is, mint Kelet minden sorsjegyzületében álmoskönyv feküdt az íróasztalon. Szender úgy gondolta, nem okoz kárt az embereknek, ha egyáltalán nem lapozza előbb fel.

— Tehát, — mondta a barnovi pap szakácsnéjának — maga egy teli kád aranyról álmodott — 7; egy káplárról — 23; és egy kutya megharapta a

lábikráját — ez 50... És maga? — fordult egy öreg paraszttasszonyhoz.

— Fekete kakasról álmodtam — válaszolta ez — és hogy egy fiatal ember udvarolt nekem.

— „3 és 32. S még mit?”

— Hogy elaludtam a templomban.

— 50... És ön, nagyságos asszony?

E kérdést a városi erdész feleségéhez, Putkowska Theodornéhoz intézte, akit gonosz nyelve miatt a „barnovi viperának” is neveztek.

— Egy rózsaszínű selyemruháról — suttogta feléje. — Ez az egyetlen, amit álmodtam, de már többször is.

— 50! — válaszolta Szender.

— Micsoda? — kiáltott az asszony s a feléje nyújtott cédulát visszadobta. — Felháborító! Egy rózsaszínű selyemruha ugyanannyi, mintha egy kutya a lábikrába harap, vagy mintha elalszanak a templomban? ... Mindig 50! ... Hiszen ez csalás! ...

Elszörnyedve vette észre Szender, hogy azt a számot, mely tegnap óta érthetően a legtöbbit foglalkoztatta, hiszen szüntelenül Nadler sorsára kellett gondolnia, túlságosan gyakran használta.

— Engedje meg, hogy utána nézzek — kérte ijedten és az álmoskönyv után nyúlt.

De késő volt. Morgenstern már megint megjelent, hogy igazságot tegyen. Panaszok és szidalmak özöne zuhant a bűnös fejére.

— Koldussá akarsz tenni, — kiáltotta — de előbb elkergetlek innen!

— Hogyan csillapíthatnám le megint? — gondolkozott a dolgon Szender, miután az iroda kiürült. — Hiszen meg kell, hogy mondja nekem a könyvkereskedő címét.

A mesterhez lépett:

— Ha van valami munkája számomra... most épp ráérek.

Dóvidl bizalmatlanul pillantott rá.

— Mért fogott el oly hirtelen a buzgóság? — kérdezte.

— Az unalom miatt van ez is, — szólt Szender. — Nincs semmi olvasni valóm. És épp ezért kérni akartam...

— Hogy adjam oda neked valamelyik törvényt? — kérdezte lesve a zúgírnok, s a könyvekre mutatott, amelyek előtte feküdtek.

— Nem — válaszolta az írnok. — Egy nyelvtant akarok hozatni Lembergől, esetleg egy olvasókönyvet is; mondja, hogy kell azt megrendelni?

Haragtól elvörösödve ugrott fel Morgenstern a székről.

— Szégyeld magad, — kiáltotta — ilyen fiatal s már is olyan álnok. Hát azt hiszed, nem tudom ki rejlik e mögött? Az én kedves Luize-rem! Ó beszél rá téged folyton: „Tanuld meg a törvényeket, akkor megfoszthatod Dovidlt a kenyerétől“... És most éppen én adjak neked tanácsot, hogyan szerezz magadnak könyveket!

— Nem! — kiáltotta Szender. — Esküszöm magának...

— Egy szót se többet... ilyen hálátlanság...

— De hát gondolkodjék akkor legalább értelmesen — kiáltott hevesen Szender. — Ha Luizer rejtőzne e mögött, akkor mindjárt ő maga is megmondhatta volna nekem.

— Hiszen ő nem tudja! Volt ő valaha is Lembergben?... Nem, nem, engem nem lehet oly könnyen becsapni!

Rosszkedvűen ült le ismét Szender az íróasztalhoz.

— Akkor valóban megkérem Luizert, — gondolta — bizonyára ma is eljön.

Valóban, mint minden pénteken és kedden, rendszerint ebéd előtt, a községi írnok tényleg beállított. Bárhogy is gyűlölte őt különben Dóvidl, e látogatásokat szívesen vette. Luizer betétje nagyon tekintélyes összeg volt, mert ő egy egész játék-csoport feje volt. Ennek a csoportnak tagjai nem akarták a kormányt becsapni, de azt sem engedték, hogy őket csapják be.

— Azt nem hagyjuk magunknak bebeszélni, — mondták — hogy Lembergben egy árva gyermek húzza a cédulákat; biztosan szemüveget visel, hosszú szakálla van és mindenekelőtt átnézi az összes listákat. Azokat a számokat, melyeken a legkevesebb tét van, természetesen kihúzzák, hogy lehetőleg minél kevesebb nyereséget kelljen kifizetni.

Az ország valamennyi listája persze nem állott rendelkezésükre, de hálójukat oly messzire kivetették, amennyire csak tudták: minden pénteken megnézték a téteket, az eredményeket levélben kicserélgették és kedden azután értékesítették. Semmilyen csalódás sem tudta e különös kartell-testvérek meggyőződését megingatni, hogy csak ők járnak az igaz úton. Wonnenblum Luizer oly vídáman számolt le egy csomó papírforintost Szender elé, mintha maga az Üristen biztosította volna a nyereségről. De ha lehet, még vídámabb lett az arca, mikor Szender a könyvkereskedő után érdeklődött nála.

— Nagyon helyes — suttogta. — Nem is kell írnod a könyvkereskedőnek. Én majd a lengbergi nagybátyám útján megszerzem neked a törvényeket.

De Szender ezt köszönettel visszautasította.

— Ne fáradjon, csak azt mondja meg nekem, hogy hívják a könyvkereskedőt?

— Azt nem tudom. De amint mondtam, a nagybátyám...

Mikor Szender ezt végleg visszautasította, Luizer nagyon csodálkozott s így hagyta el az üzletet.

Talán azt hiszi, — gondolta — keresni akarok az árán? Eszembe sincs... elég hasznom van abból, ha Dovidl és Szender különválnak.

Szender azonban haladéktalanul írt a „német könyvkereskedőnek Lengbergbe“ és utánvét mellett megrendelte a könyveket. A pontos címet

persze nem tudta, de olyannál, aki könyvekkel kereskedik, az nem is fontos.

Mikor levelét a postahivatal tolóablakába dobta, pillantása az ablak mögött sorba rakott levelekre esett. „Nadler színházigazgató úrnak“ ... egek! hiszen ez az ő levele volt, melyre oly fájdalmasan várta a választ: mint „kézbesíthetetlen“ — visszaérkezett!

A postamester mosolyogva vizsgálta Szendert, mikor a levelet visszakérte:

— Ember, micsoda ismeretségeid vannak?! E levél különben már egy hónapja fekszik itt. A hátára rá volt írva: Retour! Címzett ismeretlen helyre költözött.

Szender szíve fájdalmasan elszorult. Most már senkit sem kellett többé megkérdeznie. Az a Stickler és a többiek nem hazudtak...

Most már valóban egészen magára maradt; pártfogója megszökött, különben mért ne hagyta volna hátra a címét?

— Szegény, — mormogta — ötven forint miatt! — és a Nadler iránt érzett részvéte felébresztette benne ismét a sajnálatot saját maga iránt is.

De most már nem sírt többé. Mikor anyja ebéd közben aggódva kérdezte, miért olyan sápadt és szomorú, még vídámságot is erőszakolt arcára.

MÁSODIK FEJEZET.

Épp ily bátran igyekezett délután teendőit az irodában ellátni. A hét legnehezebb napja volt ez. A bolt-ajtó sohasem állott meg, közben az egész listát le kellett másolni, hogy még a mai postával, hét órakor elmenjen, mert szerdán reggel már húzás volt Lembergben. A számokat táviratilag azonnal közölték minden gyűjtővel: a visszaélések ellen tehát az államnak egyetlen biztosítéka volt: ha idejekorán beküldik a listákat.

Hat óra után Szender már megcímezte a borítékot s éppen alá akarta írni a listát — belépett a boltba a nemes Wolczinsky úr.

— Tegnap nem voltam itt, — mondta — azzal a Huszkievickivel semmi dolgom többé. Az ő módszere... ha-ha!... tisztára ostobaság! Hiszen te okos vagy, Szenderko, nincs igazam?

Az írnok kissé idegenkedve pillantott fel: Wolczinsky úr máskor nem volt hozzá ilyen nyájas. Aztán diplomatikus mosollyal a vállát vonogatta.

— Megértjük egymást — szólt a nemes ember és bizalmaskodva a vállára veregetett. — Így hát

a saját szakállamra oly számokra teszek, amelyek én számítottam ki magamnak. Itt van száz forint! — Letette a bankjegyet. — Hiszen van még idő!?

— Természetesen — mondta Szender szolgálatkészen és a bankjegyet a kasszába tette. A legmagasabb betét volt, mely valaha is befolyt. — Milyen számokat parancsol?

Wolczinsky a mellényzsebébe nyúlt.

— Itt a cédula! De nem találta ott. Kereste a kabátban, a nadrágban, de a cédula nem került elő. — Az ördögbe is, — kiáltotta — hát most mit csináljunk? Van még idő, hogy hazamenjek és elhozzam?

— Nem — válaszolta Szender. — Tíz perc múlva a listának a postán kell lennie.

— De csak nem szalaszthatom el a szerencsém — kiáltotta megdöbbenve a nemes ember. A másik pillanatban azonban felderült az arca. — Várj — kiáltotta — a legegyszerűbb megoldás mindig utóljára jut az eszünkbe. Te a listára, meg a cédulára csak a betétet írod rá és ide adod nekem mindkettőt; én gyorsan hazamegyek, kitöltöm a listát, és még idejekorán a postára viszem. Tudod, a postamester jóbarátom... kezeskedem érte. Hát nem a legkényelmesebb ez mindkettőnknek!

Szender elsápadt.

— Oh, te gazember! — gondolta magában, de hangosan csak ezt mondta: — Kényelmes volna,

persze, de veszélyes! A száz forintos után nyúlt és odatolta a nemes ember elé.

— Veszélyes? — nevetett Wolczinsky. — Légy hát okos! Nesze, itt van tíz forint borra-
való, s ha nyerek, megkapod a nyereségem húsz
százalékát is.

Szender ezt a pénzt is visszatolta.

— Nyereségének húsz százaléka? — mondta.
— Ez nagyon sok nekem, ez két évi fegyház!

— Hogyan?

— Egész egyszerűen. Csak holnap találja meg
a céduláját, ha már a távirat megérkezett. A lista
holnap délben megy el. Ha Lembergben észre-
veszik ezt a késedelmes elküldést, az ön nyere-
sége tízévi fegyház.

— Kölyök! — zúdult fel a vesztegető — hogy
mondhatsz...

Itt megakadt. Az ajtót hevesen felszakította
valaki; Joszele Alpenroth volt.

— Van-e még idő? — lihegte fáradtan és két
forintot tartott Szender elé.

Wolczinsky eltette a pénzét.

— Isten veled, Szenderko! — mondta már
megint egész barátságosan. — Még beszélünk egy-
mással! Természetesen csak félreértés volt!

— Persze — kiáltotta utána Szender és sietve
tollat ragadott. — Gyorsan, mester! Tehát két
forint. Ternó. Milyen számokat?

— 5, 63, 88... Ma éjjel álmodtam ezeket.
Egész nap tanakodtam a feleségemmel, tegyek-e
vagy nem. Végül megengedte.

Szender nem hallgatott rá. Nagy sietséggel ráírta a számokat a cédulára és a listára, aláírta, leragasztotta a borítékot és rohant a postára, ahol nagynehezen a küldeményt még feladhatta.

Nagyon fáradtnak érezte magát, tagjai zsibbadtak voltak az átvirrasztott éjszakától, ezért azonnal hazasietett s kis idő múlva már mélyen aludt a szobájában, hogy azután meglehetősen gyöngédtelenül felriasszák.

Kopogtak az ajtaján.

— Kelj fel! — hallotta anyja aggodalmas kiáltását. — Itt van Reb Dovidl; valami nincs rendjén az üzletben.

— Wolczensky — gondolta rémülten és lámpát gyújtott. Alig volt tíz óra. Gyorsan felöltözött. De mi dolga lehet vele a nemes embernek? Hirtelen letről jól ismert hangot hallott: — Ha nem adja vissza a pénzem, majd megmutatom én ki vagyok! Ez Joszele Alpenroth volt.

— Ugyan, mit akarhat? — gondolta Szender csodálkozva. De amikor a szobába lépett, ugyancsak gyorsan megtudta. Reb Dovidl rohant feléje és egy lottócédulát tartott az orra alá.

— Olvasd! — kiáltotta.

Szender olvasta.

— 50, 63, 88. Ternó. Két forint a holnapi húzásra... Mi van ezzel?... A cédula rendben van!

— Rendben? — krákolta Dovidl és háromszor megfordult a tengelye körül.

— Rendben? — kiáltotta Joszele és mellen ragadta Szendert. — Isten engem úgy segéljen, hogy ötöt mondtam, nem 50-et!

— Az meg lehet — mormogta megdöbbenve Szender. — Ez a szám ma már másodszor vált végzetessé számára.

— Meg lehet? — kiáltott Dovidl. — Egészen biztos! Hiszen ma megvagy örülve az 50-es számmal! Oh, csak felszámíthatnám neked! Tehát meg akarod szép szerével téríteni a két forintot, vagy nem? Ha nem, akkor ne jöjj többé az üzletbe s én Joszele nevében benyujtom ellened a pert.

— Megtérítem — mondta Szender és lerázta magáról az emberkét. — Nem kell, hogy fenyegetsen. Kötelességem. Hozom a pénzt.

— A keserűen szerzett fizetéséből — sóhajtott mögötte az anyja. — Hát mi az nekünk két forint?! Oh, sohasem lesz már okosabb!

Szender átnyujtotta egykori mesterének a pénzt és elvette a cédulát.

— Így, ez most az enyém.

— Igen — mondta az órás. — A cédula a tied. De ha kijön holnap az 5, 63, 88, akkor beperellek a háromszáz forint nyereségért. Luizer azt mondja, ingyen vállalja a pert, mert azt nem is lehet elveszíteni.

— Micsoda? — kiáltotta Morgenstern. — Micsoda? — ismételte meg a legnagyobb felháborodás hangján. — Engem kihurcol az ágyból s én, hogy ebből a szegény ördögből a két forintot ki-préseljük, szaladgálok magával a ködös éjszaká-

ban, bár egyáltalán nem is tudja bizonyítani, hogy nem 50-et, hanem 5-öt mondott... és a perét Luizernek adja át? Hahaha! Hát ezt eltalálta! Hát csak pereljen... mi nem ijedünk meg. Mert én képviselem az én Szenderemet, érti, én képviselem!

— De Dövidl — próbálja az órás csillapítani. Ha nekem Reb Luizer azt mondja...

— Kifelél! — kiáltotta a zúgírnok. — Engedje meg, Rosel asszony és te, kedves Szender, engedjétek meg, hogy ezt az embert kidobjam a házatokból. Tudjátok mit mondott nekem, mikor idejöttünk? Nagyon örülök a tévedésnek, — mondta — ennek a révén visszakapom a pénzeimet. Elhirtelenkedtem egy kissé a dolgot, — mondta — hogy ennyit tettem és a feleségem alaposan összeszidott érte. Most pedig, hogy megvan a pénze, még Luizerrel be akar perelni!.. Menjen és szégyelje magát!

Az órás úgy tett, ahogy parancsolták: lehajtott fővel kiosont, mögötte a dühös Dövidl lépetett büszkén és sötéten, mint a bosszú angyala...

Mikor anya és fia a következő reggel együtt ültek a reggeli levesnél, Rosel asszony hirtelen rákezdte:

— Mi minden ér téged, te pojáca! Most a lutrin játszol, anélkül, hogy tettél volna!

— És a végén még megnyerem a háromszáz forintot! Hát ahhoz mit szólnál, anyám?

— Szomorú éppen nem volnék miatta —

válaszolta. — De ne csinálj magadnak hiú reményeket. Hiszen ez csoda volna!

— Nem volna csoda, — válaszolta ő — csak az a véletlen, melynek mostanában oly gyakran vagyok szemtanúja. Ötszáz ember, vagy még több fizet be minden héten és három vagy négy nyer közülök. És ezek sem jutnak értelmesebb módon a számaikhoz, mint én a magaméhoz. Miért ne érne engem a szerencsés véletlen? De légy nyugodt, anyám, erre a reményre még nem veszek házat magamnak.

Valóban alig gondolt rá többet és szorgalmasan dolgozott egész délelőtt egy újabb beadványon, amíg a táviratkihordó be nem lépett. Ugyanakkor Morgenstern is berohant.

— Nos? — kérdezte, mikor Szender a táviratot átfutotta. — Nyertél?

— Igen — nyögte Szender gyöngé hangon és félájultan rogyott vissza a székbe. — Igen, nyertem!

— Ne tréfálj — kiáltott Dóvidl és kitépte kezéből a táviratot. És abban valóban ott állott: — „8, 36, 50, 63, 88“.

A pojáca szerencsésének híre nyílsebesen terjedt el a városcában és kevesebb irigységet és bosszúságot ébresztett, mint más hasonló esetben; nemcsak azért, mert Szendert kedvelték és mert olyan szegény ember volt, hanem mert egyúttal okot találtak az emberek egy másik, nekik kellemes érzésre: a Joszele Alpenroth felett való kárörömrre. A kis órás habzott a dühtől és Luizerhez

rohant, hogy a pert azonnal indítsa meg. Ez habozás nélkül hajlandó is volt erre, de csak akkor, ha Joszele viseli a költségeket.

— Mert hiszen az 50-es szám jött ki, — mondta — az eredmény így bizonytalan.

De amikor Joszele kijelentette, hogy az ő jó pénzét nem hajlandó kockáztatni, a községi írnok is elég becsületes volt, hogy megmondja:

— Nem is tudna elérni semmit!

Ugyanakkor együtt ült a vámházban anya és fia, kéz a kézben, de szótlanul. Szenderre majdnem úgy hatott ez az öröm, mint két nap előtt a fájdalom: a torka összeszorult, alig bírt lélekzeni és nem tudott világosan gondolkozni.

— Ezt Isten tette — mondta az anyja — Oh, ez úgy van, amint meg van írva: „Ő meghallgatja, amiért szívünk éjszakánként könyörög!“ ... Milyen gyakran kiáltottam Hozzá: „Szender beteges, nem ért a kenyérkeresethez... gondoskodj Te róla, ha én már nem leszek többé!“ ... Nos, gondoskodott rólad. De mi sem felejtjük el Öt. Mert Ő meghagyta nekünk: „Tizedét pedig a szegényeknek“ ... Harminc forint ugyan sok pénz, huszonöt év óta sem láttam ennyit egy csomóban, mégis áldozatul hozzuk, nem igaz?

— Ugy van, anyám — helyeselte Szender. Vajjon igaza volt-e, vajjon valóban a lutriban is Isten döntötte el, hogy ki nyerjen és ki nem? — nem tudta. Milyen gyakran látta az utóbbi hetekben, hogy jómódú emberek nyertek, míg szegé-

nyek, akik utolsó fillérjüket áldozták fel, üres kézzel távoztak. Mégis annak jeléül vette, hogy az Ég őt és a terveit támogatja. Mennyivel könnyebb lett ezáltal céljának elérése! Addig marad Barnovban, amíg kedve tartja. Csak ősszel akart elmenni, mikor a nagyobb városokban megnyílnak a színházak, de most már nem Cernovitzba, hanem Lembergbe, mert ott nagyobbak a színházak. Már pártfogóra sem volt többé szüksége, aki mindjárt eltartásáról gondoskodjék, s addig is, míg a színészettel megtudja a kenyerét keresni, meg tudott élni, sőt a tanítóit is fizethette. Hiszen olyan sok, olyan borzasztóan sok pénze van... az anyjának is hagyhatna valamit belőle. Igen, Lembergbe megy — persze, csak akkor, ha közben Nadler nem ad hírt magáról és nem hívja másfelé. Mert hozzá hű akart maradni, sőt becsületesen osztozkodni is vele, ha ez a derék ember még mindig szükségét szenved!

— Vajjon hol marad a marsalik? — jegyezte meg az anyja. — Most már — folytatta nevetve — jobb házassági ajánlatot is fog tudni számodra, mint öregedő özvegyeket és púpos lányokat. És úgy-e, ha valami igazi akad, nem fogsz nemet mondani?

Szender némán megszorította anyja kezét. Igent nem mondhatott, de nemet sem volt képes mondani. Megzavarhatta-e ennek az örömnak az óráját, az elsőt hosszú, hosszú idő óta, mellyel a sors ismét megajándékozta?

— És most mihez akarsz fogni? — kérdezte

az anyja. — Ugy gondolom, maradj egyelőre Do-vidlnál, míg valami megfelelőbbet nem találsz. De nem akarlak rábeszélni: egy jó módú fiatalember várhat is egy darabig.

— Nála maradok — mondta Szender. Egész mindegy volt a számára, hogy hol tölti el azt a néhány hónapot októberig, csak ideje jusson a tanulmányai számára.

Este megjöttek a marsalik és Szimche kocsis a családjaikkal együtt; minden jót kívántak és Rosel asszony ünnepélyesen megvendégelte őket. Elkészített egy fél libát s hozzá egy egész májat, egy teli tál zsiros burgonyát, ehhez desszertként a legfinomabb csemegét: töpörtyűt. Azután fehér kenyeret, és hogy ital is legyen: méhsört. De csak a vendégek voltak hangosak és vidámak. Rosel asszony csöndesen ült: oly szokatlan volt számára az öröm! A gazdasszony társaságbeli kötelességeihez se igen értett; hébe-hóba kínálhatta ugyan őket: — vegyenek hát belőle, jut mindenkinek! — vagy megkérdezte: — nem iszik-e még egy pohárkával? — De nem erőszakolhatta az evést, ahogy azt a szokás megkívánja. A gazdasszony ne törődjék sem a nem-el, sem a vendég elhárító mozdulatával, hanem gyöngéd kényszerrel, vagy ha más-ként nem megy, erőszakkal még egy morzsát tegyen a tányérjára, és a poharát töltse meg még akkor is, ha ezt csak hosszas viaskodással tudná a vendég kezéből kivenni. De a vendégei nem vették ezt rossznéven tőle, hiszen ez volt az első ünneki alkalom, amióta e házban lakott s így a barát-

női, Chane Türkischgelb és Szurke Turteltaub asszonyok látták el helyette felváltva a gazdaszszonyi kötelességeket és pedig igen alaposan. Még Rosel asszonyt is „kényszerítették“ és ezt jól is tették, mert különben egy harapást sem evett volna és nem volt fölösleges a biztatgatás Szendernél sem. Ő, aki mások vígságánál oly hangos volt, most némán ült és még öreg barátjának legjobb tréfái is alig tudták mosolyát kicsalni.

A marsalik természetesen nem állhatta meg, hogy pohárköszöntőket ne mondjon, még pedig — amint az természetes is volt — pattogó rímekben, ahogy azt mestersége megkívánta. Az első fölköszöntője Rosel asszonynak szólt, mindenkit meghatott és felvidített. A másik valóságos nevetési rohamokat okozott, mert ez Szender szerencsájének tulajdonképpeni szerzőjét, Joszele Alpenrothot illette. Most Szenderen volt a sor, hogy a vendégek egészségére emelje poharát. De hallgatott. Ő, aki máskor merészebb rímeket talált ki, mint a marsalik. Csak érdeme szerint történt hát, hogy Chane asszony ragadta meg a szót és felsorolta azokat az okokat, amelyek miatt Szender nem érdemel pohárköszöntőt. És mivel már úgyis ma „fordított világ“ volt, Szurke asszony is elmondta hasonló hangnemben a maga mondókáját...

— Lányok, szégyenítsétek Szendert meg — kiáltotta lányai, Lea és Jütte felé. Lea zavartan vihogott, de Jütte barna szemeivel vidáman ránézett, a kést letette a pohárra, miközben kerek

arca lángba borult, odakiáltotta Szenderhez:
„Maga vagy én!... válasszon!”

Szender erre felemelkedett és megszólalt:

— Kedves emberek, ha a szívem nem volna ennyire tele és ti nem volnátok a legjobb barátaim, milyen sokat beszélnék. Így azonban csak annyit mondok: köszönöm nektek! És bármi jöjjön is, őrizzétek meg számomra barátságtokat!

Ennyi volt az egész.

— Bármi jöjjön is? — kiáltotta a marsalik. — És ha még ezer forintot nyersz — akkor is a barátod maradok!

A többiek csak most kezdték el amúgy igazában az incselkedést.

Csak Jütte hallgatott. Maga előtt is rejtélyes volt, honnan tudja, — talán Szender nedves szeméből olvasta ki — de tudta: — Ennek az embernek valami nagy és súlyos dolog nyomja a lelkét, ami az egész szívét betölti! És mert jó ember, az bizonyára valami jó dolog lehet. Bár sikerülne neki.

De ő is másképpen érezte magát, mikor a lány meleg, részvétteljes pillantásával találkozott. Feleje nyújtotta a poharát és összekoccintotta az övével.

— Köszönöm — mondta halkan.

Mit? — maga sem tudta volna megmondani.

HARMADIK FEJEZET.

Szender a következő napokon megtanulhatta azt is, hogy az efajta szerencsének megvannak a maga hátrányai is. Alig tudott a koldusok elől menekülni, akik az irodában és otthon is megrohanták; mindenféle tervezgetők egymásnak adták az ajtókilincset; az egyik szatócsüzletet akart nyitni a pénzével, a másik marhakereskedést, a harmadik sörfőzdét. De leginkább a pénzügynökök zaklatták. Háromszáz forint nagy tőke volt — s még ma is az — egy galíciai kisvárosban. Az egyik húsz, a másik harminc, sőt még ennél is több százalék kamatot ajánlott fel és akadt közöttük, aki feltétlenül jó volt erre a pénzre, Szender azonban takarékpénztárba vitte pénzét, bár ott csak öt százalékot fizettek. Ezt már az anyja is hevesen ellenezte, mások előtt meg éppenséggel megfoghatatlan volt ez. Csak a legszelídebbek vélték: hát hogy is tudna a pojáca pénzzel bánni? Amire Dovidl felkiáltott: Meg van bolondulva... kiugrok a bőrömből!

E különben is nehezen megvalósítható fenyegetéstől eltekintve a zúgírnok most ritkábban ra-

gadtatta el magát írnokával szemben, mint azelőtt, hiszen a „kapitalistának“ nem volt többé szüksége rá. Sőt Szendernek azt a kérését, hogy most már napi két szabad órát kapjon, békésen teljesítette, miután egy forintot rááldozott a fizetéséből. Csak egy közbejött eset vetett majdnem véget ennek a viszornak, mert vallási dolgokban Morgenstern nem ismert tréfát, már csak üzleti okokból sem.

Egyik napon ugyanis, Szender távollétében csomagot hozott a postás, melyért kilenc forint utánvételt kellett fizetni. Mivelhogy lebergi könyvkereskedő volt a feladó, Dóvidl kifizette az összeget; tudni akarta, milyen törvényeket rendelt meg titokban jövődö konkurrense, hogy azután erélyesen a lelkére beszélhessen. Kellemesen csalódott, mikor egy nyelvtan és levelező kivételével, melyek hasznossága előtte is világos volt, a csomagban csupa „ostoba lim-lomot“ talált; ugyan mi szüksége lehet egy zúgírnoknak világtörténelemre, olvasókönyvre és ehhez hasonlókra? Ott feküdt azonban egy vékony könyvecske is s mikor Morgenstern ezt felnyitotta és két sort olvasott belőle, rémulten ejtette ki kezéből. Mert e sorok így hangzottak: „Kérdés: Kiben hiszel te? Felelet: az én Uramban és Üdvözítőmben, Jézus Krisztusban...“

Rettenetes volt, borzalmas. Nem lehetett kétségbevonni: Szender vagy át is tért már titokban a keresztény hitre, vagy készül rá. Ilyen embert azonban nem tarthatott tovább a házában, külön-

ben őt érné a rabbi átká. S ezért a legvadabb izgalomban várta Szender érkezését, s rikácsolva szaladt eléje: Add ide a kilenc forintot, vedd a könyveidet és menj! Te hitehagyott... Jaj neked!

Szender elképedve nézett rá s miután az összefüggést megértette, kivette pénztárcáját, leszámolta az asztalra a kilenc forintot, magához vette a könyveket s azután nyugodtan megkérdezte:

— Maga is olyan korlátolt, mint Manasse rabbi, vagy csak olyannak tetteteti magát?

— Megpukkadok... Nyisd fel ezt a könyvecskét. Én nem nyúlok hozzá... azt a vékonyat ott... nos?

Szender olvasta: „Katekizmus a katolikus népiskolák számára“... Ezt én nem rendeltem.

— Nem rendelted? Kiugrok a bőréből... és mit írnak itt a levélben?

Orra alá tartotta a könyvkereskedő kísérőlevelét. A cég azt írta, hogy mivel a posta megkésve kézbesítette a levelet, azért a megrendelést csak most tudta elintézni; a kívánt könyvek közül azokat választotta ki a cég, amelyeket leginkább használnak, de hajlandó esetleg kicserélni őket. — „Mégsem küldhetünk — így végződött a levél — más katekizmust, mint a mellékeltet, mert csak ezt az érseki szék által javasolt hivatalos kiadást tartjuk raktáron és tudomásunk szerint katekizmusok egyes hivatások számára nincsenek“.

Szender most már tisztában volt a dologgal. Szamár — morogta, noha ő volt a hibás. A ren-

delése ugyanis így szólt: „Katekizmust egy leendő színész számára“.

De hangosan ezt mondta:

— Félreértés történt. Visszaküldöm a könyvecskét a maga szemeláttára. Megelégszik ezzel?

— Nem! — kiáltott a zugirnok. — Tudnom kell, hogy miről van szó. Valld be, hogy keresztény akarsz lenni!

Csak miután Szender a legünnepélyesebben megesküdött, nyugodott bele Dovidl, feltéve, hogy a könyvkereskedőhöz intézett levelet is megmutatja neki. Ezt azonban Szender nem ígérhette meg, megrendelését most már világosabban akarta megismételni és a könyveket Fedko címére küldetni. Dovidl volt az utolsó, akit terveibe beavathatott.

— Határozzon, — mondta. — Ha nem elégszik meg az eskümmel, akkor elválnak az útjaink. De akkor is itthagynom, ha bárkinek egy betűt is elmesél a katekizmusról.

Dovidl átkozódott és jajgatott, de végül engedett.

A következő heteket csendes, szorgalmas munkában töltötte el Szender. Zavartalanul szentelhette ennek idejét: a szabadban, az irodában, otthon. A német könyvek még növelték tekintélyét az emberek előtt, hiszen az üzletéhez tartoznak. Olykor-olykor nem minden meghatottság nélkül felkereste a várudvart, ahol tavaly a szerencsétlen furbesz olvasni tanította. Valóban a

sors vezette útján; mennyivel közelebb érezte most magát a céljához!

De nemcsak e cél érdekében dolgozott kedvvel; örült az ismeretlen, soha sem sejtett életnek, mely most lassanként szeme elé tárult. A földről, annak lakóiról és azok történetéről kezdett lehullni a fátyol. Felismerte, hogy úgy élt eddig, mint egy vak, helyesebben: mint egy gyermek, ki magát minden történés középpontjának tekintí és azt hiszi, hogy a maga kisdarabka világán kívül nincs semmi más. Ahogy ismeretei növekedtek, világosan látta azt is, hogy azok milyen szörnyen hézagosa és hogy csak parányi részét tudja mindannak, amit tudni lehet, sőt mi több, egy atomját annak, amit tudnia kellene. De sem ennek felismerése, sem az az ösztönös megérzés, hogy a kevésből, amit könyveiből tanult, sok mindent fordítva és helytelenül fogott fel, — nem ingathatták meg bizalmában: tanítókra volt szüksége. Az igazi előrehaladás — ez biztos — csak Lembergben vehette kezdetét, de hiszen ő ezzel teljesen tisztában volt.

Az ősz, — bár csak itt volna már! Szárnyakat szeretett volna adni az időnek; a hosszú, forró júliusi napok nem akartak véget érni. A munkán kívül az a gondolat is enyhítette a várakozás kínjait, hogy ezek az utolsó napok, amikor anyja szeretetét szeretettel viszonzhatja. Kettőjük között a viszony bensőségesebb és gyengédebb volt most, mint valaha; talán, mert mindketten megváltoztak Szender betegsége óta. Már nem volt olyan

tréfáskedvű; fejét rázva gondolt olykor arra a számtalan ostoba csínyre, amelyekben egykor homályos ösztönrel, mely most helyes útra talált, kitombolta magát. A kemény, elkeseredett asszony egyre jobban meglágyult és most a szerencse napfényében szinte vidám lett. Szender úgy látta persze, mintha anyja jóhangulatát újból megzavarta volna valami; néha felsóhajtott, vagy órákhosszat elgondolkozva meredt a lámpafénybe. De úgy hitte: tudja mi ennek az oka. A marsalik újabban gyakran állított be hozzájuk s akkor hosszasan suttogtak egymással; bizonyára valami újabb házassági ajánlatról volt szó s ezúttal valamiképen Morgenstern is részes lehetett a dologban, mert olykor ő is megjelent a vámházban, vagy Rosel asszony ment el a „Privát-Ügynökség“-be. Oda-benn azután oly halkán beszélgettek, hogy egy szót sem értett belőle, de nem is volt kíváncsi: mindegy, hogy mi a menyasszony neve, úgyis hiába fáradoztak.

Annál kellemetlenebbül érintette, hogy azt a „Katekizmus“-t még mindig nem kapta meg; végül megírta a könyvkereskedő, hogy a könyvet, a cím pontos megjelölése nélkül, nem tudja megszerezni. De ez se volt olyan nagy baj, így az augusztus és szeptember hónapokat másképp kellett kihasználnia. Most már ott tartott, hogy Nadler tanácsa szerint Schiller és Lessing műveit olvashatta és ezek a kolostor könyvtárában rendelkezésére állottak.

Barátját, Fedkót könnyen megtalálhatta. Ott

ült minden este a megszokott csapszékben. Az öreg őszintén meghatódott, mikor Szender előadta kérését.

— Ó, én sejtettem, — mondotta. — A minap különös álmom volt. A piactéren feküdtem és olyan részeg voltam, hogy meg sem birtam mozdulni. Akkor aztán megeredt az eső, — csupa szilvórium, — bezuhogott egyenesen a számba. Amint felébredek, mindjárt mondom: „Fedko, ez valami kellemeset jelent, — talán meghal a prior, — halotti tor — és újat kell választani, — ünnepi lakoma. Vagy talán eljön megint az a bolond zsidó!“ Tehát — a prior él — de te újból itt vagy! Nos, — mikor akarod látni a könyveket?

— Holnap, — válaszolta Szender.

— Jó. Holnap! De szilvóriumot már ma is fizethetsz!

Szender hajlandó is volt. Sugárzó arccal ült az öreg a korcsma asztalánál. De amikor a poharát az ajkához akarta emelni, hirtelen elborult az arca.

— A fenébe is, — morogta ijedten, — erre nem is gondoltam.

— Mire? — kérdezte Szender.

— Hm! Tudniillik, — itt megakadt és gondolkozott, azután megragadta a poharat és kiürítette.

— Ej mit, — morogta, — hiszen nem mindenki olyan bolond, mint ez a zsidó! És ha óvatos az ember... Így tehát holnap, kedves Szenderko, holnap délben!

Másnap aztán röviddel a déli harangszó után elkísérte a könyvtárba.

— A dolog egy kissé veszélyes, — morogta — legyünk csendben.

— Miért? — kérdezte Szender.

— Hm... ne, nem! — hebegett az öreg és elpirult, mert nem tudott hazudni. De már ott állottak a könyvtár ajtaja előtt.

— Én sem voltam itt azóta, — mondta őszintén Fedko, miközben kinyitotta az ajtót, — a szívem majd megszakadt... Nélküled — céltalannul... Mindent úgy találsz, ahogy elhagytad.

Szender belépett, az ajtó bezárult mögötte.

Valóban pontosan úgy volt minden, ahogy itt hagyta. Csak éppen az egyik ablak szárnya nyitva volt s ezen keresztül beáramlott a nyári levegő.

— Talán vihar nyomta be az ablakot, — gondolta Szender. De mikor jobban körülnézett, még egy új változást vett észre. Aemilius asztalán néhány megsárgult füzet hevert. Felnyitotta őket és olvasni kezdett. „Ho-mo-ho-mi-ni-lu-pus”. Egy szót sem értett belőle; latinul volt.

Talán valamelyik szerzetes járt itt azalatt? Meglehet, de ugyan mit zavarta ez! Schiller műveit kezdte keresni, de nem találta. Ehelyett egy másik könyv került a kezébe, amelyet címe után ugyancsak ismert, mert az olvasókönyvében gyakran volt szó róla. G o e t h e „F a u s t”-ja. Ide-oda lapozgatott benne. Nem tetszett neki, hogy hiányzott a szereplő személyek jegyzéke és nem volt

felvonásokra osztva. De azután nagy örömmel olvasni kezdte:

*Tanultam már bölcsészetet,
Jogtudományt és orvostant,*

és így tovább e versig:

„Magisternek, sőt doktornak hívnak...”

Itt előbb meghökkent: „Magister?” így hívták a gyógyszerár üzemvezetőjét is, aki a „gyógyszertan magistere” volt. — Ez a Faust patikus és orvos lenne egy személyben? — gondolta. — De miért ne? — ha olyan sokfélét tanult? — és tovább olvasott e versig:

Nem gyötörnek aggályok, kételyek...

Itt újból megakadt és hangosan kérdezte: „mi az, ami nem gyöttri — mi az: aggály?”

— Csak ez az, amit nem értesz?...

Halk, szelíd hangja volt annak, aki háta megett e szavakat mondotta, de Szender halálosan megijedt s a könyvet kiejtette a kezéből a földre. — Izráel Istene! — kiáltott fel rémülten és megfordult.

Alacsonytermetű, hajlotthátú aggastyán állott előtte, a dominikánusok fehér szerzetesi ruhájában.

— Ne ijedj úgy meg, — mondta mosolyogva. — De hogyan kerülsz ide?

ol- — Bo-csás-son meg, — hebegett Szender és tágranyílt szemekkel meredt rá.

— Fedko bocsájtott be?

— Igen.

— S mit keresel itt?

— Könyveket, — német könyveket!

Csak nagy kínnal tudta ezt kiejteni és remegve tette hozzá: — Semmit sem vittem el, — mindent visszateszek a helyére.

Az aggastyán közelebb lépett. Szender visszahúzódott.

— Ne félj, — mondta szelíden a szerzetes. — Én ugyan nem bántalak.

A szerzetes leült Aemilius atya székébe.

— Miért kerested a könyveket éppen itt? — kérdezte.

— Hol kereshetném még máshol? — kérdezte Szender. — Hiszen Istenemre mondom, nem akarok egyebet, csak olvasni!

Az aggastyán megint mosolygott, — jóságos, szelíd mosoly volt ez finom, sápadt, barázdált arcán.

— Ezt elhiszem neked! A tolvajok nem csukadják be magukat a kapus által, hogy Faust monológját olvassák. De azt hiszem, ezt a könyvet és még másokat is egyebütt is megszerezhetné. Például a városi orvosnál, aki szintén zsidó.

— Valóban, — válaszolta Szender. — Neki is sok könyve van és jó ember; talán kikölcsönözné nekem és nem szólna senkinek. De véletle-

nül megtudhatnák; úgy gondoltam hát: sehol sem vagyok oly biztos, mint itt.

— De miért e titokzatosság?

— A rabbink szigorú és a többiek is. Csak a legszükségesebb német könyveket szabad olvasnom, de nem az eféléket. Ők azt hiszik: ez bűn.

— Ezt bizony sok más ember is gondolja, — mondotta a szerzetes. És mintha önmagához szólna, halkán hozzáfűzte, miközben kezét Aemilius atya írásaira tette: — Ennek itt igaza volt, a történet ugyanaz mindenütt, csak a viselet különböző.

Azután megkérdezte:

— Miért teszed azt, amit a rabbi megtilt?

— Mert nem tehetek másként.

Az aggastyán, mintha várta volna ezt a választ, bólintott. — Megint valaki, akit a szomszéd kóroz. Ugy-e?

Szender hallgatott. Nem értette, mit akar ezzel a szerzetes mondani.

— A nagy rejtélyek megragadtak és te most meg akarod találni a feleletet, ki akarsz szabadulni a Szfinx karmai közül.

Szender lassan, de öntudatosan a fejét rázta.

Az aggastyán élesebben nézett rá.

— Nem értesz engem? — kérdezte.

— Nem rejtvények miatt jöttem, — mondta Szender szerényen.

— Mit keresel a könyvekben?

— A tudást, — válaszolta Szender. — A műveltséget.

Az aggastyán bólintott.

— Miért keresed ezt?

— Uram, — uram, — Szender a helyes megszólítást kereste... — Prior úr, ennek hosszú története van.

— Mondd csak: Pater Marian vagy Pater Poczobut, ez a nevem, nem vagyok prior. És hogy hívnak téged?...

— Szender. — Kurländer Sándor...

— Tehát Sándor, beszélj el nekem ezt a történetet. — És mikor látta, hogy az ifjú zsidó habozik, hozzátette: — Megbízhatok bennem. Teljesen!

— Igen, — mondotta Szender, — ezt tudom. — Az előtte álló férfi olyan ruhát viselt, amely gyermekkorra óta félelmet, sőt iszonyatot ébresztett benne, de arca, hangja, nézése jó emberre vallott. És azután, úgy gondolta: már így is, úgy is megcsíptek, de talán meggyőződik legalább arról, hogy én sem vagyok rossz ember. Elbeszélte hát mindent: a sorsát, életcélját, — sokkal részletesebben, mint ahogy maga is akarta, mert Pater Marian közbevetett kérdései és arckifejezése elárulták, hogy elbeszélése érdekli.

— Érdekes, — mondotta, mikor Szender befejezte. — Nagyon érdekes. Aligha tartottam volna ilyesmit lehetségesnek. És mégis, — folytatta azon az elnyújtott, félhalk hangon, melyen hangosan gondolkozni szokott, — mi van ezen csodálni való?... Bárhol gyúl ki ilyen szikra, gyakran a legmélyebb sötétségben is és világítani kezd, mindig van valami rejtélyes is benne, — a végső

okot nem ismerjük. Azt hisszük, hogy ez a szikra nagyon ritka dolog ezen a sötét földön, — de nem így van, mert elég gyakoriak, csak hogy a legtöbbről nem is szerzünk tudomást, mert a sötétség újból elnyeli... És mi lesz ennek a sorsa?

Gondolkozva nézett a tüzes, gyorspillantású fiatalember okos, sápadt, élesmetszésű arcára.

— Ügylátszik, kitartásban nincs hiány nálad, — mondotta. — Nem tudom, mennyire voltak hasznodra téli tanulmányaid, de mindenesetre nagy árat fizettél érte. Mert a hülésedet bizonyára itt szerezted.

— Talán, — válaszolt Szender. — Efelől nem gondolkoztam. De mit bánom én. Most egészséges vagyok.

— Hogy mit bánod? — ismételte meg az agastyán. Ez a szikra ügylátszik, valódi. És miért ne ismétlődhetnék meg másodszor is. — Bizonyára hallottál valamit, — fordult ismét Szenderhez, — sorsod hírneves osztályosáról? Szegény, tudatlan zsidó fiú volt ő is, — pojáca, — mint te, és nagy német színész lett belőle.

— Persze, hogy hallottam! — kiáltotta Szender örömmel. — Sőt a pártfogóm is. Nadler Adolf. Talán tudja, hogy ő most hol van?

— Nadler? Nem ismerem. Bógumil Dawisont gondoltam. Két év előtt láttam egyszer Breslauban; Shylockot játszotta és én soha sem fogom elfelejteni azt a benyomást, amit bennem keltett.

— Ezt Nadler úr is nagyon jól játsza, —

mondotta Szender. — És én is jól fogom játszani.
— azt tudom!

Az aggastyánnak mosolyognia kellett.

— Hány éves vagy?

— Huszonegy leszek.

— Ha csak — kezdette el, — nincs már nagyon késő, — akarta mondani. De miért kedvetlenítse el ezt a szegény fiatalembert? Szeptemberre úgyis Lembergbe készül.

— Tetszel nekem, — mondotta. — Ha e két hónap alatt valamiben hasznodra lehetek, szívesen teszem.

— Köszönöm, — kiáltotta örömmel Szender és előbbre is lépett. Meg akarta ragadni az aggastyán kezét, de nem merte. Mikor a páter mégis odanyujtotta, tiszteletteljesen ráhajolt a reszkető, ráncos kézre és megcsókolta volna, ha az gyorsan vissza nem húzza.

— Ha a te rabbid azt látta volna! — mondotta Poczobut. Különben, — ki tudja, hasznodra lehetek-e. Színdarabokat akarsz olvasni, mondod. De akkor elsőnek még se a Faust-ot vedd, ezt semmi esetre sem tudnád megérteni. Inkább Schiller valamelyik darabját.

— Nem találtam egyet sem — mentegetőzött Szender. — Különben nem ez lenne az első ilyen olvasmányom. Lessingtől már sokat olvastam. A Náthánt és...

— Úgy? A Bölcs Náthánt. De fel is fogtad-e a helyes értelmét? Egyformán valódinak tartod mind a három gyűrűt?

Szender zavartan vonogatta a vállát.

— Nem tudom. De az én gyűrűm minden-
esetre valódi. Mert ez a legrégibb. Tehát nem
mintázhatták a többiek után.

A szerzetes nem tudta a nevetését vissza-
tartani, olyan ravaszkas volt eközben a pojáca
arca.

— E próba után ítélve, — mondotta komo-
lyan — talán nem ártana, ha a „Náthán“-t újból
elolvasnád... De nem velem — folytatta. —
Kerüljünk el mindent, ami téged megzavarhatna,
vagy gyanakvóvá tenne irántam. Nem akarlak
megtéríteni, Sándor, valóban nem.

— Ezt elhiszem magának — válaszolta a
zsidó. — De szólítson csak Szendernek, — a Sán-
dor csak Lembergben kezdődjék. Ha lenne tehát
olyan szíves és elolvasná velem Schiller-nek vala-
melyik darabját. De megvannak itt a könyvek?

A szerzetes megmutatta helyüket: Szender
örömmel vette elő a könyveket.

— De ha Fedko megtudja, hogy egy barát
tud róla?

— Én hallgatni fogok és szeretném, ha te is
hallgatnál. Mert nekem is van egy szigorú fölöt-
tesem, mint neked a rabbid... Egyébként nyugod-
tak lehetünk, a többiek sohase jönnek ide...

— Úgy-e, nagyon gyakran van itt? De hogy
lehet az, hogy Fedko nem tud erről?

— Mert a kis ajtón keresztül jövök be. —
Az egyik oldalfalra mutatott, — a szomszédos cel-
lában lakom.

— Apáca-cellában? — kiáltott fel Szender.

— Igen, úgy nevezik. Két hónap óta.

— És mit, — Szender megakadt... és mit vétett? — akarta kérdezni.

Az aggastyán kitalálta.

— Igen, büntetésből vagyok itt, — mondotta nyugodtan, a keserűség minden nyoma nélkül. — Egy könyvet írtam, amely fölötteseimnek Sziléziában nem tetszett s ezért küldtek ide, amíg — nos, amíg meg nem javulok.

— Bizonyára nagyon rossz dolga van itt, — kérdezte Szender részvétteljesen. A korbácsokra gondolt, de erről nem mert beszélni.

— Nem valami jó, — válaszolta a szerzetes. — De mit bánom én? Hetven éves vagyok, beteg és összetört. Nincsenek reményeim, terveim többé. A könyvem azonban napvilágra került s él, hat és nincs olyan erőszak, ami megsemmisíthetné. Élni fog, míg el nem jön valaki nagyobb és jobb és fölöslegessé teszi. Bár jönne minél hamarabb.

Szender meghatottan nézett rá, a legmélyebb részvét fogta el. De ugyanakkor azt gondolta: — Világtörténelmemben olvastam, hogyan égettek el Rómában egy szerzetest. Sőt, ha jól emlékszem, ez is domonikánus volt. Mindig gondoltam: ez egy szép szomorújáték volna. Most már azt is tudom, hogyan játszánám a szerzetest.

Pater Marian végigsimította a homlokát:

— Most pedig keresünk számodra egy szín-
darabot. — De még mialatt a könyvekben lapoz-

gatott, kettőt ütött az óra s ugyanakkor meghal-
lották Fedko nehéz lépteit a folyosón. — Vi-
szontlátásra, — suttogta az aggastyán s eltűnt a
cellában.

Vidám szívvel ment haza Szender. — Isten
velem van, — gondolta — Isten akarja, hogy cé-
lomat elérjem. Kívánhattam volna-e jobbat ma-
gamnak erre az időre, amíg itthon maradok?

gato
bem
Rose
totta
ben
mog

negy
tal l
könn
vona
tak.
kom
szig
A c
hog
volt
koll
egés
Mos
Nem

NEGYEDIK FEJEZET.

A keresztény szolgáló a szekrényben rakogatott. Anyja, mint az utóbbi időben gyakran, bement a városkába. Szender meglátta a szobában Rosel kötött táskáját; mikor kezével végigsimította, szögletes, kemény lapocskát érzett meg benne. Kíváncsian húzta elő. — Ki ez? — mormogta elképedve. — Ej de csinos!

Színezett daguerrotyp volt, amelyeneket negyven év előtt csináltattak. Feltűnően szép fiatal lányt ábrázolt. Arany-barna haj lebegte körül könnyű hullámokban a hosszúkás, keskeny, nemesvonású arcot, melyben nagy, kék szemek ragyogtak. A finom ajkak kissé lefelé húzódtak; ez és a komoly, gondolkozó tekintet az arcvonásoknak szigorú, majdnem szenvedő kifejezést adtak. A chassidok szektájában még ma sem szokás, hogy lefényképeztessék magukat, még kevésbé volt ez akkoriban és a marsalik eleget mulatott kollégáin, a nagyvárosi házasságközvetítőkön, akik egész csomag efajta képpel jártak házról-házra. Most mégis az új divathoz alkalmazkodott volna? Nem volt valószínű. Rosel asszony is nehezen

volt kapható ilyen „istentelen“ újításokra — s mégis, mi mást jelenthetett ez a kép? — Nekem minden esetre egészen mindegy, — mormogta Szender — és visszacsúsztatta a képet a táskába.

De azután újból elővette. Eddig nem sokat törődött a női szépséggel, egy csinos arc kedvesebb volt előtte, mint egy csúnya és mint minden keleti zsidó előtt, egy jóltáplált kedvesebb, mint egy sovány; de amit a szépség hatalmáról és varázsáról olvasott eddig, teljesen sohasem értette meg. Most valami sejtelve támadt róla. — Ilyen arcot még nem láttam — gondolta. Sovány szégyenke s mégis olyan szívesen nézi az ember. Bizonyára okos is. De miért olyan szomorú?! Milyen fiatal gyerek!

Elővette olvasókönyvét és fellapozta a „Schiller élete“ című olvasmányt, hogy holnapra elkészüljön vele. Máskor abban a pillanatban, mikor olvasni kezdett, minden egyéb megszűnt számára. Ezúttal azonban ismételten a kötött táská felé sandított és nem is állott soká ellent a kísértésnek, hogy a képet harmadszor is elővegye.

Ki volt ez a lány? Hogyan jutott anyja ehhez a képhez? Nem lehetett másképp, a marsalik hozta neki. De vajjon egyáltalán zsidólány volt-e? Nem egészen tudta elhinni. Legalább is a zsidó típust nem tudta az arc vonásaiból kivenni. — Ha azonban zsidónő, — gondolta — akkor egész finom nő lehet és a szülei bizonyára mást keresnek számára és nem Szendert, a „pojácát“. Van valami az arcvonásaiban, — valami különös

— nem is tudom micsoda. Az arcvonások átszellemültsége volt az, ami annyira megragadta.

Csak akkor dugta vissza gyorsan a képet a táskába, mikor künn anyja hangját meghallotta. Semmi esetre sem akart felőle kérdezősködni; ha valami köze volna a lányhoz, akkor anyja tegye előbb szóvá a dolgot.

Rosel asszony belépett, szemei ki voltak sírva, látszott rajta, hogy valami feldúlta a lelkét. Mikor szemük találkozott, bizonytalanul nézett a földre.

— Anyám, — kérdezte aggódva — mi történt? Sírtál?

Az asszony elhárító mozdulatot tett.

— Semmi, semmi — mondotta. De mert Sztender tovább faggatta, megismétlte: — valóban semmi. Csekélység, szóra sem érdemes. — Kismította az asztalterítőt s a fiú tudta, hogy minden további szó hiábavaló.

Elhallgatott hát, de nem is volt nagyon nyugtalan. Anyját alig érhetette olyasvalami, ami saját maga miatt fájhatott volna. Valószínűleg az az új parti hiusult meg, amelyet Dovidl és a marsalik segítségével tervezgetett. Úgyse lehetett volna belőle semmi, még akkor sem, ha e szép, szomorú lányról lett volna is szó...

Másnap Pater Marian irányítása mellett hozzáfogott a „Rablók“-hoz. Az aggastyán alapos megfontolással választotta elsőnek ezt a drámát.

— Ezt érted meg legkönnyebben — mondta neki — és ezen ismerhetem fel leggyorsabban, vajjon

tényleg van-e benned színészi tehetség, amint azt magadról hiszed. — És ami benne egy éretlen ember számára veszélyes lenne, — fűzte hozzá gondolatban — azt értelmes magyarázattal ártalmatlanná tehetem. Azután minden további bevezetés nélkül hozzáfogtak az olvasáshoz, sőt a szereplők jegyzékét is, amelyre pedig Szender kíváncsian sandított, — átugrották.

Szender szíve vidáman dobogott, mikor olvasni kezdett. Úgy érezte magát, mint aki eddig síkos pályán tétován bukdácsoló előre s most hirtelen erős kart érez, melyre rátámaszkodhat. Persze kissé lassan ment. Mindjárt az első szónál: „Frankok“ egy óráig időztek. Szender úgy vélte, ez Franciaországot jelenti, de a páter kioktatta, kimerítően beszélt neki az ó- és újfrankokról, s azután elővett egy atlaszt, melyen megmutatta a német vidékeket. Leipzigit is megmutatta a térképen és egész reszletesen leírta. — Valószínűleg szükség van rá, — gondolta Szender. — De így két hónap múlva sem tudom meg, mi van tulajdonképen a leipzig levélben. De már az első nap örvendetes elégtételt is hozott a számára. Mikor Ferenc szavait olvasta: „Mi mindnyájan még ma hajunkat fogjuk tépni a koporsója felett“ — hozzátette — ó, te gonosz fickó!

— Miből gondolod ezt? — kérdezte Poczobut.

— Hiszen egyre jobban felizgatja a szegény öreget, — válaszolta, mire a páter megjegyezte:

— Eszed van, fickó!

Hasonló kérdéseket s persze hasonló szen-

ve
ráz
szü
Sze
sül
me
vak
M a
hog
Att
erd
is e
itt s
az
csill

Min
szor
zött
tam
jól

lass

—
és r

ség
meg
ges

vedéseket hoztak a következő napok is. A magyarázatok nem akartak végetérni és bármilyen szükségesek lehettek is, mulattatók nem voltak. Szender ezen persze könnyen túltette magát, — súlyosabban érezte azonban azt a másik veszedelmet, amit önmagával beszélgetve így formált szavakba: — Most már tudom, ki volt Alexander Magnus. De miért bosszantja a gonosz fickót, hogy testvére e hősről oly szívesen olvasgat? — Attól félt, hogy a sok fától nem látja majd az erdőt. De ha az agg dominikánus csak most volt is először drámai tanító, tudta mégis, mire van itt szükség: Nem felejtette el a földolgot és mikor az első jelenetet újból átvették, Szender szemei csillogtak az örömtől.

— Most már mindent értek, — kiáltotta. — Mintha ez olyasféle történet volna, amit én szombat délután „minche” és „maariv” között (délutáni és esti ima) barátaimnak el szoktam mesélni a templom előtt. Becsületemre, olyan jól értem!

Páter Marian mosolygott. Ez a kifejezési mód lassanként elvesztette számára idegenszerűségét.

— Miért nem mondod mindjárt, — kérdezte — mintha te magad írtad volna ezt a jelenetet és nem Schiller?

— Így is mondhatnám, — válaszolta készséggel Szender. — De ha én írtam volna, — itt megakadt — bocsásson meg, — hiszen nevetséges ilyet mondani.

— Nos?

— Akkor ezt a Ferencet kevesebbet beszél-
tetném és nem olyan mérgesen. Mert ha az öreg
nem veszi észre, hogy ez egy kutya, akkor már
egészen gyöngefejú... És még valamit: nekem
úgy tetszik, ez a Ferenc túlságosan gonosz. Élt-e
már valaha ilyen ember?

A páter hangosan felnevetett:

— Szigorú kritikus vagy!

Azután igyekezett Szenderrel megértetni,
hogy milyen körülmények között keletke-
zett ez a mű és hogy a fiatalos lángész mindig
erős színeket használ.

— Nem is mondom én azt, hogy rossz, —
mentgetődzött Szender — csak azt mondom, hogy
én másképp csinálnám. Kissé bosszantotta, hogy
ezért kinevette a szerzetes. De azután azt gon-
dolta: — ha ez neki tetszik, — akár ki is nevethet.
Szegény ember, oly egyedül van egész nap.

Vidáman ment haza, mint mostanában min-
dig. Anyja, akárcsak nyolc nap előtt, ismét a vá-
roskába ment; táskája is itt feküdt. De az a lány-
kép már nem volt benne. Ez nem okozott számára
csalódást, már a következő nap eltűnt belőle. —
Kár, — gondolta — szerettem volna még egyszer
megnézni azt az arcot. Ilyesmi nem mindennap
akad.

Ezúttal soká tartott, míg anyja hazajött s mi-
kor belépett, látta, hogy újból valami kellemetlen-
ség érte, nagyobb mint a múlt héten. De mielőtt
megkérdezhetne volna, anyja megszólalt:

— Volt valaha valami összeszólalkozásod azzal a gonosz Wolczinskyvel?

— Összeszólalkozásnak tulajdonkép nem lehet nevezni, — válaszolta megdöbbenve. — Nem is hittem volna, hogy valakinek elbeszélje. Én hallgattam, nem kíméletből persze, hanem mert elfelejtettem

És elbeszélte a nemesember kívánságát.

— Csak most tűnik fel nekem, — fejezte be — hogy azóta nem mutatkozott többé az üzletben!

— A gazember, — mondotta az asszony. — Természetesen helyesen tetted, hogy elutasítottad. De nem kellett volna tréfálkozni azzal, hogy mi lesz a te nyereséged. Most meg akarja bosszulni magát.

— Hát mit tehet? — kérdezte. — Hiszen az ezredorvos megmondta, hogy nem kell többé a sorozástól félnem. És ki tudja, — fűzte hozzá gondolatban — hol leszek már én a legközelebbi sorozáskor.

— Más dologban is benne van a keze, — válaszolta az anyja. — Hiszen emlékszel, nyolc nap előtt milyen kétségbeesetten érkeztem haza. Akkor értesültem erről először. — Rosel asszony negyedszázad óta bérelte a városi vámot, övé volt a bérlet, mert a bért pontosan fizette és mivel elégedetlenségre soha sem adott okot, lejáratkor mindig bérbe adták neki újabb öt évre. Miután szerződése a következő év márciusában járt le, júniusban most is benyújtott egy kérvényt a kerületi előljáráshoz, hogy a bérletet meghosz-

szabbitsák. Végzést még nem kapott, de a hitközség elnöke, Jossef Grün, nyolc nap előtt magához hívatta és azt mondta: Wolczinsky megkérdezte tőlem, nem tudok-e valakit, aki a bérletet átvenné. Azt mondta, nem fogják megújítani a szerződését. Az egész kerületi hivatal a zsebében van, beszéljen vele. Rosel asszony megfogadta a tanácsot, kétszer is megkísérelte, hogy Wolczinskyval beszéljen, de csak ma juthatott hozzá. — Valóban úgy van, — mondotta — figyelmessé tettem az urakat a kerületi hivatalban, hogy az állam a bér dupláját is megkaphatná. Miért tettem? Egyrészt, mert jó állampolgár vagyok, másrészt, mert a fia arcátlan fajankó. A bérletet november elsején fogják kiírni.

— Tudod mit jelent ez? — fejezte be kezét tördelve. — Vagy megszelidítjük valamilyen módon, vagy elveszítjük márciusban a kenyérünket. Gondolhatod, hogy mennyire törődik ez a gazember az állammal. Azt is tudja, hogy kiírás esetén senki sem fog nagyobb bért felajánlani, mint amennyit én fizetek, valószínűleg kevesebbet. Mert hiszen mindenki tudja, hogy Struss adjunktus, egy lengyel, Wolczinsky barátja dönt a dologban s itt nem azon mulik, hogy az államnak, hanem hogy kettőjüknek mit nyujtanak, mert ők azután úgy ferdítik a dolgot: „Ez ugyan a legkevesebbet ajánlotta fel, de viszont a legmegbízhatóbb.“ — Valamikor csupán német hivatalnokok voltak, másként volt ez, — azok durva fatuskók voltak, de becsületes emberek. Megkaptam a

meghosszabbítást, mert legtöbbet ajánlottam fel...
de most...

— Pénz kell neki, — vigasztalta Szender. —
Isten nevében. Adok neki valamit.

Az asszony fejét rázta: — Attól félek — nem!
Tudom, hogyan kell vele beszélni és azt mondtam
neki: — Mibe kerül? De ő: — Szender anyjával
nem kötök üzletet. Mire én azt mondtam: — Ha a
fiam megbántotta, bocsánatot fog kérni. — Nem,
kutyákkal kergetem el a küszöbömről, ha ide
jönne! — Kétségbe kell esni! Dovidl sem tudja mi-
hez lehetne kezdeni és azt mondja, ilyen esete még
nem volt Wolczinskyvel. És Strusszal, mondja
— semmit sem lehet kezdeni. Az egy képmutató,
egy álszenteskedő, így mondta és csak Wolczin-
sky útján fogad el pénzt.

Erre már Szender sem mondhatott semmit.

— Az idő majd tanácsal szolgál, — mondta
végül bátortalanul, — hiszen novemberig még
szinte teljes három hónapunk van.

De anyja komoran rázta fejét. — Így be-
szélsz te könnyelműségemben, — válaszolta. — De
az én szívemet összeszorítják a gondok. És ha leg-
alább ez volna a legnagyobb!

— Még ennél nagyobb is van? — kérdezte
megdöbbenve. — Mi lehet az?

Az asszony összeszorította ajkait és elfor-
dult.

— Mondd hát meg, — unszolta Szender. —
Nem vagyok-e a fiad? Nincs-e jogom rá, hogy én
is viseljem?

Ezek a magától értetődő szavak könnyet csaltak Rosel asszony szemébe. Hiszen éppen ez az, hogy nem volt az ő fia! Ügylátszik, beteljesült, amit Wonnenblum Luizer egykor a marsaliknak kilátásba helyezett. Ha Dovidlt bízta meg a dologgal, akkor Froimot nem halottnak nyilváníttatja, hanem megelevenítteti, de ez persze nem Dovidl, hanem Luizer bűne volt. Hogy konkurrensét bosszantsa és megbosszulja magát az elszalasztott megbízásért, főképen pedig azért, mert Szender megütötte a nyereményt és így már volt mit elvihessen Rosel asszonytól. Luizer, mint Froim „kurator“-a nem elégedett meg a hivatalos lapok rendeleteivel, hanem a rabbik segítségéhez fordult. Hiszen jámbor cselekedetről volt szó, hogy a távollevőn ne essék jogtalanság. Amit Dovidl csupán azért, hogy a honoráriumot növelje, tárgyalás közben ürügyül felhozott: írni kell „minden hitközségnek“, azt Luizer egyeseknél meg is valósította. Most végre eredményt ért el: Nyugat-Galiciából Eadovice rabbija értesítette, hogy Froim Kurländer ott hosszú ideig élt az emberek adományaiból és három év előtt Felső-Magyarországba távozott. Ha még él, Luizer biztosan megtalálhatja.

Mialatt Szender hiába faggatta, belépett a marsalik. Látszott rajta, hogy nagyon jó hangulatban van, de most megdöbbent, hogy az asszonyt sirva találta.

Odalépett hozzá.

— Rosel asszony, — suttogta szemrehányóan —

talán tanácsom ellenére? — jelentősen Szender felé nézett.

— Nem, — válaszolta hevesen. — Egészen másról volt szó. — Utána ment a pítvarba, ahol kettesben soká tanácskoztak. Mikor visszajött, valamivel nyugodtabbnak látszott.

Másnap Szender elbeszélte a páternek újabb bánatát, mely a lelkét nyomta.

— Tudom, — mondta — nem segíthet rajtam, de nem nagy gonoszság ez? Hogyan távozhatom én, míg ez el nincs intézve? Ó, igazságtalan voltam Schillerrel szemben. Wolczinsky még gonoszabb, mint az a Ferenc.

Az aggastyán részvétellel hallgatta.

— Ez az ő számára való dolog lenne — mondotta és Amelius füzetére mutatott. Könyvet írt arról, hogy az ember emberrel szemben olyan, mint a farkas. De mégsem volt igaza, hogy nemes szívét úgy elkeserítette. Gondold meg, jó emberek is vannak és természeténél fogva senki sem gonosz. Mennyire fáradozik Schiller, hogy megokolja, miért lett Ferencből szörnyeteg.

— Hát persze, — kiáltott Szender. — Milyen rettenetes alak. Ha majd egyszer alakítani fogom, meg fognak rémülni az emberek. Így! — szörnyű grimaszt vágott. -- De már előre örülök a folytatásnak.

Erre azonban ma nem került sor. — Most meg kell, hogy tanítsalak arra, hogy azt, amit már körülbelül könyv nélkül tudsz, helyesen is ejtsd ki, — mondta a páter. Persze, ő maga felsősziléziai

akcentussal beszélt németül, de hasonlíthatatlanul tisztábban, mint Wild, akinek tiroli kiejtése oly különösen csengett vissza Szender beszédében. — Olvass!

Szender sóhajtva kezdte el. Kemény munka volt, de el kellett végezni. Annaira belemélyedtek mindketten, hogy arcuk egyre jobban kivörösödött és az öreg ember egészen berekedt. Szender elé állott és amilyen hangosan csak bírta, előmondta neki a szavakat. Az pedig buzgóságában ordítva ismételte.

Igy azután meg sem hallották, mikor az óra kettőt ütött és elfelejtették, hogy Fedko jönni fog.

— Mégegyszer, — kiáltotta a páter. Nem: „Ó Karl, Karl, wüschtes tu“, — hanem: „Ó Karl, Karl, wüsstest du“. — „Ó Karl wüschtest“ — ordította Szender, de hirtelen torkába fult a szó és a szeme kimeredt.

Fedko állt az ajtóban, de ő is tátott szájjal bámult mindkettőjükre és meg sem tudott moccanni.

Páter Poczobut szintén elsápadt, de ő tért leghamarabb magához.

— Jőjj hát közelebb — szólt a kapushoz. — Légy nyugodt, nem történt itt semmi gonosz.

Az öreg egymásután vetette a kereszteket, ajkai mozogtak, de nem moccant a helyéről.

— Nem értettél meg? — kérdezte a páter és hozzálépett. A felsősziléziai „vizipolyások“ nyelv-

vét beszélte, Fedko pedig rutén volt. De hiszen eddig mindig megértették egymást.

A kapus visszahúzódott.

— Jól megértettem, — mormogta végre és újból keresztet vetett. — Nagyon is jól megértettem, hogy mi megy itt végbe. Mondja meg az igazat — folytatta és egyet előre lépett. — Ki az a Károly, akit elátkozott?

Félelmük dacára hangosan fel kellett nevetniök.

— Nem átkozunk mi el senkit, erősítették mind a ketten.

— Elöttem úgy sem lehet eltitkolni — mondotta komoran Fedko. A prior úr beteg, talán őt gondolták? De őt nem Károlynak hívják, hanem Chrysostomusnak.

Szender most közbelépett.

— Térj az eszedre, — Kérlelte. — Hiszen te magad is hallottad, hogy nem a priorról volt szó. És hogy mit csinálok itt, azt már megmondtam egyszer: egy „komédiát“ tanulok be, a páter úr segít nekem.

De Fedko csak rázta borzas fejét.

— Az igaz, hogy mondtad, de most látom, hogy hazudtál. Hogy miért? A keresztény „komédia“ karácsony előtt és után van, amikor a betlehemesek járkálnak: ehhez semmi közöd, mert te zsidó vagy. A zsidó „komédia“ pedig a ti farsangotokon van, ab-

ban meg nem segíthet a főtisztelendő úr, mert semmit sem ért belőle. Talán...

— De hagyd, hogy megmagyarázzam neked — sietett segítségére a páter. — Van egy másfajta „Komédia” is, mindenki, keresztény és zsidó számára. Ugyanis...

De Szendernek volt egy már kipróbált magyarázata.

— Látom rajtad, hogy szomjas vagy, — és a zsebébe nyúlt.

Ezúttal azonban ez az eszköz sem használt.

— Az igaz, hogy szomjas vagyok — mondta Fedko. — Hiszen hál’ Istennek egészséges vagyok. Már pedig az egészséges ember mindig szomjazik. De keresztény vagyok, kolostori szolga. Nem akarok olyan dologból, ami talán a kereszténység ellen való, hasznot húzni, — még ha ez szilvórium is.

— De esküszöm — kiáltotta Szender.

— A te esküdnek nem hiszek. Hogy miért? Te tudod, hogy zsidó létedre úgyis a pokolba kerülsz, egy kicsit mélyebbre, vagy sem, az már nem nagy különbség a számodra. De ha a főtisztelendő úr meg akarna esküdni... Bátortalanul az aggastyán felé sandított. — Bűnös ugyan, de mégis fel van szentelve.

— Jó, megesküszöm — mondotta a páter Marian. De Fedko nem volt addig nyugodt, míg az aggastyán esküre nem nyújtotta ujjait.

Csak akkor lélegzett fel megkönnyebbülten,

de még mindig ott maradt állva, egyikről a más-
sikra nézett, azután a könyvekre és fejét rázta.

— Érdekes, — mondta — nagyon érdekes...
ezek a könyvek — ki olvassa őket? — Bűnösök,
mint amilyen a megboldogult Amelius atya volt,
ez a főtisztelendő és egy zsidó. A jámbor páte-
reknek nem is jut eszükbe. Tehát a könyvek sem
jók, sem szentek nem lehetnek. De miért tűrik
meg őket akkor a kolostorban? Ha pedig jók,
miért nem olvassák őket a jámbor páterek?...
Érdekes. De ahogy Isten akarja. Jőjj Szenderko.

Ettől kezdve zavartalanul dolgozhattak.
Fedko csak ahhoz ragaszkodott szigorúan, hogy
egy szót se beszéljenek tovább, ha ő belép.

— Meghallgatni nem akarom — mondta. Az
is aggasztotta, hogy a prior napról-napra bete-
gebb lett. — Hiszen tudom én, — mondotta, —
hogy Chrisostomus főtisztelendő úrnak meg kell
halni — aggkori végelgyengülés, ez ellen pedig
nincs orvosság. De hátha mégis ártanak neki ezek
a dolgok.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Néhány nap mulva — augusztus vége felé járt az idő — a prior temetésére harangoztak a kolostorban. A tanulást abba kellett hagyni. Páter Mariant ugyan csak „javulásra“ küldték a kolostorba, de a konvent mégsem zárhatta ki, hogy részt ne vegyen a temetésen és a halotti misén.

Minden üzleti forgalom szünetelt. Egész Bar-now talpon volt e napokban. Egyrészt, mert az egész környékből ideözönlött a nemesség és a papság, s így bőven volt látnivaló, másrészt, mert a sorra kerülő választás olyan esemény volt, mely a város minden lakóját közelről érdekelte: a zsidók számára meg éppenséggel valóságos életkérdés volt. A háztelkek legnagyobb része kolostori birtok volt, az öreg prior semmi áron sem adott el zsidónak még egy ölnyi telket sem: a getto túl volt zsúfolva. Ha az új prior is így gondolkozik, akkor a lakók egy része kénytelen lesz elhagyni a várost. Köztudomású volt, hogy két jelölt áll egymással szemben: a türelmes Valerián és a sötét Marcellin; sőt még Manasse rabbi is megengedte, hogy könyörgő istentiszteletet tartsanak

Valerián megválasztásáért. Az imaház zsúfolva volt, Szender sem hiányzott, sőt nagyon buzgón imádkozott. — Házra ugyan nincs itt szükségem, — gondolta — de szegény Mariannak talán akkor jobb dolga lesz.

Mikor a templomból hazajövet elment az előljáró Jossef Grün háza előtt, két nőt látott az ajtó előtt állni, akiknek egyikét jól ismerte. A pirosarcú, viruló fiatalasszony Taube Grün volt, az előljáró menyje, akinek Szender egykor a szadagorai kocsmában oly gazdag gyermekáldást jósolt. Azóta valóban született egy fiacskája. A másik még leány volt, a saját haját viselte; pompás, könnyedén hullámos, világosbarna haja volt. Mikor arcával feléje fordult, Szender összereszt és elpirult. — A „szép, szomorú” volt! Csak nagy nehezen tudta magát annyira összeszedni, hogy Taubet elfogulatlanul köszönthette: az mosolyogva viszonzta, sőt amint észrevenni vélte, kissé gúnyosan is. De ez bizonyára csak tévedés lehetett és azért kis idő múlva megkockáztatta, hogy visszanézzon. De nem csalódott: Taube mosolyogva mutatott utána s valamit magyarázgott. A lány szinte sötét arcvonásokkal hallgatta és mikor Szender pillantása érte, mintha haragosan fordult volna el.

Zavartan folytatta útját. El tudom képzelni, miket mondott neki Taube, — gondolta. „Ez az a pojáca, aki azt a sok ostoba csínyet elkövette”. — De ki volt az az idegen és hogy került a fényképe Rosel asszony táskájába. Nem jó a kép, — gon-

dolta — hiszen a valóságban sokkal szebb, nem is olyan sovány, mint ahogy hittem. És az alakja — mint egy királynőnek... De mit törődöm vele!

Az utolsó mondatot hangosan megismételte, amitől az nem lett igazabb. Állandóan a lányra kellett gondolnia, az irodában ép úgy, mint otthon. Legjobb bizonyítéka ennek az volt, hogy senkinél sem mert felőle érdeklődni; a zugírknál sem, aki Grün rokona volt és így bizonyára tudott a látogatásról, sem Rosel asszonyról.

Mikor alkonyodni kezdett — Szender éppen vacsorázott anyjával — belépett a marsalik. — Tudjátok-e már, — mondotta egyebek között, hogy ma este lesz a választás. Mondják, hogy a jó embernek, Valeriánnak több kilátása van. Ez bizony jó lenne az egész városnak, de még jobb nekem. Ha az emberek majd építkezhetnek, még egyszer olyan jól fog menni az üzletem. Jossef Grün egy-maga is két házat építené akkor, egyet Smule fiának, a másikat a fiatalabbiknak, Mósénak.

— Hiszen ez még nőtlen, — mondta Szender.

— De nem marad az sokáig. Még ugyan szigorú titok és ha valakinek egy szót is szólnál róla, elronthatnád az üzletemet, de a menyasszony már a házukban van. Tegnap este érkezett. Szép lány, csodaszép, jó család, csinos hozomány, de mert sajnos, véletlenül tud németül olvasni, Jossef egy ideig szemmel akarja tartani, vajjon elég vallásos-e.

— Természetesen, — mondta dühösen Szender — olyan rendkívüli szerencsét, mint ez az os-

toba, fickó, ez a Mosel, aki alig tizenhat éves és tizenháromnak néz ki, nem érdemel meg oly könnyen.

— Mi ütött hozzád, — kérdezte a marsalik. — Hiszen egészen dühbe gurultál. Különben igazad van: nem egymáshoz illő pár. Eredetileg másnak is szántam, aki jobban hozzáillett volna, de ezt kénytelen voltam kivenni a fejemből: az illető, úgylátszik egyáltalán nem akar megnősülni, vagy egy holdbeli hercegkisasszonyra vár. Te is jól ismered őt.

Szender kényszeredetten nevetett, ami nem hangzott egészen elfogulatlanul.

— Helyesen tette — mondotta. — Az illető aligha nősül meg, — azaz nem oly hamar — igazította ki gyorsan, mikor látta, hogy anyja fájdalmasan összerezzen.

— De tulajdonképen ki az a lány?

— Reb Hirsch Sammelfeld Malkeja, — mondotta a marsalik — az én Jüttémnek a barátnője, Choroskowból.

— Ügy? — az? — mondotta Szender hosszan elnyujtva. — Jütte csodákat mesélt róla.

De azután felvillant benne egy gondolat:

— Ám ha egyáltalán nem gondolt rám komolyan, akkor mikép került Malke képe anyám kötött táskájába? — De hangosan, csak ennyit mondott:

— Így hát az az eljegyzés Moselval befejezett dolog?

— Remélem, — válaszolta Türkischgelb. —

Joszeft azt mondja, — „ha megtetszik nekem”. — De kinek ne tetszene? Éppen most mondotta: — Maga nem is dicsérte fel eléggé Reb Iccig. — S mindössze csak egy napja, hogy itt van.

— És neked hogy tetszik, — fordult Szender az anyjához.

— Hiszen nem ismerem — válaszolta Rosel asszony.

— De a fényképét ismered?

— A képét?

Rosel asszony sovány arcát sötét pír lepte el.

— Honnan tudod, hogy a képe nálam volt? Nem akartam, hogy lássad, valóban nem.

Szender ismerte ezt a hangot, az volt az igazság. De akkor miért jött úgy zavarba és miért nézett segítségkérőn a marsalikra? E mögött rejlik valami!

Mindjárt meg is tudta.

— Valljuk be hát neki a teljes igazságot, — mondotta Türkischgelb. — Ahogy őt ismerem, nem fog rajta bosszankodni. A sorozás előtt ajánlottalak Reb Hirschnek s bele is egyezett. De közbejött a betegséged. Néhány hét előtt újból meg akartam pendíteni a dolgot és elhoztam anyádnak a képet. Egészen el volt ragadtatva, ezen nem fogsz csodálkozni, hiszen láttad. Most azonban Reb Hirsch „nem”-et mond.

— Hallottam, — mondja — hogy megütötte a nyere ményt, Jütte is jót beszélt róla, de mióta megtudtam, hogy németül tud, nem akarok többé hallani felőle.

láth
szor

lost
meg

— m

— h
mín
vetn
mon
adta
vallá
— d

san.
sincs

szívü

rosba

dolta
semm
már

— Ez az egész. Remélem nem bánt?

— Nem, — mondotta Szender.

Azután felkelt és az ablakhoz lépett. Így nem láthatta, hogy a marsalik ravaszul Rosel aszszonyra mosolyog, s közben ujját ajkára tette.

E pillanatban megszólaltak a város és a kolostor összes harangjai: a mise, mely a választást megelőzte, megkezdődött.

A marsalik elbúcsúzott.

— Meg kell hallanom, mi történik odabenn, — mondotta. — Nem jössz velem, Szender?

— Később.

— Úgy veszem észre — mondotta a marsalik, — hogy téged mégis bánt a dolog. Gondold meg, minden embernek saját meggyőződését kell követnie. Reb Hirschnek is. És hogy senkinek nem mondd el, miért van itt Malke, — erre szavadat adtad, — nem igaz? — Mert Jozsef is nagyon vallásos, s ha ő esetleg mégis „nem“-et mondana, — de nem akarlak reményekkel áltatni.

— Remények? — kiáltotta Szender bosszusan. — Ne beszéljen ostobaságokat. Eszembe sincs a maga Malkeja.

— Ezt szívesen elhiszem, — válaszolta nyíltszívűen a marsalik és nagyon jókedvűen távozott.

Egy félórával ezután Szender is bement a városba.

— Mire nem képes egy ilyen chassid — gondolta haragosan. — Amíg semmit sem tudok és semmim sincs, addig jó vagyok nekik, — most már nem. Meg kell hagyni: okosan megy ez már

nálunk. Egy ilyen szép, művelt leányka és ez az ostoba, zöld fickó! Egyébként — mindenestre jobb így nekem, mert ha az apjának megfelelnek, kénytelen volnék mégis nemet mondani és ez esetben — úgy hiszem — nehezemre esne.

A kolostor udvarának rácsos kapuja előtt ott állt a fél hitközség és aggodalmas feszültséggel várta az eredményt. Csak néha hallatszott némi suttogás, nevetni senki sem merészelt. Annál zajosabb élet folyt benn az udvarban. A város katolikus polgárai álltak, ültek és feküdtek itt, fáklyafénynél ittak és ették a jó falatokat, melyeket a kolostori szolgák hatalmas asztalokra raktak. Úgy ordítottak, hogy zörögtek bele az ablakok. Mikor a láрма túlságos nagy lett, az ajtó előtti kis padról felemelkedett Fedko, az érdemes kapus, valamit odamorgott a részegeknek s azután stentori hangon kiáltotta a kinntlevő csoport felé:

— Csend, ti elvetemült zsidók! Ilyen láрма elől az ördög is megfutamodnék, hát még a Szentlélek. Már pedig a Szentlélekre, — ti hitvány kutyák, — szükség van a választásnál. Mert különben hogy találnák meg a főtisztelendő urak az igazit?

Közben egy serdületlen ifjú előre furakodott a zsidók soraiban.

— Helyet! — ordította. — Az apám küldött. Mosel Grün volt.

— Fedko, — kiáltott a kapusra — mondja meg, kit választottak meg? De azonnal!

— Ó, te szemtelen kis varangy, — méltatlan-

kodott az öreg. — Még előbb akarod tudni, mint maga a Szentlélek? Kotródj, vagy...

Felemelte a kezét. Mosel rikácsolva menekült. A többiek nevtették, lehangosabban Szender.

Azután tovább ment a piactéren. Itt is nyüzsögtek az emberek és aki nem jött ki az utcára, az a nyitott ablaknál állott. Jozsef Grün is az utcán álló emberekkel beszélgetett. A szomszédos ablaknál Taube mellett állott az idegen lány és komolyan nézett le a hangos sürgés-forgásra.

Szender annyira visszahúzódott, hogy a nő ne vehesse észre és merően felnézett rá. — Miért ne tenném? — gondolta. — Egy szép arcot meg szabad nézni! Érdekes! most oldalról nézve szebb, mint nappal. Ez a kövér Taube, aki különben csinos asszonyka, hogy néz ki mellette! Mint egy hízott liba a hattyú mellett! Valóban méltó menyasszonya a fickónak, aki az imént úgy kitüntette magát.

Mosel épp most rohant haza.

— Apám, — panaszkodott — nem akarják megmondani! Sőt Fedko meg is akart ütni, a többiek pedig kinevettek.

— No, ügyes követ vagy, — mérgelődött Grün s körülhordozta tekintetét a piacon. — Hát nincs itt egy értelmes ember, aki amilyen gyorsan csak lehet, hírt hoz nekem?

Szender előlépett.

— Megpróbálom, Reb Jozsef — mondotta — s közben a szomszédos ablak felé sandított. Láta, hogy Taube felnevetett s Malket pajzánul

meaglőkte. A lány azonban elpirult és gyorsan visszahúzódott a szobába.

— Derék fiú vagy Szender, — mondotta nagy örömmel az előljáró. — Te bizonyára meg fogod tudni.

Szender visszasietett a kolostorhoz.

— Mit jelent ez? — gondolta — megint úgy viselkedtek mind a ketten mint ma délelőtt.

Fedko éppen egy újabb intőbeszédet mondott, ezúttal észrevehetően bizonytalan hangon.

Szender hozzálépett:

— Mi újság odabent? — kérdezte.

— Szenderko, te vagy? — kiáltotta Fedko gyöngéden és a rácsba kapaszkodott. Nem volt felesleges mozdulat, mert a nagy flaskó, mely a padon állott, már majdnem üres volt. — Még nincs eldöntve! De mihelyt megtudom, megmondom neked... Csak neked egyedül, — mert te ugyan bolond vagy, nagyon bolond, — komédia — hehehe! — meg zsidó is vagy, de nagyon szeretlek Szenderko, szeretlek...

Szender a rács mellett maradt. Csak néhány percig kellett várnia. Az udvarban megjelent egy szolgálattevő fráter és hangosan kiáltotta:

— Menjetek haza, az eredményt csak holnap hirdetik ki.

A zsidók között a csalódás hangjai hallatszottak; benn a mulatók közül csak kevesen figyeltek rá.

— Kérdezd meg, mi újság, — kérte Szender

a kapust és az szófogadóan, nagy ívben oda is
dülöngélt a fráterhez és ugyanígy tért vissza.

— Ó, a ravaszok, — vihogott feléje — csak a
részeg csőcseléktől akarnak megszabadulni. Attól
tartanak, hogy a fajankók különben Valériánt
holnap reggelig éltetik és egyre több méhsört és
pálinkát követelnek. — Szégyen, — mondotta
tántorogva — szégyen ilyen alkalommal lerésze-
gedni. De azt nem mondhatom meg neked, hogy
kit választottak meg, a fráter megtiltotta.

— Akkor nem unszollak tovább, — nevetett
Szender és visszalépett. A következő pillanatban
a kérdezők egész gomolyaga vette körül és egy-
szerre húsz kéz ragadta meg a kaftánjánál, gomb-
jainál és kabátujjainál.

— Mit mondott? Mit mondott? ... — de le-
rázta őket.

— Én már tudom, — kiáltotta — de előbb az
előljáró tudja meg!

Mint egy győztes hős, nagy kísérettől körül-
véve tette meg Szender az utat a piactér felé, kez-
detben gyorsan, azután mindig lassabban. Mert
a kísérete lépésről-lépésre szinte lavinaszerűen nö-
vekedett; egyik a másiknak kiáltotta oda:

— Szender már megtudta és most viszi a hírt
az előljárónak! — De Szender nem sietett; nem
volt neki kellemetlen, hogy így vonul fel. Minden
oldalról gombjainál fogták, de csodálták is, mert
mindenki őt dicsérte. — Nem akarták senkinek
megmondani, de a pojáca mégis tudja!...

Amikor végre József Grün házához ért a me-

net, ez is, de Szender érdemei is mérhetetlenül megnövekedtek:

— Micsoda fej! Nincs még egy ilyen koponya!

Joszeft, aki övéivel éppen a vacsoránál ült, kisietett eléje az utcára s a szobába vezette.

— Nos, — kiáltotta az izgatottságtól elfulva — beszélj! Marcellin vagy Valérián?

De Szendernek valóban nem volt szándékában, hogy egyetlen szóval adjon választ. Körülhordozta tekintetét a szobában. Ott állt az egész család és még többen a város előkelőségei közül és szavait lesték. Malke elbújt egy sarokba barát-nője széles háta mögé, de látta, hogy az ő szemei is várakozásteljesen irányulnak feléje. — Milyen nagy, kék szemek, — gondolta — hogy is hívják csak azt az istennőt az olvasókönyvben, akinek ilyen szemei vannak? ... Végül is hangosan így szólt:

— Rettenetes módon ment végbe a választás Reb Joszeft, borzasztó módon. Olyan dolgokat mondott egymásnak a két párt, olyan dolgokat, hogy igazán nem volt szép. — „Ha Valériánt választjátok meg, — mondotta az egyik párt — akkor vége a kolostori fegyelemnek és egész Barnowot a zsidóknak adja el“. — „És ha ti Marcellint választjátok meg, — kiáltotta a másik párt — akkor nem tudjuk itt tovább elviselni az életet és a kolostor elszegényedik. Jó pénzért miért ne adnánk el a telket a zsidóknak? Hiszen pestis is törhet ki, ha még továbbra is összezsúfoljuk őket“.

— De ezután még rosszabb következett!...

— Még rosszab, — kiáltott Jozsef elsápadva. — Még rosszabb? — ismételték elfulva a többiek.

— A tárgyalásoknál ugyanis, — mondotta Szender — gonosz szavak... de minek ismételjem meg őket? Végre azt mondja a subprior: — „Nem fogjuk egymást úgysem meggyőzni. Válasszunk!” — Szétosztja a szavazócédulákat és ...

— És?

— Athenenek hívják az istennőt, — gondolta Szender — de ezek a szemek hadd nézzenek csak továbbra is így rám! — és mindenki felír egy nevet, — folytatta — úgy hallom, ez sem ment egészen simán. Végül a titkár összeszedte a szavazatokat, s a subprior elkezdte olvasni: — „Marcellin, — Valérián, — Marcellin, — Valérián...”

— Egyforma szavazatszám? — tört ki az előljárából.

Szender a fejét rázta. — Vergődjél csak, — gondolta — ilyen lányt a te Moselednek! — azután „Marcellin, Marcellin, Marcellin...”

— Izráel Istene! — sóhajtotta aggodalommal Jozsef Grün.

— És Marcellin — folytatta Szender. — Allj! — gondolta most — hiszen csak tizenhárom választó van! — De azután: Valérián, Valérián, végig!

— És kit választottak meg?

— Valériánt, de csak holnap hirdetik ki!

— Valérián, — ujjongott az előljáró és megölelte Szendert. Valérián! Örvendeztek a többiek. Ez kihangzott az utcára is s néhány perc múlva a gettó legtávolabb eső zúgába is: Hála Istennek, Valérián! Még a legszegényebb is, aki sohasem merte remélni, hogy egy talpalatnyi földet magáénak mondhasson, felujjongott, mintha egy házat kapott volna ajándékba: nehéz kő esett le a szívükről. Azok között, kiktől e robotolók és nehéz terhek alatt roskadozók sorsa függött, több volt immár egy emberrel, aki emberségesen gondolkodik!

— Bort ide, — kiáltotta Jozsef — üljetek le mindnyájan. Te Szender, ide mellém. Tudod, mindig tartottam valamit felőled. Most pedig beszéld el, hogyan értesültél mindenről ilyen pontosan?

— Ez az én titkom, — válaszolta mosolyogva Szender.

Pillantása megint végigfutott Malken. A lány elkerülte, hogy ránézzen, de meghallgatta.

— Hiszen néha talán mégis csak jó a hitközség számára, ha valaki németül olvasni tud és más embereket is ismer, nemcsak zsidókat.

— Bizonyára — hagyta rá Jozsef. — Azaz, — tette hozzá habozva, — mindenki számára nem volna jó. De ha egy ember ezt egyúttal üzletileg is felhasználhatja, mint te és ilyen jó feje van, akkor az ellen senkinek sem lehet kifogása... — Így hát — folytatta gyorsan, hogy a kényes témától megszabaduljon — az, hogy miképen tud-

eg-
ek.
a a
ek,
em
áé-
zat
szí-
néz
olt
ol-
le
od,
dig
en
va
ny
öz-
és
—
em
eg
n,
...
es
d-

tad meg, titok. De miért hirdetik ki a választásokat csak holnap?

— Ne kérdezze Reb Joszef, — mondotta Szender sokatmondó mosollyal, — elégedjék meg a hírrel. Mert ha kielégítem az ön kíváncsiságát, akkor ezáltal elzárom esetleg azt az utat, amelynek révén a hitközségnek a jövőben is használhatnék. A kolostorba vezető utat. — Látja, veszélyes ember vagyok.

— Nem, — kiáltotta közbe hirtelen Joszef, — hogy jó zsidó vagy, azt tudom.

— Nem mondok ellent, — mondotta Szender mosolygva, de önérzetesen. — Többé-kevésbé megjött a magamhoz való eszem is, — legfőbb ideje volt. Élesen Taubera nézett: — Aki most is pojácának gúnyol, igazságtalan velem szemben. És mindez a német könyvek dacára történt reb Joszef, nem lehetnek tehát olyan nagyon rosszak. Azt mondja: „Te kereskedő vagy, neked megbocsátjuk“. — Természetesen üzletet kell ebből csinálnom, hiszen szegény ember vagyok. De ha gazdag lennék, akkor még többet foglalkoznék vele. És ha így gondolkozik, akkor bizonyára egy olyan lányt, aki német könyveket olvas, valóságos bűnösnek tart?

Az előljáró hevesen a lábára lépett.

— Az új prior — kezdte hangosan...

De Szender nem volt az az ember, aki meghagyná félemlíteni magát.

— Miért lépett a lábamra? — kérdezte még hangosabban. — Szeretném tudni, hogyan véleke-

dik egy ilyen leányról? Úgy hiszem, még nagyobb becsülést...

Megdöbbenve hallgatott el. Malke, aki eddig lángoló arccal és lesütött szemekkel ült ott, zajosan felemelkedett.

— Jöjj Taube, — mondotta és kiment az ajtón. Taube hangosan felnevetett és követte.

— Hát nem tudtad ki ez? — kérdezte az előljáró. — Ez a lányka is tud németül olvasni. Most azt hihette, hogy gúnyolódol.

— De nem volt gúny — erősítgette Szender. — Kérem, mondja ezt meg neki.

Új vendégek lármás csapattja érkezett, ezek is dicséretekkel halmozták el Szendert. De ma estére már el volt rontva a kedve. Az ablakhoz lépett. Odakint Malke és Taube karöltve fel és alá sétáltak. 'Megszólítsa és kimagyarázkódják? Hátha ezzel csak ront a dolgon? — Ej mit, — gondolta: a fejembe nem kerülhet! kiment hát és odalépett Malkehoz.

— Bocsánat, — mondotta — senki idegen ne gondolja, hogy én bosszantani akartam. Én jót akartam.

A kék szemek elutasítóan, szinte gyűlölettel néztek rá.

— Egyáltalán nem bántott, — mondotta hidegen — csak kellemetlen volt. Annyira félre nem érthető volt...

— Az volt, — hagyta rá Szender bátortalanul. — Most már értem. „Rosszkezdvűek lesznek,

bb
dig
jo-
aj-
löl-
ost
er.
zek
ma
roz
és
k?
on-
és
ne
ót
tel
e-
m
a-
k,

ha célzást vesznek észre“, így szól egy német közmondás, amely olvasókönyvemben áll.

A lány gúnyosan mosolygott.

— Körülbelül így szól — mondotta. — De nem közmondás, hanem verssor Goethe „Tasso“-jában és így hangzik: „Akkor észreveszik a célzást, ez kedvüket veszi...“

— Megjegyzem magamnak — mondotta alázatosan a fiú. — Ez a „Tasso“ is játék?

— Mit ért ezalatt? Drámát? Igen? — Ez metsző hidegséggel hangzott. — Gyere Taube.

De a kényelmes fiatalasszony részvétet érzett a megbántott iránt. Ma ugyancsak kitüntette magát Szender. — Hogy is nevezted őt Malke? „az est hőse!“ Tapaszt akart ezzel a sebére tenni. De miért nézett rám az imént olyan élesen? Nem beszélek én rosszat magáról? Nem igaz, Malke?

A lány vállát vonogatta:

— Egyáltalán nem emlékszem rá — mondotta — hogy mi erről az úrról beszélgettünk volna. Jójj!

De Taube ezt mégis többnek találta a soknál.

— De Malke, — mondotta és szívélyesen kezét nyújtotta búcsúzásra Szendernek. — Ma nyugodtan aludhat, hiszen nagy örömet szerzett mindannyiunknak. Remélhetőleg saját magának a legnagyobbat — fűzte hozzá pajkosan. — És mikor az kérdőleg rápillantott. — Mikor építi maga a házát, Szender?

— Én? Felnevetett. — Isten segítségével száz év múlva. Mert csak a halálom után történ-

het meg. Élve nem teszem meg. Mire kell nekem a ház?

— Hogy feleségével és gyermekeivel benne lakjék, — nevetett a fiatal asszony. — Persze azt híresztelik magáról, hogy soha sem fog megnősülni.

— Soha? — válaszolta Szender. — Ilyesmire ne esküdjék az ember. De egyhamar nem.

Hirtelen felvillant benne a gondolat: ez a gögös leány azért bánt vele oly csunyán, mert tudta, hogy az apja elutasította és talán attól fél, hogy most már közvetlenül nála akar megpróbálkozni. — Ó, — gondolta — ebből a tévedésből majd kiábrándítunk.

— Úgy tíz-tizenöt év múlva, — folytatta — előbb nem. Még ha a legszebb, a legokosabb és legszerényebb leány akadna is számomra. Mert a szerénység, Taube asszony, többet ér az én szememben, mint minden más együttvéve. Többet, mintha az egész Goethét könyvnélkül tudja és Lessinget és Schillert és Moritz Hartmannt és Shakespearét és tudom is én még kicsodát!

Egyre jobban nekihevíült.

— Egy férfi akkor nősüljön meg, ha már ér valamit és azt vegye el, akit sajátmaga keres ki önmagának, nem pedig a házasságközvetítő. És ha mégis, kérdi: miért bocsát engem áruba a marsalik, mint borjút a mészáros? — Mert reméli, hogy mégis elbánik velem. De téved. A mielnici dolog óta nem hallottam többé semmiről s ezért nem is mondhattam nemet. De nélkülem mégse megy a

dolog. És ha engem megkérdeznek, azt mondom: nem, nem!

— Ugy, — gondolta — most már tudod, te gögös! De mennyire meglepődött, hogy a lány most hozzálépett és kezét nyújtott neki.

— Igaza van — mondotta szinte megindultan. — Örülök, hogy így gondolkozik. A közvetítők sok bajt okoznak... hát még a korai házasságok! Az én Jüttém azt mondotta: ennek a Szendernek megvan a maga eredeti véleménye. Örülök, hogy igaza volt és hogy ezek értelmes gondolatok.

Taube megdöbbenve nézett mindkettőjükre.

— Ostobaság — mondotta aztán zavart nevetéssel. — Ha mindenki így gondolkozna, kihalna a világ. Elpirult. — Én csak a mennyezői baldachin alatt láttam először az én Smulemat, fiatalabb is nálam két évvel és mégis, mióta megvan a fiacskám, egészen boldognak érzem magam. Talán szerelemből nőüljenek a zsidók gyermekei?

— Isten őrizze! — mondotta Malke. — A legrettenetesebb volna! — Gúnyosan akarta mondani, de úgy hangzott, mint egy megsebzett szív sikoltása.

Azután Szenderhez fordult, aki még mindig egészen megdöbbenve állt ott.

— Hallom, — mondotta barátságosan — hogy sohasem volt tanítója. Hogyan jutott tulajdonképen a némethez?

— Egy véletlen útján — mondotta vonakodva. — De ép azért elég keveset is tudok. Az

imént kétszer is hibán kapott rajta, — de ha tudná...

— Bocsásson meg — mondotta szívélyesen. — Nem helyesen tettem. Ha ugyanolyan tanítói lettek volna, mint nekem, hol tartana már most!

— Aligha oly messze, — válaszolta és ugyanakkor elcsodálkozott azon, hogy ezek az udvarias szavak eszébe jutottak. Mert az agyában minden körbe forgott: különösen ha ránézett és milyen szép volt most, hogy barátságos, jóságos mosoly lágyította meg komoly arcvonásait. — Persze, nem volt valami könnyű a dolgom. Tudja hogyan képzelem el az én csekély képzettségemet? Egy-egy tarka foltot varrtam a kaftánomra, ide is, oda is, — ahogy éppen hozzájutottam, de német kabát mégse lett belőle.

— Ki tudja, — vigasztalta a leány. — talán még azt is összevarrja egyszer... De már késő van! Kezet nyújtott. Jó éjt — és viszonzlításra, nemde?

— Viszonzlításra — válaszolt Szender és bátran megszorította kezét, azután pirulva engedte el.

Lassan hazafelé ballagott. Minden öt lépésnél megállt, kezét forró homlokára szorította, de ettől odabenn nem lett világosabb.

— Most magyarázná meg nekem valaki ezt a lányt — mormogta. — Ha udvarias vagyok, akkor goromba, ha goromba leszek, ő udvarias! És magam is magyarázatra szorulok. Elvenném-e feleségül? Isten őrizz! De miért bosszankodtam hát, hogy helyeselte szavaimat?

HATODIK FEJEZET.

— Kiugrok a bőrömből... Mit írtál ide?...
Megpukkadok!

— De szedje hát össze magát, Reb Dovidl!

— Én szedjem össze magam? Nem. Majd
mindjárt téged szedlek össze és doblak az ajtó elé.
Vagy beduglak a tébolydába. Ha ez a bead-
vány elment volna, lett volna ne mulass! Ez még
nem fordult elő!

— De hát mi történt?

— Még azt kérdezi, hogy mi történt! Mit ír-
tál a contra Schlome Rosenthal ügyben? „Ha
azonban a császári és királyi kerületi főnökség,
sajnos, már magáévá tette azt, hogy mi kitéptük
a szakállát, mi viszonzódat emelünk, még pedig
én, Napthali Ritterstolz, egy megsebzett fül miatt
és én, Chaim Fragezeichen, egy kék szem miatt“.
Azután egy nagy tintapacni következik. Majd pe-
dig: „Kék szemek“ és száztizenhárom felkiáltó jel.
Azután: „legdrágább, gyönyörű álmodozóm!
mennyre csodálom a te szelíd, jósággal teli szíve-
det.“ Azután: Mi alúlírottak tehát igazságot ké-

rünk“. — A legközelebbi tébolyda Lembergben van. Legfőbb ideje már!

— Tévedésből elírtam... Ez mindenkivel megeshetik. Ujból meg fogom csinálni.

— Valóban kegyes! Elírta — hahaha! Két hét óta nem teszel egyebet, csak elirogatsz. „Gyönyörű álmodozóm!“ és háromszáznegyvenkét felkiáltó jel. Azt mondom neked, ez csak olyannal eshetik meg, aki... de nem mondom ki, szégyellem magam!... Hiszen te is zsidó vagy. Ez mind a német könyvek miatt van!

— Valóban ezek miatt történt. Ez idézet egy színdarabból, amelyet épp most olvasok Schiller „Rablók“-jából.

— Hahaha! szép kifogások. Mi köze ennek a két dolognak egymáshoz? Chajim Fragezeichen és Naphtali Ritterstolz rabló talán? Szegény „melamedok“ (tanítók), akiket Luizer csürés-csavarásai miatt véres igazságtalanság ért. Én azonban azt mondom neked, te legbájosabb álmodozó, nem így áll a dolog, s én ismerem, jól ismerem a te „álmodozó“-dat. Ne pirulj el... vagy különben pirulj el, vörösödj el és szégyeld magad és vess véget a dolognak...

— Esküszöm, eddig csak német könyvekről beszélgettünk egymással.

— Elég baj, hogy egyáltalán olyan sokat beszélgettetek, most azután tízszer annyit beszélnek rólatok! Csak azt csodálom, hogy nagybátyám, Reb Joszef ezt eltűri. Hiszen ő különben olyan jámbor, derék ember. Vess véget a dolognak,

mondom, vagy pedig majd én elintézem. Legfőbb ideje. Vagy tetszik neked a lány és te megfelelsz az apjának, akkor kérd meg az anyádat, hogy a marsalik által érdeklődjék nála. Vagy ha nincs komoly szándékod, akkor ne írd az én beadványaimba hétszáznyolcvankét felkiáltó jelet és egyéb ostobaságokat! Legfőbb ideje, mondom, legfőbb ideje!

És Morgenstern úr mindkét kezét égre emelve eltűnt a „Privát ügynökség”-ben.

Szender azonban úgy maradt a helyén, mintha villám sújtotta volna. Az utóbbi hetekben különben sem voltak túlságosan világosak a gondolatai és érzései. Most meg éppenséggel érezte, hogy veszekedetten kavarnak, mintha mindegyiknek megvolna a maga saját akarata, csak az övé veszett volna el. Így ült majdnem félórahosszat tágra nyitott szemekkel; nem látott és nem hallott, csak épp hogy rá-rápillantott néha a bűnjelre, amelyet Dovidl dühösen eléje dobott. Valóban, ott volt minden: a tintapacka, a szavak, a felkiáltójelek. Csak éppen a számukat túlozta kissé a zugírnok. Csak három felkiáltójel volt. Szender azonban mégis mélyen, mélyen felsóhajtott valahányszor szemébe ötlöttek.

Végül mégis összeszedte magát.

— De hiszen ez ostobaság — mormogta és kezét a homlokára szorította. — Ostobaság — ismételte félhalkan. — Beszéltem vele néhányszor — igen, de „ilyen dolgokat”! Beszélnek rólunk? Mit tehetünk mi róla? És... Ostobaság, ostoba-

ság! — mondotta majdnem kiabálva, mintha saját magát kellene meggyőznie és igaz szívszorongással kereste mindazt, ami ezt a jámbor felfogását igazolni látszott.

Sohasem beszéltek szerelemről, még olyan értelemben sem, mint az első este. Mulattak a körülöttük folyó életen, beszélgettek könyvekről, amelyeket ő ismert, és másokról, melyeket a lány ajánlott... s a lány mindig a meggondolt, de barátságosan leereszkedő tanító maradt, a fiú pedig a tiszteletteljes, ha nem is mindig egyetértő tanítvány.

Mindent tudott ez a lány, mindent! Taube kötődni kezdett egyszer Szenderrel, mert egy kissé bátortalanul a kaftánját és a halántéktincseit rövidebbre próbálta vágni. De Malkenál póruljárt.

— Tán azt hiszed, hogy ez a zsidóviselet? A lengyelektől vettük át, amikor ide bevándoroltunk. Most már ők más viseletet hordanak, mi pedig az ő viseletüket tartjuk szentnek.

Beszélgettek az újévről, amelyet éppen akkor ünnepeltek.

— Minden másképp van nálunk, mint a keresztényeknél — vélte Szender.

— Az időszámítás, — válaszolta a lány — de a legtöbb ünnep nem. A húsvétot és pünkösdöt például tőlünk vették át.

Ez hallatlanul hangzott, szinte bűnösen, de a lány meg tudta okolni.

Olykor valósággal megfélemlítette ez a tudás: tréfákkal állott elő, amelyeket különben az embe-

rek tőle szívesen vettek; de a lány nagy szemeivel ránézett s erre elhallgatott. Vagy otthoni életéről kérdezősködött és a Cernowitzban töltött évekről. Erre válaszolt is, de csak egész röviden. Nem vette rossznéven tőle, hiszen nagyon szomorú dolog, hogy újból abban a pusztában fészekben lakik, „lárvák között az egyetlen érző kebel“ — ahogy a lány egyszer idézte Schiller „Buvár“-jából, — ezt olvassa el — s hozzá mostoha anyja is volt otthon.

Szender sem árult el neki mindent. Beszélt ugyan Wildről s a könyvekről, amelyeket olvasott, de a terveit elhallgatta.

— Taube a végén mégis elárulna — gondolta.

Ennek ellenére egyszer azt vélte észrevenni, hogy a lány keresztül látott rajta.

— Érdekes, — mondotta — hogy mostanáig csak drámákat olvasott és nálam is csak drámák után érdeklődik. A regények is szépek, sőt a versek is. — A szemei csillogtak. — „Laura a zongoránál“ — vagy: „Dal az örömhöz“. Goethe versei is kedvesek, de nem annyira, mint ezek! De maga csak a „játékok“ után érdeklődik. Miért? — Mosolyogva nézett rá.

A fiú elpirult. Azután beszélni kezdett a cernowitzi színházról s hogy milyen nagy színész Nadler.

— Hiszen őt én ismerem — kiáltott Szender. — Nagyon jó ember.

A lány megint jelentősegteljesen mosolygott.

— Szóval ismeri — mondotta. — Ez sokat megmagyaráz.

A fiú nagy zavarban volt, de a lány gyorsan folytatta:

— Különben veszélyes foglalkozás! Milyen könnyű a mélységbe zuhanni s milyen nehéz felfelé törni! Nemcsak a tehetségen múlik, de a jellemen is. Tavasszal volt nálunk egy társulat, szármalmas csepűrágók, de egy lány valóban tehetséges volt közöttük. Érdeklődtem iránta, már a tehetsége miatt is és mert az emberek úgy találták, hogy hasonlít rám. De már nem lehetett megmen-
teni!

Ezek a beszélgetések mind eszébe jutottak most.

— Nem, Dovidl, igazságtalan vagy! De hiszen más okból is o s t o b a s á g. Eltűrné-e különben az előljáró? Hiszen minden a szemeláttára történt. És épp te, te nagyorrú, — mormogta — ne tudnád azt, amit én tudok: hogy Moselej számára választotta ki. Ha egy kissé is gyanús lenne előtte a dolog, bizony az öreg már rég beleavatkozott volna.

Kidugta fejét a boltajtón s mélyen fellelegzett, de hirtelen ijedten összerezzent és elsápadt. És miért? egy esőcsepp esett az orrára, s mikor felnézett, látta, hogy az eget felhők takarják.

— Az Istenért, egész estig esni fog, mint tegnapelőtt s én megint nem látom őt! — Erre megint arcába szökött a vér. — Miért éreztem magam tegnap olyan szerencsétlennek, miért ijedtem ma úgy meg. Mert tanít? Ezt beadhatom Dovidlnak, de nem saját magamnak. Ne hazudj,

Szender! Ha csak a tanulás miatt van, miért dobog úgy a szíved, hogy majd szétpattan, mihelyt alkonyodik? Mért van az, hogy mintha kötelek húznának Joszef házához? Miért bámulsz mindig a lány arcába! Alig figyelsz arra, amit beszél, egyre őt nézed, folyton az jár az eszedben: milyen szép! A tanítónőd! Álmodtál-e valaha a furbeszről vagy most pater Marianról! És róla minden éjjel! És az utóbbi időben nem is dolgozol többé s amihez hozzáfogsz, azt is fordítva csinálod. Világos nappal álmodozol és semmire sem gondolsz, csak ő reá. Szender, te szerelmes vagy. Igen, ez az, amit a könyvekben szerelemnek neveznek, ez az, és semmi más!

Lerogyott a székbe, az asztal mellé s kezébe rejtette arcát. Az Isten szerelmére, ez nagy szerencsétlenség volt, hiszen nem veheti feleségül. Mihelyst édesanyja a vámügyet elintézte, Lembergbe kell utaznia. De hogyan utazhat el? Tegnap a piactéren az esőben fel és alá szaladgált, mint egy őrült, hátha mégis meglátja és végül épp annyira átázottan, mint kétségbeesve osont haza; ma pedig ez az egy esőcsepp is megijesztette. — Kitekintett, most már valóban esett az eső, rettenetes, hogy tudná hát örökre nélkülözni? Lemon-dani róla? Lehetetlen! A céljáról mondani le? Az is! De e kettő közül valamelyiknek meg kell történnie. Ez bizony szerencsétlenség volt, igazi, valóságos nagy szerencsétlenség!

Izgatottan felugrott s le-fel kezdett járkálni az üzletben. Mégegyszer megkísérelte, hogy men-

tegesse magát. De hiszen olyan dolgokról valóban sosem...

Nem! de miért nem, kedves Szender? Csak azért, mert nem volt bátorságod, hogy erről kezdj beszélni. Hiszen már a legcsekélyebb hizelgést is rossznéven vette. — Így jártam a nevével is — mormogta — s azután meg a hajával. Amikor a keresztény előnevek átvétele került szóba, megemlítette, hogy Taube, Jütte, Hersch, Wolf is német nevek.

— Magát pedig akkor Reginának hívják — jegyezte meg Szender. — Királynő királynő marad!

Elfordította a fejét és nemsokára bement a házba.

Arról a kegyetlen chassid-szokásról beszélgettek, hogy a lányok haját esküvő előtt levágják.

— Ha arra gondolok, — kiáltotta mérgesen — hogy a maga gyönyörű hajának is áldozatul kell esnie... Ezt is hasonlóval jutalmazta.

Természetesen sohasem örült ennek, de vigasztalódott: már Mosel menyasszonyának érzi magát és beletörődött a sorsába. Csak most ötlött az eszébe: ez nem gátolta a lányt abban, hogy jövődöbeli sógornője jelenlétében élesen ki ne keljen az efajta házasságok ellen; Moselt pedig rosszul nevelt gyermeknek mondja. Talán más oka lett volna? Talán az a Bernát, akinek a szavait oly gyakran idézte... Lehetetlen, hiszen az sokkal idősebb lehetett, mint ő és már évek óta nem is látták egymást. Bizonyára csak arra gondolt: „Ha

Joszeff Grün tetszését megnyerem, akkor a fia menyasszonya vagyok". De szinte lehetetlennek látszott, hogy ő, aki a gettó egyik legvallásosabb embere volt, ilyen menyasszonyt válasszon. Azért is engedhette meg, hogy Szenderrel beszélgethessen: Joszeff részéről tehát nem volt mitől tartani. Éppolykevésbé a lány apjától sem, aki bizonyára beleegyezik, ha látja, hogy Mosellal nem sikerül a dolog. De hát a lány?

— Ha jó volt neki Mosel, — gondolta — akkor engem is elfogad. Csak benne egyedül rejlik az akadály!... Hiszen színész akart lenni!

— Kell! — mormogta. — Kell! — ismételte meg hangosabban. — Már ma este sem megyek oda. A szívem fájni fog, de nem lehet rajta segíteni. És most újra munkára fel! — Visszalépett a helyére. — Minden erőmmel! — kiáltotta hangosan és kinyújtotta karját.

— Jézus Mária! Ó te szegény, Szenderko!

Ijedten nézett fel. Fedko állt az üzlet ajtajánál és félénken, de részvétteljesen pillantott reá.

— Te vagy az, Fedko? Jőjj közelebb!

De az öreg állva maradt az ajtóban és mikor Szenderko hozzálépett, visszahúzódott egy lépésnyire.

— Most már tehát mindig saját magaddal beszélgetsz? — mondotta szomorúan és élesen szemügyre vette. — Mindig mondtam neked, Szenderko, hogy ennek nem lesz jó vége... Ezért nem lehet hát téged látni?

— Nem, Fedko, még józan eszemnél vagyok.

A választások óta elmaradtam, mert nem tudtam, vajjon páter Mariannak van-e ismét ideje számomra.

— Ugy, úgy? — a kapus a fejét rázta. — És ma is olyan szemeket mereszt, — mormogta — hogy ilyet nála még sose láttam. De mi közöm hozzá. Szóval — folytatta hangosan — a főtiszteendő azt üzeni neked, hogy ma déltől kezdve újból jöhetsz a könyvtárba, ugyan tegnapelőtt óta már nem lakik mellette.

— Ugy? Miért?

— Mert már nem egészen bűnös, csak félig még, vagy negyedig, vagy talán egyáltalán nem. Tudniillik: új prior, új vallásosság. Ez a főtiszteendő, Valérián — mélyen felsóhajtott — mindent fejetetejére állít. Egy kis ivás: bűn, de telket eladni a zsidóknak, bezzeg azt szabad a kereszténynek. A szerzetesek sokat költekeznek, — mondja — de hogy a kolostori templom számára új oltárképet rendeljen egy leMBERGI festőnőnél, erre van pénz! Páter Ökonomust apácacellába helyezte át, mivel nem hiszi el neki, hogy Putkovszka asszony, az erdészné, az unokahuga, holott már nyolc éve az. Viszont páter Marian, aki egy zsidót „komédiára” tanít, szép szobát kap az első emeleten. Azaz, a prior ezt persze nem tudja és nem is fogja meg tudni. Szóval eljössz ma a Tatár-kapuhoz?

— Igen és köszönöm szépen a páternek. — De ekkor a beadványra esett a tekintete. — Hiszen ezt azonnal meg kell írni! Csak holnap kedves Fedko, de akkor biztos.

— Biztos? — kérdezte az öreg és szomorúan a fejét rázta. — Mi biztos az ilyen időben. A végén még ezt a szilvóriumot is elveszítem. De ahogy az Isten akarja.

Szender munkához látott. Előbb újból megnézte a végzetes helyeket. Most megértette, hogyan keletkezett a hiba. Előbb a hatalmas tinta-packa került az ívre. Várta, míg megszárad, hogy gumival kitörölhesse. Közben gondolatai Chajim Fragezeichen kék foltjáról a piactérre vándoroltak. Aztán le akarta másolni az ívet, de másnap reggel megfordította a lapot és hozzáfűzte a befejezést.

— Ilyesminek ma nem szabad megtörténnie — gondolta. Összehajtott egy újabb ívet és írni kezdte a szöveget. „Válasz a...” hadd legyen Dovidl ezúttal megelégedve. — A „Válasz” szó mintája lesz a szépírás művészetének, ahogy ő szereti. Csak magát a „V” betűt is néhány percig rajzolta.

— Dolgozni — gondolta munkaközben — s annak a dolognak véget kell vetni. De már ma se menj el oda. — Kinézett, az eső elállott. — Vajjon mit fog majd gondolni: Bántani fogja. Hogy eggyel több vagy kevesebb, az nem számít. Pedig mára azt ígérte, hogy elmeséli Schiller szomorújátékát, amelyben az egyik királynő lefejezteti a másikat. Ezt olvassa legszívesebben, — úgy mondja — elhiszem neki. Malkenak hívják, királynő ez a lány. „Regina”, ahogy a keresztyének mondják... Ó milyen szép, milyen szép!

Felszakították az ajtót, Dovidl rontott be.

— A beadvány... Kész vagy? Még nem?... Kiugrok a bőrömből. Hát mit csináltál a két óra alatt? — Felkapta az összehajtott lapot az asztalról. — Micsoda!?... Micsoda?!... — Szemei egyre nagyobbra nyíltak, — „Regina” — hahaha! Lembergbe... vele holnap... nem: ma, ebben a pillanatban. Kényszerzubbonyt rá és Lembergbe!

Az ijedtségtől sápadtan meredt Szenderko újabb büntettségére. Valóban e név volt ott oly szép latin betűkkel, amilyen csak tőle kitelt.

— Bocsásson meg... — hebegte — én csak a tollamat akartam kipróbálni.

— Ki akarta próbálni, — nevetett görcsösen Dovidl. — Két órán át akarta kipróbálni a tollát és közben nem jutott eszébe más, csak, hogy a „Malke”-t, hogy mondják „keresztényül”. Hahahaha!... De mit is nevetek még. Véres könnyeket kellene sírnom. És e munka havi hat forintomba kerül! Tönkre teszel engem; te letéped a kaftánt a testemről, lehúzod a nadrágot a lábamról, az alsónadrágot...!

Az izgatott ember bizonyára bőréig fedte volna fel a nyomorát, ha a felesége nem nyitja ki e pillanatban a „Privát-ügynökség” ajtaját és a szemével nem int neki.

— Ki van itt? — kiáltotta, de felesége jelentőségteljes pillantásaira gyorsan kirohant.

Szenderko megint hozzáfogott a munkához. Összeszedte minden erejét és az a rész, mellyel délig elkészült, tényleg hibátlan volt. Azután haza-

futott, hogy megebédeljen és gyorsan visszajőjön.
mert hajtotta a lelkiismeret.

Egyedül kellett ebédelnie. Rozel asszony nem volt otthon. Ugyanazon ok miatt volt távol, amely miatt Reb Dovidlt elhívták.

Manassé rabbi hívatta magához és felolvasa neki a mármaroszigeti rabbi tegnap érkezett levelét. Kollégája azt közölte vele, hogy Froim Kurländer néhány hónapja ott él. S züllött és korhely ember lévén, terhére van a hitközségnek, nagy örömmel vette tudomásul, hogy valaki keresi s ezt a koldussal közölte is. Froim szívesen hajlandó arra, hogy Barnowba menjen, feltéve, ha megkapja az útiköltséget. Hajlandó-e a barnowi hitközség azt megküldeni? Ha nem, a szigetiek akkor is mindenáron meg akarnak szabadulni az öreg korhelytől és mindjárt ünnepek után eltávolítják, de hogy vajjon Barnowba megy-e azután, erről nem kezeskedhetik.

— Tehát valóban él, — fejezte be közlését Rosel asszony, kétségbeesve a zugírnok előtt. — És idejön, ha a hitközség természetesen nem is küld neki pénzt. De ha a szigetiek elkergetik, végigkoldulja magát Barnowig, mivel itt keresik. Manassé rabbi azt mondja, a levelet át kell adni Luizernek.

— Annak a gazembernek, — kiáltotta dühöngve Dovidl. — Belátja most már, hogy milyen kontár?

Az asszony meghökkenve nézett rá.

— Inkább azt hiszem — válaszolta —,

hogyan ezúttal nagyon is jól végezte dolgát.

— A kontár — ismételte Dovidl annál hevesebben. — Be fogja nyújtani ezt a levelet a kerületi előljárósághoz és azt fogja indítványozni, hogy a szigeti előljáróság útján közöljék vele az ellene megindított pert. Természetesen ezek után a holttányilvánításnak betellegzett és olyan perünk lesz, ami évekig eltart és tudja Isten, hogyan végződik. De azért mégis csak szánalmas kontár. Miért? Mert a véletlenre bízta magát! Ha ez a Froim véletlenül nem élne már, hol tartana most ez a Luizer? „Privát ügyvéd”, aki a véletlenre bízta magát, hahaha! Én ezt soha nem teszem.

Ez bizony nem volt valami nagy vigasz Rosel asszony számára és a legnagyobb gondját sem szüntette meg.

— Nem fog idejönni, — kiáltotta Dovidl. — *Egész biztos*, hogy nem jön! Vagy inkább valószínű, hogy nem! Vagy legalább is meglehet, hogy nem. Különben, ha eljön, hiszen én mindig mondtam, hogy el fog jönni... Nem mondtam? Akkor téved. Én mondtam vagy legalább is mindig gondoltam. De hátha el is jön, annál jobb a mi számunkra. Akkor, ha nem akar magához visszatérni, elválik tőle, vagy ha vissza akar térni, akkor minden rendben van, a legnagyobb rendben. S én remélem, Rosel asszony, hogy ezt el fogjuk élni. Hiszen öreg koldús, miért ne törődne bele, hogy maga gondoskodik róla? De hiszen ez a legnagyobb szerencsétlenség volna számom-

ra, — kiáltotta kétségbeesve. — S mit szóljak akkor az én Szenderemnek?

— Bocsánat, — mondotta Dovidl — ez már nem tartozik a „*Kurländer contra Kurländer*” ügühöz és családi dolgokba nem avatkozom bele. S mivel nemsokára Jom-Kippur (hosszúnap) lesz és még addig sok elintézni valóm van.

Az asszony elment. — Most meg kell házasodnia — gondolta. Ennek két héten belül meg kell lenni! Mert ha Froim hamarabb jön meg, akkor megszökik tőlem. A marsalikhhoz sietett.

Iccig Türkischgelb bólíntott.

— Tizennégy napon belül — mondotta. És midőn az asszony kételkedve nézett rá: — Rosel asszony ígertem-e én valaha többet, mint amenynyit be tudok tartani? Ma hétfő van. Legkésőbb csütörtökön meglesz az eljegyzés, ha csak nem ártja bele magát egy „*Sed*” (gonosz szellem). És hétfőn, Jom-Kippur napján, nemcsak a bűneit sorolhatja majd fel az Uristennek — ezzel maga, szegény jó asszony hamar elkészülne — hanem az örömeit is. És ezek nagyok lesznek. Egy ilyen leány!

— De vajjon Szender akarni fogja-e?

A marsalik mosolygott.

— Szender? Már tűzben van, már ég, már lángol! Az ő szívéhez képest egy mészégető kemence valóságos jégverem!... Más az, ami sokkal nagyobb gondot okoz nekem, de majd arra is találunk megoldást. Persze ügyesen kell a dolgot elintézni. Tudja mit csinált a mi császárunk há-

rom évvel ezelőtt. mikor nem tudott végezni a magyarokkal?

Az asszony elképedve nézett rá.

— Elhívta az oroszokat. Jőjjön a távirdába.

Ott egy táviratot íratott a hivatalnokkal. Az asszony nem tudta meg, hogy mi áll benne, habár egy forintot kellett érte fizetni. De a marsalik megvigasztalta:

— Azt a pénzt okosan használtuk fel, ebben biztos lehet. S most szeretnék Szenderrel beszélni.

Elégedetten mosolyogva lépegetett mellette a vámház felé. Hirtelen haragos és sötét lett az arckifejezése:

— Vágyon megdöbbsent arcot, — súgta gyorsan Roselnek. Ez csak akkor sikerült az asszonynak, amikor a férfi hirtelen megváltozott arcába tekintett. — Hiszen itt van, — folytatta a marsalik halkán. Valóban, Szender sietett az úton: visszaigyekezett az üzletbe.

— Rosel asszony, — kezdte a marsalik hangosan, midőn az ifjú már hallásnyira volt — én mindjárt megmondottam magának s most megismétlem: magát nem okolom, de Szenderrel végeztem! Végeztem — ismételte. — Pedig nagyon fáj a szívem ezért. — Hangja megtört a fájdalomtól. — Mert úgy szerettem, mintha fiam lett volna s úgy is bántam vele és ő mindezért *ezt* tette velem, *ezt*, Rosel asszony!

— Mit? — akarta kérdezni az asszony.

— Hallgasson, — mormogta gyorsan és hangosan folytatta. — Hallgat? Igaza van! Erre nem

lehet semmit válaszolni. Ilyen hálátlanság, amit én ettől a pojácától...

— Tőlem? — kiáltott Szender megdöbbenve és hozzájuk lépett. — Mit beszél Reb Iccig? Mit tettem én magának?

A marsalik görcsösen felnevetett:

— Hogy ő mit tett nekem? Szegény, ártatlan gyermek! Egyáltalában válaszoljak-e neki, Rosel asszony? Hát megérdemli, hogy válaszoljak? De mert maga megkért engem erre, hát nem bánom... Jöjj! — és komoran a vámház felé tartott.

— Mi történt, — fordult Szender megszeppenve az anyjához.

Az asszony vállait vonogatta.

— Menj csak, — válaszolta. — Majd meghallod. — Ő pedig a konyhába ment; nem tudta, milyen arcot mutasson ennél a beszélgetésnél.

Mikor a szobába értek, a marsalik neki kezdett:

— Forr ugyan bennem, de nyugodt akarok maradni. Csak meg akarok tőled valamit kérdezni: tudod-e, hogy én házasságközvetítésből élek? Igen vagy nem?

— Természetes, abból él. De...

— Jól-e vagy rosszul? Gazdag ember vagyok?

— Nem. Azonban...

— Tudtad-e, hogy ez az én boltom, ha Reb Hirsch Malkeja férjhez megy? És tudtad-e, miért jött Malke az előljáró házába? Nos? Ne vörösödj el, mint egy rák, ne zöldülj, mint egy uborka, ne

kapkodj levegő után, mint ponty a szárazon, hanem felelj. Igen, vagy nem?

— Nos... igen.

— És hogyan tudtad te ezt meg? — mennydörgött Türkischgelb. — Mert én bizalmasan megmondottam neked. Mint titkot közöltem a legjobb barátommal és hogyan használtad ki az én bizalmamat? Elrontottad az üzletemet, elrontottad a házasságot.

Szender nem tudott válaszolni. Bűnössége tudatában sápadt arccal állt vádlója előtt.

— Elrontottad, összetörted, — folytatta a marsalik — ahogy én ezt összetöröm. — Letört egy ágacskát a hársfáról és darabokra törte. — Ma, mit sem sejtve betértek Reb Jozsefhez és már örülök a jó jutalomnak, amit Reb Hirsch ígért nekem, erre hirtelen rámmordult: Hallani sem akarok többé magáról, sem pedig a lányról. Egy olyan lány, aki megengedi, hogy egy fiú minden este szórakoztassa és udvaroljon neki, mintha mindketten keresztények volnának, az én Moselem számára több, mint rossz. A lánnyal nem is beszélek erről, de az apjának már írtam, hogy vigye el holnap... Szender — tört ki belőle — miért tetted ezt velem?

— Igazán nem akartam ezt — dadogta — és Taube is ott volt. Ő bizonyíthatja, hogy soha semmit sem mondtam, amit nem lett volna szabad.

— Ne hazudj, — kiáltotta hevesen Türkischgelb. — Mert vagy hazudsz, vagy rossz ember

vagy. Csak rossz ember találhatja rendjénvalónak azt, ha egy fiatalember más menyasszonyának azt mondja, hogy minden asszonyok királynője és el-
emésztí a szenvedés, ha arra gondol, hogy pompás haját le fogják vágni. Látod, mindent tudok. Szegény Taube, akinek szintén kellemetlenségei vannak emiatt, kénytelen volt mindent megvallani az apósának. És gondold meg, Malke egy ostoba, zöld fickónak volt a menyasszonya, te pedig csinos, okos férfi vagy, aki németül is tud, így hát lelkiismeretned kétszeresen résen kellett volna lenni.

Szender össze volt roppanva, de ez a szemrehányás mégis hízelgett neki.

— Nem akarom mentegetni magamat, — mondotta — úgy sem értene meg, mert mindenben az itteni erkölcsök szerint ítélek. Csak egy dolgot akarok mondani: ha igaza lenne, ha valóban megakadályoztam volna ezt a házasságot, akkor ezt csak maga miatt sajnálnám, de különben örülnék neki. Mert ilyen lány, mint Malke, túlságosan jó egy Mosel számára. De alaptalanul vádol, Malke különben sem ment volna hozzá.

— Tévedsz, — válaszolta nyomatékkal a marsalik. — Míg nem gondolt másra, megtette volna. Most már persze nem. Már néhány nap előtt azt mondotta Taubenak: „És még ha kiátkoz is apám, csak ahhoz megyek feleségül, akit én választottam ki magamnak, aki hozzám illik s én is hozzá...” De miért pirulsz úgy el?

Szender elfordult.

— És ez — kiáltotta a marsalik dörgő hangon — ez a te leggonoszabb vétked. Azt, hogy a partit elrontottad, még megbocsátanám; magam is mondtam neked akkoriban, hogy inkább másnak szánám. És a keresetem, Isten így sem engedi majd, hogy éhen vesszek. De hogy te, ki különben derék, jó ember vagy, ilyen gonoszul, ilyen lelkiismeretlenül bántál egy szegény lánnyal, azzal a lánnyal, akivel szemben a legjobb is aligha volna elég jó: ezt nem bocsátom meg neked. Azt mondd, nem akarsz megnősülni? Jó, a te dolgod. De mégis úgy viselkedni, mintha komoly szándékod volna és szegény lánynak a fejét elcsavarni, a szívét összetörni: pfuj, Szender, nincs más szavam erre... Te nem veszed feleségül, máshoz nem megy... mi történjék vele?

Fejét karjára támasztva, elfúlt lélegzettel ült ott Szender. Mint minden nagyobb izgalomnál, most is gyöngé szúrást érzett tüdejében, de nem ügyelt rá: lelkében úgy tombolt a vihar, mint eddig soha.

— Nem akartam, — mormogta — Isten a tanúm, hogy nem akartam.

— Elhiszem neked, — mondotta a marsalik szelídebben. — Egy ilyen lánykát szándékosan hírbe hozni és egész életére megfosztani a szerencsájától: úgy hiszem ilyen gonoszságra a leggonoszabb ember sem volna képes... De már megtörtént... És most? Mi az, hogy most? Hiszen nemcsak róla van szó, de rólad is, egész életeden át nyomni fogja a lelkiismeretedet.

— Ebben igaza van, — mormogta Szender komoran és ajkait ismét összeszorította. A marsalik nem szólt többet. Szomorú, kínos hallgatás volt.

— Megyek, — szólt Türkischgelb és kalapja után nyúlt. Maradj nyugodtan itthon. Dovidlnál majd kimentelek és gondold meg a dolgot. Olyan ember, mint te, nem tesz semmit, aminek nincs alapos oka. Bizonyára oka van annak is, hogy nem akarsz megnősülni. Ez ugyan ellene szólna, de nem annyira, mint hiszem. Isten tudja, mi akarsz lenni, de bizonyára nem szerzetes. Gondold meg, talán mint nős ember is megteheted.

Szender heves mozdulatot tett, nem elutasítóan, hanem meglepetése jeléül.

Türkischgelb úgy tett, mintha nem vette volna észre.

— Továbbá, — folytatta — azt is meg kell gondolnod, hogy nem sok lány akad olyan, mint Malke és hogy mit jelent lelkiismereted nyugalma és anyád boldogsága. Teszek egy indítványt: holnap délben itt lesz Reb Hirsch és hazaviszi. Ha akarod, hogy beszéljek vele, úgy szólj nekem addig. Nem hiszem, hogy még most is nem-et mondana szegény apa, kinek lányát te hírbe hoztad. Ha tehát akarod, úgy ígérd meg, hogy legalább nem okozol szegény gyermeknek még nagyobb szívfájdalmat és ma este nem mégy a piac-
térre.

— Ezt semmi esetre sem teszem — mormogta Szender.

— Ha arra határoznád magad, amire én szívből szeretném, akkor elmehetsz. Miért ne? Malke még nem tud Joszef Grün elhatározásáról, hogy nem-et mond, még azt sem tudja, hogy apja holnap eljön érte. Nem tudom miért nem akarja Joszef megmondani neki. Tehát teljesen elfogulatlanul vár majd téged és bosszankodni fog, ha nem jössz. Persze, ha megmaradsz a „nem“-nél, akkor mindegy, hogy a lány egész életére szóló gyötrődése ma este kezdődik, vagy csak holnap délben.

Kézet nyújtott.

— Vajha Isten rávezetné az igazságra, — mondotta melegen és elhagyta a szobát.

Odakint így szólt Rosel asszonyhoz:

— Hagyja egyedül! Ne kérdezze... szegény fiúl

— Mért sajnálja? — kérdezte az asszony megijedve.

— Mert olyan nehezen törődik bele, hogy boldog legyen, — válaszolt a marsalik ismét mosolyogva. — De boldog lesz, csak bízza rám.

Mennél közelebb jutott a városhoz, annál vídámabb lett. Komédiát játszott és sokat vétett az igazság ellen, de erre szükség volt. — Számára ez a legjobb — gondolta — és bizonyára a lány számára is. Ilyen fiú, mint Szender, — idővel mért ne lehetne Malke is boldog? hiszen nagyon értelmes és zsidó gyerek, — aki mindent megszokik.

HETEDIK FEJEZET.

Az anyja megfogadta a marsalik tanácsát. Egyedül hagyta Szendert. Egy óra telt el anélkül, hogy egy hangot is hallott volna a szobából. Végül kilépett, némán bólintott s a mezők felé vette útját.

Az asszony szomorúan nézett utána. Megsajdult a szíve, mikor látta, milyen sápadt.

— Nem az én húsemből és véremből való, — gondolta — de mégis olyan ember, mint én. Milyen nehezére esik neki minden, még a boldogsága is.

És ebben nem tévedett. Szegény fiú nagyon el volt keseredve. Habár, mialatt céltalanul kóborolt a tarlókon, egyre messzebb a puszta felé már határozott is, sőt tulajdonképen még előbb, mialatt a marsalikkal beszélgetett, de szíve mégsem lett nyugodtabb. Természetesen meg kell kérnie Malke kezét, nemcsak azért, mert lelkiismerete parancsolta s mert az a tudata, hogy a lány viszonszereti, mámorossá tette, hanem mert egyenesen lehetetlennek találta, hogy a jövőben nélküle éljen.

De a cél! az ő forró, áhított célja, mely felé szívének minden csepp vérével törekedett, a messzeségbe tűnt el. Persze nem kellett teljesen lemondania róla, éppen a marsalik adta ezt a vígasztaló gondolatot, de ez különben is elég kézenfekvő volt, — nincsenek-e nők színészek is, nem volt-e Nadler is házasember? Ha Malke kedvéért le kellene mondania hivatásáról — összeborzadt. Ki tudja, — gondolta — hogyan határoznám el magam és hogy egyáltalán túlélném-e? Hiszen már az a pusztá gondolat is lesujtotta, hogy esetleg még egy évig várnia kell, mert azonnal az esküvő után csak nem távozhat.

De mennél messzebb kóborolt az őszi, vörösen ragyogó pusztaságban, annál inkább kitisztultak a gondolatai. Talán egy évig sem kell várnia, — hiszen Malke nem közönséges nő, meg kell értenie a célját és inkább elősegíti majd, semhogy meggátolja. Talán neki is van művészi tehetsége; de mégsem, ezt a gondolatot alig hogy felmerült benne, elúzi magától. Az ő felesége, az ő szép, szeretett felesége ne álljon ki a tömeg elé. Csak ő egyedül, — de Malke lesz a vezércsillaga, az ő elismerése a legszebb jutalom és diadala: Malke, életének boldogsága.

Levetette magát a fűbe és behunyta a szemét, hogy könnyebben álmodozhasson, hogy a jövő képeit megrajzolhassa. Boldog mosoly ült arcvonásaira. A szerelmet, míg nem ismerte, másoknál nevetségesnek találta, „ostobaság”-nak, melyben nem kívánta, hogy bármikor is része legyen —

és oly idegenszerű volt előtte ez az érzés, hogy kételkedett abban, vajjon valaha is képes lesz-e egy szerelmest megjátszani. Eleinte, amikor váratlanul ő rajta is diadalmaskodott, fájdalmat, zavart, izgalmat jelentett számára, de pillanatnyi boldogságot sem. Most azonban úgy elárasztotta, minden lélekzettel dúsabban és gazdagabban, hogy alig bírta elviselni ezt a nagy boldogságot.

— Ó, milyen szép ez, — suttogta — milyen szép... Milyen szép... majd halkán a nevét mondogatta; csak úgy dagadt a keble, s felkelt, hogy könnyebben vehessen lélekzetet. — Milyen szép!... Hirtelen könnyek törtek a szemébe és elborították az arcát.

— Oh én bolond, — mondotta végre mosolyogva és letörölte könnyeit. — Itt heverészek a mezőn és sírok, ahelyett, hogy a menyasszonyomnál lennék és örülnék vele. Körülnézett. A puszta még erős, vörösen izzó színekben ragyogott, de a nap már lemenőben volt, keleten pedig már feljött a hold fehér sarlója.

Felugrott és a város felé tartott, kezdetben gyorsan, azután egyre lassabban. — Várjunk, — gondolta — hiszen majd csak holnap lesz a menyasszonyom. Ma is úgy akarok vele találkozni, mintha véletlenül történne. Persze másként fogunk most már egymással beszélgetni, mint azelőtt. Most, hogy már tudom.

Mosolygott. Hogy tettette magát! Mire nem képes egy ilyen lányka! Minden barátságos szó miatt alaposan megneheztelt. Érezte, hogy a ké-

nyelmetlenségnek, a bizonytalanságnak érzése támad fel benne. De ezt lerázta. — Ostobaság, — most, mikor Taubenak bevallotta...

Mégis egyre lassabban ment és mikor távolból fényt látott felvillanni, — a sorompó lámpása volt — megállott és arrafelé nézett. — Megmondjam-e még ma az öregasszonynak? — motyogta magában.

Elhatározta, hogy nem teszi. — Majd ha Reb Hirsch már beleegyezett. Bár a marsalik is úgy véli, hogy ez biztos és ha esetleg „nem“-et akarna mondani, Malke meg én bizonyosan meggyőzzük, de anyám ne remegjen emiatt. Holnap, ha minden rendben van, kétszer akkora lesz az öröme.

Tovább ment a piactér felé, de egyre tétovább lépésekkel. Már bealkonyodott, a hold sarlója sápadt fényt hintett a kerti útra, amelyen még végig kellett mennie. — Most már bizonyára ott volt Taubeval a ház előtt. Hogyan fogom megszólítani, — gondolta.

— Nos, úgy, hogy „jó estét“ — nevetett fel. A többi majd magától jön. Mégis valósággal lopva suhant tovább s a szíve egyre hevesebben dobogott, mennél közelebb ért a piactérhez.

Már a piacon volt és néhány perc múlva az előljáró háza előtt. Az égre! — a lány nem volt ott. De egyszeriben megjelent Taubeval az ajtó előtt. Odalépett és üdvözölte. A lány barátságosan kezet is nyújtott neki. Szender bátran megszorította és azután Malkenak nyújtotta jobbkezét. Ezt az üdvözlésnél ma tette először s a lány meg-

lepődve nézett rá. Ezután egy pillanatra fehér, karcsú ujjai a kezét érintették.

Ez inkább elképesztette, semhogy megdöbben-
tette volna. — Rendben van, — gondolta, — meg-
teszem neked ezt a szívességet. Szóval ma még
úgy, mint máskor! S ezért megint átlépett a Taube
oldalára, mint mindig és mellette ment tovább.

— Nos, — kérdezte a kövér, vidám asszony,
— mi hírt hoz ma a „Barnowi Ujság“? Így szokta
ugyanis Szendert nevezni.

Gondolkozott.

— Hogy Dovidl Mergenster kiugrik a bőréből
kezdte el — azt már tudja. De várjunk. Egy újság
mégis csak akad: a prior egy leembergí festőnőnél
új oltárképet rendelt. Egy asszony, aki fest, hozzá
még szentképeket a kolostor számára — ez nagyon
kómikus!

— Miért? — kérdezte Malke. — Unokanővé-
rem, Viktorine Salmenfeld, Ferenc nagybátyám
legidősebb lánya szintén fest ilyen képeket, még
pedig nagyon jókat. Mint művésznő Bécsben már
egész jó nevet szerzett és állítólag éppen olyan
szeretetreméltó, mint amilyen tehetséges. Sajnos,
személyesen nem ismerem.

— Sajnos? — szólta Taube. — Mondd inkább:
hál' Istennek!

— Miért? Mert keresztény? Mégis vérroko-
nom marad és tudom, ő is barátsággal gondol rám.

— De Malke, — kiáltotta Taube asszony ijed-
ten és Szender sem volt kevésbé megrémülve.
Felfogása szerint a kikeresztelkedés minden köte-

léket széttépett. — A végén még talán szívesen is veszi — szólt aggódva.

— A kikeresztelkedést? Nem, szívesen soha sem. Tízezer eset közül egy alig akad, mely ellen a legcsekélyebb kifogást sem lehetne emelni, mert gyakrabban, úgy hiszem, nem történik meg, hogy valaki belső meggyőződését követve térjen ki. De vannak esetek, melyeket lehet ugyan fájlalni, de elítélni mégsem szabad; ilyen az én Ferenc nagybátyám esete. De kevesen fogják fel igazságosan. Nagyatyám, Nathan Salmenfeld nagy élettapasztalattal megáldott, de rendkívül szigorúan vallásos férfi volt, aki kezdettől fogva kijelölte mind a három fia életcélját: Froim, a legidősebb orvos legyen, Manasse, a második ügyvéd, Hirsch, a harmadik, az én atyám a korcsmáját örökölje, de mindannyian maradjanak époly vallásosak, mint amilyen ő. Így történt, hogy Froimnak a gimnáziumban is kaftánt kellett viselnie és Pesten, az egyetemen, chassidoknál lakott. Pokoli élet volt ez. A keresztények kigúnyolták s chassid-zsidók sem tartották már teljesen maguk közé tartozónak. Csoda-e, ha hitét annak rettenetes kényszerével együtt meggyűlölte és végül eldobta magát? Belőle a chassidok faragtak keresztényt! Miksa, nagybátyám, aki most Cernowitzban ügyvéd, ugyanazt a mártíromságot szenvedte végig, de azután mégis csak a kényszerszert rázta le magáról, nem a hitet.

És lelkesen elbeszélte, milyen nagyszerű férfi az,

előharcosa hittestestvérei jogainak, de erkölcsaik nemesítésének és felszabadításuknak is.

— Nemsokára ő is kikeresztelkedik, — mondotta Taube szokott módján, míg Szender megkérdezte: meddig élt az ő házában?

— Hat évig. Nyolc éves koromban elvesztetem anyámat. Ez bizony a legnagyobb csapás, ami gyermeket érhet. De számomra szerencsét is jelentett: nagybátyám házába kerültem. Ő és felesége pótolta a szüleimet, gyermekei testvéreimet. És jobb tanítót, mint Bernát unokabátyám, sohasem szerezhettem volna.

— Megint ez a Bernát! — De Szender ismét megnyugtatta magát, mikor a lány folytatta: — Persze, csak szünidőben taníthatott, mert akkor még bécsi diák volt.

— Akkor bizonyára már a harmincas években lehet — kérdezte bizonyos jóleső érzéssel.

— Igen. Harminchat éves. Most még fogalmazó az atyja irodájában, de reméli, hogy rövidesen kinevezik ügyvédnek. Persze nem tudom milyen kilátásai vannak most, mert egyre ritkábban hallok hírt felőlük, — folytatta halk sóhajjal. — Apám egyre vallásosabb lesz és már évek óta Miksa testvérével is meghasonlott.

— De hiszen két év előtt még Cernowitzban voltál? — kérdezte Taube.

— Csak néhány hétig, ezt kivételesen megengedte.

— Nehezére eshetik, hogy mindezt ismét nél-

külöznie kell, — mondotta melegen Szender és szeretetteljes részvétellel nézett rá.

— Nagyon nehezemre esik — válaszolta a lány. — Maga megért engem.

Szendert ez felbátorította.

— Nos, nemsokára minden megint jobbra fordul — mondotta csillogó szemekkel.

A lány meglepődve nézett rá.

— Hogy érti ez?

A fiú elvörösödött.

— Ezt, — ezt meg fogja tudni — hebegte és nevetni próbált.

Nagyon jól jött, hogy e pillanatban hozzájuk lépett az előljáró felesége és mesélni kezdte Pater Ökonomus és Putkowska asszony, a „barnowi viera“ esetét.

Később Jozsef Grün is a csoporthoz csatlakozott. „Nos, Szender, — kérdezte — remélem, anyád nem érezte magát nagyon szerencsétlennek a kerületi előljáróság végzése miatt?

— Milyen végzés miatt?

— Még nem kapta kézhez? Wolczinsky azt mondotta, hogy már kikézbcsítették neki: elutasították a kérvényét, melyben a bérleti szerződés meghosszabbítását kérte. A korhely keresztülvitte és anyád, sajnos tanácsom ellenére, nem egyezett meg vele.

— Hiszen nem lehetett, — válaszolta Szender — de nem hiszem, hogy emiatt nagyon szerencsétlennek érezné magát. Valóban, erre nem igen volt

ok. Nyereményével és Malke hozományának egy részével bizonyára biztosíthatta jövőjét.

Az előljáró és felesége elmentek, de újabb ismerősök jöttek.

— Meddig marad még itt — kérdezték Malket.

— Nem tudom, — válaszolta — apámtól függ.

— Mégis igazságtalanság, — gondolta Szender — hogy még most sem értesítették arról, hogy apja holnap megérkezik.

Halkan megmondotta neki.

A hatás teljesen váratlan volt. A lány elsápadt és tágranyitott szemekkel, ijedten meredt Szenderre.

— Az isten szerelmére, — suttogta — mi baja?

— Hogy mi bajom? — kérdezte keserűen, szinte megvetően — talán örüljek neki, hogy maga tudja, én pedig nem. Magának persze a marsalik mondotta meg.

— Igen, — vallotta be Szender. — Azonban, — hirtelen eszébe ötlött: — a lány bizonyára azt hiszi, apja azért jön, hogy Mosel Grünnel megtartsák az eljegyzést.

— Most már értem — szólt mosolyogva. Taube előtt persze nem beszélhetett nyíltan, de mégis sikerült megértetnie magát a lánnyal. — Azt hiszi azért jön, — hogy — mondjuk — megkösse azt az üzletet, amelyet a marsalik közvetített? Erről többé szó sincsen. Az az ember, aki meg akarta kötni ezt az üzletet, belátta, hogy nem felel meg a számára és visszalépett.

— Hogyan? — kiáltotta a lány szinte megzavarodva örömében. — Jól értettem? Felzokogott, megragadta a fiú kezét és megszorította.

Szendert elöntötte a forróság.

— Kedves Malke, — suttogta — legyen nyugodt. Senki sem fogja önt kényszeríteni. Ahhoz fog férjhez menni, akit vágya választ ki.

A nagy boldogság, mely elárasztotta, érthetetlené tette szavait, de a lány mégis megértette.

— Szender, kedves Szender, — tört ki belőle lángoló arccal és két keze közé fogta a fiú kezét. — Maga nemeslelkű ember, Isten majd visszafizeti ezt önnek azzal, hogy szerencséje és hírneve lesz azon a pályán, amelyet kiválasztott magának. — Könnyek között mosolygott rá. — Maga ismeri az én titkomat, — de én is a magáét. Ugy-e mind a ketten rájöttünk?... De nem tudok most úgy... — hangja megtört. — Holnap még megköszönöm. Egész életemen át sohase fogom ezt magának elfelejteni.

És befutott a házba.

— Mi volt ez? — kérdezte Taube asszony elámulva.

Nem tudott válaszolni.

— Jó éjszakát, — mormogta végül és elrohant anélkül, hogy az útirányra ügyelt volna. Csak akkor állt meg, mikor megütötte fülét a Szereth zúgása. A parton át a folyóhoz érkezett. Leült a legközelebbi padra.

— Mi volt ez? — kérdezte végre hangosan önmagától. — Azt hiszem — eljegyzés.

Behunyta szemét, mint délután a pusztán és ugyanaz a boldog mosoly futott végig arcvonásain.

Hűvös őszi szél lengette a lombjavesztett ágakat, a folyó belezúgott a csöndes, mélységesen sötét éjszakába, különben egy hang sem hallatszott, csak a távoli harangszó. De ő ezt sem hallotta, csak azt a bájos, lágyan zengő hangot: „Szender, kedves Szender”.

Hosszú, hosszú ideig ült így. Soha sem felejtette el ezeket az órákat, mindannak dacára, ami ezután következett, soha sem, még halálos óráján is annak az emléke üdítette fel, hogy milyen boldog volt akkor éjszaka...

Mikor reggel felé közeledett, erősebben kezdett fújni a keleti szél és befedte őt hervadt falevelekkel. Végül felkelt, hogy hazamenjen.

A folyó tulsó partján a reggeli szürkület derengő fényében a vár romjait látta kiemelkedni. — Egyszer majd elvezetem oda, — gondolta — e helyen kezdődött a boldogságom. Szegény Wild, ha ezt megérhette volna.

Nem sejtette, milyen hamar meglátogatja majd újra e helyet és hogy mi vár ott rá.

Világos nappal volt már, mikor fekhelyét felkereste. Két óra múlva már ismét felkelt, hogy elmondja a reggeli imát. „Hála neked Irgalmas, ki teljesíted azt, ami után szívünk sóvárog!” Ama áprilisi reggel óta, mikor azután a vérömlése volt, nem mondotta többé ilyen forró bensőséggel e szavakat.

Mikor a szobába lépett, anyja aggódva jött elébe.

— Későn jöttél haza ma éjjel — mondotta. Éjfélig ébren voltam és vártam rád. Tegnap délután ezt a levelet hozta a küldönc a kerületi hivaltól. Odanyújtotta neki a lezárt levelet.

— Nem bontjuk fel még anyám ezt a csúf levelet — mondotta könnyes szemekkel. Hogy is mondtad mindig? „Isten nemcsak vesz, ad is és mindig többet ad, mint amennyit elvesz“. — A levélben az áll, hogy a vámot nem kapod meg többé. De azért hadd legyünk ma mégis vidámak — ma megtartom Malkeval az eljegyzésemet.

Örömkialtással, szótlantul rogyott karjaiba az öreg asszony. Sokáig tartották egymást átölelve szótlantul.

— Hála Istennek — szólt azután az asszony és a szép lánykát dicsérgette. — De hogy akkor megláttad a képet, csak a véletlen műve volt, nem én akartam.

— De szerencsés véletlen volt — mondotta vidáman Szender. — Különben nem szerettem volna olyan hamar belé.

Csak hosszabb idő után nyúlt Rosel asszony újból a levél után. — Olvasd mégis el — kérlette.

Megtette. — Ugy van, anyám.

— De mi lesz most belőlem? — kesergett az asszony.

— Egy nagyon kedves nagymama, — válaszolta Szender és homlokon csókolta — hisz ez

több dolgot ad, mint vámot szedni a császár számára. No, meg kellemesebb is, úgy-e?

Az irodát már nyitva találta. Dovidl néhány felet szolgáltat ki az asztalnál. De hát ez szinte halhatatlan! Nem fenyegetőzött, hogy kiugrik a bőréből, sőt a tegnap délutánról is hallgatott. S mikor Szender mégis szóba hozta, barátságosan közbevágott:

— Hiszen tudom, mi történik... Ha ma délutánra is szabad akarsz lenni, csak szólj.

Csak vonakodva engedte át a helyet az íróasztalnál. Bizonyára attól félt, hogy Szender ma még több galibát csinál, mint tegnap. De a fiatalembernek az átvirrasztott éjszaka és annak az eseménynek ellenére is, melynek elébe nézett, szívében nyugodt és biztos boldogságérzéssel oly tiszta volt a feje, hogy a sorsjegyekkel járó munkát a nagy tolongás dacára is — hiszen ma kedd volt — pontosan elvégezte. Amellett még arra is jutott ideje, hogy a Fragezeichen-Ritterstolz-ügyben a beadványt elkészítse és letisztázza. A felajánlott szabadságot is visszautasította.

Mikor délben hazament, néhány bérkocsival találkozott.

— Elég kómikus volna — gondolta — ha jövő apósom most itt hajtatna el előttem. Hiszen nem is ismerem!

S mikor messziről észrevette, hogy egy chorstkowi kocsis, egykori cimborája az országúton könnyű kocsival feléje hajt, kíváncsian odanézett.

— Ebben bizonyára Hirsch ülhet! De csak egy nő ült benne; — el akart tehát menni mellette, anélkül, hogy felnézett volna.

De akkor hirtelen hallotta, hogy valaki utána kiált és egyszeriben a kocsi is megáll. Felnézett és meglátta Jütte kerek, kihízott arcát.

— Isten hozta — szólt vidáman és a kocsi hágsójára lépett. — Mi jó szél hozta erre?... De nem hozta magával Reb Hirschet?

— Holnap jön — mondotta a lány bizonytalanul és barna szemeivel, melyek máskor oly bátran és áthatóan néztek, szinte csüggedve tekintett reá. — Hát... hát... hogy van, Szender?

— Köszönöm az érdeklődését, — szólt vidáman — olyan jól, mint még soha! Az apja majd megmondja az okát.

— Ugy? — kérdezte elfogódva és mélyen felsóhajtott — és hogy van... itt megakadt. De nem akarom tartóztatni.

— Tán közben megtanult sóhajtozni? — kérdezte nevetve Szender. — Biztos benne, hogy Reb Hirsch eljön holnap?

— Biztosan, — válaszolt a lány és nyomatékosan hozzátette: — ha szükség van rá.

— Akkor jön, — nevetett Szender — mert sürgősen szükség van rá. Viszontlátásra! Üdvözlje Malket. Ha korábban nem, este eljövök.

— Viszontlátásra — mondotta zavartan a lány és intett a kocsisnak, hogy hajtson tovább.

Szender nem sokat gondolkozott miért válto-

zott így meg ez a leány: otthon mégis nevetve elmesélte az anyjának. Ő is mosolygott.

— Jegyezd meg magadnak, Szender, minden szegény lány, akinek még nincs vőlegénye, sóhajtozik gazdag barátnője eljegyzésekor. Jütte azért persze a legjobbat kívánja neked és Malkenak is.

Szender vidáman bólintott. Halkan fütyülésvé ment vissza a boltba és munkához fogott. Mialatt Puthowska asszony álmát magyarázta — ezúttal nem rózsaszínű selyemruháról álmodott, hanem korbácsról — „85“, — berontott Mosé Grün, eléje tett egy levélkét és elfutott.

Dobogó szívvel nézte meg a címzést. Tekintetes Szender Kurländer úrnak, Helyben. Szívesség útján. Milyen finoman és ékesen írt. Belül ez állott:

Kedves Barátom!

Sürgősen beszélnem kell Magával. Jöjjön ma délután négy órakor a romokhoz. Barátnőmmel, Jüttével várni fogom ott.

Szívélyes üdvözlettel

hűséges barátnője

Regina Salmenfeld.

Boldog elragadtatással nézett a levélkére. A kedves, jó leány, tudta mennyire vágyik utána és saját elhatározásából találkat adott csak azért, hogy „megköszönje“ a lánykérést. Jóságos Isten, még ő köszöni meg neki. Egy barnowi lány ezt

nem tenné meg, de neki éppen ez volt a szerencséje, hogy „felvilágosodott” menyaszonyt kapott. Jütte is ott lesz, írja; persze, de a régi várudvar oly nagy...

Félnégy volt.

— Mégis el kell mennem — mondotta Dovidlnak, aki azonnal el is engedte.

— Nekem előbb kell ott lennem — gondolta és a Szereth hídján keresztül a domb felé sietett, a várudvarba. De mikor e sivár helyre lépett, a kopár fákon keresztül már női ruha világított feléje.

Jütte volt. Ott ült a padon a beomlott kút mellett és lehorgasztott fővel meredt maga elé. Mikor Szender közelebb ért, felugrott.

— Maga... maga egyedül? — kiáltotta és mikor látta, milyen sápadt s szemei vörösek, remegve tört ki belőle: — Mi... mi történt?

A lány arca lángba borult.

— Semmi, — mormogta — Malke jól van, de nem jön. Akart ugyan, de... de ez bizonyára túlhaladná erejét... Szegény, milyen rettenetes izgalmon ment keresztül az utóbbi időben! De én maga miatt is, Szender, lebeszéltem róla... Ilyesmit könnyebben hallgat meg az ember idegen ajkáról.

— Én miattam?... — megtántorodott és megragadta a kút köpárkányát, hogy el ne essék. — Miket beszél maga?

— Hallgasson meg — kérlelte a lány és összekulcsolta a kezét. — figyeljen rám nyugodtan,

súlyosan fogja érinteni, tudom, nagyon súlyosan.
— A könnyek megint a szemébe szöktek. — De senki sem tehet róla... talán az én apám, de ő is jót akart. — A könnyek elfojtották a hangját.

— Beszéljen — mormogta Szender.

A lány bólintott.

— Rövidre akarom fogni. A Malkeval való eljegyzésből nem lehet semmi. Gyermekkora óta mást szeret. Unokabátyját, Bernátot. Két év előtt el is jegyezték egymást. Reb Hirsch tudni sem akart róla: egy „dacs“, aki disznóhúst eszik... hiszen érti. Rettenetes jelenetek voltak otthon, mostohaanyja is ellene volt. És ez az asszony nagyon gonosz. Elhatározták, hogy Malkét vallásos emberhez adják férjhez, még akarata ellenére is... Apám sok embernek ajánlotta de hát... kitért van a családjában... nem sikerült. Ezért Reb Hirsch végül magával is meg lett volna elégedve, ha tanult is németül. Itt azonban más volt az akadály, maga nem akart megnősülni, a terve miatt. Színész akart lenni...

Szinte kábultan hallgatta, ajkáig elfehéredve, mozdulatlanul. De ezeknél a szavaknál megvonnaglott az arca.

— Ne ijedjen meg, — mondotta gyorsan — én jöttem először erre a gondolatra. Malke azután a magával való beszélgetésből kivette az egészet. De kettőnktől senki sem fogja megtudni.

— Tovább — mondotta tompán.

— Apám erre megkövácsolta a tervét. Már félig úgylis „dacs“, hát így is jegyezze el magát.

Nekem el kellett volna jönnöm Malkeval, hogy magukat összehozzam és mindkettőjüket rábeszéljem. De én „nem“-et mondtam. Apám javeszékelt, Reb Hirsch fenyegetőzött, hogy kitesz a házából. Én rendíthetetlen maradtam. — A szemei villogtak. — Két jó ember között ilyen játékhoz nem akartam segítőeszköz lenni...

— Akadtak hát mások — mondotta Szender. — Az előljáró, Taube és az egész város. És most, — tette hozzá fogcsikorgatva — gúny tárgyává lettem mindegyikük előtt.

— Csak ők ketten tudták — mondotta a lány bátortalanul. — És hogy gúny tárgya lesz? Ugyan, ki gúnyolhatja ki? Hiszen maga becsületesen...

— Akkor persze — szakította félbe komoran — ez a Moseval való dolog is hazugság volt.

— Igen — mondotta a lány.

Szender bólintott. Most már mindennel tisztában volt. Két kezébe temette arcát; nagy fájdalmat, olyan rettenetesen nagy fájdalmat érzett, mint még soha életében. Mintha az emberek ki tépték volna a szívét a melléből és sárba tiporták volna... Halkan feljajdult, — testi fájdalma miatt is — minden lélegzetvételnél újból szúrást érzett.

— Mit törődöm veled, — gondolta — ha meg is halok most.

De azután nagynehezen összeszedte magát.

— Jól van — mondotta és a kezei ernyedten hullottak le. — Menjen Jüttel!

A lány a fiú arcába nézett és ijedten csapta

össze a kezét. Mennyire eltorzult. Milyen hirtelen megöregedett.

— Szender, — szólt zokogva — hát olyan nagyon szereti őt? Hiszen el tudom képzelni, oly szép, művelt. De gondolja meg, szerencsés dolog lett volna ez? Hiszen ő mást akar és csak arra gondol...

— Azért is hagyta hát, hogy ideküldjék — vetette közbe keserűen. — Ugyan, mit törődnek egy pojácával. Annak korán meg kell szokni a komédiát.

— Ezt maga se hiszi — szólt a lány. — Persze, Malkenak is, mint minden embernek, vannak hibái és bármennyire szeretem is, ismerem ezeket a hibákat. Ő nem olyan ember, mint maga, talán, talán olyan sem, mint én. Magánál mindent a szíve diktál, nála az értelem. És ezért, — a homlokáig elpirult — nem azért mondom, hogy vigasztaljam, Isten a tanúm rá, így gondolom valóban... talán akkor sem lett volna jó, hogy egymáséi legyenek, ha nem jegyezte volna már el magát a doktorral. Malke nagyon művelt, de tudja is, hogy az és aki csak szemernyivel is kevesebbet tud, mint ő, az már nem számít az ő szemében, még ha a legjobb, leghűségesebb szíve van is. — Egyre hevesebben beszélt. — Talán elolvasott vagy száz könyvet, igen, talán még többet is, de azt hiszi, meg tud főzni akárcsak egy kanál levest is egy beteg számára? Vagy tud varrni és hímezni? Csak mindig olvasni és Bernátra gondolni! Az a tanítója volt és többet tud, mint ő és

ha férjhez megy hozzá, doktorné lesz belőle és nagyvárosban élhet...

— De mit is beszélek, — szakította félbe magát. Kerek arca ismét biborvörösen lángolt. — Csak azt akartam mondani, nem szabad őt elítélni azért, hogy idejött. Otthon pokoli élete van. Fél az apjától és így azt gondolja: „Tied az erőszak, enyém az értelem“. Látszólag beleegyezett és ebben talán némileg én is bűnös vagyok. Azt mondtam neki: „Ez a Szender egészen másra gondol, mint a nősülésre“. Így azután azzal a szándékkal jött, oly rosszul bánni magával, hogy ne lehessen semmi a dologból. Maga azután szerencsétlenségünkre mindjárt az első este azt mondta, hogy maga sem akar...

— Félreértés volt, — mondotta Szender — a tegnapi este is. Én Moselet gondoltam, ő pedig engem.

Meggyötört idegei hirtelen felmondták a szolgálatot és kínosan nevetni kezdett.

— Szender — szólt a lány aggódva. Nagyon kérem, sírjon, ha ennyire szívére veszi a dolgot, de ne nevéssen. Olyan szomorú vagyok maga miatt, úgy sajnálom. Én mégsem tudok magán segíteni. — Zokogva nyujtotta feléje összekulcsolt kezét. — Nyugodjon meg!

Szender elhallgatott, ez a nevetés neki is fájt. És hogy így, sírva maga előtt látta a lányt, meghatotta ez a részvét.

— Köszönöm, Jütte, — mondotta — de most

bocsásson meg. — Sápadt ajkai mosolyogni próbáltak. — Egy kissé hirtelen jött...

— Egyedül akar maradni?! De előbb beszéljünk meg, hogyan fejezzük be ezt a dolgot.

— Már be van fejezve. Ő nem akar engem, én pedig nem fogom kényszeríteni.

— De mihez fogjunk az ő apjával és az én apámmal? — kérdezte a lány aggodalmaskodva. — Persze, egyikük sem sejti, hogy én beleártottam magam. Képzelheti, hogy mi vár rám, ha megtudják... De ezzel ne törődjék. — Kicsiny, tömzsi alakja fölegyenesedett, barna szemei villogtak. — Mindig csak az egyenes úton és ha az ember helyesen cselekszik, a következményeket is vállalnia kell. Én miattam nem kell hát kérésemet teljesítenie. Tegnap ugyanis, mikor az apám távirata megérkezett, hogy Reb Hirsch azonnal jöjjön, azt mondta nekem: Holnap egy nagy üzletem van, utazz te át, beszéld rá Malket, mondd meg neki, mit teszek vele, ha nem-et mond. Talán nélkülem is menni fog a dolog; mert az eljegyzésnél Reb Jozsef is helyettesíthet. Ha nem megy a dolog, akkor apád táviratozzon holnap s én holnapután megjövök. Apámnak estig választ kell adnom, természetesen... nem-et mondok. Reb Hirsch akkor holnap megérkezik... és ez rettenetes lesz. Így hát...

— Mondjam az apjának, hogy meggondoltam a dolgot?....

— Igen, Malke nagyon kéri erre. Azt mondotta,

magam miatt is kérjem, ezt azonban nem tudom megtenni. És hogy úgy állítsam be a dolgot, hogy a maga számára is ez lenne a legjobb: az sem lenne becsületes dolog. Mert a világ előtt ugyan büszkén fog állni, de anyját azonban mélyen megsebezne. Malke kedvéért... igen, igen így már kérhetem és meg is teszem teljes szívemből. — Megint feléje nyújtotta összekulcsolt kezeit. — Komisz dologtól óvja meg őt, talán a legrosszabbtól. Nem ismeri Reb Hirschet, sem a feleségét, de én ismerem őket... De hiszen Malke kedves maga előtt, — elpirult — hisz belészeretett. Nem tudom, mi ez, de valami nagy dolog kell, hogy legyen... Szender, ha látná őt, mint ahogy én láttam, mikor apámtól jövet mindenről felvilágosítottam... oly kétségbeesetten néztek szép kék szemei a félelemtől és kitágultak az iszonyattól... Szender, ő szerencsétlen teremtés és mert oly drága volt magának, mert maga olyan jó ember...

— Megteszem, — mormogta — csak bízva rám... még ma megmondom a maga apjának...

— Szender, — kiáltotta a lány — ezt más nem tenné meg. Mikor annyira szereti az anyját! Milyen szíve van magának! Isten megjutalmazza majd érte. Hűséges asszonnyal, aki úgy szereti, ahogy megérdemli és szerencséivel és sikerrel abban, amit tervez...

— Talán abban, talán ha igen irgalmas — válaszolta vonagló ajakkal. De — asszony!... egyedül maradok...

Elfordult és beljebb sietett a falak felé.

Jütte földre sütötte szemét.

— Nem akarom látni, mikor sír — mormogta.

— Neki azonban egyre peregtek a könnyei ke-
rek arcára, miközben a város felé tartott...

NYOLCADIK FEJEZET.

Elmult a komor hosszúnap és a sátrak vidám ünnepe: a nap a felhőtlen égről szinte nyári meleget árasztott napról-napra, de a barnowi zsidók már megkezdték téli életüket; ők nem a természet, hanem vallásuk törvényei után igazodnak mindenben. Mindegyik begubózott a maga négy fala közé, elintézte téli reményeit és gondjait és megkezdte a munkát, melynek elvégzését a husvétii ünnepekig már előre elhatározta. Az uccán végetért az esti sürgés-forgás, e helyett gyakran látogatták egymást a szomszédok és szombat délutánonként minden gazdag ember háza vendégszeretően nyitva állott.

Szender ezalatt seholsem mutatkozott, nem is hívta meg senki. Ha nem is értett egyet mindenki ellenségével, Joszef Alpenrothtal, aki „Izrael szégyenének“ nevezte, a gettó közvéleménye mégis ismét ellene fordult, szinte megint olyan hevesen, mint tavasszal. Mert majdnem ugyanoly gonosz dolog volt szemükben az, hogy egy fedhetetlen lányt, akit hírbe hoztak, pártában hagynak, mint titokban német könyveket olvasni.

Vitatkoztak ugyan afelett, nem bűnös-e Jozsef Grün is, hogy azt a hallatlan udvarlást, „majdnem úgy, mint a keresztények”-nél, eltűrte, de Szender elítélésében mindannyian megegyeztek. Nem is védekezett, ha valaki a boltban, vagy a zsinagógában szemrehányást tett neki, csak azt válaszolta: — Igaza van, hamarabb kellett volna meggondolni, de már megtörtént. Így hát alaposan meg is érdekelte, hogy Naftali Ritterstolz egész világ hallatára ezt mondja:

— És ha tízszer is nyersz a lottódon, becsületes zsidó akkor sem adja hozzád gyermekét.

Csak két ember hallgatott, éppen azok, kiket a dolog legközelebbről érintett. A marsalik átkozódott és jajveszékelt, mikor Szender azon az estén elhatározását közölte vele, minden lehető elkövetett, hogy más nézetre bírja, de most nem tett neki szemrehányást. Sőt mi több, csöndesen sompolygott el, ha mások Szendert támadták s tovább folytatta barátságos látogatásait a vámház két lakójánál, akik ismét magukra hagyatva éltek, mint egy szigeten. Előszedte összes mókáit, hogy felvidítsa őket — hiszen mindkettőnek szüksége volt egy kis nevetésre. De művészete ezúttal felmondta a szolgálatot, Rosel asszony alig figyelt rá és Szender is csak udvariasságból vonta szét olykor mosolyra ajkait. — Ne bánjon vele keményen — figyelmeztette egyszer Türkischgelb az anyját.

— Egy szót sem szólok neki, — válaszolta.

Igy volt valóban; ő is hallgatott.

— Ugylátszik, mindketten tudják az igazat,
— gondolta Szender — de erről én nem tehetek.

Tévedett. Csak a marsalik gondolta dühösen:

— A szemérmetlen teremtés talán a Bernát-
járól beszélt neki!

Az anyjának más gyanúja volt:

— Hiszen tervez valamit, hogy mit, azt Isten
tudja, de érzem, hogy valami hallatlan dologba
akar kezdeni. A lány eleinte beleegyezett, de az
utolsó pillanatban meggondolta a dolgot. Erre in-
kább őt hagyta el, nem a tervét. Szíve összeszo-
rult a haragtól és gondtól. Mégis részvételt volt a
fiú iránt, hiszen látta, hogy milyen állapotban van.
— Kétségbe van esve, — gondolta — ha szemre-
hányságokat tennék neki, akkor ezzel a házból is
elkergetném.

És valóban, Szender az első időkben igen
rossz állapotban volt. Csak egy érzés foglalkoz-
tatta. Bár meghalnék; hogy is éljek nélküle? Oly-
kor haragudott rá és álnoksággal vádolta — hogy
is mondta Jütte: — Nála minden az értelemből
ered — vagy féltékenységi düh fogta el, ha az a
„doktor“ eszébe jutott, de leggyakrabban csak
sóhajtott: — igaza volt, de most mihez kezdjek?
Szüntelen előtte lebegtek a kék szemek és hang-
jának csengése sohase tűnt el teljesen a füléből,
még Dovidl gúnyolódásai, sőt Páter Marian sza-
vai közben sem, amelyekre pedig bizonyára tel-
jes odaadással figyelt.

Mert a könyvtárban újra megkezdődtek a
leckék. A nemeslelkű aggastyán jóságosan fo-

gadta és még nagyobb buzgalommal foglalkozott vele. Nem tudta miért tért vissza az ifjú zsidó oly szomorúan és megváltozva, nem is kérdezte: az a gondolat, hogy most még nagyobb szüksége van az ő támogatására mint eddig, elegendő volt ahhoz, hogy még egyszer ugyanakkora odaadással foglalkozzék vele. — Ez csak önzés, — háráította el mosolyogva, ha Szender köszönetet mondott — hiszen nincs más dolgom, már a bűneimért sem kell vezekelnem. Az új prior nem volt tudós, sem szabadszellemeű ember, de értelmes, türelmes férfi. Híres rendtársa sorsát, akinek az őskereszténység erkölcstanáról írott könyve annyi port vert fel, amennyire azt feljebbvalói beleegyezése nélkül megtehetette: erősen enyhítette, hogy az iskolában, vagy a lelkipásztorkodásban tevékenykedni engedje — még sem volt hatalmában. — Önzés! Ez az én egyetlen munkám és munka nélkül nem lehet élni. Csak a munka segít át bennünket minden bajon.

Mikor Szender ezeket a szavakat először hallotta, nem igen gondolkozott felettük. Persze dolgozni akart, hiszen már csak egyedül a célja volt az, amelyért még élt, de fájdalmára — úgy látszott — nincs vigasztalás. Lassanként azonban mégis úgy történt, hogy minél több idő múlt el, annál nagyobb örömet talált munkájában. A „Rablók”-at már végigolvasták és most a „Fiesko”-t vették át. Ez már gyorsabban ment, mert a tanítvány értelme megnövekedett, ösztönös érzése egyre jobban kiélesedett. A páternek elég gyakran

ámulnia kellett a gyorsaság felett, mellyel Szender olyan vad idegen dolgokba, mint a tizenhatodik századbéli génuai viszonyok, beleélte magát; minden magyarázó szó, minden hasonlat biztos támpont volt számára, — de még jobban csodálkozott a találó biztonság felett, mellyel jelleme-
ket és helyzeteket ítélt meg. Persze nem hiányoztak a kómikus félreértések, de lényegileg majdnem mindig felfogta, hogyan gondolta el alakját a költő és mi volt a célja vele.

— Helyes, — mondotta ismételten az aggasztán — azt hiszem, lesz belőled valami; és egyre többet foglalkozott vele. Nem sejtette, hogy éppen ebben az időben mennyi jót tett ezzel védencének.

Szender már nem volt teljesen kétségbeesve. Csöndesebb fájdalommal tudott az elvesztettre gondolni és olykor vigasztalódás-félét érzett a szívében:

— Nem lennék-e szerencsétlenebb, ha őt kapom meg és a céloamat vesztettem volna el? A jó Jütte azzal vigasztalt, Malke úgy sem lett volna megfelelő számomra; nos — talán mégis! — De bizonyára egész életemen át uralkodott volna felettem. Mi lett volna, ha ő, aki olyan értelmes, a színészi pályát bizonytalan kenyérnek látja és megtiltja nekem? Nem engedelmeskedtem volna, de mi jött volna azután?

S elkövetkezett egy nap, mely még növelte vigasztalódását. A „Fiesko“-t bevégezték: Szendernek most meg kellett kísérelnie, hogy elolvassa a mór

szerepét, mely különösen vonzotta. Olyan jól csil-
nálta ezt, hogy a páter örömmel kiáltott fel:

— Valóban ezt alig tartottam volna lehetsé-
gesnek! Te igazán színésznek születted!

Szendernek csillogott a szeme.

— Köszönöm, — mondotta — ön az, aki ért
is hozzá!

— Nem nagyon sokat, de azt hiszem, ebben
nem tévedek. Csak a kiejtéssel van még baj, de
hála kitartásodnak, már az is javul. A jó pap jog-
gal mondhatta volna, hála a mi kitartásunknak.
Naponként rekedtre kiabálta a torkát, hogy ki-
hallatszott a vezeklés folyosójára és Szender vé-
gül úgy ordította az „a”-kat és az „o”-kat, hogy
remegtek belé az ablakok.

— Ha szorgalmaz nem lankad, — fejezte be
Marian — persze csak akkor lesz belőled valaki.

— Rajtam nem fog múlni — bizonykodott
Szender. — Belátom, egy színésznek nagyon szor-
galmasnak kell lennie, szorgalmasabbnak, mint
minden más ember. Hiszen oly rettenetesen sokat
kell tanulnia. Nem szabad semmi másra gon-
dolnia. Talán nem is lett volna jó a számomra, ha
megnősülök mielőtt valamit elértem. Akaratlanul
csúszott ez ki a száján: érezte, hogy az arca
lángba borul.

A lelkész hangosan felnevetett.

— Megnősülni! — kiáltotta. — Ez lenne az
utolsó dolog, amit most neked tanácsolhatnék.
Majd tíz év múlva, ha mint színész már felküz-

dötted magad. De miért pirulsz úgy el?... Te, még... azt hiszem...

Megfenyegette az ujjával, de Szender úgy erősködött, hogy ilyesmiről szó se lehet, hogy a páter végül kénytelen volt elhinni.

— Ennek örülök, — mondotta — mert ez igazi szerencsétlenség volna a számodra. Még nőre sem szabad gondolnod most.

Szender hetek óta nem ment ilyen könnyű szívvel haza.

— Az én páterem — gondolta — különben is okos ember, bizonyára ebben is igaza van. Bölcséink mondják: Minden rossznak megvan a jó oldala is". Az a fájdalom, amelyet Malke miatt szenvedtem és szenvedek még most is, talán csak megérdemelt büntetés azért, hogy célon kívül másra is gondoltam. — Mélyen felsőhajtott. — Persze, akkor igen nagyon vétkezhettem.

De mikor másnap a könyvtárba lépett, Poczobuth újra kezdte:

— Te, Szender, esküdözéseid dacára mégis gyanús nekem a dolog. Mért nem mégysz Lembergbe? Szeptember közepén akartál elutazni, az ünnepek után. Négy nap múlva november elseje van és te még rá sem gondolsz.

— Más oka van annak — válaszolta sóhajtván Szender. — Elfelejtette Wolczinskyt?

Szerelmi bánata ezt a gondot háttérbe szorította, most azonban a nyakára nőtt. November elseje volt a határidő, amikor a vámot pályázatra

írták ki. Szender elkészítette anyja kérvényét is: hogy eredménytelen lesz, azt tudják mindketten, ha Wolczinsky nem akarja, akármennyit ajánlana is fel Rosel asszony. És ez a derék nemesember engesztelhetetlennek látszott. Anyja nem panaszkodott, de az emésztő gond az arcára volt írva. Szender nem tudta, hogy ezen felül a Froim visszatérésétől való aggodalom is álmatlanná tette éjszakáit.

— Mihez fogjak? — panaszkolta Szender a páternek. — Várjak?... de hiszen már ma tudom, mi lesz az eredmény! Mi következik azután? Nadler támogatásába vetett reményemet feladtam és hogy pénzemet itthagyjam anyámnak, magam pedig üres kézzel menjek a világba, az aligha lehetséges. Persze, nem marad más hátra számomra.

— És még ez a Wolczinsky is kereszténynek tartja magát — fakadt ki Márian fájdalmasan. — S még hozzá ez a Strusz, hiszen ismerem a templomból, sőt ez a jámbor képmutató minden héten meggyón. Mintha Isten is éppúgy be hagyná magát csapni, mint az emberek. De csak osztozhatott Szender gondjaiban, mert segíteni ő sem tudott.

Másnap úgy látszott, ez a felhő is szétfoszlik. Mikor Szender ezen a napon — október huszonkilencedike volt — hazament ebédelni, a nemes Wolczinsky úrral találkozott. Szender el akart sietni mellette, de ő megállította és barátságosan intett feléje:

— Nos, kedves Szenderko, hogy vagy? Mért

nem látogatsz meg? Hiszen megmondtam anyádnak, hogy várlak?

— Ugy? — mondotta Szender. — Akkor nem jól hallotta... Ugy értette, hogy nem maga, hanem a kutyái várnak engem.

A nemes ember nevetett. — Isten őrízz! ilyen okos fiút, mint te vagy! Veled értelmesen lehet beszélni. De mentül hamarébb... — fűzte hozzá jelentősen.

— Értem — mondotta Szender. — Elseje előtt. Holnap délelőtt ott vagyok.

Anyja meglepődve nézett rá, mikor belépett hozzá. Ma ismét mosolygott.

— Hiszen mingyárt mondtam neked akkor, — vélte Szender — a korhelynek pénz kell. Ha szívósan kitartok, akkor nem is kerül sokba. Mert most már megpuhult, különben nem kezdte volna el.

De lebecsülte Wolczinskyt. A nemes ember ugyan barátságosan fogadta másnap, sőt helyet is kínálta, de pénzről hallani sem akart.

— Mi jut eszedbe, Szenderko? Strusz barátom szívesen teljesíti a kérésemet, a sok kérvény átolvasása is terhes dolog: ha a téli bérletszerződéseket a régi feltételek mellett egyszerűen meg lehetne újítani, az lenne a legkényelmesebb mindenki számára! De a kötelesség az állammal szemben! és ilyen kötelességszegésre bírom őt pénzzel? Szépen megjárnam. De magam sem tenném. Hivatalnok-vesztegetés, hogyan tételezhetsz fel

ilyesmit egy becsületes férfiúról, egy nemes emberről?

Szendert ez hidegen hagyta. — Tartsa akkor meg magának azt a húsz forintot, amit magának adni akarok és Strusztól kérje ingyen a szívességet.

— Nyomorult zsidó! — tört ki Wolczinsky. — Megtartsam azt a pénzt, ami a másé? Ezt megengedheti a ti erkölcsötök, de nem a miénk!

De azután ismét megszeliidült.

— De éppen ezért, mit tudtok ti mindannyian illelről és erkölcsről?... éppen azért, mert zsidó vagy, megbocsátok neked. De ismerj meg jobban engem! Én szívességet teszek neked, amely nem kerül pénzembe, te viszont olyasmivel, ami neked sem kerül pénzbe, sőt keresel is rajta. Száz forint borraivalót. Tudniillik, még mindig összeírnám az én sorsjegyszámaimat, érted, de csak kedden délután és így megeshet, hogy a cédulámat otthon felejttem, — érted — és...

— Értem, — mondotta Szender — ugyanaz a gazság, amelyre már egyszer rá akart bírni. Vajon lehetséges-e anélkül, hogy rájönnének, nem tudom.

— Ó, igen! Ismerek egy embert, aki ezzel alapította meg a szerencsáját.

— De hogy én nem teszem meg, azt tudom. A nemesember maga elé füttyörészgetett.

— Ez az utolsó szavad?

— Utolsó szó... de tíz forintot még hozzáadok. Szóval harminc.

— Kutya zsidó! — tört ki Wolczinsky. — Ki ved és adj hálát az Istennek, hogy nem jelentlek fel, mert egy gaztetre akartál rábírn.

— Ne sírj, — vigasztalta az anyját Szender, mikor az, miután elmondotta neki a történetet, könnyekben tört ki. — Azért még soká nem megyünk tönkre. Benyujtom a kérvényt, ha nem használ, Isten akkor sem hagy el bennünket.

Erősebbnek mutatta magát, mint amilyen volt. Január végén, mikor majd a pályázat eredménye nyilvánosságra került, minden áron menni akart, de kemény dolog volt koldúsként kezdeni az új életet.

Minden fillérrel takarékoskodni kezdett. Jól jött, hogy Dovidl egyre több munkát kapott és így kénytelen volt emelni a fizetését. Azzal is keresett, hogy mások számára leveleket írt. Ismét dolgoznia kellett éjszakánként is, ami nehezére esett, mert a nedves és hideg kései őszi idő kiújította a köhögését. De nem ment másként, tanulmányai nem szenvedhettek a kenyérkereset miatt. Ellenkezőleg, most még lehetőleg több időt és erőt áldozott rájuk és Páter Poczbuth dicséretével egyre jobban buzdította.

Most az „Ármány és szerelem” című darabot olvasták, majd a „Don Carlos”-t. Mivel a nagyteremben nagyon hideg volt már, átköltözködtek egy fűthető cellába. Itt persze tompítani kellett a hangjukat, mert közelebb kerültek a vezeklő Pá-

ter Ökonomushoz, aki a szomszédos „apáca-cellában“ lakott. De nem kellett attól félni, hogy a páter meghallja őket, mert valami szemlélődésféle állapotban töltötte el napjait, amivel csendes irigységet keltett Fedkóban. Reggel ugyanis egy üveg szilvóriumot hozatott vele, részegre itta magát és úgy maradt estig.

Igy mult el a november is. Az első decemberi napok kemény hideget hoztak, csillogó havat és felhőtlen eget. Szender végre megint könnyebben tudott lélegzeni, mint a zavaros, ködös levegőben. De a napok nagy meglepetést is hoztak számára.

Egy decemberi este — a marsalik éppen látogatóban volt náluk — megszólalt a vámház csendője és mikor Szender a keserves hidegben kisietett, hogy kinyissa a sorompót, egy kis szánkó állott ott, kocsisa fiatal fiú volt s egy nő ült benne.

— Jó estét, Szender — köszöntötte az utas bátortalanul.

Szender közelebb lépett.

— Maga az, Jütte? — kiáltott fel meglepetten. — Nyitott szánkóban?! Bunda nélkül ebben a hidegben? És mi van az útításkájával? Mi történt?

— Jó dolog — válaszolta, de ez nem hangzott vidáman. — Itthon van az apám?

— Sőt éppen nálunk van! Jőjön be! Hiszen félig meg lehet dermedve!

A lány habozott. Azután, amilyen gyorsan

csak megmerevedett tagjai engedték, kimászott a szánkóból.

— Ej mit, — mondotta bátran — végül úgyis meg kell tudnia.

És ép ily bátran tűrte a szobában a kérdések és panaszok özönét, mellyel a marsalik fogadta.

— Igen, apám, — válaszolta végül s barna hajáról letörülte a havat — Reb Hirsch nagy dérral dúrral elűzött; ezen nem lehet változtatni. Tegnapelőtt még „kedves gyermeke” voltam, a Nüsszele, — ma pedig gonosztevő. De ez nem az én hibám! Vagy talán igen, — de mégsem bántam meg.

— Malke miatt — panaszkodott Reb Iccig. — Érte áldoztad fel magad?

— Feláldoztam magam? — A kicsike felegyenesedett, mint ahogy ilyenkor szokta. — Ugy nézek én ki, mint egy áldozat? Persze szívesebben távoztam volna békében abból a házból, ahol olyan sokáig gyermekként tartottak. De miért panaszkodjam. Természetesen, Malke miatt történt. Két héttel ezelőtt levelet kapott az én címemre Bernáttól: reméli rövidesen kinevezik ügyvédnek, vajjon eljöjjön-e és megkérje-e a kezét? Malke azt válaszolta: ha egyedül jön, akkor kidobja Reb Hirsch, jöjjön az apjával. Tegnap csakugyan megjöttek mind a ketten — rettenetes jelenet volt — Reb Hirsch a testvérét is kidobta. Azok látszólag elutaztak. De amikor tegnap este a pékhez mentem, valaki utamba állt, Bernát volt.

— Az apám és én holnap reggel öt órakor

megállunk a piactéren és magunkkal visszük Mal-
ket — mondotta. Így hát átvirrasztottam vele az éj-
szakát és elkísértem a kocsihoz. Mikor Reb
Hirsch felkelt és üresen találta a fészket, azt hit-
tem dühében elveszíti az eszét. De semmi sem
használt, Malke eltávozott, nekem azonban — a
házi szolgáló látott minket, mikor a kocsihoz oson-
tunk, de különben sem tagadtam volna — nekem
kellett ennek meginnom a levét.

— És mi lesz most? — sópáncodott Tür-
kischgelb.

— Éhen kell pusztulnom, — válaszolta a lány
nevetve — mert az egész világon nincs több olyan
ház, melynek szüksége lehetne rám. — Kinyújtotta
gömbölyű karjait: — Azután meg, — sajnos, olyan
„nebbich“ is vagyok!... Szégyelje magát apám,
nekem bizonyára nem ártott, Malkenak pedig jót
tett és neki is — Szenderre mutatott — hiszen
hallom, magát is alaposan rossz hírbe keverték az
ostoba emberek. Most azután tudják meg mind-
annyian, mi történt akkor!

És elbeszélte. — Így rontja el egy lány az
apja üzletét — kiáltott Türkischgelb nevetve is,
meg haragosan is. — Rosel asszony azonban szív-
ből örült neki; az a gyanúja, hogy Szender valami
titkos terve miatt utasította vissza a lányt, téves-
nek bizonyult s ha az emberek megtudják milyen
lány Malke, mindenki csak helyeselni fogja a fiú
eljárását. Felfogása szerint csak elfajult teremtsé-
get lehetett azt, hogy kedvesével egy éjszaka megszök-
jék. A marsalik sem talál már többé akadályra,

ha Szender számára újabb házasság után néz. és még ma megkérte volna erre az öreget, ha ő maga nem lett volna annyira megdöbbenve.

De már két nap mulva megszabadult a Jütte miatti gondoktól: Schlome Freudenthal, a barnowi vendégfogadó tulajdonosa házvezetőnőnek szerződtette.

— Számomra jó ez így, — mondotta barátnőjének Türkishgelb — az ő számára rossz. Apja lakóhelyén még egyetlen marsaliklány sem ment férjhez. De ami Szendert illeti, megígérte, hogy utána néz a dolognak:

— Sikerülni fog, hiszen most mindannyian dícsérik.

Szender valóban alig tudott menekülni a sok szerencsekívárat elől.

— Hogy magadra vetted, — ostobaság volt, mondták — de hogy nem vetted el feleségül, az a te szerencséd. A nyomorult különben megszökött volna tőled.

Ő azonban melegen és becsületesen védelmére kelt. Bár ha rágondolt, még mindig gyöngé fájdalmat érzett a szívében, mégis szívből minden jót kívánt neki. — Bár oly boldoggá tenné a doktor, — gondolta — amilyen né én akartam tenni. És könnyes szemekkel olvasta a lapot, mely újév táján érkezett. A litografált értesítésre: „Van szerencsénk Önt tiszteletteljesen egybekelésünkről értesíteni. Dr. Bernáth Salmenfeld és neje, szül. Regina Salmenfeld”, Malke ráírta: „Ezer hálas köszönettel drága barátomnak Alexander Kur-

ländernek“. Alatta az ifjú férj kezeírásával: „Milyen nagy örömmel fogunk mi tapsolni, ha majd egyszer D a w i s o n II. városunkban diadalt arat. De ilyen fészekbe bizonyára el sem jön. Én boldog leszek, ha Barnowba kineveznek“. Büszkén mutatta a lapot barátnőjének, Jüttének és Páter Mariannak is odaadta olvasni.

— Tehát mégis — mosolygott az aggastyán. — Ezért voltál olyan szomorú. De Dawison II. — nagy út vezet odáig. Az utóbbi napok neki is gyakran eszébe juttatták Szender híres honfitársát és hitsorsosát. Unszolására elolvasta vele a „Velencei kalmár“-t. Ha Szender tehetsége már korábban is gyakran örömteljes csodálattal töltötte el, most teljességgel el volt ragadtatva azáltal, ahogy Shylockot olvasta: úgy hatott rá, mint a rejtelmes természet csodája és mikor Szender e szavakat mondta: „Ha megszürtök, nem folyik-e a vérünk? Ha csiklandoztok, nem nevetünk-e? Ha megmérgezték, nem halunk-e meg?“ — elfordult, nehogy Szender lássa, hogy a szemei könnyesek lettek. — Hiszen még mindez nyers, — gondolta — és a színpadon bizonyára kinevetnék a szögletes mozdulatokat, a hibás kiejtést! — de micsoda tehetség rejlik e fiúban. Micsoda szív! Az úristen mégsem ajándékozta ezt neki szándék nélkül; azt akarja, hogy az emberek épülésére és örömeire művész váljék belőle. S amit ennek előmozdítására megtehetek, azt megteszem. Igaz bensőséggel szentelte magát a

tanításnak s olybá vette, mintha az is istentisztelet volna.

De Shylock tanulmányozásának nem kívánt következménye is lett. Buzgóságukban mindketten megfélemedeztek szomszédokról, páter Ökonomusról. S így történt egy nap, — január közepe volt — hogy mikor a páter szokott módján szemlélődő gondolataiba merült el, egész világosan félelmes hangot hallott: „Gyötörni akarom őt, meg akarom kínozni!” s rá azonnal: „A szívét akarom!... Menj, a zsinagógánál találkozol velem!” — A részeg rémületen ugrott fel és hallgatódzott. — A zsidók, — mormogta — zsidók vannak a kolostorban és meg akarnak ölni. S mikor ugyanaz a hang még élesebben, sőt éppen vérszomjas kifejezéssel megismételte: „A szívét akarom!” — megszegte a házszabályokat, melyek a cellához kötötték s a priorhoz rohant.

Valérián főtisztelendő keményen összeszidta: sokkal valószínűbbnek tartotta, hogy a züllött szerzetes, akiből erős pálinka szag áradt, részegségében hallucinált, minthogy a barnowi zsidók nappal összezsúfoljanak a kolostorban, hogy a szerzeteseket megöljék. Minthogy azonban a Páter a legszentebb esküvel erősítgette, hogy világosan hallotta s a legsúlyosabb büntetést hajlandó eltűrni, ha hazugságon fogják, a prior tehát fejét csóválva követte a vezeklés folyosójára. A páter kérését, hogy néhány keménymarkú frátert vigyen magával, nem teljesítette: — Ezzel a

a félelmetes zsidóval majd elbánok egymagam,
— mondotta és mosolyogva lépett a folyosóra.
De mily nagy volt a meglepetése, midőn az egyik
cellából valóban rikácsoló hangot hallott — és
nyilvánvalóan egy zsidóét, amely vad örömmel
kiáltotta: „Igen! ez igaz! Menj Tubál, fogadj ne-
kem egy hivatalszolgát“ — és megismételte azt,
amíg egy másik félbe nem szakította: „Ne vágj
ilyen grimaszokat Szender!“ és halkabban! — De
a másik ordított: „A szívét akarom!“ A prior erre
kinyitotta az ajtót.

Nehéz lett volna eldönteni, kit dermesztett
meg inkább az ámulat: kettőjüket-e, mikor a
prior meglátták, vagy Valériánt, mikor kolosto-
rának egy cellájában egy fiatal zsidót fedezett fel,
aki dult vonásokkal és csillogó szemekkel kiál-
totta páter Marian felé, hogy valakinek a szívét
akarja. Önkéntelenül keresztet vetett és soká tar-
tott, míg annyira összeszedte magát, hogy meg-
kérdézhesse: — Mit keresel e helyen? Mi törté-
nik itt?

De még tovább tartott, míg Marian válaszolni
tudott és majdnem egy jó negyedóraig, míg a
prior megértette, — nem azt, hogy miről van szó
— azzal még soká nem volt tisztában — hanem,
hogy páter Marian legalább józan észnél van.
Hogy mikép vélekedjék a zsidó felől, aki holt-
sápadtan, szinte megsemmisülve, félig lehunyt
szemekkel támaszkodott meg egy sarokban, azt
persze nem tudta, csak azt, hogy semmi esetre
sem tartozik a dominikánusok kolostorába. —

Távozz! — mondotta neki. Pater Marianhoz pedig: — Ma délután bejön hozzám.

De Szender nem teljesítette azonnal a parancsot.

— Főtisztelendő úr, — dadogta rémülten — előbb Fedkónak kell jönnie, hogy a Tatárkapun kibocsásson, mert ha a többiek meglátják, hogy a nagykapun kilépek, agyonütnek...

Szerencsére Fedko éppen akkor jött a kulcsomóval. A vezeklés folyosója így az ötödik ijedt embert láthatta, talán a legrémültebbet valamennyi között. És mikor a prior rászólt: persze, te pálinkát szerzel a vezeklőnek és zsidókat bocsátasz be? — szinte eszméletlenül hullott térdre.

Szender csak nagy fáradtsággal állította ismét talpra s a kapuhoz ment vele.

— Mindennek vége — mormogta az öreg. — A szolgálatomnak, Ökonómus szilvóriumának, a te szilvóriumodnak. Elsüllyed a világ...

De a dolognak enyhébb kimenetele lett. Fejét csóválva hallgatta a prior Marian hosszú elbeszélését, mire törekedett Szender, miért támogatta őt és mi tartotta még vissza a fiatalembert Bar-nowban; de azután hosszasan elgondolkozva azt mondotta:

— Kedves testvér, ön tudja, hogy nem vagyok tudós, mint ön, hanem egy ostoba szerzetes. Hogy vajjon ez a Szender színésznek megfelel-e, nem érdekel, hogy dícséretes dolog-e őt ebben

előmozdítani, — nem akarom eldönteni. De azt egészen biztosan tudom, hogy rendünk cellái fenkölt alapítónk Szent Dominicus de Guzman szabályai szerint nem arra szolgálnak, hogy bennük fiatal zsidókat színészekké képezzünk ki. Másrészt azonban ismerem önt és tudom, nem lehetett szándékában, hogy nemtelen dolgot kövessen el. Ami tehát elmúlt, borítsunk sűrű fátyolt, de a tanítás folytatását kénytelen vagyok megtiltani. Ez azonban nagyon ne bosszantsa se önt, sem őt. Hiszen két hét múlva úgyis el akar utazni. De, hogy minden körülmények között megszabaduljak tőle, a legközelebbi napokban előveszem Wolczinskyt és Struszt. Mind a kettőnek én vagyok a gyóntatója és főképen Strusz, a képmutató olvad, ha a poklot tüzesítik számára. Remélem az öreg zsidóasszony megtarthatja bérletét.

Megvakarta tonzuráját.

— Ej no, mi mindennel kell törődnie egy priornak. És még valamit: Hiszen ön ezt a Szentert oly soká tanította s így bizonyára el is akar majd tőle búcsúzni? Nos, hogy elbúcsúzzék, miattam eljöhet még önhöz, miattam akár mindennap, míg itthon marad... Úgy, — ez az én döntésem. Bocsásson meg, én egy ostoba szerzetes vagyok...

Az aggastyán megragadta a kezét és megszorította:

— Ó, — kiáltotta — ön a legbölcsebb ember!

— Ne hízelegjen nekem — pattant fel a prior. — Különben még azt hinném, hogy helytelenül cselekedtem, már pedig szigorúan a szabályokhoz tartottam magam — nemde?

ke
Ök
ze
de
mi
mi
na
sz
let
Pe
be

fo
há
ők
bő
és
re

ót
zö

KILENCEDIK FEJEZET.

Így hát azokból az ijesztő dolgokból, melyeket Fedko előre látott, csak egy következett be: Ökonomus szilvóriumának csakugyan befellegzett. Egyébként a prior megbocsátotta neki, Szender pedig bőségesen kárpótolta. A fiatalember, mióta a prior döntéséről értesült, úgy érezte, mintha szárnyai nőttek volna és a világot örökös napfény árasztaná el. Most végre szabad lett, szabad; január 31-én anyja újból megkapja a bérletet és a következő nap Lembergbe akart utazni. Persze félt kissé a nagyvárostól, a vadidegen emberektől, dehát ezt le kellett küzdenie.

Ugy látszott azonban, hogy egy kedvező sorsfordulat attól a gondjától is megszabadítja. Néhány nappal azután, hogy a prior így meglepte őket, Fedko egy levelet nyújtott át neki. Erdélyből jött, Nagyszeben postabélyegzője volt rajta és a címzés Nadler kezeírása volt. Az izgalomtól remegve olvasta el Szender a levelet.

Az igazgató azt írta, hogy bár a köszönőlevél óta, melynek igen megörült, — jóllehet a levelezőt akkor még kissé túlságosan gyakran vette

igénybe, — semmit sem hallott Szender felől, mégis reméli, hogy e levele jó egészségben találja és még mindig híven kitart terve mellett, reméli azt is, hogy szorgalmasan olvasgatta a könyveket is. — Minthogy mult évben Cernowitzban jó üzleteket csináltam — csakhogy sok bosszúságom volt, mert néhány, — hála Isten, jelentéktelenebb — színészem Sticklernek, második kómikusomnak vezetésével megszökött, hogy amint hallom, Galiciában kóboroljon — arra gondolok, hogy ebben az évben is március elsejére odamegyek. Ha tehát el akarsz jönni, akkor várlak e terminusra és ha még egyáltalán színész akarsz lenni, azt tanácsolom neked, ne engedd, hogy bármilyen külső akadály visszatartson. Miután nemsokára huszonkét éves leszel, valóban elérkezett már az ideje. Meg akarja nyíltan vallani, — írta tovább, — bár ezzel annak a veszélynek tenné ki magát, hogy Szender szemében veszít tekintélyéből: kételyei támadtak, vajjon helyes volt-e az első tanácsa, hogy még két évet Barnowban töltsön el. Sok minden szól ugyan emellett, de mégis megbántam, mert ha akkor azonnal magammal vittelek volna, ma valószínűleg sokkal messzebb tartanál.

— Majdnem minden kollégámnak, kinek rólad beszéltem, ez volt a véleménye, a többek között Bogumil Dawisonnak, nagy honfitársadnak is, kivel Dresdában beszéltem e nyáron. Amit sorsodról elbeszéltem, nagyon érdekelte és saját ifjúkorára emlékeztette. Remélhetőleg, ha majd belőled is derék színész lett, majd egyszer találko-

zol vele, akkor mindketten elmondhatjátok magatokról, hogy a korábbi küzdelmek és nélkülözések nemhogy megtörték volna, de megacéloztak benneteket. Főleg Dawison volt hát az, aki azt mondotta: — „Ön nem ismeri a lengyel gettót, én azonban annál jobban. A szegény fiút azonnal meg kellett volna szabadítani. Különben is csak szereplés által válik az ember színésszé, csak a színpadon és nem a könyvekből. Ha az ön pártfogoltja, amennyiben tehetséges, — és te az vagy Szender, — két éven át egy utolsó ripacs-színpadon szolgaszerepeket játszott volna csak, ez is többet használt volna neki, mintha egy egész könyvtárt áttanulmányoz.” — Amint mondtam kedves Szender, nem akartam ezt — habár ellem szól — elhallgatni, mert szeretnék legalább most attól, hogy még hosszabb ideig tétovázz, megszabadítani. — Levelét azzal a tanáccsal fejezte be, hogy hozzon magával fehérneműt, de ruhát mennél kevesebbet. A kaftánodat úgy sem fogod nálam viselni. Ami a pénzt illeti, ha nincs, ne törődj vele. Tehát a viszontlátásra március elsején!

Szender újból és újból elolvasta a levelet.

— A jó ember — mormolta megatva. — Még önmagát is vádolja, pedig bizonyára legjobb belátása szerint adott nekem tanácsot. Szerencsére különben is tévedett, hiszen nem tudja, milyen tanítóm volt közben és mit tudok már.... Persze, csak február vége felé utazom, de ezen a három héten nem múlik már s remélem a prior

úrnál sem... De ez a Stickler — verést érdemel — ilyen híreket terjesztetni: „Ötven forint miatt...” hahaha!

Elégedetten felnevetett. Pater Marian öszintén szerencsét kívánt hozzá.

— Becsületes és értelmes embernek látszik, — mondotta, — jó kezekben vagy... és valamikor nagy hasznát veheted, hogy Dawison érdeklődik irántad...

— Bizonyára — mondotta Szender. — Ha ugyan megmarad ennél, — fűzte hozzá habozva, — akkor is, ha már híres lettem. Művészek gyakran irigykednek egymásra. Olvasókönyvemben van egy történet Talmáról.

— Nos, — nevetett a páter, — néhány évig Dawisonnak még bizonyára nem lesz rá oka...

Szender elvörösödött.

— Természetesen... de én soha sem leszek irigy...

A bírák előtti jelenetet olvasták ma. Szender annyit köhögött, hogy a páter aggódva nézett rá.

— Ez a levél miatt van, — mentegetődzött Szender, — mihelyt valami felizgat, legyen az akár kellemes, akár kellemetlen, itt megérezem. — Mellette mutatott.

A páter fejét csóválta.

— Nem csoda, — mondotta, — ezen a télen megint könnyelműsködtél, éjjeken át dolgoztál és alig négy órát aludtál.

— De hát honnan tudhattam volna, — jegyezte meg Szender, — hogy a prior majd meg-

segíti anyámat, Nadler pedig engem? Most, persze, sajnálom. Egyébként ép elég egészséges vagyok.

A páter nem volt ezen a nézetén, de hallgatott.

— Mért szomorítsam el, — gondolta, — visszatartani úgy sem lehet. — De hangosan ezt mondta: útközben nagyon kell ügyelned magadra, meg Cernowitzban is. Háromszáz forinttal persze nem sokra mehetsz!

— Háromszáz forinttal? — szól Szender csodálkozva. — Tíz évig is megélhetnék belőle. De nincs is ennyi és csak egy részét viszem magammal. A háromszáz forint tizede a szegények számára ment, maradt kétszázhetven, a kamatok és a megtakarított összeg kitesznek húszat, ez összesen kétszázkilencven. Negyvenet ebből magammal viszek és kétszázötvenet hagyok anyámnak.

— Ez nagyon sok — szól hevesen a páter.

— Csak azért gondolom, — válaszolta Szender bátortalanul, — mert azt írja Nadler, hogy német ruhákra van szükségem.

— Az sok, amit az anyádnak hagysz. Hiszen megmarad a keresete.

Szender a fejét rázta.

— Gondolja meg: el kell mennem, de ez anyámmal szemben gonoszság és szívtelenség. Más módon nem tudom bebizonyítani, hogy jó fia vagyok.

Azt, hogy anyjának bánatot okoz, épp úgy,

mint tavaly, most is az egyetlen nehézségnek érezte. Mert egyébként minden jól alakult: anyjának a régi feltételek mellett megadták a bérletet, Nadler az ő köszönőlevelére másodszor is írt, hogy a legnagyobb örömmel várja.

A legnagyobb gonddal készült az utazásra. Szerdán, február huszonnegyedikén akart elindulni, pénteken este Cernowitzban van, és vasárnap jelentkezik Nadlernél. Mivel anyjának nem volt szabad sejténie útja célját, napkelte előtt akarta elhagyni a házat; Miaskowska faluig gyalog megy s ott parasztszánkót bérel, mely Tluste városkáig viszi el. A gettó lakói közül senkitől sem akart búcsút venni, csak Jüttétől: ő biztosan nem árulja el és ha nagyon megkérné, anyja mellett állana az első nehéz napokban. A többieket azonban, kik közel állottak hozzá, legalább mégegyszer meg akarta látogatni elutazása előtt.

Az utolsó szombaton, melyet a gettóban töltött, egykori tanítómesteréhez, Szimche Turteltaubhoz hívatta meg magát ebédre. Kívüle volt még egy vendég, egy snorrer, „a hosszúszakállú Mayer”, akinek akkoriban bohóságai miatt jóhírneve volt Bukovinában és Déloroszországban: Galiciát most utazta be első ízben. Szimche, ahogy a szokás parancsolja, a legjobb falatokkal tisztelte meg, de különösen barátságos volt Szender hozzá. Szerette e vándoremberek kalandos, gondtalan természetét és mindig jól megértette magát velük. Mayer pedig nemcsak, hogy tekintélyesen és tiszteletreméltón nézett ki, — szakállá

ezüstösen folyt mellére, — de céhének híres képviselője is volt.

E hírnevének büszkén tudatában volt.

— Ugyan csak most vagyok először ebben az országban, — mondotta, — de még nem akadtam senkire, ki ne hallotta volna már nevemet. Nem csoda! Annyit ugyan nem tudok, mint amennyit a mi királyunk, szegény barátom, a kownói Mendele, béke legyen vele, — tudott, de valamit mégis! Hiszen olyan, mint Mendele, nem akad többé soha!

— Még ismerte őt? — kérdezte Szender; természetesen, mint minden keleti zsidó, ismerte Mendele nevét; utazásai közben gyakran hallott róla és a „snorrerek királyá”-nak leghíresebb története: hogyan vonult be Napoleonnal Moszkvába, annyira felvidította, hogy annak minden szavát emlékezetébe véste és másoknak is gyakran elmesélte. De olyannal, aki ezt az érdekes embert személyesen ismerte, még eddig nem találkozott. — Beszéljen még róla — kérlelte.

A házigazda nyugtalan lett, de hagynia kellett, hadd beszéljen Mayer. Ez pedig nagy lelkesedéssel beszélt mintaképének felülmulhatatlan humoráról, büszke önzetlenségéről, jóságáról és szeretetreméltóságáról. Előállott néhány csinyjével is, az elvárásolt tyukról, a vilnai rabbi szakálláról és hogy miképp tört borsót a házasságközvetítők orra alá. De a végén mégis csak megőszült — fejezte be; és csak most jut eszembe, állítólag valahol a vidéken kell, hogy a fia is éljen.

— Erről sose hallottam, — állította Szender; és Szimche is, — akinek majd elállt a szívverése, sietett ezt megerősíteni.

Ugy látszott, hogy ezzel a beszélgetéssel szerencsésen elkerülte a kényes témát. Mayer most saját életéből mesélt el különféle bohóságokat és Szender nem volt olyan büszke, hogy fel ne vegye vele a versenyt. Különösen az a történet, mikor a zsigori Chaim Burgmann előtt, mint nővére szelleme jelent meg s azután pedig, mikor a tisztartó szigorú lányának házába két szülésznőt küldött, Mayert — minden irigység nélkül — csodálkozásra készítette.

— Még az a szerencse, hogy írnok, — mondotta, — mert ha snorrer lenne, valamennyien szedhetnénk a sátorfánkat. Mendele óta, — a kownói béke legyen vele, — nem hallottam ilyesmit! — Egyszerre azonban, — Szender csöndesen mosolyogva éppen az állát símogatta, — tágra meredtek a szemei s szinte rémülten hajolt előre.

— Mi az? — mormogta. — Kicsoda maga?

— Mi történt? — kérdezte Szender meglepetve. Szerencsére nem látta, hogy Szimche halotthalvány lett.

— Semmi, — dörmögte a snorrer, — már szinte egészen eltűnt. Persze, némi hasonlatossága még most is van, de az előbb szinte ijesztő volt. Ha nem tudnám a nevét... Mikor ugyanis az előbb az állát símogatta, — megesküdtem volna, hogy Mendele, a kownói az, aki előttem ül. Éppen

így csinálta ő is, épp így mosolygott, mikor valami kitűnőt mondott.

— Szóval valamennyire hasonlítok rá? — kérdezte egy kissé megdöbbenve Szender, bár ez hízelgett is neki. — Mendele, a kownói, hogy is...

De nem folytathatta. Szimche felemelkedett és az asztali imába kezdett, bár az idegen vendég éppen akkor rakta tele a tányérját kitűnő „kugli”-val.

— Bocsásson meg — súgta oda azután Mayernek és egy sarokba vonta. — De majdnem szerencsétlenséget okozott. — Elmondta azután neki a titkot és lelkére kötötte, hogy azt a világeért se árulja el.

— De hiszen ez bűn — szólt a snorrer. — Szegény Mendeletől elraboljátok a kadist, tőle pedig a dicsőséget, hogy ilyen apja volt.

— Ha bűn volna, — válaszolta a fuvaros, — akkor a rabbi nem kötötte volna olyan nagyon a lelkünkre.

— Persze, ha Manasse rabbi mondja, — adta be derekát a koldus, — de milyen vallásos is lehet ez a hitközség. — Ez a felkiáltás teljesen indokolt volt: olyan emberek között, akik nem ilyen szolgálai módon fogadják papjuk parancsait, alig lehetett volna elgondolni, hogy ennyi éven át meg tudják e titkot őrizni.

Szender ebéd után újra Mendelére, a kownóira akarta a beszélgetést irányítani. De a háziúr közbeszólt: hadd beszéljek most én is valamit, — kiáltotta. — Ezen a héten Szadagorában voltam

és visszatérőben Zaleszczykiben töltöttem az éjszakát. Színház van itt. Ugyanazok játszanak, akik tavasszal Chorostkowban voltak. Azt a dolgot a szerelmes szabóval, melyről Jütte beszélt, most magam is láttam. Az ember holtra kacagja magát! Nagyon jó játékosok!

— Ugyan mi jut eszébe, — válaszolta Szender, — rossz komédiások!

— Hát ezt honnan tudod? Hiszen nem is láttad őket?

Szender zavarba jött, hiszen csak Nadler leveléből tudta.

— Ezt gondolni lehet. Jó művészek a cernowitzi, vagy lebergi színpadon lépnének fel, ahelyett, hogy egy ripacs társulattal Chorostkowban, vagy Zaleszczykiben kóboroljanak.

— Egyre németesebben beszél — nevetett Szurke asszony. — Már alig lehet megérteni.

A legközelebbi kedd volt az utolsó nap, melyet még Barnowban töltött. Ennek dacára még a lottó ügyeket is pontosan elintézte; minden vevőt kielégített, még a miaskowkai bírót is, kinek mennyre-földre esküdözött, hogy legközelebb, ha itt találja, mind az öt számot elárulja. Ne mondhasson Dovidl semmi rosszat róla.

— És hogy faképnél hagyom, — gondolta, — majd még ezért is lesz, ami megvigasztalja: a február havi fizetésem.

Délben a takarékpénztárban felvette pénzét és elbúcsúzott páter Marianától. Zokogva borult jóltevőjének fonnyadt kezére.

A páter is nagyon meg volt hatva.

— Isten veled, — mormolta, kezét a fejére tette és elmondta egyháza áldását.

Szender túrte, de akaratlanul összerezcent.

— Egy öreg ember áldása nem fog neked ártani — mondta az aggastyán és könnyes szemekkel mosolygott. — Még ha azok a szavak is, amelyeket már megszoktam.

Fedkö is meg volt a maga módján hatva.

— Most már ennek a szilvóriumnak is befellegzett — mondotta. — S olyan ember, mint te, nem akad többé. Mert ha száz évig élek is, még egy ilyen bolond zsidó nem akad Barnowban. Így van ez. A bolondok mennek, az okosok maradnak. Isten veled Szenderko.

Estefelé elment Freudenthal vendégfogadójához és a ház mögé hívatta Jüttét. Ijedten futott ki.

— Mi történt? — kérdezte, de mindjárt azzal folytatta: — hiszen tudom, — holnap elmegy!

— Honnan tudja?

— Már régen-régen sejtettem ezt — igazította gyorsan. — És az anyja?

Szender felsóhajtott.

— Majd maga megvigasztalja — mondta szívszorongva. — Erre akartam megkérni. Isten áldja!

A lány felzokogott.

— Ó, súlyos, súlyos csapás ez az öregasszony számára. De hát nem lehetne még néhány napig... Ugy gondolom, maradjon még itt, míg szebb idő nem lesz. Olyan rettenetes hideg van, nem a maga tüdejének való...

— Nem lehet Jütte. Várnak. Cernowitzban, — ez véletlenül csúszott ki a száján, — de nem fog elárulni?

— Én! De meg kell ennek történnie? — A kezét tördelte.

— Jütte, — mondotta Szender, — mit mondott akkor a várudvarban? Tudja, hogy ez az életcélom, miért teszi nehezzé a szívemet?

— Igaza van — rebegette a leány. Azután megérintette a fiú kezét, érthetetlenül mormolt valamit és befutott a házba.

— A jó lány — gondolta Szender. — Hogy sajnálja az anyámat. Ó, az én lelkemet is nyomja.

Hazament. A keleti szél végigsüvített a síkon és felkavarta a havat: jeges lehellete átjárta a csontot és velőt. De Szender alig ügyelt rá; anyjánál járt az esze.

Otthon minden erejét összeszedte, hogy elfogulatlannak lássék. De ez nem sikerült teljesen.

— Mi van ma veled? — kérdezte Rosel aszszony. — Nem érzed jól magad?

— Csak fáradt vagyok — válaszolta és felkelt a helyéről. — Jó éjszakát — mondotta, elfordította az arcát és felment a hálókamrájába.

Ott szabadjára engedte a könnyeit: — Anyám — ismételte egyre zokogva, — anyám!

Így ült a sötétben, míg odalenn meg nem szólt a csengő. Ez fölriasztotta. Gyertyát gyújtott, elővette a pénzét, borítékba tett kétszázötven forintot és héber betűkkel levelet írt hozzá, melyet anyja

el tudott olvasni. „Bocsáss meg anyám, bocsáss meg, de nem tehetek másként. Mindenki mondja, hogy tehetségem van a színészethez, szívem is azt súgja, hogy színésznek születtem. Azért megyek most a messze világba, hogy színész legyek. Nem vagyok elhagyott, jó emberek pártfogolnak. Nem kell, hogy miattam aggódj, az egészségem miatt sem: úgy érzem, teljesen egészséges vagyok.

Isten a tanum, hogy nem könnyen megyek el. És téged, Anyám — ez egészen szíven talál. De így kell lenni, hidd el nekem és ez a vigaszom, hogy majd egyszer mindketten áldani fogjuk ezt az órát. Te is, ha boldognak látsz majd engem, hiszen Te mindig csak nekem éltél. Az emberek azt mondják, az anyának kötelessége, hogy gyermekéről gondoskodjék, de Te az évek alatt ezerszeresét tetted meg annak, mi kötelességed volt. Pedig milyen kevés örömet szereztem neked — és most ezt a fájdalmat. De nem tehetek másképp — nem tehetek.

Ez a pénz itt a Tied... megtakarított fillérek öreg napjaidra. Azt tanácsolnám, tedd a takarékpénztárba, az kevés kamatot hoz, de biztos. Nem szabad azt hinned, hogy ezzel a Te szeretetedet akarom megfizetni, vagy magamért kárpótulásul hagytam itt. Gyakran fogok írni neked és hűségesen gondoskodom majd Rólad s amilyen gyakran csak lehet, meg is látogatlak.

Anyám, drága Anyám, bocsáss meg és légy boldog!

Az írás csak nehezen volt olvasható, mert a

keze remegett. Egy helyen a tenta rá is cseppent a papírosra.

Azután fehérneműjét egy batyuba csomagolta, mely még fuvaroskorából maradt meg és odarakta könyveit is. Azután ollót fogott és gyertyával a kezében a tükör elé lépett. Sápadt, de határozott arc volt az, amelyik szembe nézett vele. Halántékára illesztette az ollót és levágta a hajtincseket.

Azután megragadta kaftánját, melyet magával akart vinni, hogy azt is „németté“ tegye, két arasznit levágott belőle s a szélét, amilyen jól csak tudta, bevarrta.

Munkája közben gyakran megállt és szomorúan hallgatódzott. A csengő ez éjjel nem szólt többé, az időjárás nagyon megromlott. A keleti szél viharra nőtt, körülömbölte a házat és a havat magasra felkavarta. Gonosz éjszaka volt.

Reggeli négy óra körül már útrakészen állott. Csak egy volt még hátra: a reggeli ima. Fejére és karjára fűzte az imaszíjjakat, felütötte a régi imakönyvét és áhitattal imádkozott. Lelke porban hevert Isten előtt és anyja megvigasztalásért, útja sikeréért könyörgött. „Te megsegíted azokat, akik tisztaszívűek és jót akarnak —“. Igen, ő jogosan bízhatott Isten segítségében.

Mikor be akarta csukni a könyvecskét, ismét szemébe ötlöttek azok a különös ajánló sorok, melyeket azóta már oly sokszor elolvasott: „Ez a könyv legyen gyermekemé, ez az egyetlen, amit örökségül neki adhatok. De mert már tudom mi-

lyen irgalmas az Úr, tudom azt is, hogy e könyvecske gyermekemnek áldására lesz“.

— Szegény ember, — gondolta — az áldásod nem engem illet, de a könyvecskétől mégsem válok meg soha. Kabátja zsebébe dugta, vállára emelte batyuját, kalapot és botot vett s lemászott a lépcsőkön.

A folyosón, anyja hálósobája előtt megállt és hallgatódzott. De nem hallhatta az öregasszony lélegzését... A szél nagyon erősen süvöltött.

Zajtalanul próbált ajtót nyitni. A jeges vihar becsapódott, minden erejét össze kellett szedni, hogy ismét bezárja. Egy pillanatig csöndesen állt, mintha elkábult volna, oly metszőn hasított bele a szél és jégzilánkok vágódtak a szemébe.

De azután kiegyenesedett és határozott lépésekkel elindult, ki az éjszakába, — új élet felé.

TIZEDIK FEJEZET.

Több száz mértföldnyire nyúlik el kelet felé a síkság, s így a szélnek, mely erről az oldalról fújdogál, félelmes ereje van és ha viharra növekedik, akkor ember és állat elrejtőzik gyilkos lehellelte elől. Addig ki nem merészkedik, míg ki nem tombolta dühét. „Istennek, ördögnek, a keleti viharoknak senki sem tud ellentállni” — mondja a podoliai közmondás. Megdermeszti a vért, leteperi mint egy fűszálat a legerősebb embert és a hó alá temeti, melyet házmagasságig felkavar. Ha teljes erővel dühöng, nincsen menekvés előle s minden életet, melyet szörnyű fogságába ejt, megfojt és elpusztít.

„A pusztító“, ahogy a síkságon nevezték, ezen az éjszakán még nem érte el ereje teljességét. De már elég félelmetesen zúgott és száz lépés után kénytelen volt Szender legalább annyit önmagának bevallani, hogy balga vakmerőségbe fogott. Nem gondolt komoly veszedelemre, jóllehet kénytelen volt elfordult arccal, behúzott háttal s lábait erősen szétterpesztve egyre megállni, míg egy szélroham el nem vonult s azután is csak las-

san, lépésről-lépésre jutott előre, mert lába a hóba süppedt és a fagyos levegőben csak nehezen lélegzett. De nem hiába töltött. annyi évet az országúton. — Legrosszabbra aligha fordul ma — gondolta — reggel felé megenyhül majd. Miaszkowska ugyan teljes mérföldnyire volt, de ha elérte a gyalogösvényt, mely körülbelül félúton ágazott el az országúttól, akkor már könnyebben ment. A gyalogösvényen rövidebb volt az út s egy szakadékon vezetett keresztül, ahol enyhébb volt a vihar. Továbbküzdötte magát az egyik országúti nyárfától a másikig, nehezen lélegezve, izzadságban fürödve, míg előre nyomult, majd ha kénytelen volt megállni: megdermedve, de dacos bátorsággal. Hirtelen, egy csapásra, mintha óriási ököl szorította volna össze a „pusztító“ torkát, a vihar elnémult. Elcsöndesült a lég, a fölkavart hó földre hullt, a homály oszladozni kezdett, úgy-hogy a behavazott út messziről látszott. — Irgalmas Isten, könyörülj rajtam! — nyögött föl Szender s a rémület valósággal megbénította. Tudta, mit jelent ez a hirtelen csönd. A vihar új erőt gyűjtött, még néhány perc és orkánként tér vissza, mely mindent meggyilkol és azután mindent eltemet.

Vissza — gondolta. A házat talán még elérem, de a mély utat már nem. Megfordult. De ekkor átvillant agyán, hogy a visszatérés útját elvágta maga előtt, szószerint ollóval: hajtincsek nélkül, rövid kaftánban nem léphetett többé sem az anyja, sem az emberek szeme elé. És így kide-

rülne, hogy „dács“ akart lenni. — Előre! Mint ki halálba rémült, úgy rohant előre; mintha a „pusztító“ elől menekülni lehetne.

De hirtelen újból itt volt a viharszörnyeteg. Hosszan elnyújtott, üvöltő morajlás előzte meg, közben tompa zúgás és recsegés: a szétforgácsolódott fák és ágak zaja. Elsötétedett és erre rettenetes erővel felzúgott a vihar. Szender gyorsan földre vetette magát, csak így kerülte el sorsát, hogy a dühöngő vihar fel nem ragadta és néhány lépéssel távolabb nem sujtotta földhöz. Meglapulva feküdt a havon, arcát a viharmentes oldalra fordítva, hogy lélegzetet tudjon venni.

De a hó egyre sűrűbben lepte be s már-már megfojtással fenyegette... Fel akart emelkedni: az orkán visszanyomta. Összeszedte hát minden erejét és négykézláb mászott előre, míg el nem érte a legközelebbi nyárfát. Itt újra szabadon vehetett lélekzetet, már érezte, hogy a fagy lassanként ránehezedik a tagjaira. Még tudott mozogni, hogy védekezzen ellene, de meddig...

Hirtelen újból csönd lett, síri csönd, csak a felkavart hó hullott le halk zörgéssel és messze, messze felnyögött valami. Talán faág volt, mely fagyottá dermedt törzséről levált, vagy egy állat talán, mely a végét járta. Szender próbált felegyenesedni és körülnézett. Jobbra a szántóföldön a hó sápadt világításában egy keresztet látott kiemelkedni: ismerte, körülbelül félúton állt a városka és a mély út között: negyed mérföldet megtett már tehát, persze a csönd gonosz jel volt. Az

orkán még nem érte el ereje tetőpontját; mielőtt visszatér, minden pillanatot ki kell használni...

Ismét tovább gázolt a hóban, oly gyorsan, amennyire csak remegő térdei engedték; ziháló mellel, az izzadtság csak úgy csurgott róla; tovább, tovább... Nemsokára jobbról a mezei úton Biala felé egy kis kápolnának kellett fel-tűnnie; talán el tudja érni, mielőtt kitörne az orkán... Minden reményét felajzotta; ott, alig tíz lépésnyire ott csillogott a kápolna... De ebben a pillanatban felzúgott e roppant síkon az orkán, ég és föld felnyögött és bömbölő, sóhajtozó fehér káosszá változott, s villámgyorsan — mielőtt még Szender földredobhatta volna magát, megragadta és ez óriási ököl vitte a levegőben és földhöz sujtotta, hogy elkábult bele.

De csak egy pillanatra; azután megragadta a halálfélelem. Mint egy súlyos, jéghideg kéz ráfeküdt az arcára, befogta a száját, hogy úgy érezte: megfullad. A vihar egy útszéli árokba dobta és befedte hóval. Szétcsapott maga körül. „Segítség! Segítség!” hörögte, de végre újból levegőhöz jutott. Lassan kivergődött az árokból és a kápolnába kúszott, mialatt az elemek irtózatos tombolása tovább tartott.

A kápolnában félig ájultan esett össze. — Ébren maradni, észnél maradni, — mormogta és havat markolt, hogy vele égő homlokát lehűtse. Hirtelen összerezzen. A kápolna egyik zúgából nyöszörgő hang hallatszott, majd egy halk üvöl-

tés. Bizonyára egy állat menekült ide. És valóban lassan feléje közeledett — farkas vagy kutya? Zavaros gondolatokkal megragadta botját, ütésre emelte. Az állat lekuporgott, nyöszörgött és farkát csóválta. Most látta: kutya volt. — Moszkall! — kiáltott feléje: azon a vidéken ez volt a leghasználatosabb kutyanév. Úgy látszott véletlenül eltalálta, a kutya hozzájött, megnyalta a kezét és szorosan hozzásimult. Szender hagyta és megvakarta a bundáját. Ember és állat így kölcsönösen vigasztalták és melengették egymást. És a szörnyű rettegés e pillanatában, a természet tombolásáról bizonyára mindkettőnek ugyanazok az érzései voltak, s az embernek nem magasabbak, mint a kutyának.

Szender megpróbálta összeszedni a gondolatait. A legnagyobb veszélyen már túl volt. Az orkán tombolása még nem gyöngült ugyan, de tudta, hogy soká már nem tarthat, vagy egyre csökken majd az ereje, vagy hirtelen újra csend következik, mely alatt a „pusztító“ is lélegzetet vesz. Mindkét esetben elérhette a szakadékot; ott bizonyára könnyebben juthat előre. Mert az, hogy itt ülve várja be a reggelt: lehetetlenség volt. Ez biztos halál lett volna. Rettenetes hideg volt. Érezte megint, hogy ráfeküdt a tagjaira, kezei és lábai megmerevedtek. Küzdött ellene, fel próbált egyenesedni, a kutyát szorosan magához szorította. De mozdulatai egyre lassúbbakká váltak, ereje elhagyta... — Aludni — mormogta és behunyta szemét. — De az alvás halál! — villant át

agyan és ijedten egyenesedett fel. Felemelkedni nem tudott többé. Szemei újra lecsukódtak.

De nem így a kutya; talán mert ösztöne élesebb volt. Rázta magát és ugatott, megnyalta az arcát és a kabátját rángatta. Ez Szendert ismét magához térítette. Támolyogva felemelkedett, fel s alá kezdett topogni, megrázta magát, közben a kabátjából valami a földre gurult. Az ima könyve volt. Felemelte és két kezébe szorította. Úgy érezte, mintha új erőt öntene beléje, mintha Isten köntösét ragadta volna meg és csak szorosán kell tartania, akkor nem pusztul el. Eszébe jutott megint az az ima, melyet az mond el, aki életveszélyben van s elrebegte e szavakat. „Élet és halál Ura, irgalmazz életemnek!“. Saját hangjának csengése új erőt öntött belé. Ismét lekuporodott, maga mellé tette a könyvecskét, rá a jobb kezét, a kutya is újra odamászott.

Hirtelen újabb csönd lett. Nos, fel tehát a szakadékból! Szender felkelt. Csak akkor vette észre, mikor a szabadba lépett, hogy az előbbi orkán elsodorta kalapját — ki tudja hány métföldnyire. Kendővel kötötte be fejét és kilépett. A kutya utána. Erre újra felhangzott az üvöltés, amelyet már előbb is hallott. Rekedt, vonító, hosszan elnyújtott hang volt. Szenderben meghült a vér: farkasok voltak. Bizonyára, a kutya is megismerte a hangot, mert farkát behúzza megállt és ijedt vonításba tört ki.

— Nem tesz semmit — mormolta Szender. — Előre! Ügylátszik, hogy a hang az országút felől

jön, én pedig a szakadékba megyek. Isten segítségével! — és a könyvecske után nyúlt.

Nem találta. Felturkálta zsebeit, nem volt sehol. Ekkor eszébe jutott, hogy bizonyára a kápolnában maradt. Visszatekintett: alig kétszáz lépésnyire volt tőle, de a szakadék sem volt sokkal messzebb. Bizonyára a szélcsend is csak rövid ideig tart. De mindegy, a kalapot pótolni lehet, a könyvecskét nem. Visszasietett hát: a kutya vidám ugrándozással követte.

A könyv valóban ott feküdt a kereszt lábánál. Felemelte, — az orkán abban a pillanatban újra kitört. Ismét be volt zárva a kápolnába, újból megkezdődött a harc a hideg ellen. Bármennyire is el volt gyengülve, Szender mégis nyugodtabbnak érezte magát, mint előbb. Kezében tartotta a könyvecskét, Isten köntösét, a viharnek végül mégis csak le kell csillapodnia. Kelet felől lassan pirkadni kezdett, újból kivilágosodott, rút szürkeséggel ugyan, de mégis nappal volt, nappal!

Hét óra felé megszűnt az orkán. Szender felemelkedett, de visszatántorodott: túlságosan gyöngye volt, a térdéi nem vitték tovább. Újból megpróbála, — nem ment, sehogysem. Várnia kellett, míg szekér megy erre. Szerencsére az orkánnal együtt a hideg is megtört. Mint majdnem minden keleti vihar után a nagy Alföldön most nyugati szél kezdett fújdogálni, szeliden, lágyan, melegen.

Úgy egy óra múlva megvirradt, végül Barnow felől egy szánkó közeledett. Egy paraszt hajtotta,

selesége feküdt rajta. A kutya ugatni kezdett. Szender a kápolna elé lépett és intett az embernek. A miaskowskai bíró volt.

— Minden szentekre! — kiáltott fel s megállította a szánkót. — Szenderkó, hogy kerülsz te ide? Talán a szabadban töltötted ezt a szörnyű éjjelt?

Szender bólintott. — Vigyen el a faluba, — kérte. A bíró hajlandó is volt erre. Csak hely dolgában ment kissé nehezen. — Látod, részeg a feleségem. De majd oldalra fektetjük. Miután ez megtörtént, Szender leülhetett... A kutya felugrott hozzá.

— Tied ez a varangy? — kérdezte a bíró. — Szép állatot kerestél ki magadnak!

Az agyonra fázott ember szeretettel megsímogatta az állat borzas bundáját.

— Igen, az enyém, — válaszolta, — örökre. Hajtson bíró!

A lovak elindultak.

— Még nem mondtad el nekem, hogy kerülsz ide, — mondotta a paraszt. — És hogy nézel ki? Szinte ijesztő! És kalap nélkül!

Szender azt válaszolta, hogy még egész korán Miaskowába igyekezett s éppen a szakadék előtt érte a vihar.

A paraszt nagy szemeket meresztett.

— A szakadékon akartál keresztül menni? Hálás lehetsz a viharnak, a hó teljesen belepte és farkasok ütötték fel benne tanyájukat. Élve nem

kerültél volna ki onnan. De miért vágsz olyan különös arcot, zsidó?

Valóban, Szender arca nagyon meghiúsult lehetett.

— A könyvecske mentett meg, — gondolta, — Isten, a könyvecske által. Ha nem tértem volna vissza a kápolnába, hogy elhozzam, — lehúnyta szemét és összeborzadt. Ajkai hálaimát rebegtek.

Kis idő múlva újra rákezdte a bírót:

— Örültség ilyen éjszaka Miaskowkába menni. És mit keresel ott?

— Egy üzleti ügyet kell elintéznem, — válaszolta Szender, — a korcsmárossal. — Holtfáradtnak érezte magát s mindjárt pihenőt kellett tartania. — Azután tovább akarok menni Tlusteba. Nem vinne el? Jól megfizetek érte.

A bíró büszkén rázta a fejét.

— Ez nem az én foglalkozásom, — mondotta méltóságteljesen. De azután elgondolkozva vakargatta a fületövét. — Egyébként, — mondotta, — kivételesen megtehetem. Tegnap a hetivásáron az egész pénzünket elittuk. Micsoda berugás volt, láthatod a feleségemen. Mit tudjátok ti, átkozott zsidók, akik kiszípolyoztok bennünket, milyen nehéz a paraszt élete! Lutri nélkül valóban nem megy már tovább! De te megígérted...

— Természetesen, — mondotta Szender fáradtan. Az éjszaka szenvedéseinek hatását csak most érezte teljesen: minden lélekzetvétel fájdalmat okozott neki.

Tántorogva ment be a szobába, melyet a falusi korcsmáros mutatott neki, teát kért és mielőtt még az egész poharat kiüríthette volna, ólmos álomba merült.

Mikor felébredt, erős fejfájást érzett; a torka és a garatja égett, de tüdejében valamennyire enyhült a szűrés. De mert egyúttal vad éhség gyötörte, ebből azt következtette, hogy most az egyszerű szerencsésen megmenekült. A szobára félhomály borult, erre elhúzta a függönyt az ablakról, de mialatt felöltözködött, egyre sötétebb lett: az egész napot átaludta.

A korcsmáros felhordotta, amit a szegényes ház nyújtani tudott: a vendég bátran hozzáfogott. Valami nedves és hideg érintette a kezét. Moszkel volt.

— Szegény fickó, — szólt részvétellel, — te sem ettél egész nap? És becsületesen megosztozott vele.

A gazda melléje ült.

— Bocsásson meg, Szender, de a kíváncsiságtól már nem tudom tovább megállani. Hova lett a kaftán szárnya?

Szender elgondolkodott.

— Jó, elmondom, ha megígéri, hogy hallgatni fog, — súgta, — magának elmondom... Manasse rabbi megbízásából valami elintézni valóm van Tlustében, ahol kereszténynek kell, hogy tartssanak. Az egész hitközség ügye ez. Ha egy hónap letelte előtt megtudja valaki, akkor a rabbi elveszett. Látja, a maga kezében vagyunk. — Remél-

hetőleg most vigyázni fog, hogy el ne járjon a szája, — gondolta. A bírót, aki este beállított, másnap reggelre rendelte oda.

Tíz órát aludt megint mélyen, álom nélkül. Reggel olyan náthával ébredt, hogy a szemei könnyeztek, de egyébként szinte jól érezte magát.

— Hála Istennek, — gondolta, — valóban rettenetes lett volna, — ha most megbetegszem. És hogy még mindig fájdalmat érzett a mellében, valószínűleg arra kényszerítette magát, hogy ügyet se vessen rá. — Egészségesnek kell lennem, — gondolta. Miután egy paraszttól sapkát vásárolt, és a korcsmárosnak Manasse rabbi sorsát újból lelkére kötötte, vidáman elutazott.

Szürke, de szinte meleg nap volt. A nyugati szél fujdogált.

— Bolond idő — vélte a bíró. — Ilyen komiszul sem „pusztító“, sem a „könnyes cseléd“ már rég nem viselkedett; tegnap óta egy percre se hagyta abba.

„Könnyes cseléd“, így nevezték a nyugati szelet, mert esőt hoz vagy eloszlatja a havat. A Dnyeszteren ilyenkor megjárhatják; éjszaka hirtelen megindul a jégzajlás és ott a meglepetés. És micsoda út ez!

A lovak a puha havon valóban nehezen jutottak előre és már késő délután volt, mire Tlusteba értek. A község első házánál egy nagy szánkó jött velük szembe, amelyen legalább tíz zsidó szorult össze. Szender gyorsan elfordult, mert az egyik-

ben felismerte egykori tanítóját: Schlome Rosenthalt.

— Remélem, nem ismert meg, — gondolta — különben már holnap délben tudnák a barnowiak, hogy merre vettem utamat.

Betért egy vendéglőbe, melynek gazdáját ismerte, de alig tette elébe ez a levest, elkezdte:

— Hiszen maga Szender, a pojáca. Ugyan mondja, mért utazik így, mint valami „dács“ és pajesz nélkül, kurta kabátban, kutyával. És még hozzá: paraszt sipka.

Szender elgondolkozott. A vendéglős nem látszott vallásos embernek, Rabbi Manasse sorsát tehát nem tehetette le a kezébe.

— Később — mondotta — majd megbecsüli a bizalmamat és nem rontja el a tréfát...

— Isten őrizz! — erősködött a házigazda. — Ehhez a maga tréfái túlságosan jók. A mielnícai órásnál tett lánynéző látogatásán betegre kacagtam magam.

— Kitűnő — gondolta Szender. — Ez az ember kisegít a bajból.

Miután megfogadtatta vele, hogy a legszigorúbban hallgatni fog, azt mondotta:

— Ez is valami hasonló dolog, de azt hiszem, még sokkal jobb. Anyám azt akarja, hogy egy chassid lányát vegyem el feleségül Szadagorából, Cernowitz mellett. Majd így mutatkozom be neki.

A vendéglős majd megszakadt a kacagástól és vendégét ezentúl még nagyobb figyelemmel szolgálta ki. Olcsó úti alkalmatosságot is szerzett

neki, egy kocsist, akinek üres szánkóval kellett Cernowitzba visszautaznia. Persze vasárnap előtt nem lehet ott, mert szombaton Zaleszcykiben pihenőt kellett tartaniok. Szender könnyen megvigasztalódott.

— Legalább megnézem ott Stickler híres társulatát — gondolta — és egy kis pihenés sem fog megártani.

Mert bár saját magán is tapasztalhatta, hogy a közérzet mennyire a kedélyállapottól függ, a vídám tetterő, mely elárasztotta, mégsem tudta vele teljesen elfelejtetni a mellében szűrő fájdalmat. Az a rettenetes éjszaka mégis mélyebb nyomokat hagyott rajta, mint azt kezdetben remélte. Csak a meleg időjárás vigasztalta meg.

Ez még pénteken is tartott, mikor Tlusteből déli irányban a Dnyeszter völgye felé tovább utaztak, sőt mi több, a nyugati szél szirokkóvá változott: oly tikkasztó meleg volt, hogy Szender kénytelen volt levetni a kabátját. A szél felnyalta a havat és felolvasztotta a jeget. Az úton csak hó és sár keveréke feküdt, amelyen csak nagy bajjal küzdötte át magát a szánkó; a szántóföldekről szürkés hóvíz csörgedezett, megtöltötte az útszéli árkokat és folyókká dagasztotta a patakokat. Mindenütt, merre a szem ellátott, ez az ár sodródott és habzott s egyhangú, szüntelen zúgása betöltötte a fület.

— Eddig ritkán tapasztaltam, — mondotta a kocsis — hogy ilyen hirtelen jöjjön. Ma éjjel vagy holnap reggel megindul a zajlás a Dnyeszteren.

A szombati pihenőről Zaleszcykiben már szó sem lehet. Még ma át kell jutnunk a hídon, különben elviszi a jégtorlás.

— És hol leszünk akkor szombaton át?

— Egy útszéli kocsmában, a folyó túlsó partján. Persze nyomorult kis ház az, de ma nem jutunk tovább.

Szender nem igen volt ezzel megelégedve; úgy örült már a színháznak és a jó ágynak Zaleszcykiben.

— Hadd nézzük meg előbb, vajjon szükséges-e — válaszolta.

A fuvarosok, akikkel találkoztak, különféle nézetten voltak.

— A jégtakaró már repedezik, — válaszolta az egyik — hétfőre bizonyára megindul.

— Már ma éjszaka — vélte egy másik.

A harmadik viszont azt mondta:

— Szerdáig nincs mitől tartani. S ha a zajlás meg is indulna, a hídnak nem árt.

Leghevesebben azonban a zaleszcyki vendégfogadó tulajdonosnője, amely előtt Szender megállította a szánkót, erősítgette, hogy a legcsekélyebb bajtól sem kell tartani.

— Ugy áll a jég, mint a fal, — esküdözött — egy hét előtt meg sem mozdul. És ha igen, mit árt-hat magának. Öt év előtt elvitte a jégtorlás a hidat, de azóta egyszer sem. Most pedig a híd új és olyan vastag láncokon nyugszik, mint én vagyok.

Mindenesetre megbízható láncok lehettek ak-

kor, mert az asszony olyan volt, mint egy hordó, de a kocsis a fejét rázta.

— Maga a szombati vendégekkel törődik, — válaszolta — én pedig azzal, hogy hazaérjek. Olyan rettenetes jégtorlás, mint az idén lesz, már régen nem volt. Ez elviszi a hidat.

Szender már éppen bele akart egyezni abba, hogy tovább utazzanak, amikor pillantása a kapun levő óriási vörös plakátra esett:

Színház Zaleszcykiben! ugyanekkor lépett a kapu elé egy szőke, karcsú férfi, kopott felöltőben, óriási, ferdén a fejébe nyomott nemezkalappal és ásítózva nézett körül. Kiélt arca símára volt borotválva. Egy színész!

Szender szíve hevesen dobogott.

— Itt, a maga házában van a színház? — kérdezte a vendéglősnétől.

— Igen válaszolta szolgálatkészen. — Az én termemben. Ilyen játékosokat még életében nem látott. És előadás után mindannyian nálam a helyiségben vannak. Szép lányok vannak közöttük — tette hozzá kellemetlen mosollyal. — Ilyen szórakozásban még nem volt soha része.

Szender ingadozott. Nem a szép lányok csalogatták, csak az előadás. És egy nyomorult, unalmas, útszéli kocsmában töltse el a szombatot? Másrészt azonban... hétfőn március elseje volt, akkor már Cernowitzban kellett lennie.

— Megnézzük, hogyan néz ki odabenn, mondotta Szender a kocsisnak és a folyó felé mutatott... jöjjön velem.

sen
féle
szire
széle
fehér
desz
talma
tak
át ra
gető
csis.
áll, d
lábny
A jé
— de
pedig
csis
rül: t
csist
még
kabá
tokb
volt,
„Ván

Végigsiettek az uccán és egy kis mesterségesen emelt térségig a folyóparton, amolyan bástyaféle volt ez, szorosan a híd mellett. Innen megszire végignézhettek a Dnyeszteren, egy piszkos, széles, szürkés óriáskígyón, mely a szántóföldek fehérsége között kanyargott. Alattuk a hajóhíd, deszkával fedett lapos csónakok sora, melyek hatalmas vaspillérek közé tekert vasláncokhoz voltak erősítve. Gyalogosok és szekeresek vonultak át rajta, széltében-hosszában sehol semmi fenyegető jel.

— Nem maradok — mondotta mégis a kocsis. — Nézze meg a Dnyeszter színét. A jég még áll, de a víz a jég felett már bizonyára van egy lábnyi magas, különben nem volna olyan piszkos. A jég színe már alig látszik át: ezt már ismerem.

— A víz már felette áll, — hagyta rá Szender — de a jég legkisebb ropogását sem hallani még, pedig az már napokkal a zajlás előtt kezdődik.

— Akkor maradjon hát, — válaszolta a kocsis — én megyek.

Szender türelmetlenül nézett szét maga körül: talán akad egy idevalósi, aki ezt a konok kocsist meg tudná győzni. És valóban akadt is egy, még pedig hivatalos személy.

A bástya egyik sarkában egy szürke katonakabátos fiatalember gödröt ásott. A kabát cefatokban lógott rajta és az arca szokatlanul ostoba volt, de szalmakalapján bádogpajzs csillogott: „Városi rendőrség“.

— Azt hiszi, — szólította meg Szender ruténül — hogy a hidat veszély fenyegeti?

— Nekem azt szokták mondani „Ön“, — válaszolta a rongyos méltóságteljesen — mert én a rendőrség vagyok. És a híd? — kérdezi — ugyan, ki bántaná azt?

— Nos, hát a jégtorlás!

— Az nem bántja. Nem szabad neki. A polgármester úr megtiltotta. Én is ott voltam, mikor azt mondotta: Mostanában nem szabad a jégtorlásnak a hidat szétszedni, mert nagyon sok költségbe kerül.

De Szender tovább kérdezősködött.

— És nem mondta a polgármester úr, mikor jön a jégtorlás?

— Nem. De azt mondja: „nem olyan hamar, mert még nem kaptam táviratot“.

— Tán a jégtorlás küld majd neki táviratot? — kérdezte a kocsis.

— Nem tudom kicsoda, — válaszolta a rendőr — de előbb táviratot kell kapnunk a kerületi főnöktől. Mikolajowból, Halicból, Jezupolból, minden városból arrafelé. — A folyó felső része felé mutatott. — Csak azután jöhet. És semmi esetre sem jöhet szerdánál hamarabb.

— Miért?

— E dolog miatt, la! — A gödörre mutatott. — Ma, Hritzko, — mondotta nekem a polgármester úr — kilapátolod a gödröt a mozsár számára, hétfőn belehelyezzük és szerdán megtöltjük. Tehát — fejezte be fontoskodva — szerda előtt nem

lehet róla szó, mert a mozsárlövésekkel jelezzük a városnak, ha jön.

— Most már nyugodtan aludhatunk — nevelt a kocsis.

Szender azonban azt gondolta — ha nem lenne éppen színházról szó, akkor Isten nevében engednék a szavának. Így azonban?... De a kocsis is makacsul kitartott, a vendégfogadóban elszámoltak és elváltak.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Szender hálóhelyet vett ki magának és a vendéglő szobájában ebédet rendelt. A pincér, hál' Istennek, nem ismerte és ezért nem is érdeklődött hajtincsei iránt, ellenben megkérdezte, vajjon nem óhajt-e este a színházba menni és mikor Szender igennel válaszolt, benyúlt a zsebébe és egy jegyet tett elébe. Elsőrendű zártszék... negyven krajcár. Hatos szám. Első pad. Erről a helyről látni a legjobban.

— Nincs olcsóbb jegye? — kérdezte Szender.

— Olyan úr, mint maga, — kiáltott a pincér — egy „dács“, aki nem hord pajeszt és rövid kabátja van. A második hely harminc krajcárba kerül... vagy húszba... valóban nem tudom biztosan, mert semmi dolgom olyan emberekkel, akik odajárnak. De ezen a helyen a kerületi kapitány ült, tegnapelőtt pedig az ezredes úr. A második helyről nem is látni semmit.

Ez döntött. Szender leolvasta a negyven krajcárt.

— Nincs cédulája? — kérdezte.

— Nincs. De ki van a kapura ragasztva. Naponta csak hatot festenek, mert mi itt még na-

gyon hátra vagyunk maradva. Hát van Zaleszczy-
kiben nyomda? De várjon csak... a pénztáron is
függ egy cédula, azt elhozom magának.

Elrohant és szolgálatkészen odahurcolta a
cédulát. Több vörös ívből összeragasztott óriási
papírlap volt, melyre ecsettel írták a szöveget.
Egy vastag vonal két részre osztotta. Balfelén hé-
ber, jobbfelén latin betűk voltak és körülbelül
ugyanazt mondták, de csak körülbelül.

A cédula szövege így hangzott:

Színház Zaleszczykiben.

A híres cernowitzi
játékosok!

Nadler igazgató,
(most Sticklernek hívják).

Olcsó! Olcsó!

Zaleszczyki valamennyi jó
és nemes izraelitájához,
akik szívesen akarnak egy
kóser szórakozásban része-
sülni, akár szegény, akár
gazdag.

Olcsó! Olcsó!

Csak azért, mert mind-
annyian annyira kértek
bennünket!

Legis-legis-legutoljára!
Holnap már Borszcowban
játsszunk! A koffereink már
úton vannak!

Ma, szombat előestéjén,
nyolc óra körül!
Hol?

Színház Zaleszczykiben.

Stickler igazgatósága;
azelőtt Nadler.

A cernowitzi Városi Szín-
ház társulata.

A magas Nemességhez!

A nagytekintetű cs. kir.
tisztikarhoz!

A nagybefolyású cs. kir.
hivatalnoki karhoz!

Zaleszczyki és környéke
egész nb. műértő közön-
ségéhez!

A legáltalánosabb közkívá-
natra!

Teljesen, visszavonhatatlanul
a legutolsó előadás!

Holnap délután Borszcow-
ban!

Csak az egyszer még!

Ma, pénteken,
1853 február 26-án,
este 8 órakor.

Miért kérdezi? Mint más-
kor! A kövér Chananál!
Olyat még senki sem látott!
Olyan szemeket fognak me-
reszteni, mint a kocsikerék!
Csak azért, mert a nemes
izraeliták oly jó keresethez
juttattak itten bennünket
és mi ezért hálából nagy-
szerű szórakozást és óriási
hasznot akarunk nekik sze-
rezni.

JÖJJENEKI!

Még sosem játszottuk ezt!
Nem fogjuk többé játszani!

Deborah

a legnemesebb és legszebb
izraelita nő az egész vilá-
gon,

vagy:

Te becsületes zsidó gyerek!
Ne kezdj ki kereszténnyel!!!
Különben rosszul jársz!!!!

vagy:

Az izraeliták nagy győzel-
me ellenségeik felett, akik
végül kénytelenek megálda-
ni őket!

Játék

szegény és gazdag, nagy és
kicsiny számára

kilenc

hosszú, csodaszép részben.

Feljegyezte:

Schlome Hirsch Mosen-
thal.

Ez a Schlome Hirsch Mo-
senthal úr az egész világon
hírnévként örvend, Galiciá-
ban, Tarnowban született.

Chane Gurkensalat asszony
szállodájának nagytermé-
ben.

Nagy, rendkívüli, még so-
ha nem létezett külön bú-
csúelőadás.

Hálából

mélyen tisztelt pártfogóink-
nak!

Legelőször és legutóljára!

Deborah

az átkozódó és elátkozott
zsidónő

vagy:

Keresztény és zsidószere-
lemről és ami ebből szár-
mazik!

vagy:

Mi a zsidónak átok: ke-
reszténynek áldás!

Népszínmű

négy felvonásban

szerzője:

Prof. dr. Lovag S. H.
Mosenthal.

Szerző, Prof. dr. lovag Sig-
mund Heinrich Mosenthal
úr, az egész világon hír-
névként örvendő drámai
költő, Berlinben (Porosz-
ország és a műveltség szék-
helye) született, de a cs.
kir. Apostoli Felség, Ferenc
József császár hívására

Nagyon nemes izraelita!!
aki hűségesen ragaszkodik
hitéhez, hitestvéreit min-
dig megvédi és ezért az
egész világ izraelitái sze-
retik, tisztelik és csodálják.
Aki e darabot nem nézi
meg, az hálátlan és nem
érdemli meg, hogy a világ-
hírű Schlome Hirsch hit-
testvére.

Ő egyébként:
cs. kir. tanácsos a császár-
nál személyesen.

És nem kevesebb, mint 170
rendjele van!!

A játékosok nevei:

Játékban: Valóságban:

Lorenz, a falusi bírónak
nincs rossz szíve,
azonban..Stickel úr
Joseph, a fia, szerencsét-
lenné tesz egy zsi-
dónőt, de a bünte-
tés nem marad el
... von Hocheneichen
úr

A tanító, aljas ember, ki-
tért zsidó, aki a zsi-
dók ellen izgat

..... Können úr
A lelkész, nem a legrosz-
szabb, azonban

..... Birck úr
Hanne, keresztény nő, na-
gyon szép

Linden kisasszony.
Rendőrszolga *

Falusi borbély Kohn úr

Szabó Lewy úr

Szatócs Moses úr

Bécsbe jött, ott a legna-
gyobb rendjelekkel kitün-
tetve — állítólag 17 van
neki — cs. kir. állami tiszt-
viselőként működik. Űkapja
állítólag zsidó lett volna, ő
maga azonban

!!katolikusnak született!!

mégis alaposan ismeri a
zsidókat és érdemük sze-
rint tudja őket ábrázolni!

**Az érdekes dráma
szereplő személyei:**

Lorenz, az érdemes, sajnós,
túlságosan szelíd fa-
lusi bíró Stickler

Joseph, az ő nemes fia, aki
azonban, sajnós, túl-
ságosan lelkiismeret-
es és egy zsidónő
behálózza von
Hocheneichen úr

A tanító, egy derék, sajnós,
a zsidók gonoszságá-
tól gyötörve .. Kön-
nen úr

A lelkész, sajnós, igen nagy
zsidóbarát .. Birck úr

Hanne, egy szép lány
Linden k. a.

Rendőrszolga *

Falusi borbély ... Moren-
heim úr.

Szabó von Tutzig úr

Szatócs Lilienau úr

Pék Hirsch úr
Vendéglősné .. von Stranzné
Az öreg Lizi Meyerné
Jakob (de nem zsidó) Kohn
 úr, az ifjabb.
Röschen, egy még szebb
 leány ... Rosen k. a.
Abrahám, egy nagyon ne-
 mes öreg izraelita,
 sajnos, vak, de Is-
 ten látóképességet
 ad neki .. Itzigsohn
 úr
Deborah, a legnemesebb és
 legszebb zsidónő az
 egész világon *
Egy zsidóasszony egy ki-
 csiny gyermekkel és
 jó szívvel .. Sinding
 k. a.
Ruben, szintén nagyon ne-
 mes, kivezeti a zsi-
 dókat a száműze-
 téből Palesztinába
 Silberstein úr
Egy fiú Linden k. a.
 fiacskája.
Egy leány Linden k. a.
 leánykája
Hritzko! Az Önök rendőr-
 szolgája, így hívják
 egy színészünket! A
 Polgármester úr meg-
 engedte nekünk!
Klotilde Schöнау kisasz-
 szony, a bécsi csá-
 szári színházból,
 mint vendég!
 Hús paraszt, harminc pa-
 rasztnő, negyven zsidó, öt-
 ven zsidónő és nagyon sok
 zenész.

Pék Sorge úr
Vendéglősné von
 Strantzne
Az öreg Lizi Meyerné
Jakob, egy fiú ... Wewulsky
 úr.
Röschen, egy különösen
 szép lányka .. Rosen
 k. a.
Abrahám, egy vén zsidó,
 csaló, Isten által
 vaksággal sújtott
 Itzigson úr.
Deborah, az ártalmatlanul
 átkozódó, de azután
 maga is elátkozott
 zsidónő, különben a
 legislegszebb lány
 * *
Egy zsidó asszony, nagyon
 pénzsóvár és egé-
 szen közönséges
 Kohn k. a.
Ruben, egy örült zsidó.
 Amerikába megy és
 szerencsére sokakat
 magával visz ... Sil-
 berstein úr.
Egy fiú ... a kis Linden úrfi
Egy lány .. a kis Linden lány
 A magas Polgármesteri Hi-
 vatal beleegyezésével
Hritzko Tomzuk úr rend-
 őrszolgá, mint ven-
 dég.
Klothilde Schöнау kisasz-
 szony, a lemergi
 cs. kir. városi szin-
 ház tagja, mint ven-
 dég.
 Nép, zsidók, zenészek.

Színhely: egy falu — talán ismerik.

Idő: A nagy József császár korában.

Helyárok:

Olcsó! Olcsó! Olcsó!

Mint még soha!

Háromra egyet ingyen!

A cselekmény helye: Falu Stájerországban.

Idő: 1780.

Helyárok:

rendkívül olcsó, mint mindig!

Gyermekek és katonák örmestertől lejjebb felét fizetik.

Míg Szender az óriási cédula mindkét felét elolvasta, kihült a pecsenyéje és azután a bosszúság miatt nem tudott enni: Moszkal nem panaszkodhatott a kapott rész miatt.

— Ezek a zsványok — dörmögte maga elé — mindenkit ki akarnak elégíteni és a csillagokat is lehazudják az égről. És még ezek is színészek. A semmirekellők Nadlernál az ilyen cédulák készítését nem tanulhatták.

De legjobban az bosszantotta, hogy vissza mertek élni a nevével.

— No várjatok... majd ad nektek ezért!

Sok mindent talált rejtélyesnek a cédulán és izgatta a kíváncsiságát, de nem akart többé bele nézni.

— Csőcselék! Az előadást meg fogom ugyan nézni... talán lesz valami szép is benne! De különben semmit sem számítanak előttem!

Fizetett és elment, hogy megnézze a várost, melyet még nappal nem látott: mint fuvaros csak éjszakákon maradt itt.

Am alig lépett ki a kapun, egyszerre hallja, hogy valaki utána kiált:

— Mi az, pojáca? hát te itt vagy? — Az a vendéglős volt, kinél régebben az éjszakát szokta tölteni. — És nem jöttél hozzám! De hol maradtak a hajtincseid?

Hol maradtak a hajtincseim? — kiáltott közbe Szender dühösen — az ördög először azokat vitte el, most majd elviszi a magáét is — s faképnél hagyva az elámult embert, elfutott.

— Ez nem volt helyes, — gondolta azután — de ez a sok kérdés egészen megvadítja az embert. Ennek végét kell vetni, utóvégre mindegy, hogy itt változom-e teljesen dács-csá, vagy csak Cernowitzban. Akkor többé nem ismer meg senki.

Belépett egy borbélyüzletbe, rendbehozatta a haját és leborotváltatta a szakállát és bajuszát. A zsidó borbély fejcsóválva szolgálta ki.

— Mint egy színész, — mondotta — zsidó gyerek még nem kérte ezt tőlem. Először a pajesz.

Szender odadobta a pénzt és kirohant az ajtón. Nem messze egy ruhaüzlet volt. A tulajdonos szintén zsidó, nagy szemeket meresztett rá, mikor Szender megkérdezte, nem cserélné-e be káftánját és köpenyét készpénz-ráfizetés mellett egy német öltönyre és egy modernszabású köpönyegre.

— A ráfizetéstől függ — mondotta végre hosszan elnyujtva és előhozta az áruját. Szendernek sokat kellett próbálgatnia, míg végre megfelelőt talált és még többet kellett alkudoznia, mert a kereskedő szégyenletes árat követelt.

— A kaftán hasznavehetetlen, — mondotta — ezt nem szabó vágta rövidre.

De mikor Szender otthagyta, utána szaladt és megleégedett húsz forinttal. Miután a fiatalember az üzlet hátsó részében felvette a ruhát, megnézte magát a tükörben. A szokatlan viseletben igen különösnek találta magát, a kutya is hirtelen felugatott, mintha nem ismerné meg, vagy hogy csodálkozását kifejezze.

Sóhajtva olvasta le Szender az asztalra a húsz forintot; még csak tizenhárom maradt.

— Maga valóságos rabló, — mondotta — hiszen ezek nem új ruhák.

— De egy gróf viselte őket — válaszolta a kereskedő. — Különben nem akarok hazudni. Ha épp tudni akarja, bárki kereszténynek olcsóbban adtam volna. De hogy valakit abban támogassak, hogy a hittől így elszakadjon, ez bűnös dolog s ezt legalább meg akarom fizettetni magamnak. Mennyi ideje lehet, hogy a pajeszét...

— Hallgasson! — mennydörgött rá Szender és elfutott. — De legalább most már vége van — gondolta.

Valóban a legközelebbi üzletben a kalaposnál már „úr“-nak szólították, tehát már egyáltalán nem nézték zsidónak. Sőt mi több, anélkül, hogy kérte volna, óriási puha nemezkalapot nyújtott át neki a mester.

— Von Hocheneichen úr is ilyen kalapot vásárolt — mondotta.

Szender tehát már úgy nézett ki, mint egy

színész. De már kevésbé volt erre büszke, mikor a kalapos, mialatt ő az ajtó melletti tükörhöz lépett, az ajtó elé állott, sőt kezét aggódalmasan a kilincsre tette. Moszkal megint vakkantott egyet, de Szender úgy találta, hogy a kalap kitűnően áll neki és hosszas alkudozás után három forintért meg is vette. A parasztkucsmát ráadásul adta. A mester arca felderült, mikor meglátta a pénzt.

— Ha talán — kérlete — szíves volna a kollegáját, Hocheneichen urat is emlékeztetni...

— Nem ismerem — válaszolta büszkén Szender. — Én is színész vagyok ugyan, de nem ennél a ripacs társulatnál, hanem a cernowitzi városi színháznak vagyok a tagja. Az igazi Nadler igazgató alatt...

— Ezt azonnal gondolhattam volna — mondotta a kalapos épp oly alázatosan, mint szomorúan. — Az itteniek sohasem fizetnek...

Tiszteletteljesen kitárta előtte az ajtót és Szender emelt fővel lépett ki az uccára.

Bealkonyodott, de a hőség nagyobb volt, mint délelőtt, a háztetőkről csurgott a víz és a felázott uccán patakokban folyt: úgy látszott, egyszerre minden hó elolvad. A nyugati szél erősebb lett, de tikkasztóbb is: lehelete majdnem ólmosan feküdt az ember tagjaira, úgyhogy Szender alig bírta el a köpönyegét, jöllehet, sokkal könnyebb volt, mint a régi rövid kabát, mely oly sokáig hűségesen megvédte szélben és zivatarban. Kellemtlen volt a sáros ucca s éppen vissza akart térni

a vendégfogadóba, mikor a következő szavak ütötték meg hirtelen a fülét:

— Emelkedik az ár! Már zajlik is a jég!

Egy úr kiáltotta ezt a társa felé s mindketten a Dnyeszter felé siettek.

— Szép kis meglepetés volna ez — gondolta Szender ijedten és utánuk ment. — Még csak tíz forintom van, ez épp ha futja ellátásra és utiköltségre vasárnapig. De így is Cernowitzba szinte egy fillér nélkül fogok megérkezni. Ha a híd elmegy az orrom előtt...

De a Dnyeszter még nem látszott ennyire fenyegetőnek. A hidat most odalenn fáklyákkal világították meg, a bástya emberekkel telve, akik kíváncsian bámulták ezt a szokatlan látványt, de úgy látszott: senki sem aggódik. A víz emelkedett ugyan, de a láncokat is magasabbra csavarták, úgyhogy, a padló ismét az ár felett feküdt. A hídon tovább közlekedtek s az csak időnként szünetelt, ha a hidászok munkája ezt szükségessé tette: ha fatörzsek és egyéb törmelék gyülemlett fel a híd körül, fadárdákkal és rudakkal kiemelték az árból, áthurcolták a hídon és a túlsó oldalon ismét az áradatba dobták. Csak a jég ropogása volt ijesztő. Különös zaj volt ez, mely tompán vágott bele, majd egyre tisztábban és áthatóbban hallatszott, mintha egy óriás ököl szörnyű nagy üvegtáblát vágna ketté! azután valami csobogás-félébe csapott át a víz zúgása, mely a hasadékbá benyomult és azt kitágította.

Egy sereg áhitatos hallgatócsoport közepén

egy kövér öreg úr állott és hevesen szónokolt:

— Csak semmi félelem, — kiáltotta — a felsőfolyásról még nem jött távirat. Amint látják, még a mozsarat sem engedtem felállítani. Hétfő előtt nem jön a jégtorlás. Menjenek haza... én éber vagyok!

Egy zsidó aggastyán, selyem kaftánban — előkelő ember lehetett — előfurakodott a tömegben.

— Polgármester úr, — kiáltotta — táviratot kaptam!

— Honnan?

— Barnowból!

— Haha! — kiáltotta a polgármester. — Mióta fekszik Barnow a Dnyeszter mellett?

A körüllevők is nevettek.

— De nagyon fontos — válaszolta a zsidó és suttogva mondott valamit a polgármesternek.

Az alig figyelt rá.

— Máskor, Silberstein úr. Most nincs időm zsidó dolgai számára.

— Vajjon mi lehet ez? — gondolta Szender inkább kíváncsian, mint aggódva. Őrá nem vonatkozhatott a dolog, hiszen nem tolvaj, akit távirattal üldözni lehetne! És amiatt sem volt aggodalma, hogy vasárnap folytathatja-e az útját.

Visszament a vendégfogadóba. A kövér vendéglősné a kapu előtt állt és megszólította, mikor tovább akart menni.

— Merre óhajt az úr?

— Kilences szoba — felelt röviden Szender.

Az asszony nagy szemeket meresztett és összecsapta kezeit.

— Hát te vagy az? Szóval „játékos“ akarsz lenni?

Hasonlóképen fogadta a dolgot a pincér is a vendéglői szobában. Szender nagyon előkelőnek érezte magát — semmi kétség, valóban úgy nézett ki, mint egy színész. De mindjárt az érem túlsó oldalát is megláthatta. Mikor a pincér a megrendelt üveg moldvait elhozta, megállt az asztalnál s így szólt:

— Bocsásson meg, uram, de itt azonnal fizetnek.

Szender mosolyogva vette elő pénztárcáját és anélkül, hogy odanézett volna kivett egy tízforintos bankjegyet. Ez nagyszerűen mutatott és még sem volt valami nagy művészet... hiszen nem volt több benne.

A pincér felváltotta.

— Bocsásson meg az úr — hebegte — de az itteni színészek...

— Ezt bizony elhiszem — mondotta Szender leereszkedően. — Mi is a cernowitzi városi színházból jól ismerjük már ezeket az embereket.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A pincér kiosont. Nyilvánvalóan a legjobb tapasztalatokat adhatta le odakint: a vendéglősné megjelent és megkérdezte nem parancsol-e jobb szobát. Szender köszönettel visszautasította. Alig tette ki a lábát a vendéglősné, belépett az a karcsú, szőke ember, akit Szender már érkezésekor látott és kitárt karokkal sietett Szender felé, mintha át akarná ölelni. De Moszkal fenyegetően elébe állott és dühösen morgott feléje. Így csak távolból kiáltotta:

— Egy kollega!... Atutazóban?... Micsoda öröm!...

— Hallgass, Moszkal — parancsolt rá a kutyára Szender. — Igen, — válaszolta nagyon hűvösen, — színész vagyok, természetesen — de nem a te kollegád — fűzte hozzá gondolatban.

A szőke leeresztett karokkal hozzálépett:

— Hermann Dagobert von Hocheneichen — mondta könnyed meghajlással. — Első szerelmes, hős, jellemszínész, bonviván.

Szender csak félig emelkedett fel a székről:

— Alexander Kurländer — ugyan mit mond-

jak még, gondolta. — Azt hiszem, jellemszínész leszek, de azt előbb Nadler fogja eldönteni. — Így hát nem szólt semmit.

— Kurländer? — kiáltott fel Herman Dago-
bert von Hocheneichen. — Valóban?... Alexan-
der? a híres Kurländer? Ó micsoda öröm!

Megragadta Szender kezét.

— Mennyit hallottam már önről! Hiszen ön
oszlopa, büszkesége a német művészetnek; Kur-
länder Zaleszcykiben! — Végigsimította homlo-
kát, mintha a nagy öröm szinte megőrjítené. —
Milyen szerencsés véletlen!

Szender egy pillanatig elképedt.

— Talán valóban létezik egy híres Kurlän-
der? — gondolta.

De a másik egyszeriben felkiáltott:

— Erre az öröme iszunk egyet! Hé pincér! —
már tudta hányadán van.

— Ön téved, — mondotta — egyáltalán nem
vagyok híres. Én...

— Minő szerénység! — szólt Hocheneichen és
helyet foglalt az asztalnál. — Igen, ilyen az i g a z i
nagyság! Én... én nem mérhetem magam önhöz,
de én is szerény vagyok. Csakhogy mindennek
megvan a maga határa. Hogy ön nem híres? Hát ki
volna akkor az? Hiszen ismételtén a második
Dawidsonnak nevezték. Hogy ki volt az? Hát
Saphir... igen, Saphir! Ó, aki különben mindenkit
lehúz... azaz, kollega, engem is dicsért, sőt több-
ször is nagyon... önt az égig magasztalta... Csak
úgy áradt belőle a szó, mint egy zuhogó patak,

magas, rekedtes tenor hangja volt és kissé selypített. — És nem voltam-e ott magam is, mikor a zsúfolt házat tapsviharokra ragadtatta? Én is örülten tapsoltam. Hol is volt ez? Bécsben? Berlinben? De hát ez mindegy. Pincér!... hol késik ez a fickó?!

A pincér berohant.

— Nekem is egy ilyen üveggel, parancsolta Hocheneichen.

A pincér kérdőleg pillantott Szenderre. Ez a fejét rázta.

— Ön téved — ismételte meg nyomatékosan. — Én még sosem léptem fel. Láttuk ugyan már egymást, de arra ön nem fog visszaemlékezni. — A művész beszédhibája helyes nyomra vezette. — Két év előtt Cernowitzban a „Velencei kalmár” előadása után. Ön Antonio volt. Nadler az asztalnál ült akkor és majd megszakadt úgy kacagott rajtam. Én elmondtam az igazgató úrnak, menyire tetszett nekem az előadás.

— Ön volt az! — szólt Hocheneichen — megragadta Szender kezét s mint egy szivattyú fogantyúját, ide-oda mozgatta. Ön volt hát az a sápadt diák? És már ilyen messzire vitte? Csodálatos! De nem, nem is csodálatos. Csak igazolja azt, amit állandóan mondok: — Gyerekek, — mondom — figyeljetelek, az akadémikus műveltség! Igen, ez nem üres ábránd! Mi, öreg diákok a színészi pályán is leggyorsabban jutunk előbbre és nem a szabók és a borbélyok! Prosit!... Vivat Academia!... Pincér, hol marad az én borom?

A pincér nem mozdult, Szender is hajthatatlan maradt.

— Megint tévedés — mondotta, — hisz én sohase voltam diák, hanem — kocsis...

— Mi volt?... — egy pillanatra megakadt a zuhogó patak, de csak egy pillanatra. — Ó, az is szép foglalkozás. Pattog az ostor, pattog az ostor, gyí!... És annál tiszteletreméltóbb, hogy olyan gyorsan felküzdötte magát.

— No, azt először meg kell mutatnom. De bízom Nadler igazgató úrban. Ő derék ember és érti a dolgát.

— Valóban az — kiáltott Hocheneichen. — Istenemre, hogy az! Becsületes ember tetőtől-talpig! Azaz, hibái neki is vannak, mint minden embernek. Kollega, ön fiatal s tapasztalatlan, hallgasson meg egy őszinte szót. Nadler a kezdőkkel szemben jóindulatú, de a kész művészekkel annál keményebben bánik, mert irigyli őket. Minél tehetségesebb egy tagja, annál ritkábban foglalkoztatja. Erről én sokat tudnék mesélni. Hát milyen szerepeket kaptam utoljára én, aki Bécsben, Münchenben, Berlinben a közönség kedvence voltam? Azért hagytam ott, azaz nemcsak azért. Hiszen csaló is, aki csak igéri a gázsit, de egy fillért sem fizet. Tavalý megszökött tőlünk s egyszerűen cserben hagyott, a vízben. Hadd beszéljem el ezt, kollega, nagyon érdekesnek fogja találni és nagyon hasznosnak. N a g y o n! — Fölemelte az ujját. — Kötelességem, hogy ettől a gazembertől óvjam önt. De száraz torokkal nem tudom meg-

tenni, igyunk még egy üveggel... hiszen kollegák között mindegy, hogy ki fizeti.

— Kollegák között... meglehet — válaszolta Szender. — De aki Nadlert ócsárolja és így hazudik, az nem az én kollegám. Ön szökött meg tőle, mert Stickler felbízta, de — amint látszik — egyáltalán nem járt éppen a legjobban. És ahelyett, hogy önmagát okolná, Nadlert rágalmazza.

A színész felugrott, Szender is.

— Ebből jelenet lesz — gondolta. — Mindegy, ezzel tartozom Nadlernak.

A művész kinyújtotta ugyan kezét Szender felé, de csak azért, hogy meghatottan a vállára tegye.

— Igaza van kollega, — mondotta — mindenben igaza van. Értékelni tudom, hogy férfiasan pártját fogja igazgatójának. Hiszen én is jellem vagyok, nemcsak tehetség. Szerencsére nincs is olyan nagy ellentét a nézeteink között: megérthetjük egymást anélkül, hogy hűtlenek lennénk önmagunkhoz. Becsületes ember tetőtől-talpig, így nyilatkoztam Nadlerről: kérem, ismerje el ezt ön is! Ezzel szemben kész vagyok önnek elismerni, ostobaság volt tőlem, hogy ennek a nyomorult Sticklernek a besúgásaira hallgattam és hogy a szerződést egyoldalúlag felbontottam. És abban is igaza van önnek, hogy ezt okom van megbánni... — Ernyedten esett vissza a székre. — Kutya élet ez! Egy ősrégi nemességgel bíró férfi, egy Hochen-eichen! Tudja-e ön, hogy mit jelent ez? Hozzánk képest a Habsburgok — parvenük. Egy Hochenei-

chen a harmadik században német császár volt!

— Bocsásson meg kérem, — szakította félbe Szender — ez megint tévedés. Végigolvastam az egész világtörténelmet. De hogy önnek nem jó dolga van itt, azt készséggel elismerem.

— Így tehát minden földologban egyet értünk, — kiáltotta Hocheneichen lelkesen és az asztalon keresztül kezet nyújtott neki. — Barátságot kell kötnünk, kedves Kurländer, az Isten is barátoknak teremtett bennünket. Milyen jól olvas ön a lelkemben. Igen, kutya élet ez! Ha nem volna meg a művészet iránti lelkesedés, úgy össze kellene roppanni. Micsoda környezet ez egy ilyen művész számára, akit Seidelmann tanított, Laroche pártfogolt, Devrient elismert, Döring irigyelt, és Dawison üldözött! A részeges Stickler, a züllött Birck, a nyomorult Können és a három nőcske. Hahaha! Nevetnék önmagam felett, ha nem kellene sírnom. Ujjonganak, ha játszom, de ugyan mit jelent ez számomra, aki minden világvárosban tetszésvihart arattam, a chorostkowiak és zaleszczykiek ünneplése! Tudja, miért hallok kissé nagyot a jobb fülemre? Mert a bécsiek tomboló üjjongása, mikor Franz Moort játszottam, megrepesztette a dobhártyámat!

— Akkor bizonyára az volt a szerencséje, — kérdezte Szender — hogy a balfülében véletlenül vatta volt?

— Ugy van, — válaszolta Hocheneichen. — Benne volt minden ujságban... Azután a megcsappant gázsi is! Nem a földolog egy művész

számára, de mégis jelent valamit. Akkoriban száz forint naponta, ma pedig, — egy kis szünetet tartott — nem mondhatom meg önnek, kedves Kurländer, — folytatta reszkető hangon — mert az ön szíve velem érez — a szíve vérezne belé...

Ismét elhallgatott és várákozásteljesen nézett Szenderre. De mivel annak arcvonása se rezdült, magához intette a pincért:

— Ruben, — suttogta — mondja meg ennek a híres művésznak, milyen helyzetben van a kollegája.

— Magának valóban rosszul megy a sora — mondotta a pincér. — Naponta húsz krajcár és teljes ellátás. Már fűnek-fának tartozik. Most — az órára nézett, ami félhetet mutatott — valószínűleg nagyon éhes, mert tizenkettőkor kapja az ebédet. A vacsora csak előadás után.

— Hagyja abba, — mormogta Hocheneichen, miután befejezte — megöl a szégyen...

— Adjon az úrnak egy vajaskenyeret és egy üveg moldvait — mondotta Szender. — Mert a pincérnek elhitte; a német császárnak ez a leszármazottja, ha nem is volt „kollegája”, mindenesetre tagja volt annak a céhnek, amelyhez most már ő is egész életére hozzátartozott.

— Testvér, — újjongott Hocheneichen — ezt sose felejtsem el neked! Mert tegezzük egymást, úgy-e?

— Később — mondotta Szender. — De mért marad itt, — kérdezte azután — hiszen már jobb színházban játszott.

— A bécsi Burgtheater büszkesége voltam. De így egy fillér nélkül nem távozhatom, mert éhen halok! és azután... testvérszív, neked elárulom... a szerelem köt ide! Schönau kisasszony a menyasszonyom. És e nyomorult életnek fénypontjai is vannak — folytatta és mohón a vajaskenyérbe harapott. — Itt maradok nyomorult, halálos ellenségemnek bosszúságára! Ó, ez a Können! Ez az elvetemült mindent el akar tőlem rabolni: a menyasszonyomat, szerepeimet. Legutóbb is csak egy hajszálon múlt, hogy keresztül nem vitte, hogy ő játssza Franz Moort. Természetesen rendszerint én játszom Karlt és Franzot... még pedig hogyan! Amadeus Können.. mint Franz Moor... hahaha! De nem is így hívják, hanem Áron Kohnnak és írnok volt egy tarnowi ügyvédi irodában.

— Én pedig egy barnowi lutrisnál — válaszolta Szender. — Azért még becsületes ember lehet.

— Te! — kiáltott Hocheneichen — te akár szemetet is lapátolhatnál, téged a génusz homlokra csókolt! De ez a Können...

— Pszt! — figyelmeztette Ruben.

Sovány kis emberke lépett be az ajtón, silány ruhában, valódi típusa a szegény, elnyomott zsidónak. Lehajtott fejjel, rövid lábaival komoran a sarokasztalhoz osont, jobbában csirizes edényt, balján óriási vörös papírgöngyöleget tartott.

Halk kérésére Ruben mogorván levette az

asztalról a terítőt. A papírt kiterítette rajta és hozzá fogott, hogy az íveket összeragassza.

— Hisz a holnapi plakátok már készen vannak — mondotta a pincér. — Minek csirizeli megint össze az asztalt?

— Ezek a hétfői plakátok a borszcowi előadásra — válaszolta alázatosan a férfi. — A direktor úr megparancsolta, hogy vigyem készen magammal, mert vasárnap úton leszünk és hétfőn sietnem kell a színpadot felállítani.

— Hát holnap még itt játszanak? — kérdezte csodálkozva Szender a szemben ülőtől.

— Persze — válaszolta Hocheneichen. — Zsúfolt ház lesz. Minden hely elfogyott. A menyasszonyom jutalomjátéka. Remélem, veszel jegyet tőle?

— De hiszen a mai plakáton az áll, hogy ez feltétlenül az utolsó előadás.

Hocheneichen felnevetett.

— Kérdezd csak meg ezt a csalót — mondotta fojtott hangon. — Ez keni össze ezt a sok hazugságot... De bocsáss meg, testvérszív, ez a varangy megmérgezi nekem a levegőt. A szerepemet is át kell még olvasnom.

Fölkelt.

— Viszontlátásra, testvérszív. Itt, az előadás után, nemde?

Elment. A pincér is elhagyta a szobát. Szender egyedül maradt az emberkével, aki serényen folytatta munkáját; de olykor lopva reá pillantott. Szender is kénytelen volt ugyanazt tenni: feltű-

nően csúnya arc volt. Az alacsony, hátranyomott homlok alatt, melybe szurokfekete göndör haj nyomult, apró, búskomor szemek, ezek között vakmerően óriási orr szökött fel, mintha egy lábnyi hosszúságot akarna elérni, azután — mintha saját örült szándékától megrémült volna — hirtelen görbülettel becsüngött a vékony ajkakra; viszont az áll ismét erőteljesen előreugrott.

— Ha Franz Moor zsidó volna, — gondolta Szender — erre az arcra maszkíroznám magam.

Az emberke egyre gyakrabban pillantott feléje.

— Most meg fog szólítani — gondolta kelletlenül Szender.

Hocheneichen ugyancsak nem tetszett neki, a plakátok szerzőjével meg éppenséggel nem akart szóba állni. Mikor azonban a kis ember, aki szem-melláthatóan küzdött elhatározásával, tényleg feléje tartott, még sem szökhett meg előle. Megelégedett azzal, hogy minél elutasítóbb arcot vágott.

A másik ezt észrevette és félúton megállott.

— Legyen olyan jó és bocsásson meg, — mondotta azután alázatosan és lassan feléje közeledett — csak kérdezni szeretnék valamit. Können a nevem, itt vagyok a társulatnál. Biztosan ön az a barnowi, akiről Nadler olyan sokat tart? Én voltam az, aki az ő megbízásából azokat a könyveket megvásároltam, melyeket tavaly januárban önnek küldött.

— Igen, én vagyok az.

— És bocsásson meg... Nadler most kifejezetten magához hívatta, vagy saját szakállára teszi ezt?

— Ehhez ugyan semmi köze, — válaszolt Szender — de hívatott.

— Akkor jó, nagyon jó — mondotta Können és bólintott. Nagyon jó... Bocsásson meg! — és visszament a munkájához.

Szender elképedve nézett utána.

— Miért kérdezte? — kiáltott át kis idő múlva hozzá.

A kis ember újra odajött.

— Miért? Önnek igaza van, nekem semmi közöm hozzá. De ha véletlenül látja, hogy valaki, aki nem tud úszni, be akar a sebes folyóba ugrani, akkor ön is megkérdezi: — Van-e kötele, melylyel tarthatod magad? És ha „nem“-et mond, óvni fogja tőle. Önnek, hál' Istennek, van kötele, többet hát nincs mit mondani. Amit Adolf Nadler tanácsol, azt tegye meg az ember.

— Tán tanácsolta önnek is azt, hogy szökjék meg tőle? — kérdezte Szender.

— Én? — szólt ijedten a kisemberke. — A többiek szöktek meg, engem ő küldött el. Áprilisban, — három évig hurcolt már akkor magával, csak úgy részvétből, mert mint titkár hasznomat vehette — szóval azt mondta nekem: — Kohn, — mert ez az igazi nevem s ő mindig így nevezett — magának szép kézírása van, ügyes ember, becsületes ember, — a kis ember kiegyenesítette hajlott hátát, — igen, így szólt hozzám Nadler úr, —

de a színészethez se alakja, se tehetsége nincsen. Menjen vissza egy ügyvédhez, vagy legyen kereskedő. Mindenütt jobban boldogul, mint a színésznél. De még más oka is volt annak, hogy Nadler úr így beszélt hozzám...

Az emberke elpirult.

— Nos, én is beláttam ezt, beléptem doktor Max Salmenfeld úrhoz gyakornoknak és ő is, meg a fia is, az ifjú Bernhard doktor úr, nagyon meg voltak velem elégedve. Nekem sem volt okom panaszkodni, mégis nagyon szerencsétlennek éreztem magam, mert akit egyszer a színház — mélyen felsóhajtott. — Hát egyszer, május első napjaiban eljön hozzám a Stickler.

— Jöjj velem, Können, első jellemszínész és színházi titkár leszel. Te fogod Franz Moort játszani! — mondotta — Wurmot, Martinellit és Shylockot és a Mephistot —; és még egy csalátka volt számomra, — újból elpirult — és ez volt a legerősebb, így hát elmentem vele... Bocsásson meg, hogy ezzel untatom, de mivel szökésről beszélt, én szívesen maradtam volna Nadler úrnál, akár életem utolsó percéig. És megint visszafordult.

Szendert különös érzés fogta el, nem annyira a szavak, mint inkább a szomorú hang miatt. Hiszen ez egészen más ember, mint gondolta.

— Ha nem sürgős a munkája, — mondotta — foglaljon egy pillanatra helyet az asztalomnál.

— Sajnos, sürgős — hangzott a válasz. — Még előadás előtt meg kell ragasztanom az íve-

ket, hogy megszáradjanak és ma éjjel és holnap reggel befesthessem őket. De ha mellém akarna ülni, a legnagyobb megtiszteltetés lenne számomra.

Szender megtette, habár a plakátokra való utalás megint hűvösre hangolta.

— Mióta van a színháznál? — kérdezte.

— Hat éve — válaszolta. — Későn jutottam hozzá, huszonötéves koromban.

Szender önkéntelenül csodálkozó mozdulatot tett.

— Mert sokkal idősebbnek látszom? — kérdezte az emberke szomorú mosollyal. Bizonyára jó negyvenesnek tartott. — De kedves uram, mi csoda élet ez!

— Tulajdonképen hogy jutott hozzá?

— Csak saját akaratomból — válaszolta. — Gyermekkorom óta ez után vágyódott a szívem. Előkelő, gazdag családból származon, — persze, ez nem látszik meg rajtam — apám Schlome Kohn, a legnagyobb borkereskedő volt Tarnowban, amellet a legvallásosabb chassid. Úgy volt, hogy a bátyám örökli az üzletet, én pedig rabbi leszek... Ötéves koromtól kezdve annyi Tórával és Talmuddal tömtek, amennyi csak belém fért. De nem tudom, — a homlokára mutatott — itt nem volt-e elég hely, vagy legalább is olyan dolgok számára nem, de nem ment jól. Csak egy dolgot tettem meg szívesen, ezért könnyen is ment: verseket tanultam, persze héberül! Nyolcéves koromban a fél Jehuda Halévit könyv nélkül tudtam. Legna-

gyobb örömet azonban a purimi- és a chanuka-játékok jelentettek számomra: már hónapokkal azelőtt csak arról álmodoztam, de részt nem vettem benne és ha megpróbálkoztam vele, nem engedtek hozzá a többi fiúk, mert csúnya voltam és kicsi és mikor végül mégis keresztülvittem, megakadtam. — De tizenhároméves koromban, kedves uram, beteljesedett a szerencsétlenségem. Krakkóban voltam rokoni látogatóban s azok néhányszor magukkal vittek a színházba és ettől valósággal megbolondultam. Egyébre sem gondoltam attól kezdve és éjszaka egyébről nem álmodtam, nappal, akkor is, mikor visszatértem Tarnowba. És egy szép napon, mikor reggel ismét a jesivába (talmud iskola) megyek, — hirtelen rámjön: Krakkóba kell menned a színházba; — és úgy, ahogy voltam, tizenhárom évemmel, két krajcárral a zsebemben, megszöktem, végigkoldultam magam Krakkóig és délután, mikor éppen szelöltettek, belopódtam a színházba s elbújtam az erkélyen. Az előadást is láttam, de azután kidobtak és éjjel az úton összeestem az éhségtől. Ekkor azután a rendőrség megtalált és visszavitt Tarnowba. Itt rettenetesen elverték, de hogy ez semmit sem használt, azt elképzelheti.

Szender bólintott.

— Szilárdan kitartottam mellette, — folytatta az emberke — évről-évre. Csakhogy most már okosabban akartam a dologhoz fogni. Németül kell tudni, ez ment is, mert titokban együtt tanultam a bátyámmal, akinek mint leendő kereske-

dőnek német tanítója volt. És mert pénzre szüksége van az embernek, ezért hát — kínosan felsóhajtott — száz forintot loptam az apámtól és Lembergbe utaztam. Ekkor tizenhétéves voltam. Lembergben elmentem az igazgatóhoz és megkérdeztem, nem fogad-e fel színésznek. Félholtra kacagta magát és végül kidobott. Szaladok a színészekhez, egyesek kigúnyolnak, mások igyekeznek lebeszélni róla. És ahogy kétségbeesetten ideoda szaladgálok, egy simára borotvált emberrel találkozom. — Ön is színész? — kérdeztem. — Thalheim igazgató — válaszolta. — Éppen egy ripacstársulatot állított össze és a kilencven forintomért elvitt Sztrij-ig. Ott egy szolga szerepét játszatta el velem, akinek csak annyi volt a mondanivalója: „A grófnő kéreti“. — Hát amint a színpadra léptem, az emberek eszeveszetten kacagni kezdtek, hogy szóhoz se jutottam. Erre a gazember mindjárt elkergetett és „szánalomból“ visszaadott egy forintot. Én az éjjelen — a hangja reszketett — Sztrij-be vetettem magam, de a tutasok kimentettek. Kórházba kerültem, apám azután hazavitt.

— Borzasztó — mormogta Szender.

A kis ember bólintott.

— De még rettenetesebb volt az, hogy ennek dacára sem hagytam fel ezzel az örülettel. Házi-orvosunk értelmes ember volt. — A fiú egy fantasztá, — mondotta — színész nem lehet belőle, de talán jó lesz írónak. Apám tanácsára — a valóságossága miatt, bármily nehezeére esett is — gim-

náziumba adott. Könnyen tanultam, de kedvetlenül, — minek kell egy színésznek a latin, vagy görög nyelv. Három év múlva apám kivett az iskolából, beadott egy ügyvédhez, idővel elsajátítottam a zúgírnokságot, s ugyanakkor erőszakkal meg is házasított. Rettenetes házasság volt ez; feleségemet, terveim gátlóját, első perctől kezdve gyűlöltem és ő engem lassanként még jobban: szerencsétlenségünkre gyermekünk is született, szegény ép olyan kis féreg, mint jómagam. Négy évre rá meghalt az apám, rövidesen a fiam is. Elváltam a feleségemtől és kárpótlásul odaadtam neki a félörökségemet. Másik felével Bécsbe utaztam és drámai leckéket vettem. Mindenki lebeszél, én kitartottam, csak hogy most már gyakorlati úton akartam tanulni. Összeállítottam egy ripacstársulatot, Morvaországon és Szilézián keresztül Galiciába vándoroltunk s két év alatt elherdáltam a nyolcezer forintomat. Miért? Mert mindenütt a főszerepeket akartam játszani, az emberek erre elfutottak. Mikor már a koldusbotnál tartottam, Nadler pártfogásába vett és — a többi már tudja.

Mélyen felsóhajtott és lehajtott fejjel végighúzta csirizes ecsetét a papiroson.

— De ha mindezt ilyen világosan belátja, — kezdte el Szender.

— Akkor miért nem megyek el? — Mert örült vagyok! — kiáltott fel kétségbeesve. — Mert megszállt az ördög. Most csak ez az egy rögeszmém van: megint a Franz Moort kell...

Az óra nyolcat ütött.

— Szent Isten — kiáltott megrémülve és gyorsan kiteregette a papírosokat, hogy száradjanak. — Pedig már az első felvonásban is fellépek... Mára egy jelmezt gondoltam ki magamnak és remek jelmezt, — de ehhez idő kell...

És elrohant.

Meg
fiút
sem
kife
ban,

gonc
Rub
tyák

előt
nek
zül
Azt

Rub

meg
sok
előb

és
ja-
k...
re-

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Szender is sietett, hogy zártszékét elfoglalja. Meglepte, hogy a lépcsőkön csak néhány ácsorgó fiút talált, a pénztárosnő kivételével a folyosón sem volt felnőtt látható. Ez kövér, öreg, rikítóra kifestett nő volt sajátságos ruhában: szürke ujjasban, vörös alsószoknyában és sárga fejkendőben.

— A többiek már bizonyára benn vannak — gondolta Szender és belépett a terembe. — De csak Rubent találta ott, aki éppen a fali faggyúgyertyákat gyujtogatta.

— Nagyon korán jött — mondotta. — Kilenc előtt aligha kezdődik meg. A zsidók nem készülnek el hamarabb vacsorájukkal, az uraságok közül pedig sokan lenn vannak a Dnyeszternél. Azt mondják, a víz erősen emelkedik.

— De a híd nincs még veszélyben?

— Nincs, persze hogy nincs — erősítgette Ruben.

Szender mégis elgondolkozott, ne győződjék-e meg saját maga róla. De a tüdejével ma különösen sok baja volt és a tikkasztó nehéz levegőben már előbb is nehezeire esett a lélegzés, ott maradt hát

s azzal üzte el az idejét, hogy megtekintette a színházat.

De nem sok látnivalója volt. Középnagyságú terem; minden galíciai kisváros jobb vendégfogadójában van ilyen — alacsony mennyezet, melynek rikítóra festett falán itt-ott pálmák és citromfák alatt különös alakú meztelen lények kóboroltak, talán emberek, talán majmok és tök-nagyságú gyümölcsök után nyúltak. De a merő piszok miatt e pompából alig volt valami látható. Félmagasságban faerkély emelkedett, melyhez rozoga lépcsők vezettek fel. A terem a városka mindenféle víg ünnepélyének helyéül szolgált, sőt a zsidó ünnepeken, mikor a zsinagóga a tömeget nem tudta befogadni, imaház is volt. Ilyenkor az erkélyt a nők számára rendezték be, ma azonban ez volt a legolcsóbb hely, az „állóhely”. Mint mindenütt e nagyvilágon, Zaleszczykben is először parasztokkal, kispolgárokkal, ezek feleségeivel és katonákkal telt meg a terem.

— Majdnem mind potyajegyess — súgta a pincér Szendernek. — Ma sok statisztára van szükségünk.

Ezt mindenesetre hallani is lehetett. A valamikor valószínűleg égszínkék, most piszoktól szürke függönyök mögül, amelyen egy hiányosan öltözött kamasz lanttal a kezében, néhány egymásba karoló porontytól körülvéve, körbe táncolt, félhalkan mindenféle hangok hallatszottak. „Zsidó gazemberek”, — ordította fel hirtelen

valaki ruténul — hol marad a pálinka? — Először kapjuk meg azt...

— „Először azt” — vágott közbe néhány más hang.

— „Können — kiáltotta egy öblös hang — vezesse ezt a fickót a szivattyú alá az udvarba, hiszen már be van rúgva!”

— „Nem tehetem igazgató úr, még nincs kész a maszkom”.

— „Ördög vigye a maszkját! Úgyis kifütyülik!”

Szender hallotta, amint erre a kis ember rutén nyelven könyörgött és esküdözött.

Lassanként a földszinti helyek is kezdtek megtelni altisztekkel, hosszúkabátos keresztény polgárokkal és nagyvirágú vállkendős asszonyaikkal; zsidókkal és selyemruhás feleségeikkel, fejükön gyöngyökkel kirakott, homlokkötő. Ez a második hely közönsége volt. Szender körül még üresek voltak a helyek. Fel és alá kezdett jár-kálni, szíve várakozásteljesen dobogott: nyomorult ripacsok voltak, de életében mégis csak most volt másodszor színházban.

A függöny megmozdult: egy kis lyukra, mely éppen az Apolló köldökébe volt vágva, olykor egy szem illeszkedett. — Pszt, pszt, — hallotta Szender, mikor éppen keresztülment, amire körül nézett:

— Isten hozta kolléga, — csengett egy tiszta lányhang. — Csak azt akartam mondani, hogy maga csinos fiú. Én vagyok a Schöнау.

Szender elpirulva földre sütötte a szemét és továbbment.

— Szemtelen népség — mormogta.

Már kilenc felé járt az idő, mikor végre az első sorok is megteltek: tisztekkel, tisztviselőkkel és lengyel urakkal. A nők az öt év előtti párisi divat szerint voltak öltözve. Mivel a zenészek székei a függöny előtti emelvényen még üresen állottak, Szender állva maradt a függöny előtt és a közönséget szemlélte, míg észre nem vette, hogy őt is ép olyan kíváncsian nézegetik; erre elvörösödött, azt hitte, hogy az új ruhája tűnik így fel, mely bizonyára furcsán állhatott neki, de azután ijedten jutott eszébe, hogy talán ismeri valaki a zsidók közül. Lángoló arccal ült le helyére az első-sorba.

Körülötte mindenki csak a jégzajlásról beszélt.

— Holnap megindul — hangzott minden oldalról. — Ezúttal nagyon gonosz dolog lesz — válaszolta Szender kérdésére a jobboldalán ülő úr.

Szender mélyen felsóhajtott. De ekkor megszólalt a csengő és a függöny, ha kissé nehezen is, lassan felgördült.

— Részvételtjesen habozik — mondotta egy úr félhangon a feleségének.

A stájer falu templomterén hatalmas, fáktól körülvett gótikus vár emelkedett.

— Fotheringay parkja — súgta Szender szomszédja.

Hanna és a lelkész a színpadra léptek. Linden

kisasszony, öregedő, sovány, csúnya szőke nő volt, aki rettenetesen rikácsolt, de Birckről az első mondatok után tiszteletteljesen állapította meg Szender: — Ez tud valamit! Vagy legalább is tudott valamit — tette hozzá, mikor látta, hogy a magasnövésű embernek reszket a térde, keze és állkapcsa és aggodalmasan sandít a sűgő felé. De azután bejött Stickler és Können, Lorenz és a tanító szerepében és a nézők felkacagtak.

A nevetés Können jelmezének szólt: ez, nagy igyekezetében, hogy orra görbeségén enyhítsen, kartonpapírból kövér arcot készített és felmerező, hegyes, óriási bajuszt ragasztott rá, ijesztő volt ránézni. A kis ember összerezzen, mikor így fogadták. — Vi-világfolyása! — dadogta szerepének első szavát. Erre újból kacagtak. — Arcot be, — kiáltotta egy tiszt — orrot ki! A viháncolás, ordítózássá fajult. Csak mikor Hanna a zsidó családról kezdett szavalni, melyet az erdő felüdütt, csillapodott le ismét a közönség, de mikor Können azt mondta: „A zsidónő? Megőrült e hajadon?” — valaki azt kiáltotta: „Fuj Kohn, ne sajnáld a saját fajtádat” — és a láрма újból felzúgott.

A színpad megtelt: fellépett a szatócs, a szabó és a pék. Nyilván katonák, a legfurcsább ruhákban. Most már megértette Szender a szereplők hosszú jegyzékét, ha nem is tudta megmagyarázni, miért volt a statisztáknak baloldalon zsidó, jobboldalon pedig keresztény neve. Mondanivaló-

jukat, melyet a költő nekik szánt, a pénztárosnő, az „Öreg Lizi“ mondotta helyettük.

Újabb nevetés támadt, de tapsolták is. Két szemmelláthatólag részeg rutén paraszt, kiket egyszerűen saját viseletükben hagytak meg, Debraht a színpadra vonszolták.

Szender összerezzen.

— Szent Isten, hiszen ez Malke!

Az ő kék szemei, az ő hullámos barna haja. De alakja, melyet az ing és az alsószoknya alig takart el, sokkal teltebb volt és mikor Schönau kisasszony beszélni kezdett, Szender fellelegzett. Ez nem Malke hangja volt, nem az ő kifejezése.

— Ma ismét pompásan néz ki ez a lány — dörmögte egy tiszt Szender mögött, gondolatban ő is el kellett, hogy ezt ismerje és nem vette le szemét a lányról. Ijedtsége elmúlt, de szíve hevesen dobogott, arca lángolt: bosszantotta, hogy ez a szemérmetlenül ruhátlan teremtés, aki oly félre nem érthető pillantásokat vetett a nézőtérre, Malkera hasonlított. De a lány valóban szép volt és éppen ez a hasonlóság izgatta egész különös módon. Mikor a nő pillantása őt is érte és egyre gyakrabban akadt fel rajta, földre sütötte szemeit és a számára különben is szokatlan nyakkendőn kezdett babrálni: nehezen lélegzett. Csak akkor múlt el a kínos érzés, mikor a függöny legördült, mert változott a szín.

— Kár érte, — mondotta a mellette ülő úr a feleségének. — Azt mondják, hogy teljesen zülölt teremtés, de tehetsége mégis van!

Erre még nem is ügyelt Szender. Mikor a függöny a Deborah és József közötti erdőjelenet-
hez felgördült, minden igyekezetét összeszedte,
hogy a lány játékát figyelhesse. Ez azonban csak
akkor sikerült neki, ha a lány partnerére, Hochen-
eichenre nézett, nem pedig a nézőtérre, de ösz-
tönösen azonnal megérezte az óriási különbséget e
kettő között. A lány szinte természetesen beszélt,
ha a fájdalomtól felkiáltott, vagy ujjongot: ez
Szender szívébe hatolt. — Ő még az én páterem-
nek is tetszene — gondolta — hiszen ő mindig az
egyszerűséget szerette. Most egyszerre arra is
emlékezett: hiszen első színházi estémen ő ját-
szotta Portiát! — Hocheneichen ellenben rettenet-
esen ordított, — nyilván nagyon leromlott
ebben az utolsó két évben.

— „Isten megáldjon! Szerelmem, jó éjszakát!”
— Deborah vágyódva nyújtotta ki karjait, a füg-
göny legördült, az emberek kiáltoztak: — Bravo!
Schönau! — A lány háromszor is a függöny elé
lépett, meghajolt, gömbölyű karjait telt keblén
keresztbefonta; ajkán egy hetéra mosolyával.

— Kár érte — gondolta most Szender is.

— Eddig azonban még jól járt a zsidónépség
— mondotta félhalkan kísértőjének baloldali szom-
szédja.

— Persze, megint szélhámoskodtak a plaká-
ton — válaszolta ez megvetéssel.

Szender dühös arcot vágott. — Ezt majd meg-
mondom a kis embernek — gondolta. Egyébként
senki sem beszélt a darabról, csak Schönau kis-

asszonyról és még Können felett gúnyolódtak. A közönség saját szórakozására volt utalva, a zenészek székei üresen maradtak. Szender jobb-oldali szomszédjához fordult s ennek oka iránt érdeklődött.

Ez az úr mosolyogva nézett rá.

— Azt hiszem, — mondotta — ezt ön éppen olyan jól tudhatja mint én. Hiszen szombat előestéje van, ilyenkor nem szabad a zenészeknek játszani.

Szender elvörösödött. Nem hitte, hogy ez a finom úr mellette: hitsorsos.

— Persze, én is zsidó vagyok — válaszolta élénken, mire a „doktor úr” — így nevezték a többiek, megint mosolygott; bizonyára fölöslegesnek látszott előtte, hogy ezt szavakkal is megerősítsék.

A második felvonás bevezető jelenete Szender számára újabb magyarázattal szolgált a cédula hosszúságát illetőleg. A falusi borbély, aki a gutaütött, s ezért egyelőre nem látható Lorenzet kezelte, ugyanaz a Stickler volt, aki az első felvonásban Lorenzet játszotta, habár a keresztények számára Mohrenheim úr, a zsidók számára Kohn úr volt a neve. A vídamságról ezúttal is, pusztán a megjelenésével a szerencsétlen Können gondoskodott, de még inkább a zsidók ellen mondott izgató beszédével. Kis idő múlva Stickler újból Lorenz szerepében jelent meg, majd színváltozás után a pénztárosnő mint zsidóasszony és Birc mint Ábrahám: csak fehér szakállt kötött az

állára, talárja ugyanaz volt, melyet mint lelkész viselt.

Az emberek fecsegték, csak akkor hallgattak el, mikor Deborah ismét megjelent a színen és elmondta monológját a szerelemről. „A szerelem erős, mint a halál!“. — Szender a hajatövéig elpirult, a lány megint erősen ránézett.

Ezúttal is nagy tetszést aratott, de a babért mégis az ostoba Hritzko vitte el, aki most Können oldalán mint bírósági szolga jelent meg. A rendes uniformisát viselte, sőt rongyos szalmakalapján a „városi rendőrség“ feliratú pléh felírás sem hiányzott. Örülten tapsolt mindenki és Hritzko is megszólalt — Können mondataira ugyanis: — „Ha a zsidók önként nem mennek, akkor elűzzük őket!“ — rutén nyelven ezt válaszolta: — „Igen, a zsidóknak menni kell!“ — a tombolás nem akart véget érni. De a legközelebbi jelenet, mikor Birck Abrahám Könntet leleplezi, hogy ő is zsidó, majdnem ugyanilyen vídámságot robbantott ki.

— Nesze neked, Kohn! — ujjongtak minden oldalon.

Szender sajnálta a kigúnyolt embert: de kénytelen volt beismerni, hogy majdnem olyan rettetesen játszott, mint amilyen csúnya. Birck ellenben nagyon megnyerte a teszését a különben oly üres iránydarab e legmegragadóbb jelenetében. — Ő érte is kár — gondolta.

Azután újabb színváltozás, — azaz lehullt a függöny — az angol királyi vár még mindig ott függött — az a jelenet következett, amikor Debo-

raht Lorenz elúzi; azután a Joseffel való jelenete. A közönség megint tapsolt, a színésznő ezúttal Hocheneichent kézenfogva jelent meg, s olyan lángoló pillantást vetett Szenderre, hogy az lesütötte a szemét.

Így is maradt ülve, míg a függöny végleg legördült.

— Szemérmetlen teremtés, — gondolta — az emberek bizonyára észrevették. Ugyan mit akar tőlem?

De belül mégis hízelgett neki.

De egyszerre csak hallja, amint háta mögött egy tiszt odasúgja a bajtársának:

— Te Röder, kikezdtél ezzel a Schönaual? Mindig rád néz!...

A másik zavartan nevetett.

— Mihez fogjon az ember ebben a pusztában!

Szender hol elsápadt, hol elvörösödött. Alig tudott magához térni szégyenében. S ő még azt hitte, neki szól!

A harmadik felvonás első része, József esküvője Hannával, csak rövid ideig tartott, mivel a legtöbb szerepet statiszták játszották, a befejezést, az átokjelenetet azonban teljesen lejátsozták. Bármennyire fel is volt Szender háborodva Schönaui kisasszony felett, el kellett ismernie, hogy jól végzi a dolgát s mikor a furcsa zárószavak után, melyet a költő hősnője ajkára ad: „Élj nyomorultan! Gondolj rám! Viszontlátásra!”

kitört a tapsvihar, Szender is együtt tapsolt a többiekkel.

De a tetszésnyilvánításba püsszegés és ellentmondás is vegyült, mely természetesen nem a színésznőnek szólt.

— Hiszen ezt a zsidók számára írták — kiáltották egyesek. — Ki a zsidókkal!... Mire a zsidók még erősebben tapsoltak. A tiszték vidáman hallgatták, anélkül, hogy a vitába beleelegyedtek volna s mikor az egyik közülök felkiáltott:

— Éljen Mosenthal, a zsidó Schiller! — valamennyien vele kiabáltak.

Csak Szender baloldali szomszédja nem csilapodott.

— Ki a zsidókkal! — kiáltott újra.

Szender hevesen feléje fordult, erre a jobboldali úr karjára tette a kezét:

— Csak nyugalom! — mondotta mosolyogva — ez ellenem irányul. Ez az ember kollégám... Dr. Tittinger ügyvéd, — mutatkozott be azután.

— Kurländer, a cernowitzi városi színház tagja — válaszolta Szender és régi szokásnak megfelelően hozzátette: — barnowi vagyok.

Az ügyvéd kissé meglepődött.

— Ügy, Barnowból való? — mondotta azután udvariasan. — Most végre ügyvéd is kerül oda, dr. Bernhard Salmenfeld Cernowitzból. A mai hivatalos lap hozza a kinevezését... Ismeri? — kérdezte, mikor látta, hogy Szender arca megremeg.

— Nem, — válaszolta hevesen. E hír nagyon

meglepte, hisz csak tréfának vette azt a megjegyzést Bernhard levelében, hogy a Barnowba való kinevezéssel is megelégedne. — Malke tehát Barnowban fogja eltölteni az életét, — gondolta — minden jót kívánok neki, de már csak emiatt is jó, hogy elmentem. — Malke képe újból világosan felragyogott emlékezetében és szívét fájdalom fogta el. — A Schöнау kissé hasonlít rá — gondolta. — Igen, mint az utcai lány a királynőhöz.

A negyedik felvonás első jelenete — Ruben egy zsidó csoportot vezet Amerikába — más díszletet hozott: egy görög templomot s miután a plakát „Silberstein úr“ — a Können álneve volt, viharos derűtséget keltett. A kövér orcák most már eltűntek, ehelyett félarcát fekete szakállal próbálta eltakarni, de orra ismét dicsőségesen kiragyogott és viharos üdvözlésben részesült. E jelenetet különben szintén vita követte a darabról, csak hogy ezúttal a zsidók között. Főképen az erkélyen lehetett őket látni, amint hevesen gesztikulálnak.

Szender nem értette, mit akarnak.

— Ez a vita is a plakátíró lelkiismeretét terheli — oktatta ki az ügyvéd. — A cédula zsidó felén Ruben Palesztinába vezeti ki a zsidókat, azért is jött ma el a sok chassid. A darabban azonban a költő ezt mondatja vele „Jeruzsálem nem a mi hazánk“, és Amerikáért rajongó szavakat ad ajkára. Most azután Mosenthalt szidják és ezt a szegény fickót, Könnent, míg a felvilágosodottak mind a kettőt védik. De a belépődíjat még-

sem kapják vissza — fejezte be nevetve. — Látja, a plakátíró érti az üzletét.

— Meglehet, — válaszolta Szender — de ez nálunk, a cernowitzi városi színházban, hála Istennek, mégsem fordul elő.

A zárójelenet ismét az összes pártokat ki-elégítette: — keresztényeket és zsidókat. Linden kisasszony két gyermeke általános részvétet keltett. A keresztények meg voltak elégedve, hogy e cím: — „a zsidók átka, keresztények áldása“ — megvalósult, amennyiben József és Hanna boldogok voltak egymással s azok is maradtak, a zsidók pedig, hogy „most az ellenség mégis kénytelen megáldani az izraelitákat“, — hozzá még rózsakoszorúval a kezükben! Nagy volt a tetszészaj. Minden szereplő, még Können is megjelent és meghajolt, másodszor pedig Schönau kisasszony egyedül lépett a függöny elé és beszédet mondott:

— Mélyen tisztelt pártfogóim! — kezdette el. — Az igazgatóság nevében köszönöm önöknek azt a bőséges kegyet és szeretetet, melyben bennünket eddig részesítettek és egyben van szerencsénk önöket holnapi jutalomjátékomra alázatosan és sürgősen meghívni. Bizonyos, hogy senki sem fog elégedetlenül távozni a színházból, mert elő fogjuk adni: általános közkívánatra „Fips szabót“, azután itt először „Mária Stuart“-ot, Friedrich Schillertől, az ismert költőtől, utána a pompás, itt még soha előadásra nem került vígjátékot: „Falusi ház az országúton“, a halhatatlan

Kotzebue művét, aki a „Fips szabó“-jának is szerzője. Továbbá elszavalom Schiller költeményét, „A keztyű“-t, előadom a „Litzike ingben“ című magánjelenetet egy ismeretlen, de még híresebb költőtől és befejezésül, kedves uraim, néhány fess wianerisch dalt fogok énekelni részint jelmezben, részint anélkül, önök értik már!

Cinikusan hunyorgott szemével és befejezte:

Így hát remélem, biztosan számíthatok szíves látogatásukra, miután semmi fáradtságot nem kíméltem és nem is fogok kímélni, hogy drága pártfogóimat, a mélyen tisztelt hölgyeket és urakat kielégíthessem.

Nevetés és tapsvihar tört ki és mindenki a kijárat felé tolongott.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Szender belépett a vendéglőszobába. Már szinte minden asztal körül vendégek ültek, számuk egyre növekedett. Zavartan nézett hely után, már csak az az asztal volt üres, amelyre Können a papírosokat teregette ki. Szender errefelé tartott.

— Nagyon helyes, — szólt Ruben, aki éppen egy étellekkel rakott tálcával sietett be — ez a művészasztal.

Szender erre megint habozott és körülnézett. Ügylátszik, itt rangok szerint ülnek az emberek; egyik asztalnál a keresztény előkelőségek, másikon Tittinger és németruháju barátai, egy harmadiknál a tisztviselők, negyediknél a zsidók, ötödiknél kispolgárok; még a tisztek is fegyvernemek szerint: egyik asztalnál a gyalogosok és az utászok, a másiknál az ulánusok.

— Isten nevében — gondolta Szender és leült a művészasztalhoz. „Tehát a kollégák mellé”. — De fizetni nem fogok egyiknek sem.

Ruben berohant, elrakta a papírokat és megterítette az asztalt.

— A színészek mindjárt jönnek, — mondotta — az ő vacsorájukkal nem lesz megelégedve, ha meg is hívják. Majd adok valami jót önnek — és Szender rendelését be sem várva, megint elrohant.

Nemsokára megjött Stickler és Birck is.

— Borzasztóan örvendek — kiáltott feléje Stickler és széles, lapos, felpuffadt részeges arcára vigyorgás ült. — Hallottam már önről! Semmi teketória, kedves Kurländer — háritotta el, mikor az fel akart állni és mindkét kezével megragadta a jobbját. — Isten hozta ezerszer is! Ez itt Ferdinand Birck, híres hős- és apaszínész, azelőtt a bécsi Burgtheater tagja, most az én büszkeségem, színtársulatom oszlopa.

Ha ez így volt, akkor ez a társulat még bizonytalanabb lábon állhatott, mint ahogy azt Szender hitte. Birck fáradtan, tántorogva ereszkedett le székére és reszkető kézzel simogatta végig a homlokát. Szender előbb részegnek tartotta, de a kihamvadt szemek, a fáradt arckifejezés nem erre vallottak. Valamikor bizonyára szép, büszke, merészvágású arca lehetett, ennek a nyomait minden pusztulás dacára világosan fel lehetett ismerni bármily kellemetlen látványt nyújtott is a folyton remegő áll. Nagyon beteg lehetett ez a férfi. Szenderről tudomást sem vett.

— Egy pohár pálinkát, Birck? — kérdezte az igazgató.

— Nem — válaszolta kimerülten. Hisz tudod, hogy nem bírom. De éhes vagyok.

R
tett S
ételre
—
átnyu
—
küdt
—
nöm,
vend
iszik
rende
I
kével
gül K
kony
telt t
mas t
csak
Szenc
gató
jölle
gába
—
A há
már
hatni
látja,
Maye
jutal
zsoln

Ruben éppen egy adag sültet és egy üveg bort tett Szender elé, Birck szemei mohón tapadtak az ételre.

— Parancsol? — kérdezte Szender és a felét átnyújtotta. — Egy kis bort is?

— Köszönöm — mormogta Birck és nekifeküdt a tányérnak. — Nem, bort nem kérek.

— De ezt tulajdonképpen nem szabadna tőrnöm, — szólt Stickler. — Ön természetesen az én vendégem, kedves kollega. Nos, később majd iszik velem egy kortyot... Ruben, keverve, mint rendesen. És borjúsültet.

Linden kisasszony lépett most be két gyermekével, majd a pénztárosné és Hocheneichen. Végül Können is beosont, nem a főajtón, hanem a konyhán keresztül: nyilván röstellte, hogy a megtelt teremben végig menjen. Némán ült a száalmas társaság az asztal körül, még Hocheneichen is csak rövid „szervusz testvérszív”-vel üdvözölte Szendert s azután szomorúan sandított az igazgató sültje felé. Annál többet fecsegett Stickler, jóllehet úgy beszéd közben teljes erővel tömte magába az ételt.

— Ez itt Hermina Linden, kedves Kurländer. A hársfavirágzás ideje elmúlt, hehel... De volt-e már alkalma ilyen szentimentális nőt megcsodálhatni?... A szép napok emléke megmaradt, amint látja, sőt duplán is... hehehel... Ez itt Pepi Mayer, akit „Temesvár gyöngyé”-nek neveztek, jutalomjátékával még ma is telt házat tud varázsolni, ha elajándékozza a jegyeket, egyébként

nagy, mint pénztárosnő, mint öreg komika pedig fölülmúlhatatlan... Az én Hocheneichenemet nem szükséges bemutatnom, hisz már meg is pumpolta. Könnenről sem kell beszélnem. A szellemes álneveket nem ő gyártja, hehehe!... De, gyerekek, — szakította félbe, mikor látta, hogy senki sem nevet és csak azok húzzák el a szájukat, akiket éppen csipkedett, mint a megkínzottak ha csiklandozzák őket — mért ültök olyan csöndesen ily nagy sikerek után?! Ha! értem, a zaba... Ruben, hollóm, hol marad a zaba. Kitűnő lakomáról gondoskodtam számotokra. Iszik egy pohárral a keverékemből, Kurländer?

Szender hevesen elhárította magától, a keverék egynegyedrészt méhsörből és háromnegyedrészt pálinkából állott, a kitűnő lakoma pedig egy óriási tál burgonyából, egy tányérka zsírból és egy korsó vízből. Farkaséhesen látott hozzá az asztaltársaság, csak Birck jutott reszkető kezével lassabban hozzá. Stickler tele rakta a tányérját és odaadta neki az egész zsírt, ami megmaradt.

— Nesze, Ferdinandom — mondotta jóakarattal. — Valld be, jobban ízlik, mint azelőtt a szarvasgomba-pástétom?... Schöнау kisasszony bizonyára gondoskodott magáról? — kérdezte a pincértől.

— A különszobában vacsorázik: — válaszolta Ruben. — Czapka úr és három lengyel úr meghívták magukhoz. Pezsgőt isznak...

— Derék gyermek — dörmögte meghatva Stickler. — Mindig gondoskodik magáról. S mit

szól a tehetségéhez? — fordult most Szenderhez.
— Nagyszerű! De mert éppen tehetségről beszélünk, milyen szerepeket játszik ön?

Szender felsorolta azokat a szerepeket, melyeket a páterrel átvett. Mikor Shylockot említette, Stickler felugrott, mintha elektromos áram ütötte volna meg.

— Ez volna csak valami! — kiáltotta. — Szörnyű kár, hogy nem jött korábban. Rábírtam volna egy vendégszereplésre... még ha három forintba került volna is! Mert, látja, ez egy Galiciának való darab. Ez érdekelt zsidót is, keresztényt is, mindkettő kedvére örülhet és bosszankodhat. A Shylock mindenütt zsúfolt házat hoz: s mivel a helységnek több lakója van háromezernél: nyugodtan elő lehet adni kétszer is. És épp ez a darab hiányzik a műsoromból. Nincs Shylockom, Hocheneichen ugyan szükség esetén eljátszaná, de akkor nincs Antonio. Legutóbb megint elővettem éppen ebből a szempontból, de Antonió szerepét valóban nem lehet kihagyni. Szörnyű kár!

— Hiszen még én sem játszottam soha — mondotta Szender — s ki tudja, vajjon...

— De hogyne! Egész biztosan! Ez a Nadler egy... no nem mondok semmit, úgy hallom, rajong érte, de akit ő támogat és mint kezdőt csak úgy vaktában szerződtet, annak van tehetsége. Finom orra van... azt meg kell neki hagyni, uram. És azután Zaleszczykiben! Azaz, — tette hozzá gyorsan — bizonyára eljátszhatná Tarnopolban, Bécsben, Pardubicban is... mindenütt. De most

már késő. Négy hete, hogy itt vagyunk, ezalatt tizenhatszor játszottunk, legutóbb a Lumpazi Vagabundus-t, meg egy részt a „Rablók“-ból és két forint bevételünk volt! Ma még megjárja, de ez a legjobb színházi nap, a péntek, azután meg „Deborah“ és ez a plakát. És Schönau jutalomjátéka után már egyáltalán nem vonzza őket semmi, tisz-tára semmi többé! — Felsőhajtott. — Szóval, itt nem lehet! De jöjjön velünk Borszcowba! Hétfőre ott a „Fips szabó“-t és a „Kabbala és szerelem“ előadását hirdettem, de Shylock sokkal jobban vonz! Gondolja hát gyorsan meg és... csapjon bele!

Kezet nyújtott Szendernek, de az fejét rázta.

— Hétfőn Cernowitzban kell lennem — mondotta határozottan.

— Na, hát akkor szerdán lesz ott... Segítsetek már gyerekek!... Nem igaz, Birck, velünk kell tartania.

De Birck meg sem mozdult. Miután legyűrte vacsoráját, megint közömbösen meredt maga elé.

— Nem hallod, Birck? Mire gondolsz te tulajdonképpen?... Egykori grófnőidre vagy szobalányaidra... A Saroltára... hehe, micsoda?

Az élettelen arcon egy mosoly suhant át, csúf, közönséges mosoly és reszkető kezekkel belemarkolt a levegőbe.

— „A Sarolta“... — mondta vihogva.

Szender megrémülve nézett rá. Ez az ember, aki eddig részvétet ébresztett benne, e pillanat-

ban roppant visszataszítóan hatott rá. De azután az arca megint fásult lett, mint azelőtt.

Stickler a vállát vonogatta.

— Nos és ti, gyerekek — fordult a többiekhez.

— Persze, hogy velünk kell jönnie — hangzott majdnem egyszerre a pénztárosnő és Linden kisasszony ajkairól.

Hocheneichen, aki eddig bosszúsan üldögélt ott, szintén helyeselt.

— Igen, testvérszív, jönni fogsz. Direktorkám, azt mondom önnek, ne engedje ki a kezei közül, mert őt homlokon csókolta a génusz. Te olyan Shylock leszel, hogy egész Borszcow oda lesz. Majd megdolgoználak én, csak ne volna olyan száraz a torkom...

A direktor elérte a célzást.

— Ruben, egy pohár sört Hocheneichennek.

Mindannyian nagy szemeket meresztettek, hallatlan volt ez a bőkezűség. Nagyon a szívéen feködhetett ez a szerződötetés.

— Bravó — kiáltotta az. — Persze, hogy oda lesz Borszcow. Mit szöl hozzá Können?

A kis ember összerezzent, aggodalmasan nézett Sticklerre, de hallgatott. Pillanatig csönd volt az asztal körül, Birck hangja törte meg a csendet.

— Nem, — mondotta tompán — ne jöjjön... ne jöjjön velünk a nyomorúságba!... még nagyon fiatal!

— Birck, — kiáltott rá bosszúsan Stickler — nemsokára teljesen meghülyülsz!

— Igen — dörmögte a szerencsétlen és végigsimította homlokát. — Érzem... de ebben igazam van!

Fölkelt a helyéről és remegő térdekkel ki-osont.

Erre megint csend lett. Végül Stickler mégis összeszedte magát.

— No de ilyet — kiáltotta és nevetni próbált. — Mert ő Bécsben és Münchenben nőkre herdálta az erejét és az eszét, ezért ne jöjjön a mi ifjú barátunk velünk két napra Borszcowba... Tildácska! — szakította félbe magát. — Hiszen éppen itt jön: Tildácska, öregségem támasza, a lehető legjobbkor jössz!

Ez Schönau kisasszonynak szólt. Mélyen kivágott világosszürke, piszkos selyemruhában, műrózsákkal a hajában a színészek felé tartott az asztalok között; minden oldalról kíváncsi vagy sóvárgó szemek meredtek rá, amit ő hasonló pillantásokkal viszonzott. Arca ki volt festve, de nyilván természetes pirossággal is lángolt és a szemei csillogtak.

— Jó estét, gyerekek... Isten hozott, szép idegen! Már mondtam, hogy tetszel nekem! — Megsímogatta Szender állát. — Ó, kedves ártatlanság, hogy elpirult! A színházban is, valahányszor csak ránéztem. A tiszta gyerek. Ó, te kis kölyök, te!

— Tildácska, a kis kölyöknek velünk kell jönnie Borszcowba. Légy a dajkája!

— Meglesz! De előbb jön az üzlet, azután az

élvezet. — Körülnézett a teremben. — Hála Istennek, az emberek még itt vannak. Ez a jégtorlás miatt van. Azok az örült lengyelek odabenn nem akartak elengedni... de gyerekek, mondom nekik... holnap van a jutalomjátékom, még jegyeket kell az emberek nyakába varnom! Az ő húsz forintjukból még nem fogok hízni! Annyit adtak, négy zártszékért. — Kivette zsebéből a bankjegyet és egy tányérba dobta. — Követésre méltó példa... Pepi, a jegyeket!

És odament a tisztek asztalához.

— Ördögi teremtés — nevetett Stickler.

Hocheneichen, a boldog „vőlegény“ is nagyon elégedettnek látszott, csak Können ült komoran, arca majdnem úgy lángolt, mint Szenderé.

De nem is bírta tovább az ülést, úgy érezte, mintha megfulladna ebben a levegőben.

— Jó éjszakát — mormogta.

— Ugyan mi jut eszébe? — mondotta hangosan Stickler. — Csak most kezdődik a hacacaré! — És amikor látta, hogy a fiatalembert nem lehet visszatartani: — Holnap majd tovább tárgyalunk a dologról!

— Holnap! — mondotta Szender, csakhogy megszabaduljon és szobájába ment. — Nem megyünk Borszcowba — mondotta, miközben vetközni kezdett. — Nemde, Moszkal? Eszünk ágában sincs. És a kutya ugatott és farkát csóválta, mintha ő is ugyanazon a véleményen volna.

Mikor Szender másnap reggel felébredt, órája már kilencet mutatott. Szinte szégyenkezve kelt

fel, még életében nem maradt ilyen soká ágyban. A tüdejében fájdalmat érzett.

— Ma a tyúkokkal együtt megyek aludni, — gondolta — mert holnap már hajnalban el kell utaznom. A jutalomjáték nélkülém is meglesz... „Kis kölyök“... ó, te szemtelen alak!

Mikor a lépcsőn lement, hirtelen meghallotta a közeli templom harangozását. Egészen másképpen hangzott az ma, mint tegnap: rövidebben, erősebben. Az ütések gyorsan követték egymást, szabálytalanul, egyre élesebben. Egy távoli harang belebúgott.

— Tűz van! — kiáltott Szender és a kapuhoz rohant.

A kövér vendéglősné szembe jött vele.

— Ne ijedjen meg az úr, csak kiöntött a folyó. Ugyan mit érdekli az urat az áradás?

Anélkül, hogy válaszolt volna, elsietett le az úton a folyó felé. A vészharang még egyre kongott. A házakból emberek rohantak ki, jajveszékeltek és kiabáltak. Meleg eső zuhogott. A lefelé vezető úton nehéz volt előre jutni, zuhogó patak medréhez hasonlított.

Soká tartott, míg elérte a bástyát s még tovább, míg az agyonázott, tolongó, jajveszékelő tömegben annyira előre tudott furakodni, hogy a völgyben, hol a Dnyeszter folyt, végignézhette. Végzetesen látvány volt ez. Amilyen messzire csak ellátott a szem, nem látszott egyéb a sűrű eső fátylán át, csak szürkesség, csúf, piszkos szürkesség; fent a felhők, lent a folyó. Az óriáskigyó

ban.
—
kell
z...
otta
kép-
ben,
nást,
rang
hoz
t a
az
kon-
szé-
felé
tak
to-
elő
y a
ett.
zire
űrű
tűr-
gyó

tegnap óta iszonyúan megnövekedett, teste a végtelenbe látszott nyúlni, mert a folyó most elárasztotta a szántóföldeket, a magasabban fekvő területekről pedig leolvadt a hó. Víz, víz, mindenütt csak kellemetlen, szürke vízözön; az égből zuhogott le, előtörni látszott a földből, mintha el akarna pusztítani minden életet. Az emberek szinte látták, mint emelkedik a víz tükre. Most még kiemelkedtek a kerítések, percek múlva már csak a csúcsuk látszott, majd azok is eltűntek.

A házakból, amelyek szorosan a folyó mellett épültek, már csak a szalmatetők látszottak ki. Látni lehetett, amint a veszélyben levők a tetőnyílásokból kendőkkel integettek, de a kiáltásuk már nem hallatszott. A magasabban fekvő házakból éppen most menekültek a lakók: rémült arc-
cal, vadul tolongtak, valósággal látni lehetett a vészkiáltásukat, de a hangjuk már nem hallatszott. És épp így nem lehetett kivenni az esőcseppek pergését, az áradat zuhogását, a romhalmazok zaját, melyek a vízzel tovasodródtak és egymáshoz ütődtek. Mert egyetlen rettenetes fülszakgató zaj úszott állandóan a levegőben; csak pillanatokra halt el, hogy azután még erősebben dübörögjön fel. A jég ropogása volt ez. Mintha az orkán egy óriási hárfa húrjaira kapott volna: most rendkívül élesen, hogy csontba, velőbe hasított, majd mint az ágyúdörgés fenyegető, tompa hangon, majd ismét egy percig tartó recsegés és ropogás, mintha egy erdő minden faága hirtelen hasadozna szilánkokra; közben a lenyomuló vízár hát-

borzongató dobogó és csobogó zúgása, mintha egy mélység nyílt volna meg, hogy minden élőtlenneljen. E rettenetes érzékkábító zajban, dübörgésben a vészharang kongását alig lehetett hallani.

A jég megrepedt, de még helyén maradt. Egyre gyakrabban lehetett látni, amint egy jég-tábla felmerült, felegyenesedett, mintha széjjel-nézne a víz tükre felett, azután mozdulatlanul fekvé maradt. A víz árja még nem volt elég erős, hogy magával sodorja őket, így hát még fekvé maradtak és csak elzárták a víz útját. Ez volt az oka annak, hogy a víz felszíne hirtelen emelkedni kezdett. Az alsó városban házat ház után, uccát ucca után árasztott el a víz.

A vészharang szüntelenül kongott. Főcélját azonban, hogy segítőket hívjon, az embereket felserkentse: nem érte el. A szlávok nehezen bírhatók arra, hogy magukon segítsenek, tompa, lemondó természetüktől ez távol áll, de még nehezebben a zsidók, akik nincsenek hozzászokva, hogy a veszéllyel szembeszálljanak és könnyen elvesztik a fejüket. A mentés munkájában, a csónakokban szinte kizárólag csak katonákat lehetett látni. A fehér uniformisok közé ritkán vegyült egy paraszt bundája, vagy egy zsidó kaftánja. Az utászok azonban a híd megmentésével voltak elfoglalva: a láncokat mennél magasabbra igyekeztek csavarni. De nehezen ment, mert a jég a csónakokra feküdt és visszarántotta, vagy lehúzta

azokat. A padló még kiemelkedett ugyan a vízből, de a közlekedést már beszüntették.

Szender aggodalommal tekintett le a hídra. Lemondott arról, hogy a körülállókat megkérdezze, hiszen mindenki más választ adott. De egyszerre csak észrevette a tömegben tegnap esti szomszédját, doktor Tittingert és odafurakodott hozzá. Megkérdezte tőle, vajjon holnap reggel elmehet-e Cernowitzba.

— Nem! — válaszolta az ügyvéd. — Még legjobb esetben sem. Ha sikerülne a hidat annyira emelni, hogy a jégtorlás alatta elúszhasson és ha ez már ma megindul, akkor hétfőn átmehet rajta. De nem hiszem, hogy ez sikerülni fog. Ha azonban a jég tönkreteszi a hidat, akkor legalább egy hétig el vagyunk vágva Bukovinától.

— Egy hétre! — kiáltott fel Szender ijedten. — De hiszen kell, hogy valahol feljebb legyen híd!

— Két napi járásnyira csak kompok vannak — hangzott a válasz. — Ha a Dnyesztort olyan könnyen át lehetne hidalni, már régen kőhidat építettünk volna. Csak Halicon túl van egy kőhíd, de ott a folyó még szelíd és sokkal kisebb. Ez azonban, ha Cernowitzba készül, öt napi kerülő út, akkor már inkább várjon itt.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Szender teli aggodalommal ment vissza a szállodába. A kapun ismét szemébe tűnt a világosvörös plakát... ez volt az oka mindennek! De elmenőben mégis megállt és elolvasta. A mai műremek hasonlított a tegnapihoz, csak a zsidóellenesség és zsidóbarátság kettős stílusa hiányzott, ellenben egy beszédet fűztek hozzá, körülbelül ugyanazt, melyet Schöнау kisasszony tegnap elmondott, csak hogy még kétértelműbbet.

— Ez az ember mindenhez odaadja magát — gondolta Szender félig részvétellel, félig megvetően. Volt egyébként a plakáton egy olyan megjegyzés is, mely csak keresztényeknek szólt: — Jegyék a jutalomjátékos művésznőnél a Gurkensalat-szálloda 3-as számú szobájában személyesen is átvehetők. Barátságos fogadtatás!

Mikor az étterembe lépett, hogy elkésett reggelijét elfogyassza, Könnent az ablak melletti asztalnál találta; ecsetjével és mintáival éppen a borszcowi plakátokat készítette el. Alázatos barátsággal üdvözölte Szendert:

— A vészharang kongása már megszűnt, remélem, holnap már elutazhatik.

Szender a vállát vonogatta:

— Borszcowba semmiesetre sem megyek!

A kis ember fellélegzett.

— Ebben igaza van — mondotta majdnem örömmel. — Már valóban aggódtam; higgye meg, Birck igazat mondott. Csak egyetlen lépés volna a nyomorúság felé, de hadd kímélje az élet ettől is meg. És azután, ki tudja, talán egy második, harmadik következne utána.

Olyan nagy buzgalommal beszélt, hogy Szender meglepődött.

— Köszönöm, — mondotta és hozzáfogott a reggelijéhez.

— Nincs mit — válaszolta szolgálatkészen Können. — Nincs mit — ismételte meg kis szünet után. — Meg kell hogy mondjam, nemcsak maga miatt örülök ennek. — Zavarában elvörösödött. — Magam miatt is. És az, hogy megvallom magának, legyen örülségem büntetése. Szóval, azért is örülök, hogy nem fogja a társulatnál Shylockot játszani, mert ezt a szerepet Stickler mindig nekem ígérte. És ha én nem, akkor más se játssza!

Szender hallgatott; mit is válaszolhatott volna erre?

Können eltalálta gondolatait.

— Örülség — akarta mondani. — Hiszen tegnap látott. Persze nem játszom mindig ilyen szálmalmasan rosszul, a szerencsétlenség az álarccal is hozzájárult. Nagyon szépen kigondoltam magamnak, de rosszul sikerült. Ez a legnagyobb színészszel is megtörténhetik, nem igaz?... De én itt ha-

zudom — szakította hevesen magát félbe. — Mindig ilyen rosszul játszom, mindig! Mégis kitart az örültsége mellett? — mondja. — Igen, mégis, kedves uram, mégis! — Mélyen felsóhajtott.

— Ha csak legalább látja — vigasztalta Szender. — És az álarccal igaza van!

— Ebben sincs igazam — válaszolta az emberke. — Ha tudnék valamit, akkor az emberek az orromat is megbocsátanák. És azután, lehetne annyi eszem, hogy belássam: egy ilyen orrot nem lehet csak úgy eltüntetni. — Szinte felnyögött. — Ez nem egy orr, ez az orrok egész tömege. De tudja, mi bosszantott a legjobban? Hogy az emberek azt kiáltották: „Kohn”. Ez maga előtt érthetetlen. Akinek ilyen orra van, annak igazán mindegy lehet. — Megint sóhajtott: — az bizonyos mértékig arcán viseli ezt a nevet...

— De ez különben nem is szégyen — vágott közbe Szender.

— Persze, hogy nem. És mégis. Művész létemre kissé büszke vagyok művésznevemre... Mint kontár... és mégis, mégis! De tudom, kinek a műve. Hocheneichen tette bosszúból. Nem mondotta magának is, hogy engem tulajdonképpen Kohnnak hívnak?

— Nem emlékszem rá. — válaszolta Szender. — Minek pletykálkodjam — gondolta. — De hogy ön saját maga mondotta meg nekem, arra jól emlékszem.

— Önnek! Ön kollégám és azonkívül szintén zsidó. De a közönségnek nem kell tudnia; az előtt

Amadeus Können vagyok és az is akarok maradni!... Mosolyog? Igaza van és Hocheneichennek is igaza van, hogy halálos ellenségem. Hiszen már tegnap megmondottam: az a rögeszmém, hogy újból eljátsszam Franz Moor szerepét. Ezúttal menni fog... gondolom, pedig jól tudom, hogy nem fog sikerülni. Az emberek kacagni fognak, vagy pedig mindenfélét vágnak majd a fejemhez, ahogy ez már gyakran megtörtént. De nem hagyok fel vele és amikor pár hónappal ezelőtt pénzt kaptam a bátyámtól, — néha néhány forintot küld nekem szánalomból — megvesztegettem az igazgatót, hogy vegye el Hoheneichen-től e szerepet. Stickler elfogadta a pénzt, neki pedig meghagyta a szerepet. Okos cselekedet volt mind a kettő. De nincs-e most igaza Hocheneichennek, ha gyűlöl engem?

— Miféle ember ez? — kérdezte Szender. — Nekem nagyon nem tetszett.

A kis ember bólintott.

— Most egy nyomorult korhely... minden tekintetben. De csak ebben az évben lett azzá. Ezelőtt Nadlernál sem vette ugyan szívesen, ha eszébe jutottak, hogy Max Wuttkenak hívják és lipcsei borbélysegéd, de emberileg érthető. Mindig is kötekedő volt, de egyébként nem rossz ember, sőt egészen ügyes ahhoz képest, hogy borbély; elég sokat tud beszélni, mint színész nem tehetségtelen. A züllés tulajdonképpen itt vette kezdetét... itt ahol minden hazugság és csalás.

— Azt már a plakátokon is észrevettem —

mondotta nyíltszívűen Szender. — Hogy írhatott becsületes ember létére ön ilyen plakátokat?

Némi magyarázatot, vagy mentegetőzést várt, de tévedett.

— A plakátok? — kérdezte meglepődve Können. — Mi kifogásolni valót talál rajtuk? A plakátok kitűnőek! Mondhatom: ilyen plakátjai egy vándortársulatnak sincsenek Galiciában. Nélkülük már régen éhen haltunk volna.

— Meglehet — válaszolta Szender ingerülten. — De mégis csúnya dolog volt, hogy például tegnap egyik oldalon a zsidóknak hízelgett, a másikon pedig izgatott ellenük. — És elmondotta baloldali szomszédjának megjegyzéseit.

— Nos tehát! És még izgatásról beszél? — Können fájdalmasan mosolygott. — Talán szükség van arra, hogy előbb a keresztényeket fel-szólítsuk, hogy izgassanak ellenünk? Ezt különben nem is teszem, csupán tudomásukra adom, hogy a darab a zsidók ellen irányul. Ennek így kell lenni, különben nem jönnek el.

— És miért van a darabnak keresztények számára négy, zsidók számára kilenc felvonása, miért van Mosenthalnak keresztények számára tizenkét, zsidók számára száztizenkét kitüntetése, miért fekszik a falu keresztények számára Stájerországban, zsidók számára pedig úgy állítja be a dolgot, hogy talán ismerik a falut?

— És még kérdezi? — szólt Können. — Mert a zsidó kíváncsibb természetű, mert többet akar a pénzéért és szereti az erősebb színeket.

nek
nak
a ke
nök
nek?

— m
zsidó
tok
Levy
mon
hirtel
de m
ben
mólto
nom

S

isme
színü
megj
Ugya
ról,
hogya

csak
megi
„Nac

Szender a vállát vonogatta.

— Egyébként van még egy és más, amit ennek dacára sem értek. Mért ad a férfistatisztának és kettős szerepeknek a zsidó oldalon zsidó, a keresztény oldalon keresztény neveket, míg a nők mindkét oldalon keresztény neveket viselnek?

— Ez nagyon finom dolog, saját találmányom — mondotta büszkén Können. — Ismétlem, a zsidó kíváncsi természetű, olyan neveket választok hát, melyek a városkában gyakoriak: Kohn, Levy, Hirsch, Silberstein. Azt persze mindnyájan mondogatják, hogy az itteni előljáró, Silberstein hirteleniben nem fog Ruben szerepében fellépni, de mégis látni akarják, mi rejlik e mögött. Ellenben senki sem fogja elhinni, hogy egy tiszteletreméltó zsidóasszony fellépjen a színpadon... Finom dolog ez, édes uram és nagy vonzerővel bír.

Szender nem válaszolt többé.

Az ámitás és önbeismerés, a határokat nem ismerő becsületesség és furfangos ravaszság e két-színű játéka nagyon furcsán érintette. Minden megjegyzés nélkül elolvasta a borszcowi plakátot. Ugyanaz a megjegyzés volt rajta az igazgatóságról, mint a másikon. Ez annyira bosszantotta, hogy nem tudta elhallgatni.

— Können úr, — mondotta — ön Nadlerről csak szeretettel és hálásan beszél, mért lopja el mégis a nevét? A zsidó oldalon még ez is áll: „Nadler igazgató, most Sticklernek hívják“. Az

emberek azt hiszik, hogy Nadler megváltoztatta a nevét.

— Ebben ártatlan vagyok — erősítgette a kis ember. — Ezt Stickler parancsolja és főképen zsidókra való tekintettel, mert Nadlernek nagyon jó neve van közöttük. És én Stickler kenyerét eszem.

— De mindennek megvan a határa. A mai felhívás illetlenségeit sem kellett volna leírnia, ha tízszer is parancsolja önnek.

— Ezt a művésznő kívánta — mormogta Können.

— Schönau kisasszony?

A kis ember bólintott, arca lángba borult és mélyen ráhajolt a papirosra.

— És amit ő kíván, meg kell tennem... Ha azt mondaná: „Können, ugorj a Dnyeszterbe“... azt is megtenném... és az — kínosan felsóhajtott — távolról sem fájna nekem annyira, minthogy ilyen kifejezéseket kell írnom az ő nevében...

— Ember, — kiáltotta Szender megdöbbenve — mit beszél itt össze-vissza? — Most már megértette, hogy mivel csalogatja Stickler ezt a kis embert. — Szereti ezt a teremtetést?

Können nem válaszolt. Egyre gyorsabban lélegzett, kebléből zokogás tört ki és hirtelen nagy könnycsepp pergett le a papirosra és elmosta a tintát.

— Bocsásson meg — mormogta. — Annyira erőt vett rajtam... már régen nem beszéltem róla olyasvalakivel, aki jóakarattal hallgatja... Itt

mindannyian tudják, de csak gúnyolódnak rajta...
És igazuk is van.

Elfordult és meghúzódott egy sarokban. Az arcáról látta, hogy a szerencsétlen még egyre küzd a könnyeivel. Szeretett volna néhány részvételtjes szót intézni hozzá, de ez mégis nagyon csúf és érthetetlen ügy volt.

Végül a kis ember erőt vett magán.

— Tudom, mire gondol — mondotta. — A színészethez való ragaszkodása örület, de hogy egy ilyen nőszemélyt szeret... az aljasság. És mégis, ettől sem tudok megszabadulni: a jó Nadler egyszer azt mondotta nekem: „csak az vigasztal, hogy a láz nem tart sokáig“. De ennek már három éve!

— Már három éve?

— Igen, akkor kezdődött, 1850 tavaszán, — Laibachban voltunk akkor — Birckel együtt került hozzánk, aki akkor a szeretője volt, de nem az első. De különben sem hiszem, hogy a szerencsétlen embernek sok terhelné a lelkiismeretét. Ehhez nagyon is nemes és jólelkű volt: hagyta, hogy a nők szipolyozzák és tönkre tegyék, nem pedig megfordítva. Ugyan most már nem látja meg rajta, hogy egyike volt a legünnepelebb német színészeknek és hozzá egyike a legszebb férfiaknak... nem is olyan nagy ideje még. Tizenöt évvel ezelőtt még első szerelmes volt a bécsi Burgtheaterben, hiszen egyáltalán nem olyan öreg még, alig negyvenöt éves. De a nők, kedves uram, a nők! Mindent feláldozott miattuk. Aláásta

egészségét, tehetségét... Egy kéjenc, — mondja ön — megérdemelte. Természetesen, de mégis szörnyű kár! Ha arra gondolok, még három év előtt is mit tudott ez az ember Laibachban! Miatta szerződtette akkoriban Nadler Schönauf, aki még fiatal kezdő volt. Elsie Schütz-nek hívják és egy troppai hivatalnok lánya: tizenhét éves korában egy tiszt elcsábította, azóta egyre mélyebbre süllyedt. Birck végre ottani vendégszereplése alkalmával megismerkedett vele és magával vitte. El sem lehet mondani, milyen szép volt akkor. A nőkkel szemben addig közömbös voltam, őt azonban első pillantásra örülésig megszerettem. Persze, kinevetett: mégis, bár mindjárt azt is észrevettem, hogy szeretőjét is megcsalja, a szerelem egyre nagyobb lett. Két évig tartott ez így... a lány tehetsége kifejlődött, de egyre romlottabb is lett... uram, el sem tudom mondani, hogy mit szenvedtem. Végül is azt mondotta Nadler: Magának nem jön meg az esze, míg a színháznál lesz... s még sok mindent... Stickler erre rábeszélte... Jöjj velünk... ekkor az egyszer történt meg, hogy a korhely letegezett... így naponta együtt leszel vele és nem lesz vetélytársad... S mi lett az eredmény? Egy újabb évi kínszenvedés... Ó, uram, kedves uram, ember talán sosem szenvedett még ennyit!

Szender mélyen meg volt rendülve: ilyen vad keserőséggel, mely e szavakból kihangzott, még életében nem találkozott.

— Ez nem mehet így tovább — mondotta. —

Beszélni fogok Nadlerrel, hátha újból szerződheti. Akkor legalább meglesz az a vígasza, hogy a színháznál marad.

Können megragadta a kezét.

— Köszönöm — mondotta. — Ön jó ember. És Nadler talán szánalomból meg is tenné... De most már késő...

— Most?

Können megingott. Arca halottsápadt lett, összeszorította az ökleit, hogy körmei fájdalmasan a húzába nyomultak. És így, lecsüggedt fővel, majdnem érthetetlenül tört ki belőle.

— Mindez évek alatt arra gondoltam: ha csak egyszer... egyetlen egyszer karjaimban tarthatnád... akkor talán kigyógyulnál az örültségedből. És néhány hét előtt — Kolomeában voltunk akkor — a bátyám éppen pénzt küldött...

Összeomlott és kezébe temette arcát.

— Most már nem lehet! — nyögött fel újra. — Most már... most gyilkolni tudnék, csak hogy ismét pénzhez jussak...

— Rettenetes — mormogta Szender és elfordult. Nem talált szavakat. Können is hallgatott.

Valaki ajtót nyitott.

Hocheneichen volt. Kitárt karokkal sietett Szender felé.

— Szervusz, testvérszív! A jégtorlás segítségünkre jön... Most kénytelen vagy Borszcowba jönni. Én mondom neked...

De Szender nem volt abban a hangulatban, hogy fecsegéseit el tudta volna viselni. Szobájába

sietett. Mikor a hármas szám előtt elment, Schönau kisasszony éppen akkor lépett ki az ajtón; ugyanabban a világos selyemruhában, mint tegnap este.

— Jó reggelt, fiatalember! — megveregette az arcát. — Van már jegyed? Várj, neked ajándékba adok egyet.

Visszament a szobájába. Szender azonban, mintha valami veszély elől menekülne, szobájába futott és magára zárta az ajtót.

Ebédidőre mégis kénytelen volt újból lemenni. Az ebédet azonban a különszobába hozatta magának és Ruben lelkére kötötte, hogy a színészeknek ne szóljon semmit.

Mégis rátaláltak. Alig nyelte le az utolsó falatot, belépett az igazgató, mögötte pedig Schönau.

— Megvan a szökevény! — kiáltotta Stickler. — De most már nem szabadul tőlünk.

A nő pedig duzzogó arcot vágott:

— Gorombal így elfutni előlem! Ehhez nem vagyok hozzászokva! Hát olyan csúnyának tartasz?

Szender zavartan hebegte, hogy nem akarta zavarni.

— Borszcowba pedig semmi esetre sem mehetek — tette hozzá határozottan.

— Lárifári... — kiáltotta Schönau. — Amit én akarok, azt keresztülviszem.

Stickler azonban kérlelni kezdte:

— Az Isten szerelmére, mért nem jön? Szerda előtt úgy sem mehet át a Dnyeszteren. Önnek,

meg az igazgatójának is egészen mindegy, hogy ezt a három napot itt tölti-e el, vagy pedig Borszcowban. Nálunk játszhat, pénzt kereshet és meghódíthat egy hálás közönséget.

— Mégsem tehetem — válaszolta Szender. — Én már tegnap is megmondtam és — tette hozzá — ki tudja, el tudnám-e játszani.

— Rendben van — mondotta Stickler. — Akkor mondja el nekünk a szerepét. Tildácska küldd fel a többieket és Können hozza el a könyvet.

Karonfogta Szendert és magával cipelte a folyosóra. Ez ingadozott, vajjon erőszakkal tépje-e ki magát, vagy engedjen. Már éppen az előbbire határozta el magát, mikor Birck odalépett. Még mindig elég összetörtnek látszott, de mégis élénkebb volt, mint tegnap este.

— Tegye meg — mondotta. — A próba nem árthat. Én e szerep legnagyobb alakítóit láttam régebben Ludwig Dewrient, legutóbb pedig Dawisont. Talán egy-egy útmutatásommal hasznára lehetek. Nadler többször említette nekem önt s ezért érdekel.

Szender erre engedett. A terembe mentek. A színészek lent foglaltak helyet, Stickler a könyvvél a kezében a színpadra Szender mellé állt, hogy a többi szereplőket markírozza. A fiatalember szíve olyan hevesen dobogott, hogy alig tudott lélegzetet venni. Szerepét ugyan úgy tudta könny nélkül, akár a reggeli imáját; Péter Marian dicsérte is nagyszerű felfogó képességét, mégis úgy

érezte, mintha egy szót sem volna képes kimondani.

De a dolog mégis ment. — „Háromezer dukátot — jó —“ az első szavakat még majdnem érthetetlenül mormolta. De azután erősebb lett a hangja. Felvette azt a beszédmodort s azt a testtartást is, ahogy a kolostori cellában betanulta. Egyre jobban ment s érezte, hogy jól végzi dolgát. Lent a színészek összedugták a fejüket és suttogtak: tudta, hogy ez nem lehet gúnyolódás. Stickler arcán vídám meglepetés tükröződött s mikor Szender e nagy monológba fogott:

„Signor Antoni, sokat és sokszor
Szidalmazott ön engem a Rialton”
egyre nagyobb szemeket meresztett.

— Az áldóját! — kiáltotta, miután Szender befejezte és szinte izgatottan adta meg a következő végszót.

Mikor a jelenetnek végére értek, megragadta Szender kezét:

— Ember, hol szedte ezt magába?

A többiek tapsoltak, csak Können és Birck maradtak csöndesen. A kis ember lehajtott fővel ült, Birck szinte felegyenesedve, csillogó szemekkel, de nem szólt semmit.

Még nagyobb benyomást keltettek a következő jelenetek. Szender egyre teljesebben érezte ereje ébredését, egyre könnyebben peregtek ajkáról a szavak. S mikor ahhoz a részhez ért, melyekkel Marian legnagyobb dicséretét is kiérdemelte: „Halat csalétül, ha senki jól nem lakik

mon-
du-
nem
tt a
test-
ulta.
dol-
t és
bdás.
t s

vele — jóllakik legalább a bosszúm...” elfelejtette, hogy kicsoda ő, hogy hol van: a zsidó Shylocknak érezte magát a velencei Rialtón.

De éppen e beszéd befejezésénél: „A gonosz-ságot, mire ti tanítottatok engem, azt akarom tenni én magam” — majdnem belesült. A szó megakadt a torkában, szíve hevesen dobogni kezdett — sápadt arccal és ijedt szemekkel meredt a nézőtérre. Pillantása véletlenül arra tévedt és ott látta — Malket. Nem Schönaute, hanem azt a lánykát, akit oly fájdalmasan szeretett. Ahogy az ifjú színésznő ott ült: komoly arccal, feszült figyelemmel s gondolkozva Szenderre nézett, ez már nem hasonlóság volt, de maga Malke... Csak nagynehezen vette le róla tekintetét és ugyan-csak vigyázott, nehogy újból ránézzen. Csak a bíróság előtti jelenetben nyerte vissza előbbi biztoságát.

— Ember! — kiáltotta Stickler, miután befejezte. — Hiszen maga egy pompás fickó!... És maga nem meri a Shylockot Borszcowban eljatszani?... Ezer kezdő közül, ha egy akad olyan, mint maga!

A többiek is körülfogták és szerencsekívánságaikkal halmozták el. Leghangosabban és a legnagyobb bőbeszédűséggel Hocheneichen: meg akarta Szendert ölelni, mire Schönaute közbelépett.

— Fogd be a szád! — parancsolt rá a „vőlegény”-re. — Kotródj! Nincs szüksége a te dicséretedre. — Arcvonásai szokatlanul komolyak,

majdnem kemények voltak. — S az enyémre se —
tette hozzá.

Megfordult és elment. Szender meghökkenve
nézett utána, majd Könnent kereste. Az emberke
még mindig mozdulatlanul ült a helyén, fejét mé-
lyen lehajtva.

— Nem engedem el! — szólt Stickler. —
Egyszer már ilyen fickót akarok a színpadomon
látni. Hiszen jóformán nem is kell már tanulnia.

Erre odalépett Birck.

— Ellenkezőleg, — mondta élesen — a techni-
kában még nagyon sok tanulni valója van, majd-
nem minden. De mit számít az?... Megteheti.
Nem az Isten-adta tehetségén fog múlni, ha nem
lesz magából nagy és egész művész... Jegyezze
ezt meg magának, remélem, hogy majd egyszer
elmondja kollegáinak a bécsi Burgtheaterben:
Birck ezt mondotta nekem néhány héttel azelőtt,
hogy a halál megváltotta...

Bólintott és ingadozó léptekkel távozott.

— Öt forintot adok, Kurländer — nógatta
Stickler — és ingyen utazást, teljes ellátást egyet-
len egy estéért.

De Szender kitépte magát a kezei közül és a
szobájába sietett. Szinte két teljes órán át ott ült
az ágyán, dobogó szívvel, lángoló arccal, agyában
büszke álmokkal és gondolatokkal. Sose felejtette
el ezt az órát.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Merengéséből a vészharang riasztotta fel. Szörnyű kongásba kezdett újból. Közben véget nem érő tompa zúgás hallatszott, mint egy óriási vízesés dörgése. Szender az uccára rohant, le a folyó felé.

— A jégzajlás! A jégzajlás! — jajveszékelt száz torok. És valóban az volt.

Szender kábultan nézte ezt a hatalmas, ijesztő látványt. A bástya most félszigetnek látszott, mely messzire benyúlik a tengerbe. De csak az orkántól felkorbácsolt tenger zúg úgy, mint ez a vad hegyi patak, mely a rásúlyosodó terhet végre szétrobbantotta és ezer szilánkra törve, széjjel áradó vizével tovább sodorta, fel és alá dobálta s végül szétmorzsolta. Az eső szakadatlanul zuhogott és eltakarta a messzeséget, de ameddig a szem ellátott: fehérésszürke áradatban szürkés-fekete tömegek táncoltak, inogtak és ágaskodtak e végtelen összevisszaságban: jégtáblák. Milyen formák, micsoda színek! Itt egy karcsú, szinte kecses világosszürke kristályoszlop, mely lassan úszott, míg egy formátlan szürke szörnyeteg útját

nem állta, melyhez hozzáütődött és darabokra zúzódt rajta. Amott egy óriási fehér tábla nyomult előre nyugodtan és szelíden, maga előtt taszítva mindent, míg egy kis fekete szirtbe, talán szikladarabba, vagy talán a folyó közepén fekvő piszkos jégtömbbe ütődött és ottmaradt mozdulatlanul. Egy másik jégtömb, mely megette úszott, feléje került, majd egy harmadik, egy negyedik, míg végül a szirt engedett és az egész építmény összeomlott. Közben keskeny, hosszúkás jégdarabok, úszkáltak, akárcsak a halak és gömbölyű rögök, melyek hosszú sora táncolva nyomult lassan előre, közöttük hegyes kúpok és formátlan jéghegyek. De mi mindent ragadott magával a fékevesztett áradat, hogy a jéggel együtt és a jégtáblák között tovasodorja! Fatörzseket, csónakokat, egy szalmatetőt, számtalan házieszközt, házak romhalmazát, egy híd cölöpeit, egy ágyat, melyen még a párna és a takaró, egy üres bölcst, — a gyermeket talán még idejekorán kimentette belőle az anyja, vagy talán dermedten és holtan úszott, a habok azt is tovasodorták.

De bármilyen félelmetes benyomást tett is az a szemre, sokkal, sokkal ijesztőbb és hatalmasabb volt az, amit a fül hallott. Ropogó, csikorgó, sivító recsegő, zúgó hangok szakadatlan szörnyű tobzódása. Mintha a világ vége érkezett volna el és minden, mi emberi mű, összeomlana... Szender a körülötte állók példáját követve befogta ujjaival a fülét, de milyen különös: most szinte egész testével hallotta a zúgást, még erősebben, mint azelőtt,

szíve
ismé

meg
ellen
vagy
vízb
meg
állt
dat
gedj
gasa
még
kékl
híd
s ba
a jé
a ki
növe
a híd
kar
tato
ez?
arra
a jé
lapu
sűrű
Azu
híd
húz
meg

szíve legmélyéig megremegtette, úgyhogy a kezét ismét leeresztette.

Ez örült tobzódásban egy kis csoport bátran megvédte kezemunkáját a természet őrzőjé ellen. A házakat már kiürítették s ami vagyon vagy ember még bennmaradt, az már elveszett és vízbefult. Az utászok most minden erejüket a híd megmentésére egyesítették. A híd még a helyén állt s a láncok elég magasán voltak, hogy az áradat és a kisebb jégdarabok átözönlésének utat engedjenek, de a vastagabb jégtömbök egyre magasabbra torlódtak fel a híd előtt. Félelmetes, de mégis lélekemelő látvány volt, ahogy a vakmerő kékkabátosok fekete sisakjaikkal az elárasztott híd pallóján térdig, sőt derékig gázoltak a vízben, s baltáikkal és dorongjaikkal a jeget szétzúzni és a jégtömböket lenyomni igyekeztek. De ez csak a kisebb daraboknál sikerült, a jéghegy egyre növekedett, az áradat egyre erősebben fenyegette a hidat... Odafönn a bástyán hirtelen vagy ötven kar nyúlt ki egyszerre a levegőbe és lefelé mutatott, — mit akarhatnak az utászok? Mit jelent ez? Alacsony faszerkezetet helyeztek a hídra és arra merőlegesen hosszú tolólétrát erősítettek. Ez a jéghegyig ért. Néhányan átmásztak rajta, meglapultak a jégtáblán, majd messzebb kúsztak; a sűrű esőben nem lehetett kivenni mit csináltak. Azután visszamásztak és megint ott állottak a hídon. A legénység a hídfő jobb- és baloldalára húzódott. Ekkor — szörnyű robaj — a jéghegy megingott; néhány jégtábla lábnyi magasságra

repült, hogy törmelékké zúzódva essen vissza. A jéghegy lesüllyedt és hirtelen összeomlott. Az utászok vízálló tömlőben aknát süllyesztettek alája és felrobbantották a jeget, most pedig ismét ott állottak és folytatták a munkát.

Ezúttal sikerült, de mi lesz legközelebb? Felülről már megint újabb jégtömegek úsztak le, még nagyobb erővel, mint az előbbieik. Már csak homályosan lehetett látni; bealkonyodott és a hídon is alig lehetett megkülönböztetni az alakokat. Végül érkezett minden szerencsétlenség szövetségestársa — az éjszaka és a pusztításnak fekete szárnyakat adott.

Szender aggodalommal telve tekintett lefelé. A híd sorsa annyira érdekelte, hogy alig gondolt saját magára. Hirtelen érezte, hogy a tömeg magával ragadja és közvetlen közelében trombitaszó hangzott fel: egy csapat gyalogos eltávolította a tömeget a bástyáról és lassan a város felé szorította. Mikor Szender ismét a szűk utcába került, valaki a nevén szólította. Az ügyvéd volt.

— Rosszul állunk, Kurländer úr. A bástya nincs veszélyben, — tette hozzá — csak azért üritették ki, hogy a híd megvilágítására rakétakészüléket szereljenek fel rajta. De teljesen bizonytalan, hogy meddig tarthatják a hidat. Ahhoz már késő van, hogy ők egyedül leszereljék.

Szender, mialatt hazafelé tartott, átgondolta helyzetét. Ha a híd összeomlik, akkor legalább egy hétig itt ragad. Addig azonban nem futja a pénze. Máستól, mint Nadlertől nem várhat támo-

ssza.
Az
ettek
smét
elül-
még
ho-
ídon
okat.
övet-
kete
felé.
dolt
ma-
bita-
totta
zorí-
rült,
stya
ürí-
éta-
esen
dat.
jék.
olta
ább
a a
mo-

gatást. Ezt tehát kénytelen volt igénybe venni. Meg is akarta tenni, mihelyt a katasztrófa be-
következik. Nadler bizonyára nem fogja cserben-
hagyni. A helyzet ugyan nem volt vígasztalan, de
mindenesetre nagyon kínos.

Felment a szobájába és megszáritotta a kályha
mellett ázott ruháját. Még növelte a rosszkedvét,
hogy annyi baja volt a tüdejével. Ez ugyan nem
volt csoda, hiszen egy fél napot az utcán töltött
ebben a rossz időben.

Az előadásra nem akart elmeni. De mennél
inkább közeledett a hét óra, — az előadás ma ak-
kor kezdődött — elhatározása annál ingadozóbb
lett. Mihez is fogjon az idejével? Azután pedig
— majdnem lelkiismeretlenség lett volna elmu-
lasztani egy előadást, melyet megnézhet. Pont hét
órákor megváltotta a jegyét. „Temesvár gyöngye“
ezúttal „Fips, a szabó“ Madame Sephirjának jel-
mezében sehogy sem akarta a negyven krajcárt el-
fogadni tőle. — Kolléga — és ma különben is majd-
nem minden jegy elkelt, — persze most sokan nem
fogják igénybe venni a jegyüket. — Letette a
pénzt és belépett a terembe.

A legtöbb hely valóban üres volt, s később
sem telt meg a terem. Amikor a függöny előtt ült
és a zene megszólalt, — egy hegedű, fuvola, bőgő
és egy török trombita — Szender gondolatai
egyre messzebb távolodtak. De mihelyt a füg-
göny felgördült, mégis csupa fül volt. Stickler
mekegését Fips szerepében nem találta ugyan
olyan kómikusnak, mint annak idején Jütte, de a

„Stuart Mária“ harmadik felvonása teljesen magával ragadta. Linden kisasszony Elisabeth és Hocheneichen Mortimer szerepében mindenestre visszataszítóak voltak, de Schönauról újból kénytelen volt elismerni: — Milyen kár érte! Milyen kár! Szegény Könnent Paulet szerepében megint kinevették. Miután Stickler, Schöнау és Hocheneichen a „hallhatatlan Kotzebue“ második bohózatát is lejátszották, a „szavalatok és dalok“ kerültek sorra. De alig mondta el Schöнау „A keztyű“ első strófáit, hirtelen újból felzúgott a vészharang és rövid kongás után megint elnémult.

A közönség felugrált a helyéről és a kijárat felé rohant. Azonnal tudta mindenki, Szender is, hogy milyen szörnyű hírt hozott ez a rövid vészjelzés: a híd romokban hevert. — És három utas szerencsétlenül járt — hallotta Szender a kapu előtt. Az utcán már tízről tudtak. Hollófekete éj volt, az eső patakokban szakadt. Szender visszafordult.

A színészek közül még senki sem volt az étteremben. Gyorsan legyűrt néhány falatot, papírost és írószert kért Rubentől és felment a szobájába, hogy levelet írjon Nadlernek.

— Ügy bizony, Moszkel — bólintott útitársa felé — most pénzt kell kérni, adósságot kell csinálni.

Még csak néhány sort írt, mikor kopogtak az ajtón. Mielőtt azt mondhatta volna, hogy „sza-

bad", belépett Schönau kisasszony. Szender elvörösödve ugrott fel a székről.

— Ne piruljon el. — mondotta a művésznő és ne is dobjon ki. — Nem harapom le az orrát, még csak meg se akarom csókolni. Félig komolyan, félig nevetve mondta ezt, de mikor az ajtót maga mögött becsukta, komolyan folytatta: — azért jöttem, mert Stickler kívánta. Hogy mit ajánlott fel önnek, tudja. Fösvény fráter ugyan, de amit megígér, azt meg is tartja, különben velem gyülne meg a baja. A hídát elvitte az árvíz, itt csak elherdálja a pár garasát — ha ugyan van. Nincs többé értelme, hogy nemet mondjon. Mitől fél hát tulajdonképen? A ripacstársulattól? Ezzel az egy alkalommal még nem fogja magát bemocskolni. Vagy tőlem? — Felnevetett, de aztán újból komolyan ránézett. — Nem fogom önt bántani. Ha akarnám, — folytatta fenyegető hangon — két perc múlva itt heverne; — maga elé mutatott a padlóra — és könyörögne értem. De nem akarom. Olyan vagyok, amilyen vagyok, de egy dolgot még tudok tisztelni: a tehetséget... Tévedsz, — mondtam Sticklernek is — őt nem veszem a lelkiismeretemre. Szóval, mit mondjak most neki?

— Hogy nem megyek — mondotta Szender, de nem mert a lányra nézni. Nevetése nem volt veszélyes, de annál inkább a komolysága. Megint olyanok voltak az arcvonásai, mint próba közben. — Bocsásson meg, de nem tehetem...

— Miért nem? A ripacsoktól fél? Hiszen

nem kell ittmaradnia! A legnagyobbak is így kezd-
ték...

— És így is végezték — vágott közbe Szender.
— Hányan pusztultak így el, akik valamire vihet-
ték volna. A tanítóm egy könyvből sok példát
mondott nekem erre.

— Ehhez nincs szükségünk könyvekre, —
keserűen felnevetett — az eleven példa itt áll ön
előtt. De mit bizonyíthat ez az ön számára?

Szender a földre sütötte a szemét.

— Nem tudom — mondta halkán. — Iszo-
nyodom tőle... de ön, kisasszony, ha belátja,
hogy ön... hiszen ön nagyon tehetséges —
folytatta és hangja egyre bátrabban és melegeb-
ben csengett. — És ebben az életben nem nagy
öröme telhet... hiszen nagy színpadokon is játs-
hatna... Miért nem hagyja ott Sticklert?... Kár
önért... És még nem volna késő...

— Téved, — válaszolta a lány. — Már késő...
Nyakig sülyedtem már a szennyben, minden gon-
dolatommal együtt. Új szerepet nem tudok be-
tanulni, a csúf gondolatok egyre feltolakodnak
és ha a színpadon vagyok... néha mégis magával
ragad a szerep, de azután újra a nézők felé kell
sandítanom... Nem csoda, annyi szennyes dol-
gon mentem már keresztül...

— Ne beszéljen így — kérlelte Szender. —
Hiszen ez nagyon szomorú... De ha jobb szín-
házhoz kerülne... Esetleg vissza Nadlerhez...

— Többé nem vesz vissza — válaszolta. És
igaza van, hogy nem teszi. Már írtam neki a mult

év májusában Chorostkovból. Akkor is a lelkemre beszélt valaki, mint ma ön, egy lány, az ottani vendéglős lánya...

Szender önkéntelen mozdulatot tett.

— Talán ismeri? — kérdezte. — Úgy hiszem, Salmenfeldnek hívták.

— Igen, — válaszolta Szender — véletlenül ismerem. Jó és okos lányka.

— Valóban, csak egy kissé kékharisnya. Szinte el sem lehet viselni: úgy beszélt mindig, mintha valami könyvből szavalna. De mégis jót akart. Nos, az ő unszolására írtam Nadlernek. Semmi válasz. Néhány hét előtt újból megkísérletem. Ezúttal már válaszolt: kurtán visszautasított.

— Talán ha én mondanám — mondotta Szender bátortalanul. — Hiszen a tehetségek olyan ritkák...

— Köszönöm, de hiábavaló lenne... Szóval, mit mondjak az igazgatónak? Már mennem kell — ma is a különszobában vacsorázom.

Röviden, élesen megint felnevetett.

— Látja, Nadlernek mennyire igaza van.

Szender érezte, hogy újra feléled az ellenszenve.

— Nem megyek — mondotta.

A lány a fejét csóválta.

— De ennek valóban nincs értelme. Gondolja meg holnap reggelig. Mi ugyan hat órákor megyünk, de lesz már nyolc óra is, mire elindulunk. Viszontlátásra.

Kezet nyújtott. Szender tétován érintette meg az ujjait. De a lány melegen megszorította a kezét.

— Isten áldja! Bizonyára sohasem látjuk többé egymást! — A hangja remegett — talán egyszer elbeszélhetem... Ostobaság! — szakította félbe magát. — Egy éven belül halott vagyok... Isten vele!

Elment. Szender mélyen megindulva nézett utána. és sok időt vett igénybe, míg a levelet be tudta fejezni. Nagyon fáradt volt, de nehezen jött álom a szemére s még álmában is hallotta a lány kurta, éles nevetését.

Másnap reggel ajtókopogtatás zavarta fel álmából. Az óra hetet mutatott.

— Stickler — gondolta és csöndben maradt.

Valóban ő volt. — Kollega! nem hall engem? Ne tetesse magát, mintha süket lenne. Kedves Kurländer, hat forintot, ha már nem megy más-kép. De jöjjön!...

Szender hallgatott.

— Hét forintot! Végre hallotta, amint az igazgató káromkodva eltávozott.

Szender sietve felkelt és gyorsan megreggeli-zett. — A színészek mind nagyon rosszkedvűek voltak, mert nem tartott velük — jelentette Ruben. Csak Können bízott meg azzal, mondtam meg önnek, hogy helyesen cselekedett.

Szender a postára sietett és átadta a levelet. Mikor az expresszdíjat is meg akarta fizetni, mosolyogva szólt a hivatalnok:

— Ez fölösleges. A levelet csak Halicon és Kolomeán keresztül tudjuk elküldeni. Négy nap előtt úgy sem jut el Cernowitzba.

Szender megijedt. Erre nem is gondolt.

— Akkor sürgönyözni fogok — mondotta — és egy távirati űrlapot kért. De zavarában nem találta meg a helyes szavakat és mindig újat kellett kérnie. Végül azt mondta a hivatalnok:

— Legjobb, ha otthon nyugodtan megírja a táviratot. Semmit sem veszít vele. A jégzajlás a távirati összeköttetést is megszakította. Most kénytelenek vagyunk szörnyű nagy kerülővel Magyarországon és Erdélyen keresztül megkísérelni, hogy Cernovitzal összeköttetést kapjunk. Egyelőre nem megy. — Itt is fekszik egy halom hivatalos távirat. — Egészen mindegy, hogy most, vagy holnap reggel adja fel a sürgönyt.

Szender nagyon leverten távozott.

Önkéntelenül a jól ismert úton, a bástya felé tartott. Már messziről megütötte fülét a jég zúgása és ropogása. Ameddig csak a szem ellátott, javában zajlott a jég; a szürke áradatot fatörzsek és romhalmaz fedte be. A hídból már csak az egyik pillér látszott ki, amelyre lánc volt csavarva, a másikat elsodorta a folyó. Az eső már elállott, a szem már messzire elláthatott, mindenütt, mindenütt: puszta víz...

Lassan visszament a szállodába és megállott a kapu előtt. Erre odajött Hritzko, megemelte a kalapját, megállt, megvakarta a fületövéét és végül megszólalt:

— Bocsánat, nagyságos uram, de szeretnék valamit kérdezni. Talán maga az a — bocsánatot kérek — barnovi zsidó csirkefogó, aki színésznek öltözött? Le kell őt tartóztatnom.

Szender arca hamuszínűvé változott, de a veszély nagyságának tudata visszaadta lélekjelenlétét.

— Nem, — válaszolta — az már tegnap este Lembergbe utazott.

— Hála Istennek — örvendezett Hritzko. — A polgármester úr is nagyon fog örülni. Tudniillik, törvényes jogcímünk nincs rá, — mondta Silbersteinnak. — Kellemetlenségeim lennének belőle. Az, hogy a barnovi zsidók akarják, még nem elég ok. De mert Silberstein annyira kérte tegnapelőtt is és ma megint, hát beleegyezett. — Nem bánom, — mondotta — fogjuk el a fickót és toloncoljuk vissza. — Hritzko, — mondotta — most úgy sincs más dolgod, hiszen a hidat elvitte az árvíz. — Szóval Lembergbe utazott?

— Igen, — válaszolta Szender — a postakocsival. Ha sürgönyöznek, még nyakoncsíphetik.

— Távிரatozzanak a zsidók, — mondotta Hritzko, — minket hivatalosan többé nem érdekel. De mennyire bosszankodnak majd. Ravaszul fogtam hozzá, — mondotta Silberstein — csak a vendéglősnét avattam bele a dologba. A csirkefogó semmit sem sejt — mondotta. — Mégis megszagolta a dolgot — hehehe! Nagyon szépen köszönöm, nagyságos uram! Föltette a szalmakalapját és elment.

Fellélegezve nézett utána Szender. Azután szobájába rohant s néhány perc múlva már útra-készen állott. Az asztalra tett egy forintot. Többe a szoba semmi esetre sem kerülhet. Most még arról volt szó, hogy észrevétlenül távozzék. A hátsó lépcsőn lopózott le, a kutya, mintha tudná, miről van szó, hangtalanul, farkát behúзва loholt mögötte. Szerencsájukre senkivel sem találkoztak.

A kapun keresztül kilépett az uccára és tovább sietett, anélkül, hogy az útirányra figyelne. Mindegy hová, csak ki ebből a városból. Végül megállott a vámháznál.

— Hová vezet ez az út? — kérdezte a vám-szedőt.

— Borszcovba — hangzott a válasz.

Egy pillanatig habozott, azután tovább sietett.

— Talán ez a legjobb, — gondolta. Öt forintom még van, hetet akar Stickler fizetni. Nem is kell akkor Nadlernek sürgönyöznöm, ha takarékoskodom, kifutja belőle Cernovitzig. És mivel a vendéglőben tudják, hogy nem akartam a színészekkel menni, így hát Borszcovban talán csak utóljára keresnek majd.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Olyan gyorsan ment, ahogy csak tudott.

Most, hogy egyelőre túl volt a veszélyen, kitört belőle a felháborodás. Hogy még köröztetik is őt! Hogy az anyja — dacára az otthon hagyott levelének és pénzének — mint valami gonosztevőt, úgy üldözteti. Ó, ilyen keményszívűséget, ilyen korlátoltságot nem tételezett volna fel róla. De ez nem segít rajta, mert nem akad mindenütt olyan polgármester, ki törvénytelen parancsokat hajt végre, csakhogy a chassidoknak kedveskedjék. Nem fogják megfogni... nem!... Most az lesz, aminek Isten rendelt...

És egyre gyorsabban ment. De nem sokáig bírta ezt az iramot; kénytelen volt lassabban menni, majd megállni, mert a tüdejében nagyon fájdalmas szúrást érzett. Hirtelen heves köhögés fogta el, erre halálosan megijedt. Ugyanaz az émelyítő, édeskés sós íz a szájában, melyet már érzett egyszer és soha el nem felejtett: ama rettenetes jelenetnél volt az a rabbi előtt. Reszketve rántotta ki a zsebkendőjét és ajkára szorította... igen, vér! Kétségbeesve nézett szét, köröskörül a

szántóföldek sártengere, a pocsolyás út, sehol egy lélek, csak a kutya loholt mellette s farkcsóválva ugrándozta körül.

— Uram Istenem — könyörgött — és keze görcsösen szorongatta kabátjában az imakönyvet — ne hagyj itt elpusztulni!

Ugylátszott, mintha az ég meghallgatná imáját. Egyre köhögött még ugyan és olykor újból megjelent az ajkán egy-egy vércsepp, de vérömlésre ezúttal nem került sor. Reszkető térdekkel folytatta útját és egyre visszanézett, vajjon nem éri-e be egy szekér, mely magával vihetné. Végül egy szekeret látott szembe jönni, mely egyenesen feléje tartott. Zsidó fiú ült a bakon. Szender megállította. Megkérdezte, hogy nem találkozott-e egy nagy kocsival?

— A pojácákkal? — Igen. A rosatyi kocsma előtt. Fél mérföldnyire innen.

Mindjárt megegyeztek, a fiú megfordította a szekeret és egyre hajszolta a lovakat.

— Ez szép tőled — mondotta Szender.

A fiú nagy szemeket meresztett rá.

— Hiszen ez az én hasznom, — mondotta — annál gyorsabban érjük utól őket. Azután megön olyan sápadt, uram, mintha meg akarna halni. Apámmal megesett egyszer már, hogy egy úr meghalt a szekeren. Sok baja volt miatta.

Végre elérték a falut. A kocsma előtt még ott álltak a kocsik, az egykori bútorszállító kocsik a jelmezekkel és díszletekkel és egy életúnt vén omnibusz a társulat számára. Mikor Szender le-

szállt a kocsiról a társulat éppen akkor jött ki, hogy útját folytassa.

— Hurrál! — kiáltott Stickler. — Örvendjete, gyerekek! Éljen Kurländer.

A többiek is vidáman vették körül, Birck kivételével, aki rövid fejbólintás után felmászott a kocsira.

— De milyen sápadt — szólt Schönau. — Az ajkai pedig vértelenek. Mi baja?

— Semmi — hárította el Szender hevesen. — Egy kis köhögés, meghültem... Megyünk már? — kérdezte az igazgatót.

— Hogy ég a vágytól, — szólt Stickler — hogy elérje a helységet, hol diadalt arat! Igen, fiam, Shylock szerepében meg fogod hódítani a borszcoviakat, azonfelül még három forintot is kapsz.

— Ötöt, — szólt Schönau és rátette a lábát a kocsi hágcsójára — különben nem utazom veletek.

Stickler ránézett. Ezt az arcot már jól ismerhette.

— Hát ötöt ígértem? — kérdezte — akkor természetesen ötöt. Stickler megtartja a szavát!... Befelé!... Előre!...

Felmásztak az omnibuszra. Können kivételével, aki a bútorszállító kocsin foglalt helyet a kocsis mellett. Ott helyezték el valahol Linden kisasszony gyermekeit is. Schönau Szendernek a középülésen mutatott helyet, Linden és Mayer között, ahol a kocsirázás legkevésbé volt érezhető. Előbb ő ült ott, most szembe ült vele. Az igazgató

a sarokba kényszerült, Hocheneichen pedig a kocsis mellé.

— El a bűdösítővel — parancsolt rá Sticklerre a színésznő, mikor szivarra akart gyújtani. — Kurländerhez pedig nem kell szólni, hogy ne beszéljen.

— Egy kis köhögés miatt — nevetett Stickler.

De Szender hálásan nézett a lányra. Láza volt és rettenetes gyöngének érezte magát. Csukott szemekkel ült ott, nehezen lélegzett és csak akkor tette ajkához a zsebkendőjét, ha újabb vércseppet érzett rajta.

— A legegészségesebb emberrel is megesik ez — mondotta Stickler. Mayer kisasszony pedig egy hosszú történetet beszélt el egy sorvadásos grófról, aki őt boldogtalanul szerette s végül aggkori végelgyengülésben halt meg. De Schöнау félbeszakította:

— Hallgassatok! Lehet egyszer csöndben is ülni.

Az omnibusz lassan dőcögött a sáros országúton, mely a Dnyesztortól északkeletre vezetett. Birszcov közel van az orosz határhoz; jobbról és balról, ameddig a szem ellátott, árvíz alatt úszott a pusztá és az iszapos szántóföld. Az utasok lassanként álmosan bólogatni kezdtek, Stickler és „Temesvár gyöngye“ már alaposan horkoltak. Szender csak Schöнау szemét látta, amint őt nézi, valahányszor föltekintett.

— Hogy érzi magát? — kérdezte halkan.

— Jobban — válaszolta.

Nem mondott igazat, de mikor a nap kisütött, valóban jobban érezte magát és miután a vendéglőben, ahol déli pihenőt tartottak, levest evett s egy kis bort ivott hozzá, érezte, hogy ereje lassanként kezd a tagjaiba visszatérni. Délután már kevesebbet köhögött.

— Elmulik majd, — gondolta — hiszen borzalmas lenne, ha nem mulna el! Most megbetegedni, most meghalni! Ilyen könnyörtelen nem lehet a Mindenható!

Már késő éjszaka volt, mikor végre a községbe értek és megálltak a vendéglő előtt. A vendéglős eléjük jött. Szender összerezszent. Hol látta már ezt a csúf keselyűarcot? Csak a neve: Salamon Wolgeruch vezette a helyes nyomra; testvére volt annak az Eliás „rebbe”-nek, aki gyermekkorában eltörte a karját. Ezt azonban nem ismerte; tudtával sohasem volt Barnovban.

Szender azonnal felment a szobájába, melyet számára kijelöltek. Egyedül akart maradni, meg is kérte őket, de nem gátolhatta meg, hogy maga Schöнау hozza fel neki a teát. Azután Birk dőcögött be fáradtan és leült az ágy szélére.

— Vigyázzon magára — mondotta. — Csak bátorság! Gondoljon a jövőjére! — Ott maradt, míg Szender lélegzésén észre nem vette, hogy a beteg elaludt. — A természet nem lehet olyan kegyetlen, — mormogta — hogy saját művét így tönkre tegye... De gyakran mégis ilyen kegyetlen... ó, milyen gyakran! — Amilyen halkán csak tehette, ingadozó lépéseivel kiosont a szobából.

Mikor Szender éjjel felébredt, az éjjeli mécses világításában mozogni látott valamit a szoba sarkában!

— Moszkall! — kiáltotta.

A kutya erre a szoba másik sarkából ugrott elő. Az a teremtés ott: Können volt. Lábujjhegyen osont feléje.

— Itt virrasztott nálam? — mormogta Szender meghatottan. — Ilyen utazás után!

— Ne beszéljen — kérlelte a kis ember. — Aludjék. Nekem nem árt. Én vasból vagyok... sajnos! — tette hozzá alig hallhatóan.

Szender ezt nem hallotta meg. Ismét elaludt. Ugyilátszott, hogy akár a szörnyű szerdai vándorút után, ezúttal is a természet maga jött segítségére. Délig aludt s mikor felébredt, elmúlt a láza. Persze gyakrabban köhögött, mint máskor, de már vér nélkül.

Lent a vendéglőben úgy üdvözölték a kollégát, — most már valóban az volt — mintha halottaiból támadt volna fel.

— „A velencei kalmár”-t csak szerdán játszuk, — értesítette Stickler — Schönau akarja így. Holnap szünetet tartunk. Hozzád méltó szereposztás... Antonio, Marocco, Arragon: Hochen-eichen; Bassanio és Vén Gobó: Birk; Portia és Lanselo: Schönau; Tubal és Lorenzo: Können; Jessica és Garziano: Linden; Doge és Salarino: én: Nerissa és Solanio pedig Meyer lesz... A többi szerepetek mind kihagytam.

Szender arcán világosan visszatükröződött a megdöbbenés.

— Mintaelőadás lesz — kiáltotta Stickler. — Jó sűgöt itt szereztünk. Már a próbán, szerdán tíz órakor nagy szemeket fog mereszteni. Addig szabad vagy, mehetsz sétálni.

De Szender ezt nem tette. Szobájában töltötte a nap hátralevő részét és átnézte a „Kabbala és szerelem” egyik felvonását is. A terem még kisebb volt és piszkosabb, mint Zaleszczykiben, de majdnem megtelt és az emberek teljes erejükből tapsoltak. Ez megnyugtatta és dacára annak, hogy lámpaláza volt az első fellépése előtt — mindjárt elaludt és kedden is dél felé járt már az idő, mikor a vendéglő-szobájában megjelent.

Können éppen akkor készült el a másnapi plakátok megfestésével.

— Nehogy első fellépésekor bosszankodjék, — mondotta az emberke — most nem csináltam meg azokat a keresztény-zsidó dolgokat, habár ez a darab még alkalmasabb lenne e célra, mint a Deborah.

A plakáton valóban nyoma sem volt az ilyen kétszínűségeknek, sőt a címek is mindkét oldalon ugyanazok voltak és hozzá nem kevesebb, mint öt: „A Velencei kalmár,” avagy „Keresztények és zsidók sorsa és dolga” vagy „Mi minden lehet a ládikóban” vagy „Hogyan vágnak ki élő emberből egy félfont húst anélkül, hogy csepp vér is folyna” vagy „Szerelem, bosszú, vágy és kétségbeesés”. Szendert így hirdették: „Alexander Kurländer úr,

kit a „második Dawison”-nak neveznek, a múlt és jelen egyik legnagyobb tehetsége, több elsőrangú világszínház tagja, átutaztában Berlinből—Wienbe, visszavonhatatlanul csak ez egyszer, mint vendég”.

Szender megijedt.

— Túl sokat fognak ezek az emberek várni — kiáltott fel.

— Kevesebbet, mint amennyiben részesülni fognak — mondotta Können. — Én eddig nem szóltam egy szót sem a próbáról — folytatta dadogva. — Azt hiszi, irígységből?... ebben valamennyire igaza van, az irígységnek is része volt benne. De a fő oka ez a gondolat volt: Nem vagy méltó arra, hogy megdícsérjed. — Megragadta Szender kezét és megszorította. — Itt van egy plakát, amit külön az ön számára festettem. Vigyázzon rá, egykor a múzeumba fog kerülni; ez olyan biztos, mint ahogy én származó kontár vagyok. De hogy érzi magát? Remélem jobban. Mert az éjszaka jól telt el... csak kétszer köhögött s nem is ébredt fel.

— Megint nálam virrasztott? — kiáltott fel megindultan Szender.

— Igen, előadás után belopóztam a szobájába, korán reggel kiosontam onnan. Moszkal okos állat, tudta, hogy nem bántom a gazdáját... Ne köszönjön semmit — háritotta el hevesen, amikor Szender hálálkodni kezdett.

Az estét Birck szobájában töltötte el. A szerencsétlen élénkebbnek látszott, mint bármikor

azelőtt és sokat mesélt élete fénykorából, főképen a Burgtheater-ről, azután a ripacstársulatok nyomoráról. Szender megértette a célzást. Kilenc órakor elküldte Birck:

— Agyba! Holnap egészségesnek kell lennie!

— Az leszek — válaszolta csillogó szemekkel Szender. Hiszen szerencsésen túl jutott minden bajon. És micsoda jövő vár rá!

De most magára zárta az ajtót. Kínos volt számára az a gondolat, hogy a szegény ember, aki egész nap fáradtra dolgozta magát, esetleg ezt az éjszakát is a padlón fekvé töltse el, mintha ő is a kutyája lenne. Azután nyitott szemekkel még sokáig boldogan álmodozott, de mikor elaludt, még szebbek voltak az álmái. Megvalósult minden, amit a jövőtől várt... színpadon állott és nagy, teljesen kivilágított zsúfolt nézőtérre tekintett, mely még sokkal nagyobb volt, mint a cernovitzi színházé, valamennyi ülése piros bársonnyal volt bevonva s rajtuk szép nők, rendjeles urak és tiszték ültek és ime, ott volt az ifjú császár is... Tubal jelenetét fejezte be éppen, mindenki tapsolt, maga a császár is és kiáltották: „Kurländer!” Egyesek a padlón kopogtak, ez a kopogás egyre erősödött és egy hang azt kiáltotta: „Szender“!... Anyja hangja volt. De hogyan került ő a Burgtheaterbe? Most valamennyi hang elhallgatott, csak anyja kiáltott: „Szender!“

Felült és megdörzsölte a szemét. Irgalmas Isten, hiszen ez nem volt álom többé. Világos nappal volt, ez pedig a boszcovi vendégfogadó szo-

bája, kintről pedig kopogás és kiáltozás hallatszott be:

— Szender! Nyisd ki! Ugy sem használ semmil

Szender félig ájultan hullott vissza a párnákra: gondolatai vad zűrzavarban kergették egymást. De csak nehény pillanatig, azután kiugrott az ágyból és az ablakhoz rohant. Szobája a földszinten volt. Mielőtt anyja feltöretné az ajtót, már felöltözve régen a szabadban volna. De ez csak átvillant az agyán. — Megszökni? Miért? S mikor kintről újból felhangzott: — Ugy sem használ neked! — dacosan hátravetette a fejét. — De igen, gondolta — az a jog, hogy ura vagyok magamnak... használni fog.

— Kinyitom — mondotta. — Várj, míg felöltözöm.

Mikor ezzel elkészült, kezét az éjjeli szekrényen fekvő imakönyvre tette:

— Isten, ne hagyj megfélekezniem arról, hogy ő az anyám. — Azért, hogy erős legyen, nem kellett fohászkodnia.

Kinyitotta az ajtót. Belépett az anyja s utána a marsalik. Moszkal ugatása fogadta a belépőket. Szender rákiáltott a kutyára:

— Hallgass!

Ez volt az egyetlen szó, amit ki tudott ejteni, anyja kinézése annyira megdöbbenetete: egy idős, de erőteljes nőt hagyott otthon és most egy összetört öreg asszony állt előtte. De az asszony is tágranyilt szemekkel, megrémülve nézett rá: ta-

lân épp annyira a ruhája, mint a szenvedő arca miatt.

— Anyám — szólalt meg végre Szender. — Hiába jöttél... nagyon fáj, hogy nem akartad megérteni a levelemet...

— Ó, nagyon megértettem — kiáltotta. — S amit még nem tudtam, arról a zaleszcyki vendég-lősné s az itteni kocsmáros kioktattak. Hitehagyott vagy, aki más elvetemült emberek társaságában komédiázással keresi a kenyerét. Hát ez az a nagy dolog, ami után a szíved vágyakozott s melyre Isten rendelt?

— Másokat is meg kellene kérdezned — válaszolta Szender. Meg akarta vele világosan értetni, hogy milyen célt tűzött ki maga elé. Nadler levelére hivatkozott s a cernovitzai szerződésre.

Az öreg asszony türelmetlenül hallgatta.

— Örültség, — szakította minduntalan félbe. Örültség és bűn!

— A marsalik azonban megkérdezte:

— Szender, te a múlt évben olyan nagyon beteg voltál... most megint vért köhögtél, elég egészséges vagy egy ilyen életre?

— Isten segítségével, igen.

— Csak Isten nevét ne említsed többé — kiáltotta vadul az anyja. — Beteg vagy s ez az élet hamarosan tönkre tenne. De ha egészségesen állnál is előttem, akkor is kérve kérnélek: térj vissza, míg nem késő! Jőjj hazal

S mikor Szender tagadólag rázta a fejét, anyja rikácsolva kiáltotta:

— Akkor kényszeríteni foglak. Törvény szerint a kiskorú még az anyja akaratát tartozik követni.

— Próbáld meg. — válaszolta komoran Szender.

Az asszony még nagyobb hevességre ragadtatta volna magát, de a marsalik közbelépett.

— Ne így! — kérlelte. — Nem tudom, vajjon kényszeríthetnek-e, az emberek erről különféleképen vélekednek. De nem fognak kényszeríteni. Istenemre mondom, nem! De gondold az egészségedre, öreg anyádra. Hiszen idő előtt a sírba viszed. Nézz csak rá!

Szender nem tudott válaszolni, felnyögött és elfordult. S így maradt akkor is, mikor az anyja hozzálépett.

— Szender — könyörgött összekulcsolt kezekkel. — Azt írtad a levélben, hogy többet tettem érted, mint bárki más anya... hát ez a köszönet? Pénzzel akarsz kifizetni? Itt a pénzed! — Előrántotta pénztárcáját és az asztalra dobta. — Számold meg, egy fillér sem hiányzik belőle.

Az öreg asszony haragja visszaadta Szender nyugalját.

— Nem veszem el — tört ki belőle. Téged illet. És minden, amit keresni fogok. De az életemmel nem fizethetek!

— Akkor hát én tegyem meg! — kiáltotta az anyja. A másik pillanatban a fiú lábaihoz borult: — Szender! — kiáltotta zokogva, — anyád térdre

hullva könyörög az életéért! De nem... azért... csakhogy halála órája nyugodt legyen.

Szender felemelte és átkarolta.

— Ne tépd össze a szívemet! — mormogta vértelen ajkakkal... — hogy halálod órája nyugodt legyen! Hát azt hiszed, Isten úgy ítél, mint Manasse rabbi? Azért, mert a fiad színész lesz, még jobban élheted le az életedet és örömben érhet utól a halál is.

— Nem! — kiáltott fel az anya. — A rabbi? Nem szükséges, hogy ezt rabbi mondja nekem.

A marsalik megint közbelépett.

— Jójj velünk, Szender és beszélj a községi orvosunkkal! Ő talán megnyugtathatja anyádat. Néhány héten már úgy sem mulik a dolog.

— Nem — kiáltotta az anyja. — Még ha az orvos meg is engedné, én nem fogok beleegyezni. Határozz!

— Határoztam már! — válaszolta Szender. — Egy anya sokat követelhet gyermekétől... de ennyit nem!

Az öregasszony megint a lábai elé akarta vetni magát. De a marsalik visszatartotta.

— Rosel asszony, — mondotta — Szender beteg. És maga is az lesz. Kímélje őt is, meg magát is és búcsúzzanak el békességben. Isten így akarja... amit mondani lehetett, megmondotta.

— Nem megyek — sikoltozta az asszony. — Nem! Nem! Nem!

Rettenetes látvány volt. Szemei úgy lángol-

rt...
tak, mint egy örülté s teljesen elvesztette maga felett az uralmat.

ogta
nyu-
mint
lesz,
n ér-
— Földi életemet föláldoztam az idegen gyer-
mekért, de túlvilági életemet nem adom! Nyugod-
tan akarok meghalni, hogy elmondhassam a
szüleinek...

— Anyám — hebegte rémülten Szender. —
Irgalmas Isten, — gondolta — megőrült...

bbi?
m.
A marsaliknak is elfehéredtek az ajkai.

— Rosel asszony — mormogta. — Az Isten
szerelmére, miket beszél össze...

ségi
dat.
az
zni.
—
de
arta
be-
gát
így
—
ol-
— Most már mindegy nekem! — kiáltotta
vadul. — Az életet nyomorban és szenvedésben
töltöttem el miatta, de a túlvilági boldogságomat
nem adom. Mielőtt szegény apja, Mendele, a kov-
nói országút árkában meghalt, ezek voltak az
utolsó szavai: Legyen a fiamból akármilyen, csak
snorrer nem!... és anyádnak, — béke legyen vele
— megfogadtam, hogy nem leszel az... — Balke-
zét szinte halálos félelemmel a szívére szorította,
jobbát pedig felemelte: — Mit mondjak majd
nekik? Mit mondjak? Mit mondjak?!

Szender mozdulatlanul állt; csak vértelen aj-
kai remegtek. Mereven nézett az öreg asszonyra,
majd a marsalikra. Mikor látta, hogy az öreg em-
ber mély részvéttel néz rá, lehunyta szemét és
szinte megsemmisülve rogyott le a mellette álló
székre.

Jó darabig mélyen hallgattak mind; csak a
három ember izgatott lélekzetsvétele hallatszott.

Szender végre tántorogva felemelkedett, reszkető kezekkel megragadta a könyvecskét és ajkához érintette. Majd kezébe temette az arcát és heves zokogásba tört ki.

Rosel asszony is hevesen sírva fakadt. Hozzá akart lépni a fiúhoz, de a marsalik visszatartotta.

— Jöjjön, — suttogta, s mikor nem engedelmeskedett, parancsoló hangon megismételte: — jöjjön! Most már nem a maga fia többé, hagyja egyedül a szüleivel! — Szenderhez pedig így szólt: — Lent megtalálász bennünket.

Vagy két óra mult így el, de Szender még nem mutatkozott. Erre mindketten az ajtajához lopóztak és végül bátorságot vettek, hogy belépjenek.

Ugyanabban a helyzetben találták, ahogy ott hagyták: egyik kezében az imakönyv, a másikkal eltakarta az arcát. Mikor hozzáléptek, felegyenesedett. Az öreg ember életében még sose látott ilyen fájdalmas arcot. De Szender hangja ha tompán is, de határozottan csengett:

— Megyek!

— Szender! — ujjongott fel az öreg asszony és hozzá akart rohanni, de a marsalik visszatartotta.

— Meg kell ígéرنie, — mondotta — hogy nem lesz kifogása ellene, ha az orvosunk megengedi... Különben nem éli túl e fájdalmat — súgta az asszonynak. Hangosan pedig így szólt: — Nem szól ez örökre. A halottak nem kívánhatják, hogy az élők feláldozzák magukat értük.

— Ahogy Isten akarja — válaszolta Szender.
— Ha a szüleimről volna szó... azt a lelkiismeretemre venném. De egy idegen feláldozta miattam az életét, akkor cserébe az enyémet követelheti.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Egy teljes hétig tartott, míg hárman a barnovi vámházat elérték. Csak lépésben hajtottak és csak néhány órát naponta, Zaleszcykiben és Tlusteban pedig két napot pihentek. Mert Rosel asszony visszahozta ugyan a nevelt fiát, de már mint súlyos beteget. Láza egyre emelkedett és egyre jobban kínoztta a köhögés. Nem is volt szükség az orvos figyelmeztetésére, hogy ne beszéljen, mert behunyta szemmel, arcán fásult szomorúsággal feküdt a kocsiban. Túrte, hogy az anyja gondozza, és ha gyengéden bátorította s a nyarat emlegette, mely mint tavaly, most is teljesen meg fogja gyógyítani, még mosolygott is. De nyugtalan lett, ha a marsalik azzal próbálta vigasztalni, hogy az orvos a nyáron talán megengedi már, hogy oda menjen, ahova a szíve húzza s akkor az anyja is bizonyára belenyugszik. Nem akarta, hogy erre emlékeztessék, ennek egyszer s mindenkorra vége. Olyan rettenetesen szenvedett emiatt, hogy megvonaglott mindig, valahányszor idegen kéz részvétteljesen megérin-

tette a sebé, melyet csak a halál gyógyíthatott meg.

Ilyen fásult, ilyen halálosan szomorú maradt a hazajövele utáni első hetekben is. Csöndesen feküdt a szobában a kereveten vagy karosszékekben a kályha mellett, kezét hűséges kutyájának fejére téve, míg szeme a messziségbe révedezett. De az ablakot félve elkerülte. Senki sem beszélte el neki, hogy szökése milyen feltűnést keltett a községben és hogy milyen szidalmakat és átkokat szórtak a fejére, mert német ruhában tért haza. Ezt bizonyára sejtette, de nem azért nem akart az ablakhoz ülni. Csak senkit se lásson és őt se lássa senki, csak nyugodtan meghalni: ennyi volt minden, amit akart. Még a marsaliknak és Jüttének látogatása sem ragadta ki ebből a komor tépelődésből, bármennyire kedves is volt számára ez a két ember és bármennyire meghatotta a részvétük. Ha eljöttek, mindjárt el is távoztak, mert egy kérdése sem volt soha hozzájuk; alig figyelt arra, amit beszéltek, sőt úgylátszott, hogy pusztán jelenlétük is nyugtalanítja. Csak egyszer élénkült fel az arca, mikor megtudta, hogy a legközelebbi napokban megérkezik az új ügyvéd a feleségével.

— Akkor bizonyára még búcsút vehetek tőle — gondolta, de mindjárt újból elfásultak az arcvonásai: minek, — úgyis közömbös voltam számára mindig! Nem nyult többé a német könyvekhez sem, de az imakönyvét alig engedte ki a kezéből. Szülei felől se érdeklődött egy kérdéssel sem: hiszen, úgy érezte, hogy már útban van hozzájuk.

A három ember, ki annyira szerette, mélységesen aggódott miatta, de csak a marsalik és Jütte volt tisztában azzal, hogy nem pusztán a köhögés törte így össze. Rosel asszony beismerte ugyan, hogy nagyon szomorú, de úgy vélte: ez vele jár a betegséggel!

Megingathatatlanul hitte azt, hogy helyesen cselekedett; azt nem tudta belátni, hogy áldozatot követelt és fogadott el. Ellenkezőleg, ha Isten visszaadja az egészségét, az ő érdemének is része lesz benne, hiszen abban a nyomorult életben, ringyók és csavargók között bizonyára elpusztult volna.

Nagyon megdöbbsent, mikor az orvos egy napon ennek az ellenkezőjét állította. Ez második látogatása után volt, április elején. Mikor Rosel asszony először hívatta, csak annyit tudott Szenderről, amennyit Barnovban mindenki beszélt: hogy a nyugtalan ember kóbor csepürágók közé került és anyja erőszakkal hozta haza — ez nem kelthetett benne mélyebb érdeklődést. Megvizsgálta a beteget s úgy találta, hogy súlyos ugyan az állapota, de nincs ok a kétségbeesésre, jó táplálkozás, lelki nyugalom és nyári savóskúra mellett még simán megúszhatja. De azóta — a kolostornak is orvosa volt — Pater Marian beszélt neki Szenderről és felkeltette az érdeklődését. Bár Rosel asszony nem hívatta többé, — Szender annyira kérte erre, hogy teljesítse ezt a kívánságát — egy napon mégis újra a szobába lépett.

Megvizsgálta a beteget és a fejét csóválta. Az-

után arra kérte az asszonyt, hogy hagyja egyedül Szenderrel. Azt mondta:

— Azt hiszem, ismerem a történetét, igazi mártir-történet ez. De magától függ, legalább is részben, hogy miképen végződik. Ugy, ahogy most előttem fekszik, mintaképe az olyan betegnek, amilyennek lenni nem szabad: apatikus, szinte kétségbeesett. Így sose lehet egészséges.

Szender elhárító mozdulatot tett a kezével:

— Az úgy sem leszek sohasem!

— Akkor maga többet tud, mint én — válaszolta az orvos. — Már hetekkel ezelőtt megmondtam magának, hogy áll a dolog. Legjobb esetben is kissé jobban kell kímélnie magát egész életében, mint más embernek, rosszabb esetben sokkal jobban, de a legrosszabb esetben nem hiszek. Örökölt valamit apja természetéből, akinek az ereje és kitartása ifjú korában szinte közmondásos volt. Az, aki egy olyan vérömlés után, amilyenje tavaly volt és a legutóbbi vándorlás fáradtságai és izgalmai után csak egy erős köhögést szerzett, annak nem kell kétségbeesnie.

Szender nehéz lélegzéssel feküdt ott és nem válaszolt. Az orvos nem folytatta, hiszen minden szó hasztalan volt. Odakint azonban megmondotta Rosel asszonynak a véleményét... mi sem árthatott volna annyira a betegnek, mint az, hogy visszatért. Ott élni akart, itt pedig meg akar halni.

Az öreg asszonyt ez keményen sújtotta, de mégsem hitte el teljesen.

Annál jobban megértette pater Marian az orvos beszámolóját.

— Legalább csak meglátogathatnám — mondotta és Fedkót egy levéllel Szenderhez küldte, melyben felajánlotta, hogy meglátogatja, vagy legalább könyveket küld neki.

A kapus megdöbbenve jött vissza.

— A mi szegény bolondunk a végét járja, — jelentette: — köszöni mind a kettőt, de visszautasította.

Malke és férje látogatását, akik Jütte útján mindjárt megérkezésük után bejelentették magukat nála, szintén visszautasította. Mikor az orvostól megtudták, milyen állapotban van, szívélyes levélben megkérték, hogy eljöhessenek hozzá. De Szender megmaradt elhatározásánál.

Jütte azonban nem engedett.

— El kell mennetek — szólt a barátnőjéhez, aki most házvezetőnőnek vette a házához. — Kell! — A kezeit tördelte — különben meg fog halni! — kiáltotta és heves zokogásba tört ki.

Malke meglepődve nézett reá: nem volt hozzászokva e bátor lány könnyeihez.

— Jütte, — mondotta nagyon komolyan — te valamikor a szerelmet „keresztény divat”-nak nevezted...

— Nem vagyok belé szerelmes — szólt hevesen Jütte. — De odaadnám az életemet, ha azzal az övét megmenthetném.

Jütte az akaratát keresztülvitte. Egy szép napon doktor Salmenfeld és neje meglátogatták a

beteget. Szender nagyon izgatott volt és mikor szívélyesen megszólították, könnybe lábadt a szeme. De mégis csak azt válaszolta:

— Ne kívánjanak nekem javulást. Minek? Hogy Dovidlnál számokat írjak?

— Hogy nagy művész legyen — szolt Malke.

— Ennek már vége. Egy halálosan beteg ember?! És ha nem is lennék az, — nevelőanyám megköveteli ezt az áldozatot, kénytelen megkövetelni és én kénytelen vagyok meghozni.

— Kedves Glatteis uram, — mondotta az ügyvéd — csak az előbbi igaz. Nevelőanyjának felfogásuk szerint kötve kell éreznie magát szülei utolsó akaratához. De ön? Szegény apja a maga nemében híres ember volt, mindannyian eleget hallottunk róla, hogy tudhassuk: ha ő élne, nem kárhozná önt ezért; ő tisztában volna azzal a különbséggel, ami egy snorrer és egy művész között van. És Rosel asszony szintén csak az ő nevében beszél...

Szender a fejét rázta:

— Ez mind igaz lehet, de az ő számára mégis a legrettenetesebb dolog lenne. És csak ezen mulik minden. Ő az egész földi életét nekem áldozta... most megraboljam a tulvilági boldogságát?

De ezek a beszélgetések mégis érdeklődést keltettek benne. Kutatni kezdett apja élete és egyénisége után. A marsalik sokat tudott mesélni Mendeléről, az imakönyvbe írt szavak értelme most már világos volt előtte. Rosel asszony pedig

a szegény Mirjamról beszélt neki, hogy milyen szelíd és vallásos volt, milyen jó és hálás természetű. De élt egy azok közül is, akik Mendele, a kovnói-val szemben az „utolsó kötelességet” teljesítették és a holttestét arról az elhagyott helyről, ahol meghalt, a barnovi „jó hely”-re vitték. Meyerl Kaiseradler volt ez, a hitközségi szolga. Elbeszélése azonban mélyen megrázta Szender kedélyét, mert kérdésére, hogy hol volt az a hely, azt válaszolta Meyerl:

— Mindjárt a kis kápolna mellett, ahol a Bialába vezető gyalogösvény az országúttól elágazik.

Ugyanaz a hely volt az, ahol Szendert az orkán az útszéli árokba sodorta, ugyanaz a kápolna, ahol — megmenekülésére — az imakönyvét felejtette. Előtte ez nem volt különös véletlen immár. Most már tudta, hogy kinek a szelleme lebegte körül abban az órában, és mentette meg. De ugyan — minek? Hogy ilyen véget érjen?

Április vége felé levél érkezett Nadlertől. Cernovitzból. Csak most tudta meg véletlenül, hogy miért nem jött Szender. A legszívélyesebb részvét hangján kérte az igazgató, hogy ne veszítse el bátorságát, a betegségét le fogja küzdeni, az ő támogatására mindenkor számíthat. Szender nem tudta, hogy e véletlen Salmenfeld levele volt, de azzal tisztában volt, hogy mit válaszoljon. Megható szavakkal köszönetet mondott az igazgátónak és elbúcsúzott tőle.

De akkor borzasztó esemény markolt bele az

életébe, mely egyszerre áldást és pusztulást hozott számára.

Május elején történt. Szender éppen arról beszélt Rosel asszonnyal, hogy nemsokára itt lesz a születésnapja és akkor egyúttal most először, megtarthatja anyja halálának évfordulóját is, amikor belépett a marsalik. Szender mindjárt észrevette, hogy rossz hírt hozott, de nem sejtette, hogy miről lehet szó. Az öreg ember Rosel asszonynak csak a folyosón mondotta meg. Nagyon rossz hír lehetett, mert mikor Rosel asszony visszajött, arca sápadt volt s a félelem ült rajta, Szender kérdésére azt válaszolta:

— Semmi, semmi az egész!

De mégis fontos dolog lehetett, mert egy óra mulva Szender a folyosón Türkischgelb hangján kívül a Dovidlét is hallotta. Heves beszédéből azonban csak néhány szót tudott megérteni: — „és mindez a gazember, kontár Luizer lelkiismeretét terheli“ — befejezésül pedig: — „Legyen nyugodt, én ismerem a törvényeket. Már pedig a törvények szerint mit sem tehet magának.“

Az öreg asszonyt nem nyugtatta meg ez a biztatás; mikor a szobába visszatért, még izgatottabb volt. Hasztalan kérte újból Szender, mondja meg az okát. Szüntelen ott állott az ablaknál és az uccát leste. Mikor már alkonyodott, hirtelen rémülten felkiáltott:

— Itt van! — és kirohant a folyosóra. Pillanatra rá egy durva, előtte ismeretlen hangot hal-

lott, nyilván egy részeg ember hangját, amint ezt ordította.

— Te magad mondd nekem, hogy nem fogadsz bel Mért kutattál akkor utánam?

És azután az asszony hangját:

— Menj, Froim, különben segítségért kiáltok!

Szender a rémülettől dermedten hallgatta. Most minden erejét összeszedte és kirohant a folyosóra. Legjobbkor érkezett. Egy rettenetesen züllött öreg koldus állott Rosel asszony mellett és éppen felragadta a nehéz vasnyelű baltát, mellyel éjszakánként a sorompót szokták lezárni, hogy az asszony fejére sujtson.

— Kiálts hát, — ordította — de előbb agyonütlek!

Szender villámgyorsan Froim és az asszony közé vetette magát. A súlyos balta az asszony feje helyett az övét érte. Földre zuhant, a füle zúgott, még érezte, hogy valami forróság önti el a homlokát s azután elvesztette az eszméletét.

Három hétig feküdt eszméletlenül élet és halál között; az orvos mindennap attól tartott, hogy meghal: ilyen súlyos sérülést, ilyen heves seblázat a legyengült test aligha tud leküzdeni. Minden tudását és erejét latba vetette, a beteg különben sem nélkülözte a legszeretetteljesebb gondozást és részvétet. Jütte most a vámházban lakott, hogy éjjel-nappal kéznél legyen, a marsalik mindennap eljött, éppen úgy Salmenfeld is a feleségével. Sőt egy napon pater Marian is és fájdalmas megindultsággal hajolt szegény tanítványa felé, aki

azo
han
lan
köz
tud
azér
nem
ták.
men
töbl
port
nek
küld
a kö
Froi
A k
hajt
hősk
ott
kerü
zára

véd
gyül
keve

doz
més
gyul
orvo

azonban nem ismerte meg. A látogatásnak csakhamar híre ment a gettóban és ez a szinte hallatlan esemény a legnagyobb feltűnést keltette: a közhangulat hirtelen változását azonban már nem tudta befolyásolni. A barnovi zsidók most újból azért az emberért rajongtak, akinek a fejére még nem is olyan régen, a legsúlyosabb átkokat szórták. Kockára tette az életét, hogy az anyját megmentse — így hát német ruhája dacára sem volt többé ember, hanem egy valóságos angyal. Csoportosan jöttek naponta, hogy iránta érdeklődjenek: akinek valami különös jó falatja volt, elküldte a betegnek. A lelkesedést csak növelte az a körülmény, hogy az olyan gonosztett, mint a Froimé, a legnagyobb ritkaság a podoliai gettóban. A kövér Szinchet, aki szekérével véletlenül arra hajtott és a gonosztevőt lefegyverezte, valóságos hősként ünnepelték. Az emberek a legszívesebben ott azonnal széttépték volna s így jó volt, hogy a kerületi előljáró hozzáférhetetlenül börtönbe záratta.

— Ilyenek ők, — mondotta az orvos az ügyvédnek — ép olyan túlzók a szeretetben, mint a gyűlöletben. De szegénynek ez a sok áldás már keveset használ.

Ez valóban nem használt, talán az önfeláldozó gondozás sem, de úgylátszott, szívós természetű mintha megmentené a beteget. Sebe gyógyulni kezdett és visszanyerte eszméletét. Az orvos aggodalma mégsem szűnt meg.

— Ez a gyulladás olyan, mint egy félcsoda,

— mondotta a paternek — de egész csodák nincsenek a természetben. Ha ez a szerencsétlenség nem történik, bizonyára valamennyire újból összeszedi magát, feltéve, hogy komolyan akarja: most, attól tartok, legfeljebb néhány hónapig húzza még. Legalább vidámabbra tudnám hangolni! De az öntudatával együtt a fásultsága is visszatért, mely a valóságban mélységes kétségbeesést takar.

— Beszéljen hát az anyjával, — kérte Marian; — legalább most ne ellenkezzék tovább. Színész ügy sem lesz már belőle.

Az orvos a marsalikkal bizalmasan közölte ezt. Az öreg egészen oda volt a fájdalomtól.

— Ezt nem engedheti az Isten — kiáltott fel azután. — Talán téved. Az asszonyt azonban ráveszem.

Nagyon sokat ígért, talán mert nem mondhattott el mindent az öregasszonynak. Csak annyit sikerült elérnie, hogy az öregasszony megígérte: egy szóval sem ellenkezik többé, kivéve, ha Szender komolyan meg akarná valósítani a tervét. Akkor persze tudni fogja, hogy mivel tartozik a halottnak.

De ez sokkal kevésbé múltott ő rajta, mint azt a barátai hitték. Mikor az orvos végre teljes eszméletnél találta, csodálkozva látta, hogy milyen derűs a beteg arca. Előtte Jozsef Grün volt a betegnél és átadta a hitközség szívélyes üdvözlét és szerencsekívánatait — de vajjon ez lehetett olyan nagy hatással Szenderre? Olyan gyöngé

volt, hogy vértelen ajkait alig tudta mosolyra húzni, csak a szemei ragyogtak és mikor az orvos feléje hajolt, azt suttogta:

— Ugy-e, doktor úr, meg fogok gyógyulni?

Az orvos sietve mondott igent.

— Hiszen tudtam, — suttogta boldog mosollyal a beteg — megsúgta a szívem. Meggyógyulok annyira, hogy színész lehessek?

Az orvos bólintott.

— De akkor magának is rajta kell lenni, — tette hozzá majdnem nyersen, hogy megindultságát palástolja. — Félre most már a szomorú gondolatokkal.

— Hiszen erre nincs is okom többé — suttogta Szender. — Mindenki mondja és én is érzem: leróttam a tartozásomat! Most már tudom, miért nem haltam meg azon az éjszakán a kápolnában...

UTOLSÓ FEJEZET.

Lerótta a tartozását, elmehetett már színésznek — csak a betegsége állott még közte és célja között. Az orvosnak alig volt még ilyen bátor, jókedvű, engedelmes paciense, amilyen most Szender volt, de ritkán is, aki a jó embert gyakran ilyen nyers hangra kényszerítette. Az ellentét, a beteg megható hite és a szomorú valóság között újra, meg újra mélységesen meghatotta.

A többiek azonban csak örülni tudtak a változásnak és újabb reményt merítettek belőle, még a pater és a marsalik is. Hiszen szemmel láthatóan megerősödött, arca gyenge pírt kapott, szemei ragyogtak és a köhögése is szinte teljesen megszűnt. A lélegzése persze gyorsabb lett, de az is javulóban volt. Leginkább azonban a kedélye és nagy önbizalma volt az, ami megtévesztette őket.

Minden másként volt most, mint azelőtt: minden látogatásnak örült és barátaival a terveiről beszélgetett: persze csak röviden, mert az orvos megtiltotta, hogy sokat beszéljen, de minden szavából kicsengett a sziklaszilárd bizalom. Rosel asszony minden egyes alkalommal úgy érezte,

mintha a szívébe szúrtak volna, de hallgatott. Meg akarta tartani az ígéretét. Szender megint buzgón olvasgatott és mikor először hagyta el az ágyát, hosszú levelet írt Nadlernek, melyben elbeszélte, hogy mi történt vele és hogy a gyógyulás útján van már, egyben arra kérte, ne utasítsa vissza, ha — remélhetőleg nemsokára — megjelenik nála, hogy felvegye a társulatába.

Lembergől az igazgató postafordultával válaszolt: — Szendert mindig örömmel fogadja és most jobb mintaképet is nyújthat neki, mint Cernovitzban, mert kinevezték a leMBERGI német-színház igazgatójának és annak vezetését már ősszel át is veszi.

Szender boldog volt: minden barátjának megmutatta a levelet.

— Ősszel már régen meggyógyultam, — mondotta — hiszen a doktor úr megígérte.

Az orvos valójában legalább is nem mondott ellent, mikor Szender válaszáért sürgette és azután saját magának adta ezt a választ: — Ősszel majd tovább hazudunk, — gondolta részvétteljesen — ha ugyan még szükség lesz rá... Hangosan pedig ezt mondotta: — előbb természetesen Zalatnyba kell mennie savókúrára! Gyógyulást azonban ez sem hozhatott többé Szendernek, de megkönnyítette a lélegzését.

A beteg beleegyezett. Az utazást június közepére határozták el. De hátra volt még az a nehéz kérdés, hogy ki legyen a kísézője, mert az orvos ragaszkodott ahhoz, hogy ne menjen egyedül.

Rosel asszony nem hagyhatta el a helyét, különben is tönkretette az a halálos félelem, melyet Szender szökése idején érzett s az utóbbi hónapokban nagyon össze volt törve. Jütte? — ő természetesen örömmel vállalkozott volna rá, de ezt a jó erkölcs tiltotta. Szender sóhajtvá belátta ezt, hiszen jobb kísért nem is kívánhatott volna magának. Önzetlen jóságáért nagyon megkedvelte ezt a lányt, úgy szerette, mintha édes testvére volna.

— Nüszele, — mondotta neki egyszer — milyen aranyos szíved van! Betegsége óta tegezték egymást. — Azért értesz meg és fogsz fel mindent, — mert csak a szíveddel gondolkodol. Mindig csak arra gondolok: hol szerezzünk neked egy olyan férfit, aki megérdemel téged!

A lánynak nagyon fájt, mikor így beszélt, de uralkodott magán.

— Olyan ember még nem született, — válaszolta — s ezért nem is mehetek férjhez.

— Isten őrizz — válaszolta mosolyogva Szender. — Már útban is van. Ha olyankor jönne, mikor már nem vagyok itt, akkor sem fogok elmaradni az esküvőről, még ha Hamburgból vagy Berlinből kellene is ideutaznom. Egy ajándékkal telt nagy ládát hozok majd Nüszele magammal és megnézem magamnak azt a boldog embert, aki a legjobb feleséget kapja a világon.

A lány elfordult és kiment: érezte, hogy ereje felmondja a szolgálatot. Az orvoson kívül ő tudta a legjobban, hogy mi van Szenderrel. A

szíve súgta meg ezt is, az a szív, mely Szendert szerette.

Már úgy határozták, hogy egy fizetett ápoló kísérje el Szendert, de a sors egy jobb ápolóról gondoskodott.

Mikor Szender egy délután a marsalikkal a a hársfa alatt egy padon a ház előtt ült, az öreg hirtelen felkelt és az útra mutatott: — ott jön a kis borszcovi zsidó színész!

Szender arra felé nézett és ő is azonnal felismerte Könnt. Lassú lépésekkel, lehajtott fővel feléjük tartott. A kis ember hátán kis batyú.

Mikor Szender észrevette, ijedt örömmel, szinte dermedten megállt, majd hozzá sietett.

— Hát él?! — kiáltotta és megragadta a kezét. — Él?! —

— Persze, — válaszolta Szender. — Nem is a szellemem! Tapintson csak meg, hús és vér ez, ha ugyan kevés is még kissé. Már halottnak hittek?

— Hála Istennek! — kiáltott fel a kis ember, anélkül, hogy a kérdésre válaszolna; majd a marsalikot üdvözölte, aki barátságosan kezét fogott vele. — Az ő támogatása nélkül alig tudták volna Borszcovban Szendert Sticklertől megszabadítani. Az igazgató ötven forint kárpótlást kért és végül csak Können ravaszságával bírták arra, hogy tizenöttel megelégedjék.

— Szálláscsinálónak jött? — kérdezte Szender. — Attól tartok, Barnovban nem fognak jó üzletet csinálni.

A kis ember a fejét rázta.

— Nem vagyok már színész — mondta komoran.

Szender csak most vette észre, hogy tüskés szakállerdő burjánzik az arcán.

— És a társulat?

— Feloszlott — felelte Können és ajka fájdalmasan megremegett. Folytatni akarta, de rápillantott a marsalikra és elhallgatott.

A marsalik észrevette a pillantást és magukra hagyta őket.

— Örülök, hogy végre kitepte magát közülök — Legfőbb ideje volt... — mondotta Szender.

— Az volt bizony, — felelte Können — de én nem szakítottam velük... A földre nézett, ajkai remegtek. Sose lettem volna képes erre... Ő már...

— Meghalt? — kiáltott fel megindultan Szender. Akármilyen is volt különben ez a lány, vele szemben jó volt. Milyen kár! Ilyen tehetség! De hiszen olyan fiatal, virágzó teremtes volt még! De eszébe jutottak a lány kétségbeesett szavai és éles nevetése. — Talán csak nem ő maga?...

Können bólintott, beszélni nem tudott.

— Megmérgezte magát — tört ki végre belőle. De soká tartott, míg folytatni tudta. — Bizonyára emlékszik még arra, hogy Birck régebben sokat tett érte, de ő csúnyán fizetett meg ezért. Előbb megcsalta, azután végkép szakított vele. Birck soha egy szóval sem említette, talán csak én tudtam, hogy ez volt a legnagyobb fájdalom, ami a szerencsétlent az utóbbi években érte: mióta Schönaual szakított, egyre jobban süllyedt. És

még hozzá arra volt kárhoztatva, hogy naponta lássa őt, kénytelen volt ezt is eltűrni, de a színpadon kívül soha egy szót sem szólt hozzá. Május közepén — Kolomeában voltunk akkor, — egyszer csak így szól hozzám a „Rablók” előadása előtt: — Félek, hogy ma nem tudom végigjátszani! És valóban, mindjárt az első jelenetben — az öreg Moor szerepét játszotta és Hocheneichen éppen Karl züllöttségéről beszélt, mikor e szavaknál: „Én, én vagyok a bűnös” felhördült, homlokához kap, hátratántorodik és halkán hörögni kezd. Ez olyan borzalmas volt, hogy a közönség mozgolódni kezdett és mindenki azt mondta: — Nagyszerű! — Hocheneichen sem vett észre semmit, de a legközelebbi végszónál Birck hallgatott. Ideghűdés ölte meg...

— Rettenetes, — mormogta Szender.

— Számára megváltás volt ez, — folytatta Können — de nem halt meg azonnal. Három napig feküdt hörögve és olyan szavakat dadogott, melyeket nem értettem meg. Én ápoltam ugyanis és nagyon le voltam sujtva, mert ő sohasem gúnyolt engem. De nem ez volt a legnagyobb fájdalomam e napokban, hanem, — megakadt — de miért ne mondanám meg önnek, miután hála Istennek úgy sem volt igaz? Nadler társulatának sűgője, aki barátom, azt írta, hogy ön a halálos ágyán fekszik... Szóval, a harmadik napon éppen benn vagyok nála és látom, hogy a végét járja, kopognak az ajtón. Kinézek: Schöнау volt. Rettenetesen nézett ki. — A lelkiismeretem nem hagy

nyugodni, — mondotta — talán megbocsát nekem a halála előtt. Bár én megpróbáltam visszatartani, mégis belépett. A beteg arca erre megvonaglott és megpróbálta felemelni a kezét: — Ki innen! — kiáltotta. — Ferdinánd! — kiáltotta zokogva Schöнау és az ágya elé vetette magát. Erre Birck hirtelen felegyenesedett. — Ki innen! Ringyó! Gyilkos! — mondja, azután visszaesett a párnára és meghalt, de még a halott arcán is ott sötétlett a harag és megvetés...

Mélyen fellélegzett és folytatta: — Három napon át szótlanul járt közöttünk Schöнау olyan arccal, hogy mindannyian rosszat sejtettünk. Stickler erre megijedt és megkért néhány nemes embert, hogy hívják meg vacsorára. Schöнау megígérte, hogy elmegy. — Elég volt a jajgatásból, — mondotta nevetve. — Ugyis elvisz mindnyájunkat az ördög! De mikor a vacsora megkezdődött volna, nem jött. És mikor valaki a szobájába ment, hogy elhívja...

— Azonnal meghalt? — kérdezte Szender.

Können bólintott.

— Kékgálicot ivott, nem szenvedhetett.

Mélyen felsóhajtott.

— Magamról nem akarok beszélni... A temetés után azt mondtam Sticklernek: — most én is elmegyek. És bár a csirkefogó, most hirtelen megint tegezni kezdett, szilárdan megmaradtam az elhatározásom mellett. A többi hárommal — és olyan plakátok nélkül — nem játszhatott tovább, így hát a társulat feloszlott. Most mindegyik új

szerződést keres, Linden kisasszony kivételével, aki divatárusnő lett Cernovitzban.

— És most mi a terve? — kérdezte Szender.

— Remélem, hogy Salmenfeld doktor úr felvesz az irodájába. Ha nincs nála üresedésben levő állás, akkor megpróbálkozom máshol. Magam miatt nem fő a fejem.

— Nekem se —, mondotta Szender. — És szerencsét kívánok — bocsásson meg, de maga nevezte így, — hogy az örültségnek vége.

Können tagadólag rázta a fejét.

— Ami a színészi örültségemet illeti — abban igaza van, de a másik...

Elfordult, botja és 'batyuja után nyúlt és néma köszönéssel elindult a város felé.

Salmenfeld szívesen magához vette volna ezt az embert, akit megbízhatónak ismert, de előbb fel kellett mondania egyik gyakornokának.

Így egyelőre még szabad volt és örömet vállalkozott arra, hogy Szendert Zalatynba elkísérje. Rosel asszony ugyan aggódott kissé: egy idegen és hozzá még egykori színész! De e bizalmatlansága alaptalan volt, még Moszkal sem volt hűségesebb gazdájához, mint Können.

Mielőtt elutaztak volna, Szender — most először — meglátogatta szülei sírját. Manasse rabbi egykor az idegenek sírhelyét a kerítések mellett jelölte ki, ahová a legszegényebbeket temetik, de Szender a sírokat a legápoltabban találta: sőt Rosel asszony két szép sírkőről is gondoskodott. Soká ült atyja sírhantján, melyet anyjától csak

egy keskeny földsáv választott el, éppen amennyi egy sírhoz szükséges. — Az életben nem lehettem volna velük, — gondolta — de a halálban velük akarok lenni, bárhova is vezessen az utam. Itt fogok én hosszú, remélhetőleg áldásdús munkám után a legjobban megpihenni. És még aznap megkérte a marsalikot, hogy biztosítsa számára a hitközségnél ezt a sírhelyet.

— Érzem, — mondotta — hogy sokáig fogok élni. Ki tudja, mennyire megtelik addig a temető. Ne tolakodjon közénk idegen.

Az öreg már másnap közölhette vele a hitközség jóváhagyását.

Zelatyn község a Kárpátokban fekszik, mintegy tizenkét mérföldnyire Barnovtól. Fenyőillatú levegője és tápláló tejsavója miatt sok tüdőbeteg keresi fel. Szender hűséges Könnenjével hat csendes, szép hetet töltött ott. Nem keresték senki ismeretségét: a kis ember társasága teljesen kielégítette Szendert. Hiszen a színházról beszélgethetett vele! Ehhez járultak még a szép könyvek, a természet és a remény, hogy már két hónap múlva Lembergbe mehet. Nagyon boldognak érezte magát, hiszen nem volt semmi más kívánsága.

Az egészsége is egyre javult. Gyengesége még nem mult el ugyan, de a tükörből már teltebb arc tekintett rá és könnyebben lélegzett. Egy pillanatra az orvos is örömmel lepődött meg, mikor visszatérése után Szender jelentkezett nála. De öröme elmúlt, mikor hallgatócsövét a beteg mel-

lére tette. Mégsem mondott ellent, mikor Szender megkérdezte:

— Ugy-e, szeptemberben már elmehetek Lembergbe? Megbeszélte a dolgot Salmenfeldel. — Most ismét az ön Nadlerrel való ismeretségének kell bennünket kisegítenie — mondotta neki. Valami kifogással tavaszra kell halasztania az utazást. Szegény fiút legkésőbb novemberig úgyis megváltja a halál.

Az igazgató sietve teljesítette Salmenfeld kérését, csak hogy ezúttal a legjobb akarata mellett sem intézte a dolgot ügyesen. Kérte Szendert, hogy legyen türelemmel áprilisig, mert a téli szezon első heteiben vendégszereplők egész sora lép fel, először Dawison jön, majd Rettich, La Roche és Fichtner. Egy kezdőnek folyton útmutatásra van szüksége, leggyakrabban éppen az első hetek vannak döntő hatással az egész színészi pályára, neki pedig, a vendégszereplők miatt, nem volna most módjában eléggé foglalkozni vele.

Szender nem értette meg teljesen az indoklást. Mivel azonban megszokta, hogy Nadler minden utasítását, mint valami orakulumot, kövesse, ezúttal is igazat adott neki és nem is gondolkodott többé a dolog felett. — Tehát így rendelkezett, — gondolta — hogy csak tavasszal lépjek szerződésbe, minden esetre egy évvel később. De Nadler bizonyára alaposan meggondolta, hogy e késedelem a kisebbik kárt jelenti számára. Ellenben Dawison neve erős vágyakozást ébresztett a szívében. Korának leghíresebb német színésze, aki

ugyanabból a törzsből való, mint ő és egykor barátságos érdeklődést tanúsított a sorsa iránt, Lembergben lesz! — és ő ne lássa! Úgy tudta, hogy Dawison a múlt év decemberében a Burgtheaterrel kötött szerződését felbontotta és most több helyütt vendégszerepelt s úgy volt, hogy Amerikába készül — hátha többé nem lesz alkalma látni. És mikor a bécsi újságban — melyet Salmenfeldtől kapott — azt olvasta, hogy a művész Mephiston és III. Richardon kívül Shylockot is játssza, közölte nevelőanyjával az elhatározását, hogy Lembergbe megy. Az asszony hevesen ellenkezett, még mindig nem volt tisztában Szender egészségi állapotával és hogy most megint komolyan készült a színpadra, úgy azt meg kellett gátolnia. De ellenkezése nem használt, annál kevésbé, mert az orvos sem talált kifogásolni valót benne:

— Miért ne engedném meg szegénynek még ezt az örömet? — mondotta Salmenfeldnek. — Persze Könnennek vele kell tartania.

És valóban így is történt.

Úgy volt, hogy a vendégszereplések szeptember utolsó napjaiban lesznek. Szender utitársával már nyolc nappal előbb felkészült, hogy a négy napi utat kényelmesen tehessék meg. Szender boldog volt — hiszen micsoda élvezet várt rá! Az időjárás meleg és napos volt és a kocsi kényelmes. Nadler, akit jöveteléről értesített, örömének adott kifejezést, hogy viszontlátja — barátai pedig mindenről gondoskodtak számára: egy finom

fekete öltönye is volt a kosárban, hogy a művész előtt méltó módon jelenhessen meg. Mikor Können az első órában ránézett, alig tudta elhinni, hogy halálos beteg az, aki mellette ül. De nem-sokára már érezte a megerőltetés következményeit; szegény fiú nehezen jutott levegőhöz és a szekér rázása oly nagy fájdalmakat okozott, hogy minden önuralma ellenére halkan nyögdécselni kezdett. Können megrémülve, már a legközelebbi helyiségben pihenőt tartott: így aznap helyett csak másnap érkezett Bucacba, Szender egykori csínyjeinek színhelyére, melyet egykor oly gyorsan kellett elhagynia és itt is kénytelenek voltak egy teljes napig megpihenni. Így ment ez tovább, sőt olykor még rosszabbul. Az első két vendégszereplésről lekéstek, csak az utolsó előadás előtti este érkeztek Lembergbe.

Szender szomorú volt, de nem esett kétségbe. — Állítólag Shylock a legjelentékenyebb szerepe, — mondotta — így hát a legjobbat még sem mulasztottam el. Sőt mi több, késése kellemetlenségének jó oldalát is felismerte. — Hiszen nem vagyok még annyira rendben, mint gondoltam: a játék talán még most túlságosan felizgatna. Áprilisban, egy nyugodt tél után, majd sokkal jobban fog menni.

Másnap felkeresték Nadlert az igazgatói irodában. A lágyszívű ember alig tudta mélységes megdöbbenését eltitkolni Szender kinézése felett. De gyorsan visszanyerte önuralmát, szívélyesen helyet kínált Szendernek, sőt annyira uralkodott

magán, hogy azokról a szerepekről beszélt vele, melyeket a legközelebbi tavaszra szánt neki. Mindkettőjüket meghívta estére a páholyába és megígérte, hogy másnap délelőtt bemutatja Szendert Dawisonnak. Nehezen vett ugyan lélekzetet, de büszkén, csillogó szemekkel tért vissza, Können karjára támaszkodva a szállodába.

Az igazgató délután visszaadta a látogatást. Szender aludt, csak Können fogadta. Nadler mindent elbeszéltetett magának, többek között Können a zaleszcyki próbákról is beszámolt. Mikor Birck bírálatát elmondotta, Nadler fájdalmasan felkiáltott:

— Bircknek pedig csálhatatlan ösztöne volt, mint minden nagy tehetségnek. Örökké szemrehányást fogok tenni magamnak, hogy akkoriban azonnal el nem vittem magammal!

Können félbe akarta szakítani.

— Tudom, hogy mit lehet a mentségemre felhozni, — mondotta — nekem mégis a lelkemre nehezedik. Hiszen elég szomorú az is, ha egy tehetség saját hibájából pusztul el, mint ez a Birck. Hát még ez a Szender! Miért kell neki meghalnia! Az a bűne, hogy nem jutott máshol német könyvekhez, csak a barnovi kolostor fűtetlen könyvtárában!

Már jóval az előadás megkezdése előtt ott voltak mindketten a páholyban. Dobogó szívvel szemlélgette Szender a hatalmas épületet, mely éppen most kezdett megtelni. Jövendőbeli működésének színhelye ez! De azután nem gondolt

másra, csak arra az örömré, mely ma reá vár. Aligha akadt még valaki, ki olyan áhitatosan figyelt volna az előadásra, mint ez a szegény, sápadt ember, aki a mellette ülőket olykor megzavarta köhögésével. Mikor az első Shylock jelenetnél felgördült a függöny, akaratlanul megragadta Können kezét, szédülést érzett, alig tudta elviselni a várakozás feszültségét. És ime, — tapsvihár, melytől szinte remeg az épület, — s megjelenik Dawison.

Előre hajolva, nehéz lélegzéssel ült ott Szender: de a jelmezen csodálkozott; sose hitte volna, hogy Shylock ilyen öreg és csúnya, de a beszédmódból és a játékból rögtön felismerte, hogy ez a felfogás teljesen egységes. Micsoda mozdulatok, micsoda hang — kifejező, ideges csengése, melyben az elfojtott gyűlölet remegett, átjárt csontot és velőt. E szavaknál: „Signor Antonio sokszor és sokat...” és tovább is, könnybe lábadtak a szemei. — És én még a szavalásomra voltam büszke — gondolta. Saját kicsinységének beismerése és az az öröm, hogy ilyen művészt hallgathat, egyformán meghatották. Hasonlókat érzett a következő jelenetekben is, de a legmélyebb hatást a harmadik felvonás első jelenete tette rá. — „Nem vérzünk-e, ha megszúrtok? Ha csiklandoztok, nem nevetünk-e?” — Nem volt ez színész többé, hanem egy szegény, boldogtalan ember, aki saját és testvérei fájdalmát soká magába zárta, aki panasz nélkül tűrt és most hirtelen egy szörnyű fájdalom szavai törtek fel belőle. Szender arcán

végigperegtek a könnyek. Mikor a jelenet végén mennydörgő tapsvihar tört ki, mozdulatlanul ült a helyén és csak az ajkai mormogták. — Köszönöm neked, Uram Istenem!

Semmi sem gyakorolhatott már többé ekkora hatást Szenderre és a bírósági jelenetnél, ahol Dawison vérszomját a legkirívóbb eszközökkel ábrázolta, — még a kést is köszörülte a talpán, — rajta kapta magát, hogy arra gondol: — vajjon szükség van-e erre? De a csodálkozás itt is magával ragadta és mikor a negyedik felvonás után legördült a függöny, felkelt a helyéről.

— Jöjjön, — suttogta Könnennek.

— Nem érzi jól magát? — kérdezte ez aggodalmasan.

Szender tagadólag a fejét rázta.

— Nem, — mondotta — de ebből a művészből isteni lehellet áradt felém, a többiek pedig csak emberek.

Ezen az éjjelen nem hunyta le a szemét. Újjongása mellett, hogy megadatott neki ezt láthatni, kishitű csüggedés fogta el saját tehetségével szemben. De azután megvígasztalódott: — tehetségben százszorosan is felülmulhat, de lelkesedésben nem. Ha nagy művész nem is lesz belőlem, de becsületes mindenesetre. Ez a gondolat annyira megnyugtatta, hogy hajnal felé végre elaludt.

Délután Nadler elvezette Dawisonhoz, aki egy szállodában lakott, mely közvetlenül Szenderé mellett volt. Az igazgató már bizonyára előkészí-

tette: a művész tudta, hogy egy halálra ítélt ember életének utolsó, legnagyobb örömét nyújthatja és ezért a legnagyobb szívélyességgel fogadta.

— Kettőnk sorsa annyira hasonlít egymáshoz — mondotta. — Küzdelem a szegénység és előítélet ellen! Én ugyan iskolában tanulhattam meg lengyelül, de az a zálogházi gondnok, kinek aktákat másoltam, nem igen lehetett külön ember, mint az ön zúgírnoka. A németet pedig mint írnok a „Gazetta“ szerkesztőségében szintén saját erőmből kellett elsajátítanom. Mégis sikerült! Remélem, kedves kolléga, ez vigasztalására fog szolgálni.

Szender nem tudott válaszolni, egyre csak azt az éles metszésű, elérzékenyült arcot nézte. Ő, Szender, a pojáca, itt van Bogumil Dawisonnál és az őt kollégájának nevezte. Úgy érezte, mintha álom lenne.

Dawison letembergi korszakáról beszélt, hogyan került Laube ajánlatára a Burgtheater-hez, ahonnan ugyancsak őmiatta volt kénytelen eltávozni. — De ez ne tévessze meg, — folytatta gyorsan — természetesen a művészetnek is megvannak a maga árnyoldalai. És mégis, ki erre elhivatott, ki erre kiválasztatott, az egy királlyal se cseréljen!

Szender bólintott, a szemei ragyogtak, de nem talált szavakat, alig hogy a búcsúzásnál köszönetet tudott dadogni. Ugyanakkor Nadlertől is búcsút vett.

— Tudom, — mondotta — még megengedné,

hogy néhány előadásra ellátogassak, de úgy érzem, mintha a napba néztem volna: ezután sokáig semmi mást nem tud megkülönböztetni az ember. Egyébként alaposan kímélni is kell magamat, hogy kora tavasszal betölthessem helyemet. Nem jöhetnék-e talán, — de ne haragudjon ezért, — csak április végén, mert akkor már megbízhatóbb az időjárás?

Nadler csak bólintott, szólni nem tudott.

Csak két nap múlva utaztak el. Können az izgalmak után ragaszkodott ehhez a pihenőhöz. Ennek dacára útközben mégis gyakran attól félt, hogy védené az úton meghal. De mégis megérkeztek, sőt mi több, Szender hazaérkezésekor épúgy, mint amikor elutazott, mit sem sejtett. — Gyöngé vagyok, — mondotta az orvosnak — ami egy ilyen út után természetes is.

Azért másnap reggel is türelmesen az ágyban maradt. Már régen nem érezte magát ennyire minden fájdalom nélkül és a könyvek után nyult, melyeket Salmenfeld adott kölcsön neki. Egyikben erre az idézetre bukkant: „Fiatalon hal meg, kit az Istenek szeretnek”.

Kis idő múlva pater Marian állított be hozzá. Szender beszámolt arról a nagy örömről, amelyet leMBERGI utazása szerzett neki, aztán azt mondotta: — Annyit tanított engem, tegye meg ma is! Ezt a mondatot itt nem tudom megérteni. Rámutatott az idézetre.

— Ennek megvan a helyes értelme — mon-

dotta a pater remegő hangon. — És beszélt az öregség csalódásairól, tehetetlenségeiről. Aki fiatalon hal meg, már élvezte a legnagyobbat, amit az élet nyújthat, a magas célokra való törekvést!

Szender bólintott. — Természetes! Ha nekem azt mondaná valaki: — ha kihagyod ezt a törekvést életedből, száz évet fogsz élni, — én azt felelném: — akkor inkább haljak meg! Hiszen az én életem eddig oly szép volt, oly szép! Még a szerelmemet is ennek a törekvésnek köszönhetem. Sok fájdalmat okozott nekem, talán emlékszik rá. Ó, az az éjszaka, mikor azt hittem, hogy szeret engem, mindennel fölért... És a művészetem — hiszen csak most kezdődik az életem! Isten meggyógyít engem: már régen, nagyon régen nem tudtam oly könnyen lélegzeni, mint ma.

Pater Marian sejtette, hogy ez mit jelent és az orvos, aki ép belépett, megerősítette ebben. Egy óra múlva ott voltak valamennyien, akik szerették, a szobájában. Csak nehezen tudták zokogásukat magukba fojtani, de ő már nem hallotta többé őket. Elvesztette eszméletét és csak lázálomból beszélt.

Halk szavaiból, melyek elhagyták az ajkait, arra lehetett következtetni, hogy fantáziáját vidám képek foglalkoztatják.

— Ó, milyen nagy színész!... Köszönöm Dawson úr... Köszönöm... köszönöm... Azután ő maga játszotta Shylockot. — „Nem vérzünk-e, ha megszúrtok? Ha csiklandoztok —...” Megpróbálta a párnáról felemelni a fejét. Ajka körül

boldog mosoly játszadozott. Most bizonyára meghajolt a közönség előtt.

Még csak egyszer nyitotta ki a szemét és ezúttal Jüttének, aki legközelebb állt az ágyához, úgy rémlett, mintha az öntudat sugara villant volna fel benne. De a mosoly azért nem tűnt el az ajkáról.

— Az én életem, — suttogta — oly szép...
oly szép...

Ezek voltak utolsó szavai.

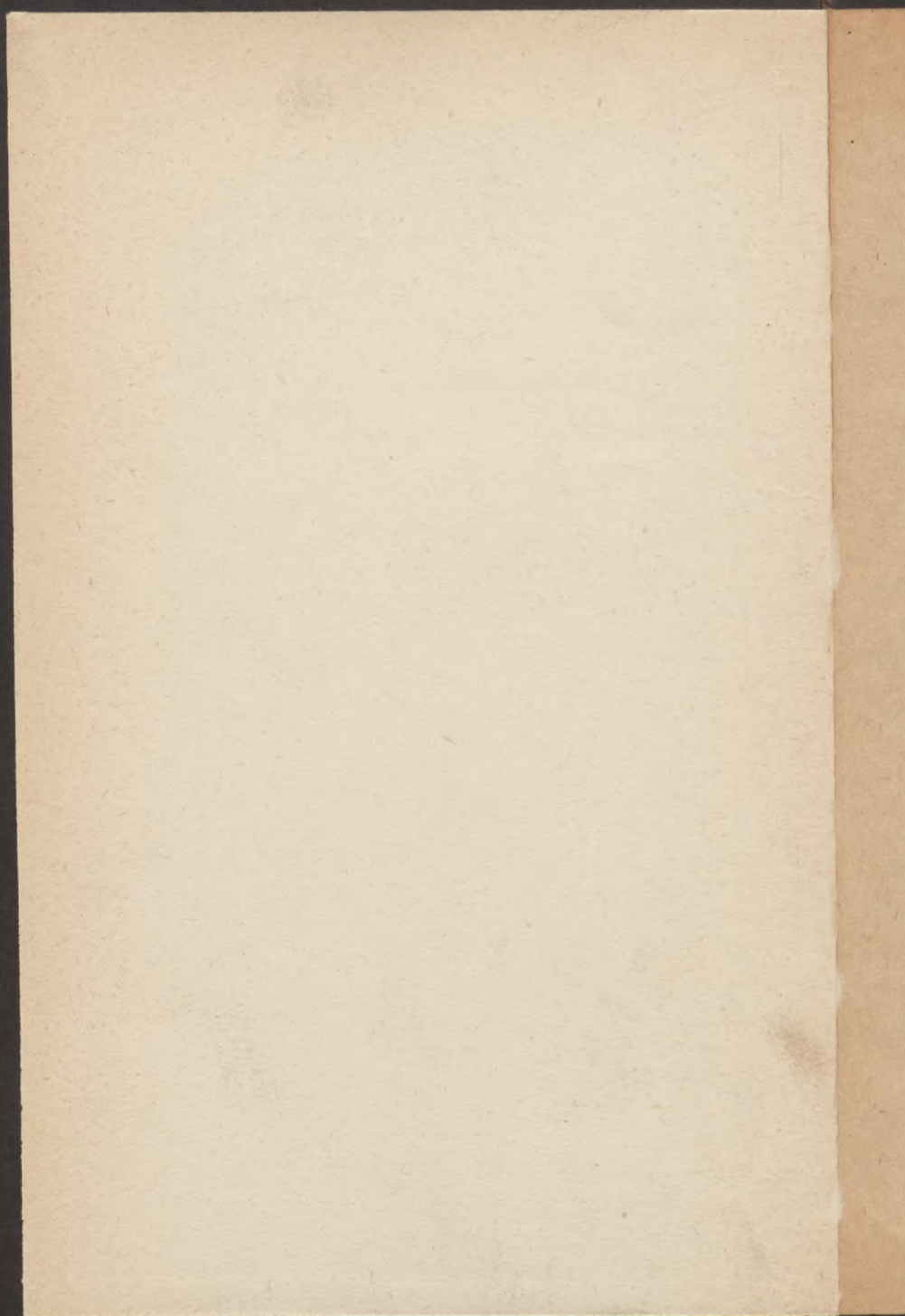
Vége.

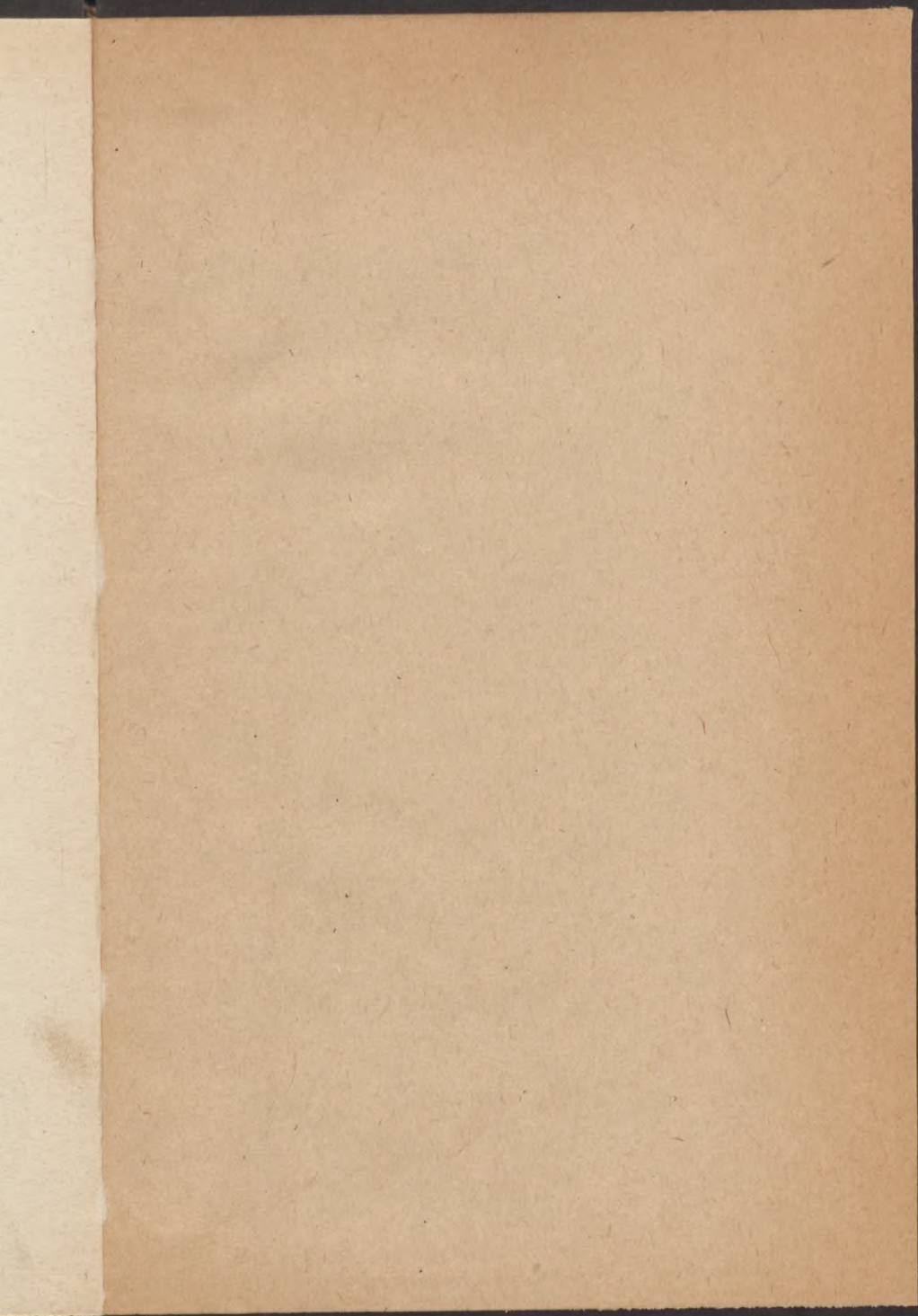

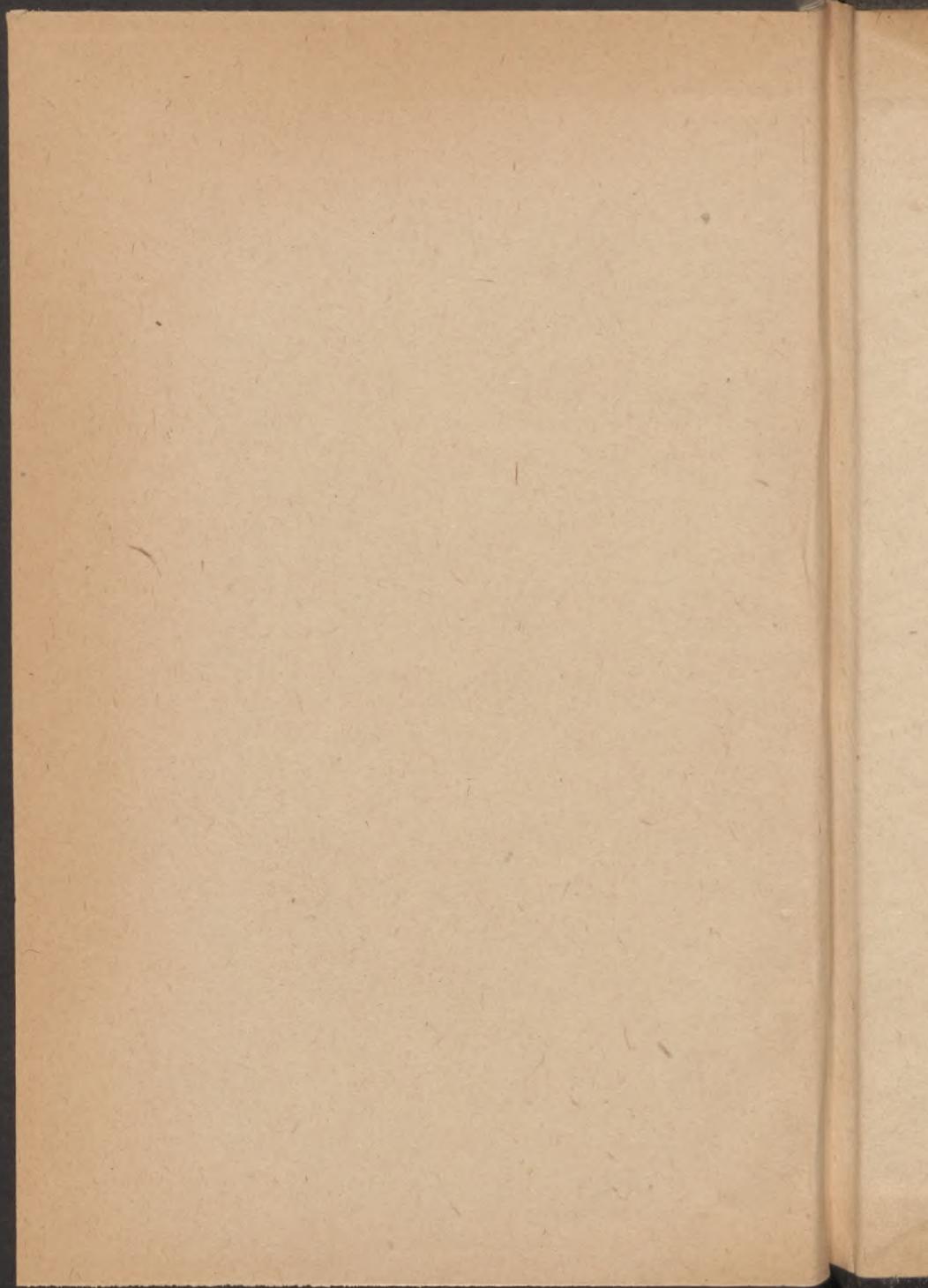
neg-

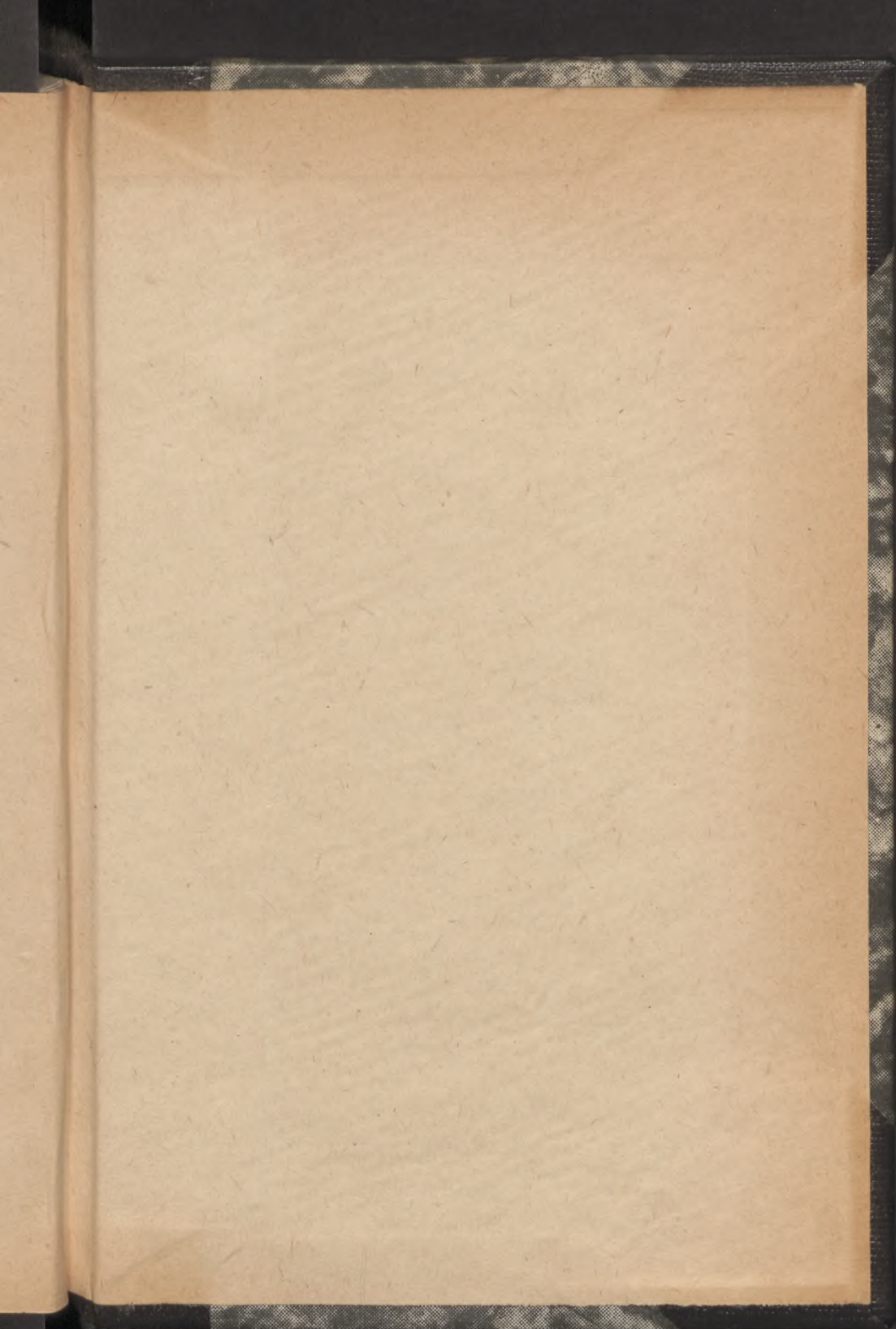
ez-
hoz,
lant
t el

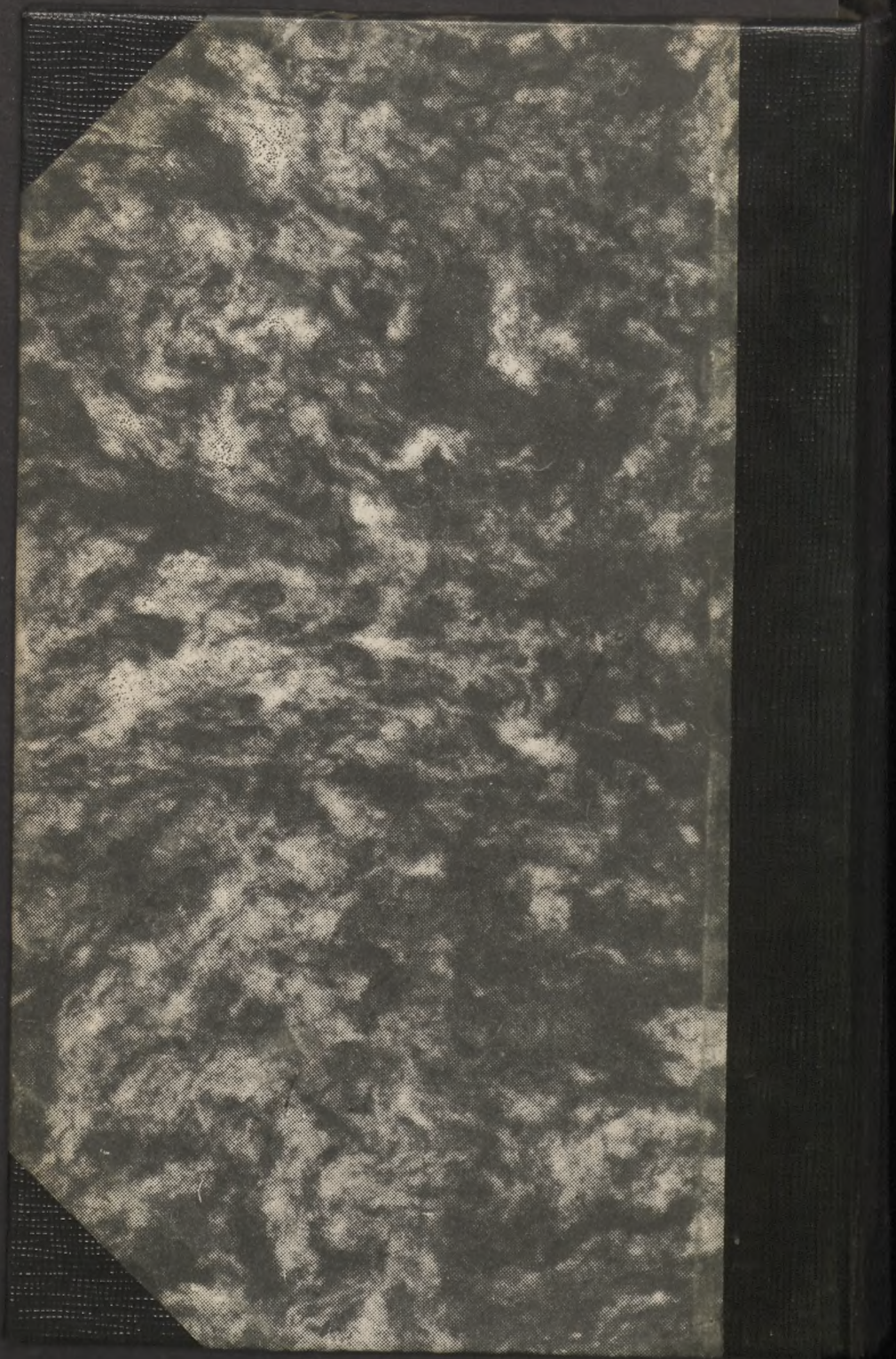
p...

10.289
2/2

Franzos
A POJÁCA

II